

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

BİR ASKER VE BİR HATIRAT:

EYÜP DURUKAN VE MİLLİ MÜCADELE

Uğur Cenk Deniz İmamoğlu

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2014

BİR ASKER VE BİR HATIRAT:
EYÜP DURUKAN VE MİLLİ MÜCADELE

Uğur Cenk Deniz İmamoğlu

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2014

KABUL VE ONAY

Uğur Cenk Deniz İmamoğlu tarafından hazırlanan Bir Asker Ve Bir Hatırat: Eyüp Durukan ve Milli Mücadele başlıklı bu çalışma, 13.06.2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Fatma ACUN (Başkan)

Prof. Dr. Mehmet SEYİTDANLIOĞLU

Doç. Dr. Selim ASLANTAŞ

Yrd. Doç. Dr. Selçuk DURSUN

Yrd. Doç. Dr. Hakan KAYNAR (Danışman)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf ÇELİK

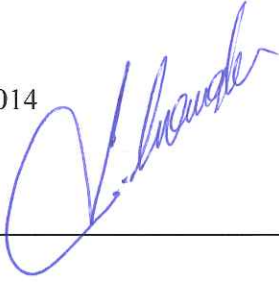
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

13.06.2014

Uğur Cenk Deniz İMAMOĞLU

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın her aşamasında yardımseverliği ve sabrıyla desteğini benden esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Hakan Kaynar'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Onun yol göstericiliği ile bu çalışma tamamlandı. Eyüp Durukan'ı tanımama vesile olan ve çalışmamda Durukan'ın günlüklerinden istifade etmemi sağlayan Murat Uluğtekin'e teşekkürü bir borç bilirim. Eyüp Durukan'ın hatıratını edindiğim Türk Tarih Kurumu Arşivine ve çalışanlarına da minnettarım. Ayrıca, hem lisans ve hem de yüksek lisans eğitimim boyunca çalışmalarım için her türlü maddi desteği sağlayan TÜBİTAK'a en kalbî teşekkürlerimi sunarım. TÜBİTAK'ın katkısı olmadan bu aşamaya gelmek asla kolay olmayacaktı.

Bu çalışma süresince yanımda olan iş arkadaşım Ömer Gök'e ve kendimi bildim bileli desteklerini hep hissettiğim kıymetli aileme en derin teşekkürlerimi arz ederim.

ÖZET

İMAMOĞLU, Uğur Cenk Deniz. *Bir Asker ve Bir Hatırat: Eyüp Durukan Ve Milli Mücadele*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

Milli Mücadele Döneminde Topçu Kaymakamı olarak görev yapan Eyüp Durukan yaşadıklarını hem günlük olarak kaydetmiş hem de yıllar sonra hatırat şeklinde kaleme almıştır. Bu çalışmada, Eyüp Durukan'ın kim olduğundan bahsedilmiş; günlükleri ve hatıratlarıyla ilgili bilgiler verilmiş ve bu çalışmanın ana hattını oluşturan hatırat özelinde bilgilendirme yapılmıştır. Sonrasında, Eyüp Durukan'ın Milli Mücadele döneminde yaşadıklarını konu alan ve eski yazıyla yazılmış olan hatıratı Latin harflerine aktarılmış ve döneme ve özellikle Eyüp Durukan'ın kurucusu olduğu İmalat-ı Harbiye Grubuna ait bilgiler elde edilmiştir. Sonuç kısmında Durukan'ın aynı günleri, günlükte ve hatıratta nasıl anlattığı incelenmiş ve bazı metodolojik farklılıklar gözlemlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Milli Mücadele, hatırat, günlük, Eyüp Durukan.

ABSTRACT

IMAMOGLU, Ugur Cenk Deniz. *A Soldier and His Memoirs: Eyüp Durukan And The National Struggle*. M.A. Thesis, Ankara, 2014.

Eyüp Durukan, who served as Lieutenant Colonel in Artillery Division during the period of Turkish National Struggle, wrote his diaries to the very day and also wrote his memoirs about this period two decades later. In this study, Eyüp Durukan was introduced; general information about his diaries and memoirs was provided; and the memoirs which are the basic theme of this study were mentioned. Next, the memoirs of Eyüp Durukan, which covered the period of Turkish National Struggle and which has been written in Arabic alphabet, were transcribed into Latin alphabet; and certain information about the period and about the Group of İmalat-ı Harbiye, which has been founded by Eyüp Durukan, was obtained. In conclusion part, some methodological differences in the tellings of the diaries and the memoirs have been sighted..

Key Words: National Struggle, memoirs, diaries, Eyüp Durukan.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
1. MİLLİ MÜCADELE VE EYÜP DURUKAN.....	5
1.1. MÜTAREKE DÖNEMİ VE MİLLİ MÜCADELEYE GİDEN YOL.	5
1.2. EYÜP DURUKAN KİMDİR ?	12
1.3. EYÜP DURUKAN’IN GÜNLÜKLERİ VE HATIRATI	14
1.4. “MEŞ’ÛM MÜTÂREKE VE MEŞRÛ MÜCÂDELE” HAKKINDA.....	16
2. “MEŞ’ÛM MÜTÂREKE VE MEŞRÛ MÜCÂDELE HÂTİRÂT DEFTERLERİMDEN BİRKAÇ SAHİFE BİRİNCİ KISIM”	19
2.1. MEŞ’ÛM MÜTÂREKENİN DEVÂMI VE MUKADDES MİLLÎ MÜCÂDELE HAREKETLERİ	19
2.2. II. DEFTER	46
2.3. HAMZA GRUBU	87
2.4. MEŞ’ÛM MÜTÂREKE VE MEŞRÛ MÜCÂDELE HÂTİRÂT DEFTERLERİMDEN BİRKAÇ SAHİFE İKİNCİ KISIM FELÂH GRUBU	174
2.5. FELÂH GRUBU <MUHÂRİB GRUP>	179

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	186
KAYNAKÇA	191
EKLER VE RESİMLER	195
ÖZGEÇMİŞ	208

KISALTMALAR

EHR: Erkânıharbiye Riyâseti

FG: Felah Grubu

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TTK: Türk Tarih Kurumu

MM: Müdâfa'a-i Milliye

A.g.e.: Adı Geçen Eser

Çev.: Çeviren

Haz.: Hazırlayan

GİRİŞ

Otobiyografi ve günlüklerden çeşitli açılardan ayrılan hatırat, yazarın -kendisinden ziyade- çevrede olup bitenlere dair tanıklığı, kişiler ve olaylar hakkındaki gözlemleri olarak tanımlanan bir türdür. (Abrams, 1993: 15) Hatıratlar, yazarın hayatının belli bir dönemindeki tecrübeleri yansıtırken, diğer yandan da hatırat sahibinin özel hayatı, duyguları ve sair hususlar da anı sayfalarında kendilerine sıklıkla yer bulur. Belli olayların yazar üzerinde bıraktığı etkilerin görülmesini sağlayan; yazarın sadece özel hayatını ve şahsî duygularını değil, bir dönemdeki toplumsal olgu ve olayları açık bir şekilde gözler önüne seren; ve yazara karşı okuyucuda samimi bir tutum oluşmasını sağlayan hatıratlar tarih biliminde gittikçe daha fazla istifade edilir kaynaklar olarak temayüz etmiştir. (Hashemipour, 2011: 1)

Türkiye’de hatırat türüne dair örnekler 1870’lerden itibaren artmaya başlamıştır. Avrupa’yı ve edebiyatını tanıyan aydınların bundaki rolü muhakkaktır. Daha sonra Meşrutiyet Dönemi, İttihat ve Terakki yılları ve uzun seneler devam eden savaşlar sürecinde çeşitli saiklerle hatırat türünde eserler pek çok kişi tarafından kaleme alınmıştır.¹

1882 yılında doğan Eyüp Durukan da Milli Mücadele dönemiyle ilgili hatıralarını kaleme alan askerlerden biridir. (Aslında kendisi 1911-1961 yılları arasındaki yaşamını elli yıl boyunca günlük kayıtlar halinde de kaleme alıp muhafaza etmiştir. Fakat bu çalışmada kendisinin “Meş’ûm Mütâreke ve Meşrû’ Mücâdele” başlığını verdiği ve Milli Mücadeleden yaklaşık yirmi beş yıl sonra yazdığı hatıratı temel hareket noktası olarak alınmıştır.)

Kişiyi hatırat yazmaya iten sebeplerin “unutulma korkusundan kurtulmak; kaybolup gitmesine razı olmayacağı bir gerçeği ortaya koymak; yazma alışkanlığı içinde bulunmak; birlikte yaşadığı kişilerden kimilerine karşı duyduğu hayranlığı belirtmek; tarih ve kamuoyu karşısında hesaplaşmak, pişmanlık duygularını anlatarak rahatlamak, bir çeşit günah çıkarmak; gelecek kuşaklara ders vermek; siyasi hasımlarını kötülemek, kendini savunmak” (Çandır, 2001: 55) gibi sebepler olduğu bilinerek, zaten derin bir

¹ Bülent Çukurova “Milli Mücadele Anıları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi” makalesinde Milli Mücadele dönemiyle ilgili hatıratları detaylı olarak listelemiştir.

yazma alışkanlığı olan Eyüp Durukan'ın bu hatıratını, bir dönemle ilgili çeşitli gerçekleri ortaya koymak için kaleme aldığı hatıratın içeriğinden anlaşılmaktadır.

Eyüp Durukan'ın 1906 yılında askerlik hayatına başlayan, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda mücadele eden, 1941'den itibaren ise siyasete girip iki dönem mebusluk yapan, yani yaklaşık kırk yıl boyunca ülkedeki pek çok önemli olaya tanıklık eden ve bunların bazılarında doğrudan rol oynayan bir şahsiyet olması, Eyüp Bey'in hatıratının çalışma konusu olarak seçilmesinde belirleyici faktörler olmuştur.

Bu çalışmada Eyüp Bey'in “Meş'ûm Mütâreke ve Meşrû' Mücâdele” isimli hatıratına yoğunlaşmak suretiyle belli bir plan dahilinde çeşitli amaçlar gözetilmiştir:

Çalışma genel olarak iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, öncelikli olarak Mütareke Dönemi temel hatlarıyla özetlenmiş, Kurtuluş Savaşı'na (ve bir anlamda da Eyüp Bey'in mücadelesine ve daha sonra bahsi geçen hatıratın kaleme alınmasına) yol açan süreç gözler önüne serilmiştir. Daha sonra Eyüp Durukan hakkında detaylı bilgiler sunulmuş, gerek özel hayatı ve gerekse meslekî yaşamı ile ilgili kilometre taşları belli edilerek Kurtuluş Savaşı'nın (ve sonraki dönemin) -önemli hizmetleri olmuş ama zamanla unutulmuş- bir figürünün tekrar hafızalarda yer alması ve hak ettiği yere gelmesi için bilgilendirme yapılmıştır. Yine bu bölümde Eyüp Durukan tarafından Teşrînievvel 326 (1910) ve Mart 1961 arası arasında elli yıl boyunca yazılan günlükler hakkında veriler sunulmuştur. Bu kısımda son olarak çalışmaya konu olan “Meş'ûm Mütâreke ve Meşrû Mücâdele” isimli hatıratla ilgili olarak hatıratın içeriği, arşiv bilgisi ve belgelerin nasıl elde edildiği anlatılmıştır.

İkinci bölümde Eyüp Bey'in “Meş'ûm Mütâreke ve Meşrû Mücâdele” başlığını verdiği hatırat Latin harflerine aktarılmıştır. Bu işlemde özgün metne sadık kalınmış, sayıca az olan cümle düşüklüklerine müdahale edilmemiştir. Eksik yazım ya da hata olduğu aşikâr olan kısımlar ise köşeli parantez içerisindeki düzeltmelerle gösterilmiştir.

Arapça ve Farsça kökenli olup, yumuşak ünsüzlerle biten kelimeler (harb, mensûb gibi) değiştirilmemiş, lâkin yumuşak ünsüzle biten kişi isimlerinin son harfleri sert ünsüzlere çevrilmiştir. (Eyüb-Eyüp; Ahmed-Ahmet gibi). Bunun nedeni ise, Eyüp Bey'in de Latin harfleriyle yazarken bu şekilde yazmasıdır.

Metindeki Arapça ve Farsça unsurlar Latin harflerine aktarılırken uzun sesliler düzeltme imi ile (^) belirtilmiş; “ayın” ve “hemze”ler ise kesme işareti ile (‘) gösterilmiştir. Böylece kelimelerin doğru yazılıp anlamlandırılması hedeflenmiştir. Şahıs ve yer isimleri ise bu transkripsiyona dahil edilmemiştir.

Kısmen arşiv belgelerindeki tahrifattan, kısmen de kelimenin yazımındaki karışıklıktan dolayı bazı isimler (özellikle kişi ve yer isimleri) tam olarak çıkarılamamış, bunlar dönemi anlatan diğer kaynaklardan yararlanılarak tashih edilmeye çalışılmıştır. Buna rağmen az sayıda bulunamayan kelime olmuştur; bunlar köşeli parantez içinde soru işareti ile “[?]” belli edilmiştir.

Metinde geçen bazı kişi ve olaylar hakkında dipnotlarda daha detaylı bilgi, çalışmayı hazırlayan tarafından sunulmuştur. Eyüp Durukan, açıklamalarını metin içinde ve parantezde vermiştir. Çalışmadaki tüm dipnotlar, hazırlayan tarafından yazılmıştır.

Çalışmada kaynağı belirtilmeyen belge ve fotoğraflar Eyüp Durukan evrakından alınmıştır.

Eyüp Bey’in hatıratı, kendisi tarafından verilen beş alt başlıktan oluşmuştur. “Meş’ûm Mütârekenin Devâmı ve Mukaddes Millî Mucâdele Hareketleri” başlığı altında İzmir’in işgalinden (Mayıs 1919-335) sonraki süreç, 31 Temmuz 337 (1921) tarihine kadar -günlüğe benzer bir şekilde tarihler belli edilerek- her güne ait siyasi ve askeri gelişmeler ve aynı zamanda belli gazetelerin haberleri verilerek özetlenmiş; yazarın bu konularla ilgili yorum ve düşünceleri de bunlara eklenmiştir. “İkinci Defter”, “Hamza Grubu”, “Felâh Grubu”, “Felâh Grubu-Muhârib Grub” başlıkları altında ise Eyüp Durukan, kurucusu olduğu İmalat-ı Harbiye Grubunun üyelerini, faaliyet sahasını, depo ve ambarlarını tanıtan, bu açıdan bir ilk olma özelliği taşıyan bilgiler vermiştir. Aynı zamanda Eyüp Bey, birlikte çalıştığı Hamza Grubu ve (Hamza Grubunun daha sonra dönüştüğü) Felah Grubuyla ilgili teşkilat ve faaliyet bilgilerine de ilgili başlıklar altında yer vermiştir.

Bu aktarım işlemi sonucunda Kurtuluş Savaşı ve özellikle savaşın silah ve mühimmat sevkiyatı kısmı ile ilgili pek çok bilgi edinilmiştir. Özellikle Kurtuluş Savaşı sürecinde mühim faaliyetler göstermiş (ve daha sonrasında Makine Kimya Endüstrisi gibi önemli bir kuruma evrilmiş olan İmalat-ı Harbiye bünyesinde çalışanların çeşitli vazifeler ifa

ettiği) İmalat-ı Harbiye Grubu hakkında, bazı çalışmalardaki genel malumat haricinde kayda değer veri ve bilgi şimdiye kadar mevcut değildi. Bu çalışmayla birlikte, İmalat-ı Harbiye Grubu hakkında, bizzat kurucusunun kaleminden çok kıymetli ve detaylı yeni bilgiler elde edilmiştir.

Yine bu yeni yazıya aktarım işlemi sonucunda, ileriki yıllarda önemli görevlere gelen meşhurların tarih kayıtlarında yer almayan diyalog ve tavırları, (Mustafa Kemal ve İsmet İnönü'nün bazı direktifleri; Muğlalı Mustafa Bey ve diğer grup liderleri arasındaki anlaşmazlıklar vb.), belli hadiselerin arka planlarına dair bilgiler gibi (kaçakçılık işlemleri vb) önemli ayrıntılar da zuhur ederek mevcut tarihsel bilgiye ilave işlevi görmüştür.

Sonuç kısmında, Eyüp Bey'in bir takım ifadeleri, dönemin diğer tanıklarının hatıratlarındaki belirli noktalarla desteklenmiştir. Ayrıca, bazı belli gün ve olayların Eyüp Bey tarafından hem günlükte ve hem de hatıratta nasıl anlatıldığı incelenmiş, kapsam, üslup ve söylem bakımından, günlüklerdeki ve hatıratındaki anlatım şekilleriyle ilgili olarak, bir takım farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu kısımda -bir yandan seksen altı defterlik günlükler, diğer yandan doksan altı klasörlük anı ve belgeler ve bunların gelecekteki mukayesesi düşünüldüğünde- ilerideki geniş çalışmalara bir anlamda girizgâh yapılmıştır. Ekler ve Resimler bölümünde ise Eyüp Durukan evrakının Türk Tarih Kurumu Arşivlerine bağışlanmasına dair resmi belge; Ali Kemal Bey'in linç edilmesiyle ilgili olarak Eyüp Bey'in bir gazetede neşredilen yazısı; Eyüp Bey ve hatıratına ait çeşitli resim ve fotoğraflar sunulmuştur.

1. MİLLİ MÜCADELE VE EYÜP DURUKAN

1.1. MÜTAREKE DÖNEMİ VE MİLLİ MÜCADELEYE GİDEN YOL

Osmanlı İmparatorluğu dahilinde doğan, askeri ve siyasi meselelerle büyüyen bir nesil için, Balkan Savaşları, hemen ardından gelen Birinci Dünya Savaşı yılları, ve bunun sonucu olarak İstanbul'un ve İzmir'in işgali, en acı ve kederli dönemler anlamına gelmektedir. Uzun ve yıkıcı savaşların getirdiği yorgunluk, Mondros Mütarekesi ve hemen akabindeki İstanbul'un işgali ile birleşerek insanları büyük bir ümitsizliğe sevk etmişti.² Bunun üzerine İzmir'in işgali ise beyinlere yıldırım gibi düşmüştü. Milli dava ve kurtuluş fikri ise yine bu dönemde dillendirilmeye başlanmıştı.

Uzak ülkelerde İmparatorluk adına savaşmak değerini kaybetmişti. Uzun yıllardan beri devam eden mağlubiyetler ve daralan sınırlar ise, bu sefer tehlikenin Anadolu içlerine kadar gelmesine neden olmuştu. Böylece, anavatandan uzakta ve ne için olduğu bilinmeyen savaşlar, yerini memleket kaygısının had safhada olduğu bir mücadeleye bırakmıştı. Bu da Milli Mücadele için bir renk ve avantaj oluşturmaktaydı. Diğer yandan, sürekli mağlubiyet ve özellikle Birinci Dünya Savaşı esnasında çekilen acılar, harbin her türlü musibetleri ve harp bezginliği, insanları savaşa karşı nefret duyar hale getirmişti. Bu açıdan bakıldığında ise mevcut durum İstiklâl Harbi için bir handikap oluşturmaktaydı. (Selek, 1965: 20)

Anadolu'da anarşi hüküm sürmekteydi. İstanbul tarafından unutulmuş taşrada yerel yönetimler beceriksizdi. En küçük yerleşim yerlerinde dahi İttihatçılık ve İtilafçılık kavgaları şiddetle sürüyordu. İstanbul'da da farklı bir dram yaşanmaktaydı. Fiili işgal ve sonrasında Fransız General D'esperey'in gurur kırıcı şekilde İstanbul'a ayak basması halkın maneviyatını sarsmıştı. Azınlıklar da bu olaylardan cesaret alarak Osmanlı aleyhinde seslerini yükseltmeye başlamıştı. (Cebesoy, 2010: 89)

Bahsi geçen dönemde, tam bir kaos ortamı örneği olarak, birlik beraberlik bulunmuyor; hükümet, basın ve halk arasındaki düşünce farklılıklarına göre ya umutsuzluk hüküm

² Mütareke Devri hakkında detaylı bilgi için bkz; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler Mütareke Dönemi*, (İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986); Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008).

sürüyor ya da umutlar farklı noktalara bağlanıyordu. Kurtuluşu dışta arama eğilimi güçlüydü. Saray ve Hürriyet ve İtilaf Partisi tek kurtuluş yolunun İngilizlere sığınmak olduğunu düşünüyordu. Amerikan mandası da pek çok milliyetçi tarafından savunuluyordu. Vahdettin'in padişah olduğu Mütareke döneminde; on iki kabine kurulmuştu. Bunlardan beşi Damat Ferit zamanında teşekkül etmişti. Özellikle Damat Ferit'in kabineleri döneminde Anadolu hareketine karşı sert ve onun aleyhinde bir yol izlenmekteydi. (Tunaya, 1986: 9-10) İstanbul basınında ise *Tasvir-i Efkâr*, *Vakit*, *İkdam*, *İleri*, *Yeni Gün* gibi gazeteler Milli Hareket'i desteklerken; *Alemdar*, *Peyam-ı Sabah*, *İstanbul* gazeteleri ve *Ümit* dergisi bu Ulusal Direniş'e karşı bir tutum sergilemekteydi. (Öztoprak, 1989, xv)

Kazım Karabekir, Mustafa Kemal, Rauf Orbay gibi askerler 1919 yılından itibaren Anadolu'ya geçmişti. 1919 ortalarında direniş ateşi Anadolu'da yakılmıştı. Erzurum ve Sivas'ta ise bu ateş körüklenmişti.³

Devlet idare ve iradesinin görülemediği bu dönemde Anadolu'da başlayan direniş lehinde ve aleyhinde, çoğunluğu İstanbul'da olmak üzere pek çok grup teşekkül etmiş⁴ ve bunlar muhtelif zamanlarda muhtelif faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu gruplar genel hatlarıyla şu şekilde gösterilebilir:

Karakol Cemiyeti: Mütareke dönemindeki ilk direniş grubu olarak bilinen, başlangıçta Karakol Cemiyeti namıyla faaliyet gösteren bu grup daha sonraları Zabitan ve en son Yavuz Grubu isimlerini almıştır. Bu grup Enver ve Talat Paşaların emriyle, Kurmay Albay Kara Vasıf (Sivas Kongresinde Amerikan mandası fikrini savunmuştur) ve Eski İaşe Nazırı Kara Kemal Bey tarafından isimlerinin baş kısımları kullanılarak kurulmuştur. Birinci Dünya Savaşı neticesindeki mağlubiyetten sonra bu grup İtilaf Devletleriyle mücadeleye devam etmek; İttihat ve Terakki Cemiyetini yeni bir isimle devam ettirmek; İstanbul'un imkân ve yardımlarından faydalanmak suretiyle 1919 (335) yılında mücadeleye başlamıştır. Karakol Cemiyetine, geleceğin İstikal Mahkemesi

³ Milli Mücadele başlangıcı ve gelişimi konusunda geniş bilgi için bknz; Celal Erikan & Rıdvan Akın, *Kurtuluş Savaşı Tarihi* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008); Salâhi Sonyel, *Mustafa Kemal Atatürk ve Kurtuluş Savaşı*, III cilt, (Ankara: Türk Tarih kurumu Basımevi, 2008).

⁴ Burada bahsedilen grup ve cemiyetler, aleni olarak işgale karşı tavır koyan yerel ve ulusal cemiyetler değil, faaliyetlerinin büyük bölümünü gizli olarak yürüten yer altı oluşumlarıdır.

Başkanı ve siyasetçisi Ali Çetinkaya, TBMM ilk dönem vekillerinden Yenibahçeli Şükrü Bey (Şükrü Oğuz), Çerkes Reşit (Çerkes Ethem'in kardeşi), Erkânıharp Binbaşı Hüseyin Kadri Bey, Sabık İstanbul Mebusu Arif Bey, Teşkilat-ı Mahsusa'dan Ahmet Hilmi Bey, Doktor Fahri Can Bey gibi pek çok isim cemiyetin ilk döneminden itibaren dâhil olmuştur. (Himmetoğlu, 1975: 86 & Zürcher, 2011: 129) Karakol Cemiyeti, hücre sistemiyle çalışmaktaydı ve üyeler isimleriyle değil numaralarla kodlanmıştı. Baha Sait, Galatalı Şevket, Kemalettin Sami gibi üyeler görev dağılımı uyarınca gazeteciler, öğrenciler, aydınlar gibi farklı toplumsal gruplarla ilişkiler geliştirmeyordu. Kendisine lider arayan grup, Mustafa Kemal'e de liderlik teklif etmişti. Grubun İttihatçı kimliği ve askeri yönden doğal liderinin Enver Paşa olması ise, Mustafa Kemal'in bu gruba karşı ihtiyatlı davranmasına yol açmıştı. Grup, İtilaf Devletleri depolarına baskınlar yapıyor, Kuva-yı Milliye'ye çeşitli yönlerden destek veriyordu. Fakat Hintli casus Mustafa Sagir'in⁵ Karakol'un bir hücresine sızması ve sonucunda bazı Karakol üyelerinin tutuklanması, cemiyetin çöküşüne zemin hazırlamıştı. Bu durum, bir yer altı örgütü için telafisi olmayan bir hataydı. (Criss, 2011: 137-153)

Bu grup daha sonra 1920 (336) senesinde Yarıbay Muğlalı Mustafa Bey başkanlığında ve Zabitan Grubu namı altında faaliyete devam etmiştir. Üyelerin İttihatçı kimlikleri, Anadolu'da şüphe ve tereddüt uyandırdığı için grup tam anlamıyla güvene mazhar olamamıştır. 1921 (337) yılında yine Muğlalı Mustafa Bey idaresinde Yavuz ismini alan grup, çalışmalarına devam etmiş ancak selefleri gibi Anadolu tarafından şüphe ile karşılanmıştır. Yavuz Grubunun son dönemlerinde Levazım Binbaşısı İbrahim Bey, Yüzbaşı Filibeli Halim Bey, Mitralyöz Yüzbaşı Fatihli Latif Bey, Gümrük Müfettişi Nuri Bey, İhracat Müdürü Pertev Bey gibi farklı görev ve rütbelerde kişiler faaliyet göstermiştir. (Himmetoğlu, 1975: 92-94) Cemiyet etkin bir liderlikten yoksundu ve zaten Ankara'nın gözünden düşmüş olması sebebiyle 1920'den sonra Milli Mücadelede aktif bir rol üstlenememiştir. (Criss, 2011: 154)

Müdafaa-i Milliye Teşkilatı: İstanbul'un işgali ile birlikte Müslümanlar derinden sarsılmış, İşgal ordularının halka karşı davranışları herkeste yaralar bırakmıştı. Karakol Cemiyetinin kurulmasını sağlayan bu ortam, aynı zamanda Müdafaa-i Milliye

⁵ Albay Hüsametdin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası* isimli hatıratında Mustafa Sagir'in Anadolu'ya gelişi ve faaliyetleriyle ilgili detaylı bilgi sunmuştur.

Teşkilatının da oluşumunu hazırlamıştı. Topkapı'da başlayan bu oluşum zamanla diğer mahallelere ve nihayetinde neredeyse tüm İstanbul'a yayılmış, mensupları gitgide çoğalmıştı. Başlıca vazifesi tecavüzleri önlemek olan bu grup, sonraları maddi yardım toplanması, silah ve cephane sevkiyatına aracılık edilmesi gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Şubat 1922 (338) yılına gelindiğinde teşkilata giren sivil üye sayısının 755, İstanbul'daki şube adedinin de 52 olduğu bilinmektedir. Ayrıca mekteplerdeki talebelerin ve Müslüman sporcuların da teşkilata yardımcı olduğu ve böylece binlerce üyenin bulunduğu ifade edilmektedir. (Himmetoğlu, 1975: 94-96)

M.M. (Mim Mim) Grubu: Bu grubun, 1920 yılında kurulan Müdafaa-i Milliye Teşkilatı ile aynı grup olduğu çeşitli çalışmalarda ifade edilmektedir. İstihbarat ve kaçakçılık işlerinde faaliyet göstermiştir. (Ekinci, 1994: 173) Hüsni Himmetoğlu (1975: 139) ise bunun böyle olmadığını, Mim Mim Grubunun Müdafaa-i Milliye Teşkilatından farklı bir hareket olduğunu, amaçlar ve üyeler arasında ortak noktalar olsa da bu iki grubun birbirinden farklı olduğunu ve Mim Mim Grubunun Milli Müdafaa Vekâleti tarafından ancak savaşın son dönemlerinde tanındığını ifade etmektedir. Buna göre Mim Mim Grubunun tanınırlığı aslında Müdafaa-i Milliye Teşkilatından kaynaklanmaktadır. Müdafaa-i Milliye Teşkilatının üyeleri binleri bulmuşken, Mim Mim Grubunun ise resmiyette sekiz zabitan (Sahra Topçu Kaymakamı Kemal Bey, Piyade Mülazım-ı sanisi Saffet Efendi, Sahra Topçu Yüzbaşısı Ahmet Zeki Efendi, Sahra Topçu Yüzbaşısı Erzurumlu Bilal Efendi, Sahra Topçu Binbaşısı Harputlu Hamdi Bey, Sahra Topçu Mülazım-ı evvel Erzurumlu Abdülvahap Efendi, İstanbul Polis Müdür-i Umumisi Yaveri Topçu Mülazımı Burhanettin Efendi, Bahriye Yüzbaşısı Hakkı Bey) ve altı sivil (Topkapılı Mehmet Bey, Hüseyin İhsan Bey, Ahmet Hamdi Bey, Mehmet Edip Bey, Hemşinli Mehmet Bey, Şevki Bey) üyeden oluştuğu bildirilmektedir. Yine de dönemle ilgili önemli kaynak ve çalışmalarda bu gruplardan ayrı ayrı olarak bahsedilmemekte, Müdafaa-i Milliye Teşkilatı tanıtıldıktan sonra, kısaca Mim Mim Grubu olarak bilindiği ifade edilmektedir. (Ertürk, 2011 & Criss, 2011) Mim Mim Grubunun tanınırlığı ve faaliyetleriyle ilgili bilgiler göz önüne alındığında bu grubun Hüsni Himmetoğlu'nun bahsettiği gibi küçük bir grup olmadığı anlaşılmaktadır.

Askeri Polis Teşkilatı: Diğer grupların faydaları çok büyük olmakla birlikte, bu grupların yapısındaki İttihatçı temel, Ankara'yı zaman zaman şüpheye sevk ettiği için

doğrudan Ankara'ya bağlı bir teşkilat oluşturulması fikri ortaya çıkmıştı. Ankara, bir yandan bu grupların hizmetlerinden yararlanıyorken diğer taraftan da kontrolünü sağlayabileceği ve kendine bağlı teşkilatlar kurmayı planlamıştı. (Pehlivanlı, 1993: 2) Bu bağlamda 1920 yılında Askeri Polis Teşkilatı kuruldu. Bu grup özellikle propaganda, karşı casusluk, sahil ve sınır girişlerini kontrol etmek gibi faaliyetlerde bulunmaktaydı. (Ekinci, 1994: 175-176.)

Felah Grubu: Ankara'nın temsilcisi olması amacıyla kurulan bir diğer grup da Felah Grubudur. 1920 yılı Eylül ayında kurulan grup başlangıçta Hamza ismini almıştır. Bu ismin seçilmesinde Hz. Hamza'nın cesaretinin ilham olmasının yanında (Aydın, 1989: 371), mühür için dikkat çekmeyecek bir isim olan Hamza isminin seçildiği de grup üyelerinden Seyfi Bey tarafından ifade edilmektedir. Ekrem Baydar da hatıralarında bu grubun kurucusu olduğunu iddia etmiştir. (Karaören, 2010: 21) Fakat Ekrem Bey'in daha sonradan gruba katıldığı, kendisinin ilk teşkilat kadrosunda bulunmadığı, arşiv vesikalarıyla kurucu ve amirin Neşet Bey olduğu anlaşılmaktadır. (Aydın, 1989: 373)

Hamza Grubunun ilk teşkilatı, istihbarat, propaganda, subay ve mühimmat teminini sağlayan üç şubeden oluşmaktaydı. Hamza Grubu İtilaf Devletleri tarafından dikkat çekince gruba sırasıyla Mücahit ve Muharib Grup isimleri verilmişti. Mücahit ve Muharib de aynı akıbete uğrayınca bu sefer teşekküle son olarak Felah ismi verildi. Bu teşekkülün gizli telgraf hatları mevcuttu ve Mustafa Kemal 1921'de Yunanlılara karşı kullanılmak üzere gereken sahra toplarını Felah vasıtasıyla talep etmişti. (Criss, 2011: 178) Hamza Grubunun (ve sonraki Mücahit ve Muharib Grup) faaliyetlerine aynı şekilde devam eden Felah Grubu, bu faaliyetleriyle Kurtuluş Savaşı tarihinde kendisine önemli bir yer edinmiştir.

Eyüp Durukan tarafından kurulan İmalat-1 Harbiye Grubu, Mütareke Antlaşması gereğince Müttefiklere teslim edilmesi gereken silah ve teçhizatı eksik gösterip direniş için saklamak, bunların yanında bazı fabrika ve depolardan da mühimmat kaçıarak Anadolu'ya göndermek amacını taşıyordu. Eleman ve mühimmat açısından zengin olan İmalat-1 Harbiye Grubu, sevkiyat için gerekli para ve vasita bulmakta sıkıntı yaşamaktaydı. Aralık 1920'de İmalat-1 Harbiye Grubunun Felah'a katılmasıyla, para ve vasita da Felah Grubu tarafından sağlanarak sevkiyat işlemleri kolaylaştırılmıştı. 1921'de Ankara'da Deniz Kuvvetleri Bölüğü kurulmuş ve İstanbul Bahriye

depolarından faydalanma fikri hasıl olmuştu. Bu sebeple 1921 yılı Ekim ayında Deniz Yüzbaşı Nazmi Bey tarafından Muavenet-i Bahriye Grubu teşekkül etti ve bu grup da Felah'a bağlı olarak çalışmaya başladı. (Criss, 2011: 180-181)

Bu grupların dışında Batı mıntikasını güvende tutmak ve İstanbul'a karadan gelebilecek tehlikelere karşı koyabilmek için Trakya ve Çatalca Teşkilatı; gerektiği zamanlarda Felah Grubunun halefi olabilecek Ferhat ve Kerimi adında ihtiyat grupları; askeri faaliyetler dışında İstanbul'daki siyasi ortamı bilen ve siyasi faaliyetlerde bulunabilecek Siyasi Mümessillik gibi teşkilatlar da mevcuttu. (Himmetoğlu, 1975: 303-309) Bunun haricinde adı kayıtlara geçmemiş olsa da bu dönemde birçok grubun kurulduğu ve faaliyet gösterdiği bilinmektedir.

Bu gruplar, bahsedildiği üzere mühimmat ve insan sevkiyatı konusunda büyük hizmetlerde bulunmuştur. Bu malzeme ve mühimmat dönemin raporlarına göre şunları kapsamaktadır:

- Top cephanesi (top mermisi, tapa, hartuç ve kartuş, telemetre)
- Mevadd-ı infilâkiye (top, bomba kapsülü, muhtelif barut, muhtelif fûnye, lağım fitili, bomba sapı, tahribat fişekleri)
- Piyade esliha ve cephanesi (ağır ve hafif makineli tüfek, piyade tüfeği, tabanca, mızrak, kasatura)
- Teçhizat ve levazımat-ı askeriye (palaska, ekmek torbası, arka çantası, kar gözlüğü, çadır, çadır bezi, muhtelif düğme)
- Vesait-i muhabere (telefon, telefon malzeme ve teferruatı)
- Alât ve edevat-ı muhtelif (marangoz edevatı, ağaç burgu çivisi, demirci ve kunduracı edevatı, dikiş ve ilik makinesi)
- Hayvanlar için eşya ve levazım (eyer takımı, hayvan başlığı, koşum takımı, nalbant edevatı)
- Fabrika alâtı (mühimmat fabrikalarına ait makine, tezgah ve makine teferruatı)

- Otomobil ve araba malzemesi (Mercedes otomobil, otomobile mahsus silindir, motor gövdesi, otomobil teferruat ve malzemesi) (Dağtekin, 1955: 13-15)

Bu malzeme ve mühimmatın sevkiyatında aracılık eden vapur acenteleri ise Zonguldak (Dizdarzade Ali Efendi), İnebolu (Kaya Alizade Hamdi Bey), Sinop (Şükrü Efendi), Samsun (Hacı Hamdullahzade Ömer Efendi), Ordu (Ali Çavuşzade Şevket Efendi), Ünye (Arapzade Sami Bey), Fatsa (Hacı Asımzade Şükrü Bey), Giresun (Feridunzade Hacı Hüsnü Efendi), Trabzon (Yunuszade Şefik Bey) acenteleridir. Sevkiyat için yaklaşık seksen farklı vapur kullanılmış olmakla birlikte bunların en ünlüleri olarak Avantino, Lazaref, Penay, Ararat, Remo, Sardunya, Maryanina, Gülcemal, Gülnihal vapurları sayılabilir. (Himmetoğlu, 1975: 287-302)

Ulusal Mücadele'ye çeşitli şekillerde destek veren bu grupların dışında, bu dava aleyhinde faaliyetlerde bulunan grup ve teşekküller de mevcuttu. İngiliz gizli servislerinin faaliyetleri, İstanbul Hükümeti ya da İtilaf Devletleri destekli cemiyetler, Bolşevik grupları bahsedilen faaliyet ve teşekküller kapsamındadır. (Ekinci, 1994: 176)

1919 yılı Mayıs ayında kurulan İngiliz Muhibleri Cemiyeti, Türkiye üzerinde pek çok açık ve gizli faaliyetlerde bulunmuştur. Kuruluşta yayımlanan bildiriye göre bu cemiyet İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında var olan bağları kuvvetlendirmeyi amaçlamaktaydı. Bu cemiyetin kuruluşunda İngiltere'nin teşvikinin ve Padişahın tasvibinin olduğu anlaşılmaktadır. Cemiyetin asıl amacı ise ülkede İngilizler lehinde bir ortam oluşturmak, yaygınlaşan Amerikan taraftarlığına karşı İngiliz taraftarlığını yaymaktır. Atatürk de *Nutuk*'unda bu cemiyetten bahsetmiş, cemiyetin gizli faaliyetleri bulunduğunu dile getirmiş ve Padişahı, Damat Ferit'i, Dahiliye Nazırı Ali Kemal'i, Said Molla'yı cemiyet taraftarı olmakla suçlamıştır. (Tevetoğlu, 1991: 55-56) Meşhur Hintli Casus Mustafa Sagir de bu cemiyetin yardımcılarıyla Anadolu'ya geçmiştir.

Bunların dışında Wilson Prensipleri Cemiyeti, Teali-i İslam Cemiyeti, Kuva-yı İnzibatiye, Askeri Nigeşban gibi cemiyet ve gruplar da Anadolu hareketine karşı pek çok faaliyette bulunmuştur.

Bolşevikler de bu dönemde Anadolu'da sosyalist bir yapının kurulabilmesi amacıyla Mustafa Suphi gibi kişiler önderliğinde propaganda faaliyetleri yürütüyordu. Sovyetler bu dönemde Ulusal Mücadele'yi yok etmekten ziyade, Sovyetlere bağlı bir yönetim

kurulmasını amaçlamış, Anadolu ve İstanbul'da firkalar oluşturmuştur. (Ekinci, 1994: 180)

Bu tablo karşısında Osmanlı Hükümetinin pasif kalması sonucunda (bahsedilen gizli direniş gruplarının dışında) genel olarak mahallî yapıdaki direniş grupları da kurulmuş ve bunlar kendi bölgelerinde milli amaca yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. 1918 yılından itibaren Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti, Redd-i İlhak Cemiyeti, Kilikyalılar Cemiyeti, Trabzon Muhafaza-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti, Şark Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti gibi oluşumlar teşekkül etmiş, kendi bölgelerinde İşgal kuvvetleri ve azınlıkların faaliyetlerine karşı mücadele vermiştir. Yeni bir Türk devletinin kurulması amacıyla değil, fakat kendi bölgelerini savunma niyetiyle hareket eden bu cemiyetler ulusal bilincin gelişmesine yardımcı olmuş, Kurtuluş Savaşının örgütlenmesine katkıda bulunmuştur. Faaliyetlerini birbirinden bağımsız yürüten bu cemiyetler, Sivas Kongresinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleşmiştir.

1882 yılında doğan ve bahsi geçen dönemde Topçu Kaymakamı olan Eyüp Durukan, dönemin ve olayların şahididir. Eyüp Bey, bu olaylarla ilgili yorum ve bilgilerini günlük ve hatıratlarında kaleme almıştır.

1.2. EYÜP DURUKAN KİMDİR?

Eyüp Durukan 1882 yılında, bugün Bulgaristan sınırları içinde kalan, Eskizağra'da doğdu.⁶ Arif Bey'in oğludur. 1901 yılında başladığı Mühendishane-i Berr-i Hümayun'daki eğitimini 1903'te bitiren Durukan, 1906 yılında Tophane Sanayi 2. Alayı Mektebi'ne öğretmen olarak atandı. 1908 yılı Kasım ayına kadar buradaki vazifesi devam etti. Bu Mektebe tayin edilen öğretmenler aynı zamanda alay bölüklerinden birine de Yüzbaşı olarak atandığı için bir yandan da askeri vazifesini sürdüren Eyüp Bey, Karadeniz Boğazı Topçu Alayında Yüzbaşılığa geçti.

⁶ Eyüp Durukan hakkında daha fazla bilgi için bkz; Haz. Murat Uluğtekin, *Balkan Harbi'nde Edirne Kuşatması*. (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2013) Bu kitapta, Eyüp Durukan'ın günlüklerinde "Tercüme-i Hal" başlığıyla yazdığı ve kendisiyle ilgili verdiği bilgiler mevcuttur.

1910 yılının Kasım ayında Havva Hanım ile evlendi. Bu yıl içerisinde İstanbul Boğazı muhafızlık yaverliğine atanıp Topçu Kumandanı tayin edildi. Fransızca ve Almanca dillerini de bilen Eyüp Bey, bu sebeple silah alımında görevlendirilir ve yurtdışına gönderilirdi. Bu amaçla 1912 yılında Almanya, Fransa, Avusturya ve İngiltere'ye gönderildi. Daha sonra Balkan Savaşları başlayınca Edirne Kale'sinde görevlendirildi. Rifat Paşa'nın Refakat Subayı iken Bulgarlar tarafından esir alındı ve Sofya'ya götürüldü.⁷ Esareten kurtulduktan sonra yurda ve görevi başına dönen Eyüp Bey, Viyana'ya gönderildi. 18 Mart Çanakkale Zaferinin kazanılmasında, kendisi tarafından tetkik edilip satın alınan modern silah ve mühimmatın mühim bir payı olduğunu düşünen Durukan, 1916'da Çanakkale'de Tabur Kumandanı ve 1918'de Boğazlar Genel Kumandanlığı Kurmay Başkanı oldu. Mütareke yıllarında İstanbul'da bulundu ve 1919 yılında İmalat-1 Harbiye Fen ve Teftiş Kurulu üyeliğine atandı.

Mondros Mütarekesi gereğince İtilaf Devletlerine teslim edilmesi gereken silahların, düşmana teslim edilmeyip saklanması için İmalat-1 Harbiye adında gizli bir grup kurdu. Aynı zamanda Felah Grubu'na da katılarak Anadolu'ya insan, silah, mühimmat sevkiyatı çalışmalarını üstlendi. Zafer ve Cumhuriyet'in ilanından sonra 1925 yılında Harp Dairesi başkanı oldu. Bu dönemde Sovyetlerden satın alınacak silah ve mühimmatı incelemek üzere SSCB'ye gönderildi. İzleyen yıllarda sıklıkla Avrupa ülkelerini ziyaret ederek silah ve mühimmatları tetkik etti. 1932-1941 yılları arasında Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü vazifesini ifa eden Eyüp Durukan (Eyüp Bey, bu dönemde İmalat-1 Harbiye Spor Kulübü'nün adını Ankaragücü olarak değiştirmiştir.), 1943-1950 yılları arasında ise iki dönem CHP Hatay Milletvekili olarak Meclis'te bulundu. 1963 yılında 81 yaşında vefat etti. (Uluğtekin, 2013: 3-11)

Bu çalışmada ele alınan dönemde Topçu Kaymakamı (Yarbay) olan Eyüp Bey, sonrasında sırasıyla 1922'de albay, 1931'de tuğgeneral ve 1935'te tümgeneral olmuştur. Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'na katılmış olan Eyüp Durukan, 1905'te Gümüş Liyakat Madalyası; 1908'de Beşinci Dereceden Mecidi Nişanı; 1916'da Harp Madalyası; 1916'da Dördüncü Dereceden Mecidi Nişanı; 1917'de Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası ve Alman İmparatorluğu

⁷ Balkan Savaşları ve Sofya'da esaret hakkında geniş bilgi için bkz; *Report of the International Commission To Inquire Into the Causes and Conduct of the Balkan Wars*, (Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 1914)

İkinci Sınıf Demir Salıp Nişanı; 1918’de Alman İmparatorluğu Üçüncü Dereceden Kılınçlı Kron Nişanı ve 1918’de Dördüncü Dereceden Osmanlı Nişanı ile ödüllendirilmiştir. (Toker&Aslan, 2009: 325)

Dönemin tanığı ve Eyüp Bey’le birlikte çalışmış olan Hüsnü Himmetoğlu (1975: 163-164) ise Eyüp Bey’i şu şekilde tanımlamaktadır:

“Mümtaz Topçu Kaymakamı –Emekli Tümgeneral Eyüp Durukan- 319 Harbiyeden çıkmıştır. İsmet Paşanın sınıf arkadaşlarından. Mektebi üstün olarak bitirmiştir. Yakında vefat etmiştir.

Mondros mütarekesinin anlaşmasından hemen sonra, mütareke hükümlerine göre işgal kuvvetlerine teslimi gereken harp silahları için kurulan komisyonda genel cetvel ve harp silahları miktarlarının mümkün olduğu kadar noksan gösterilmesini, tamamının bildirilmemesini ve hatta imkân taşıdığı takdirde teslim edilmemesini ilk savunan aza kaymakam Eyüp Bey olmuştur. [...]

Görülüyor ki, Kaymakam Eyüp Bey Mondros mütarekesinin hemen akabinde yani daha 334 yılı içinde iken Birinci Dünya Harbi sonu Genel cetvelinin ve silahlarının düşmana tam olarak bildirilmemesini ve teslim edilmemesini, memleketin yarınki durumunu görerek ve düşünerek lüzumlu bulmuş ve önleme tedbirlerini daha o zaman almağa başlamıştır. Eyüp Beyin bu hareketini yalnız vazifeli bir asker olarak değil, vatanperver bir memleket çocuğu olarak da düşünmek ve takdir etmek icap eder.”

1.3. EYÜP DURUKAN’IN GÜNLÜKLERİ VE HATIRATI

Eyüp Durukan, 1911-1961 yılları arası olmak üzere, elli yılını neredeyse günü gününe ve eski yazıyla kayıt altına almıştır. Bu günlükler yaklaşık elli yıl da Durukan ailesi tarafından muhafaza edilmiş ve bir asırdan sonra gün ışığına çıkmıştır. Toplamda seksen altı defterde kayıtlı olan bu günlüklerin 1910-1913 yılları arasını kapsayan ilk altı defteri (bu çalışmayı hazırlayanın da içinde bulunduğu bir ekip tarafından) Latin harflerine aktarılmış ve 2013 yılında yayımlanmıştır.⁸

Eyüp Durukan yine kendi kayıtlarında günlüklerini şöyle tasnif etmiştir:

⁸ Bknz; Haz. Murat Uluğtekin, *Balkan Harbinde Edirne Kuşatması*.

Başlangıç	Nihayet	Açıklama
14 Teşrinievvel 326	27 Haziran 328	Karadeniz, Çanakkale Boğazları, İzmir, Selanik, Arnavutluk Hatıratı
16 Eylül 328	12 Mart 329	Balkan Harbi Edirne Hatıratı
11 Mart 329	16 Eylül 329	Sofya'da Esaret Hatıratı
17 Eylül 329	16 Nisan 334	Umumi Harp Hatıratı
17 Nisan 334	17 Kânûnievvel 338	Milli Mücadele Hatıratı
18 Kânûnievvel 338	25 Haziran 340	Tecrübe ve Muayene Heyeti Reisliğine Ait Hatırat
36 Haziran 340	21 Teşrinisânî 341	Tecrübe ve Muayene Dairesi Harbiye Dairesi Reis Vekilliği
22 Teşrinisânî 341	21 Mart 926 ⁹	Birinci Rusya Hatıratı
22 Mart 926	21 Haziran 927	Tecrübe ve Muayene Dairesi Harbiye Dairesi Reis Vekilliği
22 Haziran 927	25 Temmuz 928	İkinci Rusya Hatıratı
26 Temmuz 928	11 Haziran 929	Fen Sanat Umum Müdürlüğü
12 Haziran 929	31 Kânûnievvel 931 ¹⁰	İngiltere ve Fen ve Sanat Umum Müdürlüğü Hatıratı

⁹ Rumi takvimden Miladi takvime geçiş

¹⁰ 31 Aralık 1931

1 Kânûnisânî 932	21 Temmuz 941	Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü Hatıratı
22 Temmuz 1941	31 Mart 1961	Tekaüdlük ve Mebusluk Hatıratım

Açıklama kısmında “hatıratım” olarak ifade edilse de, bu seksen altı defterin içeriği günlük kayıtlarından oluşmaktadır.

Bu günlüklere ek olarak Eyüp Durukan, Kurtuluş Savaşı’na dair anıları başta olmak üzere, yıllar sonra anılarını yazmış, pek çok sayısal ve istatistiki bilgiyi kayıt altına almış, bir takım belge, mektup ve gazete kupürlerini muhafaza ederek hacimli bir arşiv oluşturmuştur. Bu evrak, Eyüp Durukan’ın kızı Gevher Durukan tarafından 1981 yılında Türk Tarih Kurumu adına Prof. Dr. Afet İnan’a teslim edilmiştir. [EK 1] Bugün, Türk Tarih Kurumu arşivinde Eyüp Durukan’a ait olmak üzere doksan altı klasör mevcuttur. Bu çalışmanın temelini oluşturan, Eyüp Durukan’ın “Meş’um Mütâreke ve Meşrû Mücâdele” başlığıyla yazdığı Kurtuluş Savaşı dönemini içeren hatırat, bahsi geçen arşivde ED 80 numaralı klasörde muhafaza edilmektedir.

“Meş’um Mütâreke ve Meşrû Mücâdele” başlıklı anılarda sıklıkla bahsedilen silah ve mühimmat sevkiyatına dair son derece kıymetli ve en ince detayına kadar belirtilen sayısal ve fiziki bilgiler diğer klasörlerde muhafaza altındadır. Ayrıca dönemin diğer bazı tanıklarının mektupları, şahsi belgeleri de bu klasörlerde mevcuttur ve daha geniş çalışmalar için değerli bir kaynak olarak durmaktadır.

1.4. “MEŞ’UM MÜTÂREKE VE MEŞRÛ MÜCÂDELE” HAKKINDA

Hatıratların bilimsel tarih çalışmalarında yeterince kullanılmadığını ve hak ettiği değeri göremediğini söylemek mümkündür. Resmi tarih anlatısının içermediği birçok bilgiyi verebilmesi açısından hatıratlar yakın tarihin en önemli kaynakları arasındadır. Son dönemde hatırat türü metinlerin kullanıldığı çalışmalarda bir artış gözlemlense de, Kâzım Karabekir, İsmet İnönü, Ali Fuat Cebesoy gibi meşhur asker ve siyaset adamları

dışındaki kişilerin hatıraları yakın zamana kadar nadiren çalışmalara konu olmuştur. (Birinci, 2006: 875-876)

Milli Mücadele dönemi ve bu dönemdeki silah ve mühimmat sevkiyatı üzerine bilgi, yorum ve gözlemleri içeren Eyüp Durukan'ın hatıratı, bu çalışmayla birlikte tarih bilimi için bir katkı olarak düşünülmüştür.

Eyüp Durukan'ın Kurtuluş Savaşı'na dair anılarını anlattığı bu hatıratın, günlüklere bakılarak yazıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim hatıratta yazılan her gün için tarihler verilmiş ve günlükte yazılanlar, çıkarmalar ve eklemeler de yapıldığı halde, hatırat da yer almıştır.

Hatıratta İmalat-1 Harbiye Grubu, Hamza Grubu, Muharib Grup, Felah Grubu gibi teşekküllere ve bunların faaliyetlerine dair bilgi verilen kısımlar ise günlüklerde yoktur, bunların sonradan yazıldığı anlaşılmaktadır. Hatıratın ne zaman yazıldığı açık olarak belli olmamakla birlikte, buna dair çeşitli çıkarımlar yapmak mümkündür:

Metinde bir isim verilirken bazen parantez içinde soyisimler de verilmektedir. Bir olay anlatılırken, Selahaddin Bey ismi geçmiştir ve parantez içinde “Bu zât, bilâhare Cumhuriyet Hükûmetimiz Büyük Millet Meclisinde bir aralık me'bûs olarak bulunan Bay Selahaddin Çam'dır” denilmiştir. Selahaddin Çam'ın 1939-1945 yılları arasında milletvekilliği yaptığı düşünülürse hatıratın 1945'ten sonra yazıldığı anlaşılmaktadır. Buna ek olarak, hatırat “Birinci Cihân Harbinden mağlûb olarak çıkmışdık.” ifadesiyle başlamaktadır. Demek oluyor ki, İkinci Dünya Savaşı da vuku bulmuş ve böyle bir sıralama yapılabilmştir. Buna göre, hatırat 1940'lı yılların ikinci yarısından sonra kaleme alınmıştır. Neredeyse her gelişmeyi kayıt altına alan bir aydın olarak Eyüp Durukan'ın, hatırat yazmaya başladığını da günlüklerinde dile getirmiş olduğu düşünülmektedir. Böylece, günlüklerle ilgili çalışma ve çeviriler de (bu çalışmayı hazırlayanın da yer aldığı bir ekip eliyle) devam ettiğine göre, hatırat yazımına ne zaman başlandığı kesin olarak ortaya çıkacaktır.

Hatıratın başlangıcında Mondros Mütarekesinden İzmir'in işgaline kadar geçen dönem kısaca özetlenmiş, İzmir'in işgalinden sonra gün ve tarih belli edilerek anılar kaydedilmiştir. Bu anılar, 15 Mayıs 1335 (1919) tarihinden 31 Temmuz 1337 (1921) tarihine kadar geçen dönemi kapsamaktadır. Ayrıca Hamza Grubu, Muharib Grup,

Felah ve İmalat-ı Harbiye Grubu gibi teşekküllere ait liste ve bilgiler de ilgili başlıklar altında sunulmuştur.

2. “MEŞ’ÛM MÛTÂREKE VE MEŞRÛ’ MÛCÂDELE HÂTİRÂT DEFTERLERİMDEN BİRKAÇ SAHİFE BİRİNCİ KISIM”

2.1 MEŞ’ÛM MÛTÂREKENİN DEVÂMI VE MUKADDES MİLLÎ MÛCÂDELE HAREKETLERİ¹¹

{1}¹² Birinci Cihân Harbinden mağlûb olarak çıkmışdık.

14 Teşrînievvel 334’de Harb Kabinesi yerine Müşîr İzzet Paşa’nın hem Sadrâzâm ve hem de Harbiye Nâzırı olarak kurduğu Sulh Kabinesi iktidâr mevki’ine gelmişti.

27 Teşrînievvel 334’de yeni kabinenin Bahriye Nâzırı Rauf Bey’in Re’îsliğindeki Hâriciye Müsteşârı Reşat Hikmet ve Erkâniharbiye Kaymakamı Sadullah Beylerden mürekkeb Mütâreke Komisyonu Mondros’a gitmişti. Gâlib devletlerin bize not ettirdikleri pek ağır şartları ihtivâ eden bir mütârekenâme ile döndüler. Müttefikimiz Alman ordusuna mensûb olup memleketimizde bulunan Alman zâbit ve ‘askerleri, memleketlerine ‘avdet etmeye başlamışdı. Memleketimizde de harb dolayısıyla vücûda getirilen ba’zı teşekküller ilgâ ediliyordu. Boğazlar ‘Umûm Kumandanlığı da lağvedilmiş ve Boğazlar Şu’besi teşkîl ve Karârgâh-ı ‘Umûmîye bağlanmışdı. Ben, 1 Mayıs 334 târîhinden beri Boğazlar ‘Umûm Kumandanı Mareşal Uzedom’un¹³ refâkatinde çalışıyordum. Bu kumandanlığın lağvı üzerine Boğazlar Şu’besi Müdürlüğüne ta’yîn edildim.

¹¹ Bu başlık ve diğer başlıklar, Eyüp Durukan tarafından verilen başlıklardır.

¹² Bu tür parantez içinde verilen numaralar, Eyüp Durukan’ın defterlerde vermiş olduğu sayfa numaralarıdır.

¹³ Alman Amiral Von Uzedom. 1914-1918 arasında mareşal rütbesiyle görev yapmış ve Boğaz Kumandanlığı hizmetinde bulunmuştur. Metinde Uzedom olarak yazılmış.

Harbiye Nezâreti Müsteşârlığına da Erkânıharbiye Miralay –sınıf arkadaşım Aksaraylı- İsmet Bey¹⁴ ta'yîn edilmişdi. Bana, Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarının hâl-i hâzır kudret-i tedâfi'yesinin ne olduğuna ve ne olması lâzım geldiğine ve harbde tüccâr gemilerinin Boğazlardan geçmesinin kabûl olup olamayacağına ve harbden evvel sefâ'in-i ticâriye hakkında ne gibi mu'âmele yapıldığına ve harbde düşman sefâ'in-i ticâriyesinin de gelip geçmelerine müsâ'ade edildiği takdîrde, Boğazların müdâfa'ası kâbil olup olamayacağına veyâ nasıl hareket edilmesi lâzım geldiğine dâ'ir bir rapor yazmamı ve bu rapora, İtalya ve Balkan Harblerinde Çanakkale Boğazı'nın ne kadar kapalı kaldığı ile tüccâr gemilerine tatbîk edilen mu'âmelenin hangi hak ve esâslara müsteniden yapıldığının da 'ilâve edilmesini emrettiler.

Karadeniz Boğazı Mevki'-i Müstahkem Kumandanlığında mevcûd nizâm defterlerinde mukayyed (1256-1841) târîhli Londra Mu'âhedesinden¹⁵, kendi bilgi ve görgülerimden, Boğazlarda uzun zamân kontrol me'mûrluğu yapmış zâbitân arkadaşların verdikleri ma'lûmâtdan istifâde ederek emredilen raporu yazıp takdîm etdim. (8-15 Kânûnievvel 334-918)

Süleymaniye'deki evlerinde İsmet Bey'le bu rapor ve sâ'ire hakkında bir iki def'a uzun uzadıya müzâkereler yaptık. Kendisi 'aynı zamânda İstihzârât-ı Sulhiyye Komisyonu'na da me'mûr edilmişdi. Bu sırada İstanbul'da ve memleketin muhtelif yerlerinde bir takım menfi cereyânlar başladı. Harbi idâre eden İttihâd ve Terakkî Hükûmeti erkânından Harbiye Nâzırı ve Başkumandan Vekîli Enver Paşa; Sadrâzâm Tal'at Bey ve Bahriye Nâzırı Cemâl Paşa ve daha ba'zı zevât memleketi terk edip Avrupa'ya savuşmuşlardı. İttihâd ve Terakki Cem'iyetinin muhâlifleri olan Hürriyet ve İtilâf Fırkası erkânı meydânı boş buldular. 'Asırlardan beri, Türk milletinin 'ulüvv-i cenâbı eseri olarak şefkat ve 'âtıfetine mazhar olmuş olan Rum ve Ermeniler bir bir ayaklanmaya ve gizli gizli toplantılar yaparak 'aleyhimizde tezâhurâta başladılar.

Türk milletinin ve Türk vatanının selâmeti perdesi arkasında ve muhtelif nâmlar altında birçok teşekküller ve cem'iyetler kuruldu. Bunlar da diğerk tarafdant türlü türlü şenâ'ata

¹⁴ İsmet İnönü (1884-1973) Eski Cumhurbaşkanı, Genelkurmay Başkanı, asker ve siyasetçi. Hatıratın yazıldığı dönemde İsmet Bey devletin zirvesinde yer almasına rağmen Eyüp Bey tarafından sadece "sınıf arkadaşım Aksaraylı İsmet Bey" şeklinde ifade edilmesi dikkat çekicidir.

¹⁵ 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi. Buna göre, Boğazlar belli şartlar dahilinde Osmanlı egemenliğinde kalacaktı, böylece Osmanlı ve Boğazlar üzerindeki Rus nüfuzu engellenmiş ve İngiltere kazançlı çıkmıştır.

koyuldular. Vatanın hakîkî evlâdları harbi kaybetmekden duydukları acı ve elîm ıztırâbları içindeyken bir taraftan da bu soysuzların her türlü ta'arruz ve tecâvüzlerine ma'rûz kalıyorlardı...

Mütârekenâmenin pek ağır şartları mûcibince düşman kıt'aları İstanbul'a gelmeye ve İstanbul'u işgâle başladılar. Yerli nankörler bunu görünce büsbütün şımardılar. Her vesîle ile cibilliyetlerini göstermeye fırsat buldular. {2} Bunu gören ve vatanın asıl sâhibi olan asîl Türk milleti can evinden vurulmuşdu. Kan ağlıyordu.

Mü'telifîn donanmasına mensûb birçok birinci sınıf dretnotlar İstanbul limanında demir atmış, Çanakkale ve muhtelif harblerde kahramanca dövüşükden sonra sâ'ika-ı kaderle mağlûb olmuş fakat rûhundaki merdliğı hiçbir zamân kaybetmemiş fakat kabul ettiği bir mütâreke ile silahı elinden alınmış bir millete karşı 'arz-ı şecâ'at ediyordu. Bunların arasında sanki harbde bir fevkal'âdelik yapmış gibi tafrafurûşluk eden Yunan palikaryalarının da harb gemileri vardı.

Mü'telifîn Şark Orduları Kumandanı, General d'Esperey¹⁶ İstanbul'a gelmiş, yerli Rum ve Ermeniler tarafından bir fâtihiş gibi karşılanmışdı. Asîl bir millete mensûb olan bu generalden hiç beklenmeyen bir şımarıklık; yalnız bizim değil yabancılardan bile dikkat nazarından kaçmamışdı.

Bir beyâz ata binmiş, Galata – Taksim Caddesini ta'kîben yürümüş ve bizden olmayanlar tarafından alkışlanmış, o da bundan fahr u gurûr duymuşdu. Bu cadde ve civârı hemen kâmilen Fransız ve Yunan bayraklarıyla donanmışdı. (8 Şubat 335 Cumartesi)

Bugün Türk'ün asîl evlâdları için en büyük mâtem gününden biri idi. Bundan sonra Rum ve Ermenilerin şımarıklıkları büsbütün artmışdı.

Rumlar, kiliselerinde toplanıyor, zerre kadar insanlık nasibine mazhar olmuş insanların yapabilmesine imkân olmayan karârlar veriyor. Kiliselerine Yunan bayrağı çekiyor. Düvel-i Mü'telife mümessillerine İstanbul ve civârı, İzmir, Aydın ve Hüdâvendigâr (Bursa) vilâyetleriyle Trakya'nın Yunanistan'a ilhâk edilmesine dâ'ir 'arz-ı mahzarlar veriyorlar. Bu arzûları yerine getirilmezse Osmanlı tâbi'yetini terk edip Yunan

¹⁶ Louis Franchet d'Esperey (1856-1942) Fransız General. Metinde "Ceneral d'Espere" olarak yazılmıştır.

tâbi'yetine gireceklerini söylüyorlar ve başlarındaki feslerini ve ceplerindeki nüfûs kağıdlarını yırtıp atıyorlardı. (16 ve 17 Şubat 335)

Diğer taraftan da Mü'telif kuvvetleri 'askerî binaları işgâl ediyor ve bizleri sokak ortasına atıyor. Üç beş Türk subayı ve 'askerinin bir arada bulunup çalışmasından şüpheleniyor. Bizlere hakâret etmekden utanmıyordu.

Bizlere, yerli ve yabancı düşmanların bu yaptıkları kâfi değilmiş gibi, iktidâr mevkî'ini işgâl eden bir takım harîs ve menfa'at düşkününü ve ahlâk ma'lûlu hükûmet adamları da harb esnâsında cebhelerde büyük mahrûmiyetler içinde, fedâkârlıklar göstererek can ve kanları bahasına aldıkları kıdem zamlarıyla terfi' eden zâbitler için Tasfiye-i Rütüb Karâr-nâmesi¹⁷ yapmağla meşgul. Ellerindeki delil de kıdem zam karâr-nâmesinin Meclis-i Millîden geçmemiş olması imiş. Asıl sebep Harbiye Nezâretini ve Nezâret Müsteşârlığı Dâ'ire Re'isliklerini işgâl eden eşhâsın memleketin fedâkâr evlâdlarından intikâm almak hevesi ve arzûsu idi. Çünkü bu eşhâs, Harb esnâsında vazîfelerini îfâ ve vatan borçlarını edâ etmemiş {3} türlü türlü ahlâksızlıklar yapmış ve bu sebeple geriye alınmış ve tekâ'üd edilmiş sakatlar gürûhu idi. Harb kahrâmanlarının ma'nevî yüksekliklerine hiçbir zamân yetişemeyeceklerini bilen bu gürûh hiç olmazsa, onları maddeten kendi rütbeleri seviyesine düşürmek, ve bu sûretle onlardan intikâm almakdı.

Ferîd Paşa Hükûmeti zamânında bu sakatlar gürûhu İttihâd ve Terakkî Hükûmeti zamânında mağdûr ve tekâ'üd edildiklerini, el ve etek öperek ve her türlü tabasbus ve riyâ perdelerine bürünerek ve kapı kapı dolaşarak, söyler ve post dilenirlerdi. Ferîd Paşa Hükûmeti için de bunlardan kıymetli eleman olamazdı.¹⁸ İşte bunlar iktidâr mevkî'lerine yükseldiler. Bu ma'rûzâtımı canlandırabilmek için tek bir misâli zikretmekden kendimi alamam.

¹⁷ Bu kararname ile pek çok askerın rütbeleri (elde edilmesinde usulsüzlük olduğu iddia edilerek) sökülmüş, bazı askerler yaş haddinden emekli edilmiştir. Eyüp Durukan da rütbesinin tenzili muamelesine maruz kalmıştır. Fakat sonradan çıkan bir kararname ile bu rütbelere iade edilmiştir.

¹⁸ Zürcher de bu noktaya işaret etmiştir: "Milliyetçi davayı destekleyen ordunun bütünü değildi. Pek çok yüksek rütbeli subay –gerçi bunların birçoğunun, emeklilikten sonra tekrar göreve getirilmiş ve savaş sırasında faal olmayan kimseler olduğu doğrudur- padişah hükümetini destekliyordu." *Milli Mücadelede İttihatçılık*, (çev. Nüzhet Salihoğlu), (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011), ss. 146-147. Zürcher'e göre padişahı destekleyen grubun yaş ortalaması 58 iken, Milli davayı destekleyen grubun yaş ortalaması 38'di. s.147.

İtalya Harbi esnâsında, Harbiye Nâzırı Mahmut Şevket Paşa¹⁹ Çanakkale'ye gitmiş, kıt'aâtı ve bataryaları teftîş etmişti. Mevki-i Müstahkem bataryalarını perîşân bulmuş ve zâbitlerinin salâhiyetlerine karşı i'timâdı ve meslekî bilgilerinin noksân olduğunu görmüş olduğundan bu noksânı gidermek, bataryaları tanzîm ve harbe ihzâr etmek için i'timâd ettiği Ağır Topçu Müfettiş-i 'Umûmîsi İbrahim Paşa'yı makine alacağı birkaç zâbit ile me'mûr eylemişti.

Ben de kendilerinin yâveri idim. Daha iki arkadaş alarak Çanakkale'ye gitdik. Mevki'-i Müstahkem Kumandanı Topçu Mirlivası Rüşdü Paşa ve Topçu Liva Kumandanı da yine Topçu Mirlivası Gâlib Paşa idi.

Gâlib Paşa gâyet müvesvis ve 'aynı zamânda tenperverdi. Kendisinin bu hâlini bilen İbrahim ve Rüşdü Paşalar bir gece kendisinin Harbiye Nezâretinin emriyle Kumkale'ye ta'yîn edildiğini kendisine latîfe olarak tebliğ etdiler. Korkduğunu beyân ederek gitmemekte ısrâr eylemiş ve bu latifenin bir gün ciddî olabileceğini düşünerek tekâ'üdlüğünü istemiş ve bu sûretle ordudan ayrılmış ve Harb-i 'Umûmîde kılını kıpırdatmamışdı.

Bir gün köprü üzerinde Galip Paşa ile karşılaştık. Kendisinin korkaklığını ve si'a-ı hâlinin de müsâ'id olduğunu bildiğim için onunla latîfe etmek istedim. "Paşam, siz tekrâr vazîfeye alınmanızı ve iş başına geçirilmenizi istemediniz mi" dedim.

"Evet istedim. İstid'â etdim. Harbde aç kaldığımı yazdım" dedikten sonra "senin de yardımını isterim" diye 'ilâve etdi.

Bu cevâb karşısında donakaldım. Cevâb bulamadım. Bir müddet sonra onun mağdûrîn-i siyasiye ! meyânında vazîfeye alındığını ve İ'mâlât-ı Harbiye'ye 'Umûm Müdürü ta'yîn edildiğini öğrendim. İşte bu zayıf karakterli ve harîs adamların memleketi içden yakıcı hareketleri acı ıztırâblar veriyordu.

{4} Yunanlılar Girit, Sakız ve diğer adalardan papaz kıyafetleriyle çete re'îsleri getirdikleri ve Yunan vapurlarıyla taşıdıkları silâh ve cebhâneyi, Yunan vapurlarına giden Rum ziyâretçilerin dışarıya taşıdıkları ve botlarla teşkîl ve teslîh edilecek Rum çetelerinin askerî binâları basdıkları, ma'bed-i islâmiyeyi ve bu meyânda Fatih Sultan

¹⁹ Bağdat doğumlu asker ve devlet adamı. 1913 yılında Sadrazamlık yapmıştır. 31 Mart Ayaklanmasının bastırılmasında ve Abdülhamid'in hal'i gibi olaylarda rol oynamıştır.

Mehmet'in türbesini de bomba ile tahrîb edecekleri ve Ayasofya Câmî'ini işgâl eyleyecekleri duyuluyor ve filhakîka bu yolda hazırlıkları seziliyor ve buna mâni'î olmak ve vukû'u hâlinde Mü'telifin polis ve 'askerine yardım etmek üzere Mü'telifin bizim hükûmetin yardımını istiyordu.

Bir taraftan böyle olurken, diğer taraftan da Ermenilere ve onların hâmlerine hoş görünmek için Ermeni tehcîri yapmış diye vatanın değerli evlâdları bizim kudretsiz ve karakersiz hükûmet tarafından tecziye ve i'dâm ediliyor. Yozgat Mutasarrıf-ı Sâbıkı Kemal Bey'in Ermenilerin tedârik ettiği bir takım yalancı şâhidlerin birbirini tutmayan ifâdeleriyle i'dâma mahkûm edilmesi ve gazetelerde mahkûmiyeti yazdırılmasından (15 Nisan 335 = 23 Mayıs 919) Perşembe günü sâ'at yedi raddelerinde cum'aya kalmaması için, alelacele Bayezid Meydanında i'dâm edilmesi gibi hâdiseler en katı kalblilerimizi bile müte'essir ediyordu.²⁰

Ermenilerin ordumuzu arkadan vurması, binlerce erkek ve kadınlarımızı şehîd etmeleri; binlerce yetimin aç ve çıblak kalarak ve sürünerek öldüklerini düşünmeyen ve yalnız kendi şahsî hırs ve menfa'atlerini te'mîn etmek için vatan evlâdlarını i'dâm suretiyle şehîd etmek cinâyetini irtikâbdan çekinmeyen bu alçak hükûmetden memleket hayrına ne beklenebilirdi?

Yine bu değersiz ve 'âciz hükûmetin Harbiye Nâzırı bir ta'mîm ile biz zâbitlere mâfevk rütbe olanlarıyla hemrütbe olan Mü'telifin zâbitlerine selâm vermeyi mecbûr olduğumuz, fakat onların bize mâdûn rütbede olsalar dahî selâm vermeye mecbûr olmadıklarını ve bizim selâm vermediğimiz takdîrde hüviyetimizi tesbît edeceklerini ve bunun için yanımızda Fransızca hüviyetimiz yazılı ve mâfevklerimiz tarafından tasdikli birer hüviyet kartı bulundurmamız emrediliyordu. Bu emir üzerine 'izzet-i nefsi-i millîsi olan zâbitân bizzarûr sivil elbise tedârik etmek zorunda kalmışdı. (23 Nisan 335-919)

Eski İttihâd ve Terakkî Hükûmeti erkânından kim ele geçerse tevkîf ediliyordu. İttihâd ve Terakkî Hükûmeti erkânından olması yegâne kabahât idi! Esbak Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi de tevkîf ve Dîvân-ı Harb'e sevk edilmişdi. Dîvân-ı Harb'e verdiği istid'âsında şöyle bir ifâde vardı: "Birkaç kişinin kin ve garezini tatmîn etmek üzere

²⁰ Eyüp Bey gibi dönemin pek çok tanığı bu yargılamanın adaletsiz yapıldığını ve aceleye getirildiğini ifade eder. 1922 yılında TBMM, Kemal Bey'i "Millî Şehit" ilan etmiştir.

hakkında tatbîk ettiğiniz şu mu'âmele haysiyet-i 'adliyemizi bütün cihânda ve 'âlem-i islâmda terzîl edecektir.” (24 Nisan 335-919)

Hükûmetin işi ve yegâne ta'kîb ettiği şey hakîki vatan evlâdlarını ta'zîb eden ve milleti ikiye ayıran ve düşmanlarımızın bu sûretle ekmeklerine yağ süren hâ'inâne hareketlerden 'ibâretdir. Memlekete düşmandan ziyâde düşmanlık ediliyordu.

{5} Harbiye Nâzırı ve yordakçıları Hıdrellez eğlencesi tertîb eyliyorlardı. Bütün erkân, ümerâ ve zâbitân²¹ öğle yemeğini bahçede muzıka ile yiyeceklermiş. Bahçeye sofralar kurulmuş ve muzıka ihzâr edilmiş ve bu hazırlıklar ekserîsi birer kin ve garezin kurbânı olarak tevkîf edilen bîçârelerin hapishânesi karşısında idi. İşte bu bîçârelerin karşısında ve işgâl kuvvetlerinin süngüsü altında, muzıka ile ferah u fahûr yemek yenilip eğlenilecekti. Bizim bu günümüz mü idi? Bunu tertîbleyen ve emredenlerin ya 'akılları veyâ iz'ânları yokdu veyâhûd vatan ve istiklâl duygusundan mahrûm idiler. Vatandaşlara karşı besledikleri kin ve garez, insanlık duygularını uyuşturmuş ve onları insanlar sâfindan çıkarıp atmışdı. (6 Mayıs 335 – 919 Pazartesi)

İzmir'in İşgâli

15 Mayıs 335 – 919 Perşembe. Bu gece leyle-i berât idi. 'Âlem-i islâm sükûn ve huşû' içinde 'ibâdet ile ulu Tanrıya yakınlık duyacak, ma'nevî huzûrunu tatmîn eyleyecek sâkin bir gece geçirecekti.

Fakat akşâmüzeri ağızdan ağıza, Mü'telifnin müsâ'ade ve yardımıyla Yunanlıların İzmir'i işgâl ettiği haberi hepimizin beyninde bir bomba gibi patladı.²² İnanmak istemedik. Fakat tahakkuk etdi. Bu mübârek geceyi dahî sükûnetle geçirmek nasîb olmadı.

Ertesi sabah gazetelerde Matbû'ât Müdüriyet-i 'Umûmiyesinden verilen resmî tebliği okuduk: “Dün sabah sâ'at on bir raddelerinde Nişantaşı'nda Sadrâzam Ferîd Paşa

²¹ Erkân sınıfı, Müşir (Orgeneral), 1. Ferik (Korgeneral), Ferik (Tümgeneral), Mirliya (Tuğgeneral) rütbelerinden oluşur. Ünvanı Paşa'dır.

Ümera sınıfı, Miralay (Albay), Kaymakam (Yarbay) ve Binbaşı rütbelerinden oluşur. Ünvanı Bey'dir. Zabitan sınıfı, Kolağası (Kıdemli Yüzbaşı), Yüzbaşı, Mülazım-ı evvel (Üsteğmen), Mülazım-ı sani (Teğmen) ve Mülazım (Teğmen) rütbelerinden oluşur, ünvanı Efendi'dir.

²² Rahmi Apak, *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, isimli hatıratında İzmir'in işgali öncesini ve işgal sırasını; oradaki askeri durumu; ilk kurşun hadisesini ve karşı koyma mücadelesini etraflıca anlatmaktadır. (Ankara: TTK Basımevi, 1990),

hazretlerine konaklarında Amiral Web tarafından verilen notada, Paris Konferansı kararına ‘atfen İzmir kılâ’ının kuvâ-yı İ’tilâfiye tarafından işgâl edileceği bildirildiği gibi İngiliz kuvâ-yı bahriyesi kumandanı Amiral Galtrop cenâbları tarafından da Aydın vilâyetine dün sabah teblîğ olunan notada Paris Konferansının mukarrerâtına ve Mütârekenâmenin yedinci maddesine istinâden İzmir istihkâmlarının işgâl edileceği ve öğleden sonra verilen ikinci bir notada dahî yine Mütârekenâme ahkâmına müsteniden İzmir şehrinin Yunan askeri tarafından işgâline düvel-i Mü’telifece karar verilmiş olduğu bildirilmiştir. Hükûmet bu bâbda hukûk-ı milletin ve devletin muhâfazası için ‘uhdesinde terettüb eden vezâ’ifi îfâya teşebbüs eylemiş ve muhâfaza-ı vakâr ve meskenet edilmesi lüzûmunun lisân-ı münâsible ahâlîye tavsiyesi zımında Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi tarafından vilâyât-ı Osmâniyeye teblîgât-ı lâzıme îfâ kılınmıştır.”

Tebliğ resminin bundan sonraki kısmı işgâl kuvvetleri tarafından sansür edilmişti. Kahbe Yunanlıların düvel-i Mü’telifece desteklenen, habîs emelleri tahakkuka başlamıştı. Hükûmet ‘âcizdi. Resmi teblîği bile tamâm neşretdiremeyen bu hükûmetden artık ne beklenebilirdi?

Bugün, öteden beri dînî bir merâsim hâlini almış olan Surre Alayı idi.

{6} Bunun da men’ edildiği hakkında şâyi’âlar vardı. Harb esnâsında nankör ve alçakça bize karşı ‘isyân ederek, İngilizlerin parasına tama’en onlara iltihâk eden Mekke Şerîfi Hüseyin’in yerine buraca ta’yîn edilen Mekke Şerîfinin ‘ünvânının ref’ edildiği birkaç gün evvel gazetelerde bir teblîğ resmi mâhiyetinde i’lân edilmişti.

Akşâm gazeteleri, hüznümüzü hiç olmazsa bir parçacık olsun, ta’dil edecek bir haber veremiyordu. Halkın ekserîsi mahzun ve mükedder. Fakat te’essürle kaydederim ki, bir kısım halkda hiç biraz te’essür bile görülüyordu.

Gazetelerin bir kısmı resmî teblîğ ile berâber İzmir’in ekseriyetinin islâmlarda olduğunu, te’essür ve ‘alâkalarını gösterir yazılar yazdığı hâlde diğer bir takım soysuzlar, İzmir’in işgâl edildiğini bile yazmıyorlardı.

Erkâniharbiye-i ‘Umûmiye-i İstihbârât Şu’besine gittim. Müdür Kadir Bey’le görüşdüm. Aldıkları bir telgrafa istinâden bana şu haberi verdi:

“İşgâl anlaşılınca, İslâm ahâlî rıhtım boyundaki binâlara hücum ederek üst katlarını işgâl etmişler. Yunan askerleri çıkar çıkmaz, rıhtım üzerinde devriye gezen İtalyanlara hücum etmişler. Burası Yunanistan’dır diye bağırarak İtalyan bayraklarını çiğnemişler. Bunun üzerine aralarında ateş başlamış. Bu ateşe islâmlar da iştirâk etmişler. Müsâdeme şiddetlenmiş ise de Yunanlılar tutunmuşlar. Bizim me’mûrları tevkîf ve habsetmişler. Ahâlî vâliye hücum etmiş. Bizi haberdâr etmedin, şimdi alçakça teslim ediyorsun, diye bağırarak kendisini öldürmek istemişler. Bizden iki yüz kadar şehîd varmış. Yunanlıların kaybı birkaç misli fazla imiş.”

Bu haber mûcib-i tesellî olmamakla berâber halkın galeyânı, uyanıklığını ve müdâfa’â arzûsu göstermesi bir ümîd ışığı idi.

Erkânharbiye-i ‘Umûmiye Yâveri, Erkânharb Binbaşı Sâlih (Sâlih Omurtak)²³ Bey’le rast geldim. Vaz’iyyet hakkında ondan ma’lûmât istedim. “Vaz’iyyet pek fenâdır, İzmir tamâmen Yunanlılar tarafından işgâl edilmiştir. Müsâdemeler olmuştur, çoluk ve çocuk zâyi’ât da vardır. Ve Çokdur. Hayra delâlet eder bir şey yokdur.” dedi.

Erkânharbiye-i ‘Umûmiye Re’îsi Cevâd Paşa’nın İngiliz irtibât zâbitine “ben bizim zâbitlere İngiliz zâbitlerinin mertlik ve asâletinden bahsediyordum. Şimdi arkadaşlarıma karşı pek mahcûbum. İngilizlerin asâlet ve ‘adâletinden bu beklenmezdi” dediğini ve buna İngiliz zâbitinin, “ben de ferdî olarak buna pek müte’essifim. Fakat hükûmetlerin mütekâbil menfa’atleri bunu îcâb ettirmiş. Ben ne diyebilirim.” cevâbını verdiğini söylüyorlar.

Hâdisât elîmdi. Hiçbir yerden ye’s ve elemimizi hafifledecek bir haber yokdu. Harbiye Nezâreti Eski {7} Müsteşâr Mu’âvini Miralay Süleyman Fethi Bey’in de şehîd edildiği haberini aldım. Pek hürmet etdiğim bu kibâr ve asîl vatan evlâdının şehâdeti yüreğimi yakdı. (18 Mayıs 335-919)

Biz Türkleri rencîde etmek için ne kadar denâ’et varsa bunların hepsi yerli Rum ve Ermeniler tarafından irtikâb ediliyordu. Türlü türlü plan işâ’a olunuyordu.

²³ Salih Omurtak (1889-1954), Selanik doğumlu, Türkiye Cumhuriyeti’nin 4. Genelkurmay Başkanı. 1926-1930 yılları arasında vuku bulan Ağrı Ayaklanmalarına karşı düzenlenen harekâtlarda yer almıştır. Yüksek Askerî Şura üyeliği sırasında kendi isteğiyle 1950 yılında emekli olmuştur.

Bunların karşısında artık uyuşuk durmak günâh olduğunu düşünüp, harekete geçmek lâzım geldiğine kanâ'at getiriyor isek de, ne yapacağımızı kararlaştıramıyorduk.

Akşâm gazeteleri, istifâ eden kabinenin, yine eski ma'zûl nâzırlardan kurulduğunu yazıyorlar. (19 Mayıs 335-919)

İstikbâl Türk ordusunda teknik kıymeti ve harb kudreti i'tibârıyla kalması lâzım gelen silâhların tesbit ve ta'yîni için Harbiye Dâ'iresi Re'îsi Erkânıharb Miralay –Çolak-Selahaddin Bey'in Re'îsliği altında bir komisyon teşkîl edilmişti. Beni de bu komisyona a'zâ ta'yîn etmişlerdi. Yaptığımız mu'tâd toplantılarda, Re'îs Selahaddin Bey şunları söyledi:

“Harbiye Nezâretini dâ'iren mâdâr Fransızlar kuşatdılar. Hiç haberimiz olmadığı bir anda bunların bir baskın ve ta'arruzlarına uğramamız ihtimâli vardır. Böyle bir hâl karşısında ne yapacağız? Bunlara teslim mi olacağız? Yoksa karşı koyup nâmusumuzla mı öleceğiz? Bizim için teslim de olsak, karşı da koysak, ölmek ve çoluk çocuğumuz sefil olmak mukadderdir. Misâlleri çok nereyi işgâl etdiler de fecâ'at yaptılar? Hükûmetden hatt-ı hareketimizin ne olacağını sormak lâzımdır.”

İ'mâlat-ı Harbiye 'Umûm Müdürü Miralay Necmeddin Bey ve diğer arkadaşlar, hükûmetin 'aciz ve rezâletinden acı acı bahsetti.

Ben ve diğer ba'zı arkadaşlar, hükûmetin nokta-ı nazarını sormaya lüzûm yokdur, çünkü bir şey söyleyecek kudretde değildir. Farz-ı muhâl olarak bir şey de söylese, ona inanıp ve rabt-ı karâr ederek beklememiz doğru olamaz. Bizim için artık kaybedilecek vakit yokdur. Toplu ve münferid olarak bu müstevlîlere karşı koyacak tedbîrleri almamız lâzımdır. Buna karâr verdikten sonra ne yapılacağını kararlaştırmak kolaylaşır, mütâla'asında bulunduk.

Fakat, netîce olarak, Miralay Selahaddin Bey'le Topçu Miralay –Tatar- Hasan Bey'le hepimiz nâmına Erkânıharbiye-i 'Umumiye Re'îsi Cevat Paşa'dan²⁴ hatt-ı hareketimizde ne olacağını sormak kararlaştırıldı.

²⁴ İsmail Cevat Çobanlı (1870-1938) İstanbul doğumlu Türk asker. Çanakkale ve Birinci Dünya Savaşlarında mücadele ettikten sonra 1918 yılında Harbiye Nazırı, 1919 yılında Erkânıharbiye-i Umumiye Reisi olmuştur. 1920'de İngilizler tarafından tutuklanmış, Bekirağa Bölüğünde bir süre tutulduktan sonra

Bundan sonra İstihbârât Şu'be Müdürü Erkânıharb Kaymakâmı Kadri Bey'le görüşüm. Şunları söyledi: "İzmir'in 'âkıbeti ve daha doğrusu memleketin 'umûmî felâketi daha evvelden hissedilmişti. Bunu bir türlü hükûmete anlatamadık. Ve hatta Pâdişâha verilen rapor hülâsalarında bunu yazdık. Fakat kimsenin nazar-ı dikkatini celb edemedik. {8} Tam bir buçuk ay evvel Yunanlıların bu alçakça emelleri anlaşılıyordu. İzmir Kolordusu Kumandanlığına sırf benim ibrâm ve ısrârım üzerine yazılan bir emirde, eğer Mü'telifin İzmir'e çıkmak isterse, İngiliz, Fransız ve İtalyanlara hüsn-i mu'âmele ve Yunanlılara karşı şiddetle müdâfa'a edilmesi ve bundan vâli ile İngiliz mümessilinin de haberdâr olunması emredilmişti.

Bunu Bâbı'âli'ye de yazdık. Yunanlılara karşı şiddetle müdâfa'a edeceğimizi ve tensîb edildiği takdirde müdâfa'a tertîbâtımızı tavsîh eyleyeceğimizi bildirdik. Ve bu husûsda oradan da vâliye te'kîden emir verilmesini ricâ etdik. Bunu tahrîrî ve şifâhî olarak mükerrer def'alar te'kîd etdik. Ma'atte'essüf müsbet veyâ menfî bir cevâb dahî vermediler. Nihâyet korkduğumuz felâket başımıza geldi.

Hükûmet bu yazdıklarımıza kıymet vermediği ve hiçbir tedbîr almadığı gibi Nureddin Paşa'nın İzmir vilâyeti dâhilinde vücûda getirdiği Müdâfa'a-i 'Umûmiye Teşkilâtını da İttihâdcılar teşkilâtı diyerek vâli vâsıtasıyla imhâ ettirdiler. Arzû edersen gel de dosyalarını sana göstereyim."

Hülâsa:

Rumlar: İstanbul ve civârının, İzmir, Aydın, Hüdavendigâr vilâyetleriyle Trakya'nın Yunanistan'a terkini istiyorlar. Bizlere hakâret etmiş olmak için başlarındaki fesleri yırtıp atıyorlar. Girit ve Sakız Adalarından papaz kıyafetleriyle getirdikleri çete re'îsleriyle teşkilât yaparak 'askerî binâları ve islâm ma'bedlerini basmaya, Ayasofya Câmî-i Şerîfine çan asmaya ve Fatih Sultan Mehmet Türbesini bomba ile atmaya yelteniyorlar. Bu yolda nümâyişler ve hazırlıklar yapıyorlar.

Ermeniler: Her fırsattan istifâde ederek biz velîni'metleri Türkleri istihfâf ve istihkâr ediyorlar. Harb esnâsında Ermenileri tehcîr ve katlettiğimizi bir takım yalan ve

Malta'ya gönderilmiştir. Yurda ancak 1922 yılında dönebilmıştır. Bir süre siyasetle ilgilendikten sonra tekrar askerlik vazifesini sürdürmüştür.

iftirâlarla şişirip, ‘aleyhimizde propaganda yapıyorlar. Cihânı bize düşman etmeye çalışıyorlar.

Hükûmet dediğimiz ‘aceze gürûhu: Bütün bunların karşısında ‘âciz ve miskin. Her şeyi işgâl kuvvetlerinin lütf u ‘âtıfetinden bekliyor. Onlara hoş görünmek ve diğer taraftan da kendi kin ve garezlerini tatmîn etmek için, vatanın nâmuslu ve fedâkâr evlâdlarını Ermeni tehçir ve taktîlinde medhâldâr diye asdırıyor. Şeyhülislâm Musa Efendi gibi zevât-ı muhteremeyi İttihâdcı oldukları bahânesiyle habsettirip Dîvân-ı Harblere veriyor.²⁵

Biz zâbitânın, mü’telifin mâfevk ve hemrütbe zâbitlerine selâm vermek mecbûriyetimizi ve onların mâdûn rütbelilerinden selâm beklemememizi emretmek sûretiyle, ‘askerî ve şahsî ‘izzet-i nefsimizi rencide ediyor. Bütün bunlar ve İzmir’in Yunanlılar tarafından işgâl edilmesi ve birçok zâbitân ve ‘askerimizle berâber halkımızın {9} şehîd edilmesi, zulm ve işkenceye ma’rûz bırakılması, beni ve benim gibi düşünenleri müte’essir ediyor ve âniden endişeye düşürüyordu.

Mütâreke ahkâmı diye, ordunun elindeki tüfenklerin mekanizmaları, makineli tüfenklerin kapak takımları ve topların kamaları mü’telifin kuvvetlerine teslîm ediliyor. Erzurum ve Ankara Kolorduları Kâzım Karabekir Paşa ile Ali Fuad Paşa’nın bunları, muhtelif vesîlelerden istifâde ederek teslîm etmemeleri hoş görülüyor. Hatta, Harbiye Dâ’iresi Re’îsinin riyâseti altında toplandığımız komisyonda da bunlar bahis mevzû’u oluyordu.

Komisyondakilerden ba’zı zevât, kuvve-i ‘ûmûmiyeleri ‘aynen mü’telif mümessillerine verilmesini ve bu kuvve-i ‘ûmûmiyelerdeki silâhların teslîmini, hükûmeti müşkül mevki’ye düşürmemek esbâb-ı mûcibesi ile istiyor ve bir kısım arkadaşlar da, ben de bunlar içinde olarak, kuvve-i ‘umûmiyeleri tahrîf ederek mevcûdu az göstermek ve silâhlarımızı tamâmen teslîm etmemek istiyorduk. Fakat biz ekalliyetde kalıyorduk. Bütün bunları düşünerek artık kat’î karâr vermek zamânı gelmişti. Kendi kendime şöyle karâr verdim:

²⁵ Osmanlı son döneminde İttihatçılar tarafından dört kez Şeyhülislamlık makamına getirilen Musa Kâzım Efendi, metinde geçtiği üzere daha sonra diğer İttihatçılarla birlikte tutuklanmıştır. 1920 yılında Edirne’de sürgündeyken vefat etmiştir.

1- Dün Türk kal'esini dışarıdan fethetmeye muvaffak olamayan düşman bugün artık içimize girmiş ve nankör iç düşmanlarımızla kuvvetlenmiştir. Bunlara, elimle, emrimle ve vâsıta ile, değil bir top, bir tüfenk ve hatta tek bir fişenk bile vermemek.

2- Elimde şahsî ve resmî nüfûzumun yetdiği yerdeki silâh ve mühimmâtı güvendiklerime tevzi' ettirmek ve herhangi bir âtî için saklatdırmak, mustarr kalırsam, imhâ ettirmek.

3- İ'mâlât-ı Harbiye Fabrikalarından piyâde fişegi için lüzûmu olan ba'zı el aparatları ile diğer ba'zı alât ve edevâtın, ilk işâretde, gösterilecek yere götürmek veyâ göndermek üzere hazırlamak.

4- Bunları tam ma'rifetle başarabilmek için kendilerine her husûsda emniyet ve i'timâd edilebilir, her sınıftan arkadaşlar te'mîn edilebilir.

Bu karârlarımın ilk icrâatları olmak üzere, müdürü bulunduğum Ağır Topçu Şu'besine bağlı, Ağır Topçu ve Sâhil Topçu Küçük Zâbit mekteblerine Ağır Topçu endaht mektebi ve bu mektebin ta'lîm taburu mevcûd silâhlarla teslîha, zâbitân arkadaşlara ve hâricde i'timâd ettiklerime de yukarıda yazdığım mü'esseselerin fazla kalan silâhlarından vermeye ve bundan fazla kalanları da saklatmaya başladım.

Karâr ve kanâ'atimi i'timâd ettiğim arkadaşlara ve ma'iyetimdeki zâbitlere açtım. Hepsinde 'aynı kanâ'at ve fedâkarlık duygu ve 'aşkını gördüm. Bunun üzerine artık bir teşkîl vücûda getirmeye koyuldum. Bir taraftan İstanbul Hükûmetinin bir me'mûru olarak {10} çalışırken, diğer taraftan da onun arzû ve emirleri hilâfında çalışacak bir teşkîlin çekirdeğini kurdum.

Bu sırada bir de himâye mes'elesi çıkmıştı. Bilerek veyâ bilmeyerek halkın bir kısmı İngiliz himâyesine ve diğer bir kısmı da Amerikan himâyesine girelim diye propaganda yapıyorlar.

Akşâm gazeteleri (20 Mayıs 335 1919) Dörtler Meclisinin²⁶ Türkiye mesâ'isi ile meşğûl olduğunu ve Hindistan müslümanlarıyla Hindistan Vâli-i 'Umûmîsinin küçültülmesine

²⁶ Paris Barış Konferansı sırasında İngiltere, ABD, Fransa ve İtalya devlet başkanlarının oluşturduğu ve karar alım sürecinde etkili olan grup.

mu'âriz olduklarını ve müzâkerâtın henüz netîcelenmediğini (Türkiye Havas Röyter) ajansına 'atfen yazıyorlar.

Diğer taraftan, her gün işgâl kuvvetleri artıyor. Mü'telif zâbitânlarının küstahlıkları Türk ve müslümân kadınlarına karşı ta'arruzları, Mü'telif 'askerlerinin şımarıklıkları, satıcıların mallarını alıp paralarını vermemeleri gibi çirkin hareketleri fazlalaşıyordu.

Yerli Rum ve Ermeniler de bir taraftan Mü'telif zâbitân ve 'askerlerini yukarıda yazdığım edepsizliklere teşvîk ve kışkırtıyor ve diğer taraftan da aynı rezâletleri kendileri de işgâl kuvvetlerinin himâyesine sığınarak yapıyorlardı.

Bugünkü (21 Mayıs 335 – 919) İkdâm gazetesinde şunu okudum:

“Sadrâzam Paşa dün bizzât telgrafla sulh konferansına mürâca'at etmiş ve şu me'âlde beyânâtda bulunmuşdur:

Makâmât-ı mukaddese, hukûk-ı hilâfet ve bütün 'âlem-i islâmiyet ile 'alâkası olan memâlik-i 'arabiyenin ta'yîn mukadderâtı Paris Sulh Konferansının dâ'ire-i salâhiyetinden hâricdir. Arabistan hudûdundan Karadeniz'e kadar mümtedd olan bütün Anadolu kıt'asıyla, Rumeli'de tabi'atın etrâfını Balkanlarla tahdîd ettiği Trakya kıtası, Edirne şehri dâhil olduğu hâlde, zât-ı akdes-i hümayûnun doğrudan doğruya hâkimiyetleri altında kalmalıdır.

Bugün, Türk milletinde rû-nümûn olan galeyân-ı efkârı teskîn etmek ve her türlü ihtimâlâtın önüne geçebilmek için Yunan kıt'aâtının İzmir ve mülhakâtından çıkacağına ve Balkanlardan i'tibâren ve Edirne şehri dâhil olmak üzere, Edirne'nin şimâl ve şimâl-i garbiyesini teşkîl eden Trakya kıt'asının ve Anadolu'nun şimâl ve şimâl-i şarkiyesindeki Türk vilâyetleri de dâhil olduğu hâlde bütün Anadolu'nun –yalnız Ermenistan'da vâsi'-i muhtâriyet-i idâre kabûl edilmek şartıyla- Devlet-i Osmâniyeye bırakılacağına Paris Konferansı kararı olduğunun müsâra'aten i'lân edilmesi lâzımdır.”

Yine İkdâm gazetesi (22 Mayıs 335-919) “çıkarılan şâyi'alara 'atf-ı ehemmiyet edilerek işi mühimsememek doğru değildir. Sadrâzâmın beyânâtına nazaran vaz'iyet vahîmdir.” diyordu.

İzmir'in işgâlini, orada irtikâb edilen cinâyet ve fecâyî'i protesto etmek üzere, bugün (23 Mayıs 335-919) Sultan Ahmet Meydanında bir miting tertîb edilmişdi.²⁷ {11} Oraya gitdim. Mitingde bulundum.

Sultan Ahmet Meydanı mahşerden bir numûne denilecek derecede dolmuşdu. Cum'a namazı bir cemâ't-i kübrâ ile edâ edildi. Polis müdürü yanında bir Fransız polisi ve bir de mülâzım-ı sânisî olduğu hâlde gelmişdi. Kürsü-i hitâbetin etrâfında ve câmi'i şerîf avlusuyla Defter-i Hâkânî Meydanlığına büyük siyah bayraklar dikilmişdi. Herkes mâtem içinde idi. Evvelâ hitâbet kürsüsüne Türk şâ'iri Mehmet Emîn Bey geldi. Yanık, hazîn ve mü'essir nutkunu okudu. Bu esnâda câmi'-i şerîf minârelerindeki mü'ezzinler de münâcât okuyorlardı. Meydân hakîkaten mahşerden bir numûne idi.

İkinci olarak Halide Edip Hanım kürsüye geldi. O da kendine mahsûs belâgâtıyla okuduğu nutkuyla yüreklerimizi dağladı. Hep berâber ağladık.

Bu sırada "Kara Haber" serlevhalı bir kağıt dağıtdılar. Şunu yazıyordu:

"21 Mayıs 335 Çarşamba günü Dörtler Meclisi Türklerin gayrimüslimlere tatbîk ettiği zulm ve işkenceden müte'essir olan Avrupa efkâr-ı 'umûmiyesini teskîn etmek için, Türkiye'nin sûret-i kat'iyede taksîmine karar verilmişdir. Yalnız Amerika, Türk ganîmetinden istifâde etmek istememişdir. Pâdişâh Fransız ve İtalyanların himâyesi altında İstanbul'da kalacaktır."

Bugünkü akşâm gazeteleri bu kara haberi te'yîd etmediler. Henüz karâr verilmediğini yazdılar.

24 Mayıs 335-919 Cumartesi. Bugün Erkânıharbiye-i 'Umûmiyeden mahrem ta'mîmler geldi. Başlıca mühim noktaları şunlardı:

- 1- Afganlar, Rus Bolşeviklerle birleşerek Hindistan hudûdunu geçmişlerdir.
- 2- Rus Bolşevikleri Sohumkale'yi zapt etmişlerdir. Bunun üzerine İngilizler Batum'daki Rus idâresini ilgâ ederek, ekseriyeti müslümânlardan olmak üzere bir idâre şûrâsı teşkîl etmişlerdir.

²⁷ Meşhur Sultanahmet Mitingi. Dönemin tanıkları bu mitingin görkeminden ziyadesiyle bahseder. Fahri Yetim "Millî Mücadele Döneminde Kamuoyunun Oluşmasında Mitinglerin İşlevi" başlıklı makalesinde Sultanahmet Mitingini etraflıca tasvir etmiştir.

3- Bulgaristan'da şiddetli ihtilâflar vardır.

4- Cenûbî Mısır'da henüz sükûnet i'âde edilememiştir.

5- Mustafa Kemâl Paşa Samsun'da îfâ-yı vazîfeye başlamıştır.

İşgâl esnâsında İzmir'de kumandan olan Nadir Paşa'nın İzmir vak'ası hakkındaki raporunu okudum. Bu rapora göre, Yunanlılar ve bunlarla berâber olan nankör yerli Rumlar kendilerinden beklenen denâ'et ve fecâ'ati tamâmen icrâ etmişlerdir. Buna mukâbil, ma'atte'essüf bizim zâbitân hiç biraz mevcûdiyet gösteremeksizin şehîd olmuş veyâ mecrûh düşmüşlerdi. Çünkü ihzâr edilmemişlerdir. Bu bunak ve haysiyetsiz herifin raporu beni pek müte'essir etdi.

Akşâm gazeteleri -24 Mayıs 335. 919- kimisi Türkiye'nin tamâmının İngilizlerin ve kimisi de Amerika'nın himâyesine verilmesini veyâ verildiğini ve bu husûsda Türkiye'ye hey'etler gelmekte olduğunu yazıyorlar.

{12} Monitör Oryantal ve Neo Logos [?] paçavraları da hakâretde devâm ediyorlar.

(Bugün 25.5.335. 919 Pazar) Bayezid Meydânında müstevliler ve işgâlciler 'aleyhinde bir miting yapılması tasarlanmıştı. Buna hükûmetin müsâ'ade etmediğini te'essürle öğrendik.

26.5.335.919 Pazartesi. Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa²⁸ bugün, bütün meslek müfettişleri ile 'alâkalıları sâ'at on birde yanında ictimâ'a da'vet etdi. Bu ictimâ'da bugün bir Şûrâ-yı Saltanat toplanacağı ve orada siyâsi vaz'iyetin görüleceği bildirilmişti. Bu şûrâda nasıl hareket edilmesi münâsib olacağı te'emmül edilmiştir ve 'askerin siyâsi cereyânlara karışmaması karârlaştırılmıştı.

Nâzır Paşa, eğer bir manda altına girmek husûsu teklîf edilirse, kabûlü cihetinin tervîc edilmesini söylemiş ve ictimâ'da bulunanlar tarafından da kabûl edilerek kendisine o yolda muvâfakat cevâbı verilmiş ve mandater bulunup bulunamayacağı su'âline Nâzır Paşa, o mevzû'-ı bahs değil cevâbını vermiş. İzmir'de olduğu gibi, düşman bizi basarsa ne yapalım su'âline ise hiçbir cevâb vermemiştir.

²⁸ Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'na katılan Şevket Turgut Paşa, 1919 yılında kısa bir süreliğine Harbiye Nazırlığı görevinde bulunmuştur. Hatıratında kendisinin mandaya karşı ılımlı olduğu belirtilmiş olsa da, 1921 yılına gelindiğinde Kuva-yı Milliye hareketini desteklediği gerekçesiyle emekli edilmiştir.

Bugün (27 Mayıs 335. 919 Salı) Sabah gazeteleri dünkü Şûra-yı Saltanat müzâkerâtını yazıyor:

Müzâkerât netîcesinde kat'î ve musîb bir karâr verilmiş değildir. Sadrâzâmın İzmir'in işgâline sonra İngiliz mahal-i siyâsiyesinden aldığı notayı ve buna mukâbil verdiği cevâbı ve tekrâr sadârete geldiği ve telgrafla Paris Sulh Konferansına mürâca'at ettiğini ve birkaç günden beri gazetelerde okuyup gınâ getirdiğimiz bayat havâdisleri verdiği görüldü.

Ahmet Rıza Bey, bunlara mukâbil verdiklerinizi biliyoruz. Aldıklarınızı bilmiyoruz, diyerek birçok haklı su'âl soruyor. Fakat cevâb alamıyor.

Hürriyet İtfâl Fırkası nâmına, re'îsleri Sadık Bey de bir mütâla'anâme okutuyor. O da mâziden bahsetmeyeceğim diyerek, kabâhatlerin mâziye 'â'id olduğunu îmâ ediyor. Düşman işgâllerine karşı fi'ilî bir harekete geçilirse, kadın ve çocuklarımızın ayak altında kalacağından ve bütün 'âlem-i islâmın da sükûn ve rahatını ihlâl etmiş olacağımızdan buna meydân vermeyip Düvel-i İtilâfiyenin 'adâlet ve mürüvvetine intizâr lâzım geldiğini söylemek gibi bir küçüklük gösteriyor.

Düşmanın bugün Edirne'yi, Manisa, Mentеше ve Aydın'ı da işgâl etmiş ve Bandırma'ya doğru yürümekte olduğunu akşam gazeteleri haber verdiler.

28 Mayıs 335. 919. Çarşamba. Bahriye Nâzır-ı Sâbıkı Ali Rıza Paşa'dan naklen, dâmâdı Binbaşı İbrâhim Bey Sadrâzam Ferîd Paşa'nın Paris Sulh Konferansına telgrafla vâki' olan mürâca'atına Klemanso²⁹, İzmir mes'elesi muvakkatdır, Yunanlıların oradan çıkarılması Hükûmet-i Osmaniyenin hukûku mahfûzdur, cevâbını verdiğini ve Amerika sefâretinin de hükûmete bir Amerika hey'eti geleceğini ve himâye mes'elesini görüşeceklerini bildirdiğini söyledi.

İttihâdcılardan Bekirağa'da mevkûf olanlardan, Vehip Paşa ile Cemil Paşa serbest bırakılarak diğerlerinin kâmilen Malta'ya sevk edilmek üzere gönderildiklerini haber aldım. Mûte'essir oldum.

²⁹ Georges Clemenceau (1841-1929), Fransız devlet adamı. Üçüncü Cumhuriyet Devrinde Fransa politikasında önemli rol oynamıştır. Versay Barış Anlaşmasının mimarlarından. Mağlup olan Almanya'ya karşı sert bir politika izlemiş ve Almanya'nın yüksek miktarda tazminat ödemesini sağlamıştır.

Trabzonluların, Yunanlılar İzmir'den çıkarılmazsa, buradaki Rumları kâmilen keseceğiz diye tehdîdâtta {13} bulunmaları üzerine, Trabzon'un İngiliz ve Fransız kuvvetleri tarafından işğâl edildiğine ve Trabzonluların buradaki 'Adem-i Merkeziyet Komitesi ile İngiliz mümessil-i siyâsiyenin görüştükleri ve Trabzon'a bir idâre-i 'adem-i merkeziyet verilerek bizden ayrılacağı hakkında şâyi'alar dönmeye başladı.

(30 Mayıs 335.919. Cuma) Bugün Yine Sultan Ahmet'de bir miting yapıldı ise de geçenki kadar rûhlu değildi. Kürsüye bir hoca çıktı. Tehcîr ve taktîlden bahsetmeye başladı. Menfî bir maksadla çıktığı veyâ çıkarıldığı anlaşıldı. Bunun üzerine hakâretle kürsüden indirildi.

Harbiye Nezâretinin bugünkü -16 Haziran. 335. 919. Pazartesi- bir ta'mîminde, Rumların izci teşkîlâtı nâmı altında çete teşkîlâtı yaptıkları; bunlara silâh ve boru tevzî' edildiği, Fener, Tatavla kiliseleri gibi ba'zı kiliselerde silâh iddihâr ettikleri ve Çengelköy Kilisesinde kampana çalınarak Rumları kiliseye topladıktan az sonra dağıldıkları ve bunun bir ta'lîm ve tatbîkât olduğu ve bu i'tibârla müteyakkız bulunmamız bildiriliyordu. Bunları bilen hükûmet ise hiçbir az mevcûdiyet gösteremiyordu.

Bugün (27 Haziran 335. 919 Cuma) gazeteler, Almanların sulhü imzâlamaları şüpheli olduğunu ve hatta imzâ edildiği taktîrde Prusyalıların i'lân-ı harb edeceklerini ve şimdiden ba'zı ihtilâller çıkmış bulunduğunu ve sulh tarafdârlarından "Erzberger"³⁰ firâra mecbûr edildiğini ve i'dâm edilmek üzere arandığını, "Weimar"da yeni bir hükûmet kurulduğunu ve Almanların, Fransa'ya i'âdeye mecbûr edildikleri bayrakları yakmış olduklarını ve mü'telifine teslim etmeye mecbûr edecekleri sefâini de "Skapaflov"da tahrîb ettiklerini yazdıkları gibi bizim Dâhiliye Nâzırı Ali Kemâl ile Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa'nın ist'ifâ ettiklerini ve bu ist'ifâların Meclis-i Vükelâ'da görüşüldüğünü ve bunun da ahvâl-i 'umûmiye-i hâzıra ve dışarıdan gelen telgraflar üzerine cereyân eden müzâkerâtta Ali Kemâl ve Şevket Turgut Paşa'nın ekalliyetde kalmaları üzerine buhrân-ı vükelâyâ mahal kalmamak için ist'ifâ

³⁰ Matthias Erzberger (1875-1921), Alman gazeteci ve politikacı. 1919-20 yıllarında Finans Bakanlığı yapmıştır. İtilaf Devletleriyle barış görüşmelerine Almanya adına gönderilmiştir. Anlaşma sonucunda aşırı sağ görüşlü bir Alman grup tarafından suikaste uğramış ve hayatını kaybetmiştir.

eylediklerini ve Hürriyet İtilâf Fırkasının hükûmet ile ‘alâkası kalmadığına dâ’ir olan beyânnâmesini de neşr eylemekdedirler.

Bundan başka, İsviçre’de “Müdâfa’a-i Hukûk-ı Osmâniye” nâmıyla bir cem’iyet teşekkül ettiğini ve bunun teşkîl edenlerin

İkdâm Gazetesi sâhib-i imtiyâzı Ahmet Cevdet Bey

Servet-i Fünûn “ “ “ “ “ Ahmet İhsan “

Esbak Baş Mâbeynci Emin Bey

Darülfünûn-ı Osmâni müderrislerinden Halid Ziya Bey

Şûrât-ı Devlet a’zâ-yı sâbıkasından Muhtâr [?] Bey

Bern Sefâreti Müşâvir-i Fahrîsi Reşit Safvet Bey

Ve meb’ûsân-ı sâikadan Sami Bey ve Ferîk Şükrü Paşa

Ve Şehremîn İstemi Reşit Mümtaz Paşa

olduklarını ve bunların şu me’âlde bir beyânnâme neşr ve talebde bulduklarını yazmaktadırlar.

{14} Yunanistan vesâyet altındadır. Yunanistan’a hâkimiyet verilemez. Yunanlılar, islâmları idâreden ‘âcizdirler. İzmir dokuz ‘asırdan beri Türk’dür. Ârâ-yı ‘umûmiyeye mürâca’at edilmelidir. Bu hakîkatleri Avrupa ve Amerika’nın dikkat-i nazarlarına koymakla berâber Sulh Konferansından da bu hakîkata göre hareket etmelerini istiyorlar.

Yine bugünkü gazeteler, Irak Şeyhülmeşâyihî Uceymi Paşa’nın³¹ Diyarbekir’den keşîde ettiği bir telgrafnâmeyi neşretmekdedirler. Bu telgrafda şöyle deniliyor:

“Refâkatimde rü’esâdan elli kişi olduğu hâlde Diyarbekir’e geldim. Bütün Irak meşâyihinin Hükûmet-i Seniyyeye karşı merbûtiyet ve sadâkatleri vardır. Kat’iyyen başka bir hükûmetin idâresini kabûl etmemeye Bağdad’da rü’esânın ictimâ’ında karâr

³¹ Irak şeyhler şeyhi Uceymi Sadun Paşa. Maiyetiyle birlikte Anadolu’ya gelip Fransızlara karşı savaşmış, Urfa’nın kurtuluşunda yararlılıklar göstermiştir. 1960 yılında vefat eden Uceymi Paşa’nın kabri Ankara’dadır.

verilmiştir. Diyarbekir'den Mardin'e hareket ediyorum. Cevâbın telgrafla oraya bildirilmesini ricâ ederim.”

Bundan başka, Dokuzuncu Ordu Müfettişliğinden ‘azledilen Mustafa Kemal Paşa’dan da taraf-ı zî-şeref-i hazret-i pâdişâhiye ‘arz ve keşîde olunan bir telgraf olduğunu ve bunda Mustafa Kemâl Paşa’nın “zât-ı hümâyûnlarına karşı ‘arz-ı sadâkat ederim.” dediğini yazıyorlar. Ve şunu da ‘ilâve ediyorlar:

“Dâhiliye Nezâretinin vilâyâta ta’mîmen ahvâl-i ‘umûmiye hakkında yaptığı teblîğât dan hükûmetin emniyet ve i’timâda lâıyk olmadığını ve Mardin’de bulunan Irak Şeyhülmeşayih Uceymi Paşa ile teşrîk-i mesâ’i etdiğini Mustafa Kemal Paşa hükûmet-i merkeziyeye bildirmişdir.”

Konya Vâlisinin de Dâhiliye Nezâreti tarafından vilâyâta ta’mîmen teblîğ olunan emirlerin tamâmî-i tatbîki husûsunun ‘askerî kumandanlığına tenfîz etdirilmesi lüzûmuna dâ’ir ta’lîmât istediğı de bugünkü gazete havâdisleri meyânındadır.

Dâhilî ahvâlimiz karışıktdır. Fakat Ali Kemal³² habîsinin Dâhiliye Nezâretinden çekilmesi, selâmet-i memleket nâmına bir beşârettdir.

Bugün (30 Haziran 335. 919 Pazartesi) Ramazan Bayrâmının birinci günü idi. Bayrâm selâmlığına gidilmesi lâzımdı. Gıtdim. Bayrâm namâzından sonra Dolmabahçe Sarayında yapılan mu’âyedeye gayrimüslim re’îs-i rûhânilerinden yalnız Hahambaşı Haim Nahum Efendi ile Bulgar Ekzarhı Vekîli ve Keldani Papazı gelmişlerdi. Eski Fransızca hocamız olan Nahum Efendi’nin söylediğine göre, her bayrâmda mu’âyedeye Rum, Ermeni ve sâ’ire re’îs-i rûhânileri cem’an on bir kişi olarak geldikleri hâlde bu bayrâmda ber mu’tâd hepsi da’vet edilmiş olmalarına rağmen kendilerinden başka kimse gelmemiş ve bu sûretle de haysiyetsiz ve nankörlüklerini göstermişlerdir.

21 Temmuz 335-919 Pazartesi. Gazeteler kabinenin ist’ifâ etdiğini ve Ferit Paşa’nın sebep-i ist’ifâ olarak, temerküz kabinesi ile iş görülemiyor dediğini ve mütecânis bir kabine teşkîli lâzım geldiğini ve kendisine bu yolda vesâyâda bulunduğunu {15} söylediğini yazıyorlar. Gerek muhâlif ve gerek muvâfık bütün halk Ferit Paşa’dan nefret

³² Ali Kemal (1869-1922), Yazar, gazeteci ve siyaset adamı. 1922’de linç edilmiştir. Ali Kemal’in kaçırılması ve linç edilmesiyle ilgili Eyüp Durukan’ın bir gazetede yayımlanan yazısı Ekler ve Resimler kısmında sunulmuştur. [EK-2]

ediyor. Buna rağmen, akşam gazeteleri Ferit Paşa'nın yine sadârete, Hoca Mustafa Sabri'nin meşhata ve Dîvân-ı Harb-i 'Örfî Re'îsi Ferîk Nazım Paşa'nın da Harbiye Nezâretine getirildiğini yazdılar. Bunu yapan Pâdişâh, kendi kin ve gayzını tatmîn ve gûyâ mevki'ini tarsîn için, es'âsen felâket dalgaları arasında bocalayan selâmet-i memleketi büsbütün tehlikeye koyuyor. Kendi 'aleyhinde mevcûd emniyetsizlik ateşini körüklüyor.

Merkezin, Konya ile de muhâberesi kesilmişdi. Buna, şu iki ma'nâ veriliyordu. Ya İtalyanlar Konya'yı tamâmen işgâl edip idâreyi ele aldılar ve yâhûd Konya'nın mülkî ve 'askerî idâresi de artık merkezi tanımamaya karar vermişdi. İkinci ihtimâl daha kuvvetli idi.

Bugün (14 Ağustos 335. 919. Perşembe) Harbiye Nâzırının ist'ifâ ettiğini ve yerine Süleyman Şefik Paşa'nın ta'yîn edildiğini ve onun da Ali Refik Paşa'yı Harbiye Dâ'iresi re'îsliğine getirmiş, Harbiye Müsteşarı İsmet Bey'i ve Erkânıharbiye-i 'Umûmiye Re'îs-i Sânîsini de 'azletmiş olduğunu te'essüf ve hayretle öğrendim.

(19-21 Ağustos 335.919) Acem Şâhı İstanbul'a geldi. Dolmabahçe Sarayında misâfir edildi. Sözüm ona, bu kahramânlar birbirlerine nişânlar verdiler. 'Acabâ bunlar uçuruma doğru yuvarlandıklarının farkında değil midirler? Bâri memleket ve milletleri bunların arkasından koşup 'aynı 'âkıbete düşmeseler.

27 Ağustos 335. 919. Çarşamba. Vakit Gazetesi 'aynen şunu yazıyordu:

Lağvolunan makâmlar:

“Süvârî ve Topçu Müfettiş-i 'Umûmîlikleri, Bahrîsefid Boğazı Mevki'-i Müstahkem Kumandanlığı ve Karârgâhı ve ma'iyeti hey'etinin lağvına ve Nakliye Müfettişliğinin Mu'âmelât-ı Harbiye Nezâretine rabtına irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî şerefsudûr buyurulmuştur.”

Harbiye Nâzırının, Miralay Talat Bey'e “Tahsîsâtı kifâyet etmediğinden ma'âş alamadıkları için tahsîsâtlarının arttırılmasını isteyenlerin topçular, ya'ni Bahrîsefid Boğazı Mevki'-i Müstahkem Kumandanlığı olduğuna te'essüf ettiğini ve bunların kurşuna dizileceklerini” söylediğini ve buna Talat Bey'in de “Harb esnâsında Çanakkale'de memleketin ve milletin bekâsı, şeref ve haysiyetinin muhâfazası için

cânları bahasına fedâkârlık ederek, bütün milletin a'yân ve me'bûsânının mazhar-ı takdîri olan bu necîb ve her şeyden mahrûm zâbitânın sizce mükâfâtı bu olacak ise, ona da hazırdirler.” cevâbını verdiğini Talat Bey'den dinledim. Ben de bu lağvların doğru olmadığı hakkında teşebbüsâta girişdim.

Bugün (1 Eylül 335. 919. Pazartesi) Öğleden sonra telgrafla Ordu Dâ'iresinden çağırıldılar. Mülgâ Mevki'-i Müstahkem Kumandanlığı hakkında bir hâl çâresi bulmak istenildiğini söylediler:

Miralay Ömer Lütfü Bey'in re'îsliğindeki, ben, Binbaşı Mümtaz, Binbaşı Osman Zati, Binbaşı Behram ve Yüzbaşı Muzaffer Bey'le toplandık. Herkes mütâla'asını beyân etdi. Ben de bu mes'eleye şahsiyât karıştığını ve zâbitânın zımm-ı talepleri bir vesîle telakkî edildiğini ve bu lağvın siyâseten pek fenâ bir hareket olduğu gibi 'askerlik bakımından da affedilmez bir kabahat idüğünü ve bu teşkilâtın sulh netîcesine kadar böylece muhâfaza edilmesi elzem bulunduğunu îzâh etdim. {16} İrâde-i Seniyyede icra edilmiş olmak ve 'aynı zamânda teşkilâtı da muhâfaza edebilmek için lağvedilen Mevki'-i Müstahkem Kumandanlığı olmayıp bu ta'bîrin Boğaz Muhâfızlığı ta'bîri ile tebdîl edilmiş olduğunun i'lân edilmesi sûretiyle mes'elenin halledilmiş olacağını söyledim. Yüzbaşı Muzaffer müstesnâ, diğer zevât bu teklîfimi muvâfık buldular. Ve Harbiye Nâzırına imzâ etdirilmek üzere bu yolda bir emir müsveddesi yazıp imzâ etdik.

Ertesi günü (2 Eylül 335. 919. Salı) Binbaşı Mümtaz Bey, dün yazdığımız emri Ordu Dâ'iresi Re'îsi Hilmi Paşa ile Erkânıharbiye-i 'Umûmiye Re'îs-i Sânisî Paşa'nın muvâfık bulmadıklarını ve Mevki'-i Müstahkeme mensûb bütün kıt'aatın lağvı için emir yazıldığını öğrendim.

(3 Eylül 335. 919. Çarşamba) Erkânıharbiye-i 'Umûmiye Re'îsi Ferîk Hadi Paşa'ya mürâca'at etdim. Boğazların harbde ve şimdiki vaz'iyetleriyle oraların müdâfa'asını yapan kıt'aatın şimdi neden İstanbul'a getirildiklerini ve orada iken neden lağvedilmediklerini ve burada kadro hâlinde neden muhâfaza edilmek istenildiklerini ve lağvedilmeleri hâlindeki siyâsî ve 'askerî mahzûrları olacağını 'aklımın erdiği mertebede 'arz ve îzâh etdim.

Ma'rûzâtımda haklı olduğumu ve bu lağv işinin kendisinin re'y ve mütâla'ası ile yapılmadığını ve kendisinin de lağvedilmesi 'aleyhinde olduğunu ve bir takrîrle Harbiye

Nâzırına ‘arz-ı ma’lûmât eylemekliğimi beyân buyurdular. Benim takrîrimden kendilerinin şifâhî olsun Harbiye Nâzırına beyân-ı re’y ve mütâla’a eylemeleri daha mü’essir olacağını ‘arz etdim.

Birçok va’adlerde bulundular.

Bugün (10 Eylül 335.919. Çarşamba) Harbiye Dâ’iresi Ağır Topçu Şu’besi Müdürü Kaymakâm Salih Bey’in, Harbiye Dâ’iresi Re’îsi Ali Refik Paşa kendisini Harbiye Nâzırına götürdüğünü ve Harbiye Nâzırının Boğazlar hakkında bir proje yapın da beni bu mes’eleden kurtarın, dediğini söyledi. Ve bir proje yapmamı teklîf ve ricâ etdi. Devr-i istibdâd enkâzı olan bu ‘acizenin hoşuna gidecek ve hem de maksadı sağlayacak bir proje yapıp takdîm etdim.

(13 Eylül 335. 919. Cumartesi) Sınıf müfettişlikleri yerine Erkânıharbiye-i ‘Umûmiye Re’îsinin re’îsliği altında encümenler teşkîl edilmişti. Bu teşkîlâtta Ağır Topçu ve Sahrâ Topçu müfettişleri için yalnız bir topçu encümeni teşkîl edilmişti. Gerçi, a’zâların ikisi ağır ve ikisi de sahrâ topçusu edilse de re’îsin sahra topçusu olması ağır topçunun da meslekî istiklâli bakımından münâsib değildir. Bunu Harbiye Nâzırına ‘arz etdim. Şikâyetimi ciddî buldu. Bir takrîrle mürâca’atımı emretti. Takrîrimi yazdım. Kendisine takdîm edilmek üzere Seryâver Salih Bey’e teslîm etdim. {17} Harbiye Nâzırını takrîrim hakkında Erkânıharbiye-i ‘Umûmiye Re’îsi ile görüşmemi emrettiğini Seryâver Salih Bey haber verdi. Erkânıharbiye-i ‘Umûmiye Re’îsi Fuad Paşa olmuştu. Hem kendisini tebrîk ve hem de takrîri takdîm etdim. (15 Eylül 919. Pazrtesi) O da Re’îs-i Sâni Miralay Mahmud Beli Bey’le görüşmemi emretti. Takrîrimdeki mütâla’alarımı muvâfık buldu. Erkânıharbiye-i ‘Umûmiye Dördüncü Şu’be Müdürü İzzeddin Bey çağırtdı. Ağır Topçu Miralay İsmail Hakkı Bey de berâber olduğu hâlde takrîrim üzerinde uzun münâkaşalar yaptık. İzzeddin Bey mu’arız idi. Bunun üzerine eğer orduya bu sınıfta lâzım ve bu sınıftan da bir hizmet bekleniyorsa, kendisine takrîrimde yazdığım vechle bir vech verilmesi lâzımdır, demek zorunda kaldım. Mahmud Beli Bey, emirde ağır topçu hakkında müstakil olacağına dâ’ir bir kayıt bulunmasını kat’iyyetle emretmiş olmasına rağmen İzzeddin Bey bu emri dahî yerine getirmemişti.

(19 Eylül 335. 919. Cuma) Bugün selâmlık nöbetim idi. Ali Refik Paşa da protokole me'mûr edilmişdi. Giderken ve gelirken beni otomobile aldılar. Gelirken, Pâdişâhın namâz kılmadığını zannettiğini çünkü hatîb hutbe okurken Pâdişâhın Müsteşâr Paşa'yı çağırıldığını söyledi. Eğer dediği gibi namâz kılmıyorsa kendisini selâmlamaya gelenlere karşı ne büyük bir sahtekârlık ve din-i islâma karşı ne büyük bir hakâretidir.

Bugün (20 Eylül 335. 919. Cumartesi) Sivas Kongresinin beyânnâmesini okudum. Hülâsaten şöyle deniliyordu:

“Feshedilen Meclis-i Mebûsânın dört ay sonra ictimâ' etdirilmesi lâzım iken etdirilememiştir. Mutlakiyet idâreye doğru gidiliyor. Milletın arzûsu Pâdişâha 'arz edilmiyor. Harekât-ı milliye ihtilâl şeklinde gösteriliyor. Milletın ma'lûmât ve arzûsu hilâfında sulh konferansına giden hey'et vilâyât-ı şarkiyeden bahsediyor.

Bunlar Ferit Paşa tarafından yaptırılıyor. Ferit Paşa müslümânları yek diğeri 'aleyhinde teşvîk ediyor. Bu hareketleri ele geçirilen telgraflardan anlaşılımıştır. Bu sebeble kendisine ve hükûmete millet i'timâd etmiyor. Pâdişâh bu hükûmeti dağıtmadıkça milletle anlaşamayacaktır.”

Mühim bir hakikat ifâde eden bu beyânnâme kalbleri hürriyet ve istiklâl sevdâsıyla tutuşan ve vatan 'aşk ve heyceânıyla çarpanlara, gidilecek doğru yolu gösteriyor ve onu ümîd ışıklarıyla da aydınlatıyordu.

Bugün (22 Eylül 335. 919. Pazartesi) Harbiye Nezâreti yaptığı bir ta'mîm ile teklîf ettiğim vechle, Çanakkale ve Karadeniz Boğazları Mevki'-i Müstahkem Kumandanlıkları ta'bîri yerine Boğaz Muhâfızlıkları ta'bîri kullanılacağını bildiriyor ve yaptığı hatâyı tashîhe çalışıyordu.

2 Teşrînievvel 335. 919. Perşembe. Kabinenin tebeddül ettiği, Sadârete Ali Rıza Paşa'nın³³ ve Harbiye Nezâretine de Mersinli Cemal Paşa'nın³⁴ getirildiği ve nâzırlardan ba'zılarının yerlerinde ibkâ edildikleri haberi şâyi' oldu. Ferit Paşa'nın

³³ 1919-1920 yıllarında toplam beş ay Sadrazamlık yapmıştır. Kuva-yı Milliye hareketini önemseyerek, Salih Paşa'yı Anadolu Heyeti ile görüşmek üzere Amasya'ya göndermiştir.

³⁴ Ali Rıza Paşa kabinesinde Harbiye Nazırı olarak görev yapmıştır. Anadolu Hareketini desteklediği için İngilizler tarafından görevden alınması istendi. Daha sonra tutuklanarak Malta'ya gönderildi. 1921'de Anadolu'ya gelerek TBMM'ye katıldı. 1926 yılında meşhur Suikast Davasında yargılanmışsa da beraat etmiştir.

Sadâretten atılmış olmasına ve Harbiye Nezâretine Mersinli Cemâl Paşa'nın getirilmiş olmasına sevindik ve muvaffakiyet temennî etdik. Bununla berâber, Ali Rıza Paşa'nın hüsn-i niyetine rağmen muvaffakiyetsizliği hakkında da, efkâr-ı 'umûmiyede bir kanâ'at vardır. İzmir fecâyi'ini tahkîk için bî taraf bir komisyon teşkîl edilmiş ve o komisyona Erkânıharb Kaymakâmı Kadri Bey de Türk me'mûru olarak ta'yîn edilmişdi.

{18} Bugün (3 Teşrînievvel 335. 919. Cuma) Kadri Bey'le görüşdüm. Şunları anlattı:

“İzmir fecâyi'inin derecesini ta'yîn ve dehşetini tavsîf etmek hemen mümkün değil gibidir. Tahkîkâtın netîceleri ve bizzât müşâhedeleri, komisyonu pek müte'essir etmiştir. Yunan me'mûrları bütün fecâyi'i Türklerin yaptığını söyledi. Ve para ile tuttukları şâhidlerle, komisyonu aldatmaya çalışıyorlar. Serbest ve bî taraf-ı icâbet tamâmen Türkler lehinde ve Yunanlılar 'aleyhinde şehâdet etdiler.

Bilvesîle, Kuvâ-yı Milliye'nin efkâr ve niyetinin pek hâlisâne olduğunu, Pâdişâh ve hükûmet 'aleyhinde olmadıklarını, bütün emel ve fedâkârlıklarının gâyesi, vatanın müdâfa'ası, hürriyet ve istiklâlin muhâfazası olduğunu ve bu mukaddes emel ile toplanıp birleşdiklerini öğrendim.

Bî taraf komisyonun lehimizde rapor vereceği kanâ'atindeyim. Bunu hükûmete de 'arz etdim. Düvel-i Mü'telife Yunanlılara İzmir'den çık deseler dahî, onların da Romanyalıları gibi yapacakları ve çıkmayacakları âşikârdır. Bunları ancak kuvvetlerimiz çıkaracaktır.”

Aldığım bu haberlerden hem müte'essir oldum ve hem de ümîd verici olduğundan memnûn oldum.

6 Teşrînievvel 335. 919. Pazartesi. Teşkîlât-ı Esâsiye Komisyonundan çağırıldılar. Çatalca, Karadeniz ve Çanakkale Boğazlarıyla İzmir ve Erzurum Mevki'-i Müstahkemesinin harbden evvelki, harb esnâsındaki ve şimdiki hâl ve kuvvetleri hakkında ma'lûmât istediler. İstedikleri ma'lûmâtı verdim. Tekrar Ağır Topçu Müfettişliğinin teşkîlini teklîf etdim. Topçu Müfettiş-i 'Umûmîliğinin Ağır ve Sahrâ şu'belerinden mürekkeb olmak üzere kurulacağını söylediler. Bu husûsda ağır münâkaşalar yaptık. Ba'zı bilmediklerini yüzlerine karşı, ma'atte'essüf söylemek zorunda kaldım.

(12 Teşrinievvel 335. 919. Pazar) Erkânıharbiye-i ‘Umûmiye Re’îsliğine Cevat Paşa ta’yîn edilmişdi. Teşkilât-ı Esâsiye Komiyonuna da Miralay Ömer Lütî Bey re’îslik ediyordu. Bunlarla, Ağır Topçu Müfettiş-i ‘Umûmîliği hakkında görüşdük. Müsâ’id karşıladılar.

(29 Teşrinievvel 335. 919. Çarşamba) Ta’yîn edildiğim Topçu Encümeninde vazîfeye başladım. Ta’lîmnâme komisyonu ile de ilk ictimâ’ı Ağır Topçu Küçük Zâbit Mektebi kumandanlık odasında yaptık.

Bugün (12 Kânûnisânî 336. 920. Pazartesi) Bugün Meclis-i Me’bûsân açılıyor. Pâdişâh hasta imiş, Meclis-i Me’bûsânı Sadrâzam açacakmış. A’yân Birinci Re’îsliğine Tevfik Paşa, İkinci Re’îsliğine Topçu Ferîki Rıza Paşa ve Üçüncü Re’îsliğine de Aristidi Paşa ta’yîn edilmiş olduğunu gazetelerde okudum.

(18 Kânûnisânî 336. 920. Pazar) İ’mâlât-ı Harbiye Hey’et-i Fenniyesine a’zâ ta’yîn etmişlerdi. Oraya devâm etmeye başladım. İ’mâlât-ı Harbiye ‘Umûm Müdürü Miralay Salahaddin Adil Bey idi. Beni bu vazîfeye almakda o ısrâr etmişdi. Topçu Encümeni de bırakmak istemiyordu. Nihâyet Encümene de devâm etmek şartıyla ta’yîn edildiğimi öğrendim. Bu ta’yînden memnûn oldum. Çünkü, benim Anadolu’ya, Millî Mücâhidlere yardım ettirebilmek imkânlarım artmış olacaktı. İ’mâlât-ı Harbiye ‘Umûm Müdürü ta’mîm hakkında şu emri yazmışdı:

{19} 3 Kânûnisânî

İ'mâlât-ı Harbiye Müdüriyet-i 'Umûmiyesi
Mu'âmelât-ı Zâtiye Şu'besi

Aded 55

2/2978

4792

Hey'et-i Fenniye ve Teftîşiyeye Riyâsetine

Topçu Ta'lîm ve Terbiye Encümeninde Ağır Topçudan Kaymakâm Eyüp Bey bin Arif'in [2-319] muvakkat a'zâ sıfatıyla Topçu Ta'lîm ve Terbiye Encümenine devâm etmek üzere, İ'mâlât-ı Harbiye kadrosuna idhâline bilistîzân 14 Kânûnievvel 336 târihinde müsâ'ade-i 'aliyye-i nezâretpenâhî şâyân buyurulmuş olmasına mebnî Hey'et-i Fenniye ve Teftîşiyeye ta'yîni bittensîb îcâb edenlere teblîğ edilmiş olduğundan ol vechle icrâ-yı muktezâsı beyân olunur.

Müdür-i 'Umûmî Selahaddin Adil³⁵

20 Kânûnisânî 336. 920. Salı. Ağır Topçu Kaymakâm Adapazarlı Mustafa Bey'le Erkâniharbiye-i 'Umûmiye Re'îsi Cevâd Paşa'yı ziyâret etdik. Yanlarında Re'îs-i Sâni Kâzım Paşa da vardı.

Ağır Topçu Teşkilâtı hakkında va'adlerine güvenerek, ma'rûzâtta bulunmak istedik. Hiç iyi karşılamadı. Evet va'detdim, düşündüm, şimdi böyle yaptım, bir şikâyetiniz varsa Harbiye Nâzırına mürâca'at ediniz diyerek bizi 'âdetâ tekdîr etdi. Cevat Paşa'nın iyi görüşü ve nezâket ve terbiyesi ile kâbil-i te'lîf görmediğimiz bu hareketden pek müte'essir olarak yanından çıktık.

(28 Kânûnisânî 336. 920. Çarşamba) Müdür-i 'Umûmî Harbiye Nezâretinin beni diğer tâlî vazîfelerimden 'affederek Tasnîf-i Zâbitân Komisyonuna devâmımı emrettiğini, Miralay Ömer Lütfü Bey'i ve Yakub Şevki Paşa'yı görmemi emir ve teblîğ etdi.

³⁵ Tümgeneral Mehmet Selahaddin Adil. (1883-1961) Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'na katıldı. Edirne milletvekilliği yaptı. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurucuları arasında yer aldı. Daha detaylı bilgi için bkz; Hülya Tokar&Nurcen Aslan, *Birinci Dünya Savaşına Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri*. (Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2009), sf.146-148.

Kendilerini gördüm. Topçu masasında çalışacağımı emretdiler. İşin mahremiyetini de söylediler.

Vazîfemiz, Ağır ve Sahrâ topçularıyla nakliye zâbitânının sicillerini tedkîk etmek, harb esnâsında ma'iyetinde buldukları kumandanlardan haklarında ma'lûmât toplamak ve bunlara göre, istikbâl ordusunda zâbitlik edip edemeyecekleri hakkında karar verip hey'et-i 'umûmiyeye 'arz etmek idi. Ma'nevî mes'ûliyeti büyük bir işdi. Topçu masası şu zâtlardan teşkîl ediliyordu, Sahrâ Topçu Mümtâz Miralay Âsım Bey, Sahrâ Topçu Miralay Kara Emin Bey, Sahrâ Topçu Miralay Sarı Emin Bey, Ağır Topçu Mümtâz Kaymakâmı Eyüp Bey ve Nakliye Yüzbaşısı Sırrı Bey.

2.2. II. DEFTER

{20}³⁶ Bugün (10 Şubat 336-920. Salı) Bugün gazetelerde, dün Dâhiliye Nâzırı Şerif Paşa, 'Adliye Nâzırı Mustafa Bey, ve Hâriciye Nâzırı Reşid Paşa'nın ist'ifâ etmiş ve yerlerine Hazım Bey, Kâzım Bey ve Sefa Bey'in ta'yîn edilmiş olduklarını ve kabinenin Meclis-i Me'bûsânda beyânnâmesini okuduğunu ve bu sırada meclisde yüz sekiz me'bûs mevcûd bulunduğunu ve yüz dördünün i'timâd; ikisinin ('Amele Fırkası me'bûsu Lokman Efendi ve Ömer Feyzi (Efendi) 'adem-i i'timâd; birisinin (Gelibolu me'bûsu Celal Nuri Bey'in) müstenkif re'y verdiklerini ve re'yer arasında bir de boş re'y pusulası zuhûr etdiğini okudum. Buhrân-ı vükelâ bulmadığına memnûn oldum.

23 Şubat 336-920. Pazartesi. İngilizlerin en büyük diritnotlarını da ihtivâ eden Bahrîsefid donanması geldi. İstanbul'a 'asker çıkardı. Nankör vatandaşların İngilizler lehinde ve anavatanları 'aleyhinde nümâyiş yapmalarına vesîle oldular. Üç dört gün İngiliz ve Fransızlar birbirleriyle yarış edercesine nümâyişler yaptılar. Yerli nankörler de onların bu nümâyişlerine katıldılar.

3 Mart 336-920. Çarşamba. Kabinenin ist'ifâ etdiği haberi şâyi' oldu. 7 Mart'a kadar yeni kabine teşekkül edemedi. Salih Paşa'nın kabine re'îsliğine seçildiğini gazetelerde okudum.

³⁶ İki boş sayfa bırakıldıktan sonra devam edilmiştir.

16 Mart 336-920. Salı. Sabaha karşı Mü'telif, bilhassa İngiliz 'askerleri köşe başlarına mitralyözler yerleştirmişler ve bütün yolları tutmuşlar ve gelen geçen halkı çevirip üzerlerini mu'âyene ediyor ve silâh arıyorlardı. Hatta ba'zı yerlerde yollar civârında siperler kazmışlar ve civârında silâh çatmışlardı. Halk, telâş, korku ve heyecâna düşmüş ve ne olur olmaz kaygısıyla fırınlara hücum etmiş ekmeğe tedârikine çalışıyorlardı.

Mü'telifin İstanbul'da idâre-i 'örfiyye i'lân ettiklerini bütün emir ve kumandayı eline aldıklarını, Erkânıharbiye-i 'Umûmiyye ve Onuncu Fırka karârgâhını işgâl eylediklerini, şimendifer, vapur, telefon ve telgraf işlemediğini ve Onuncu Fırka karârgâhının işgâlinde [?] 'askerlerimize ateş edildiği ve ba'zı şehîd ve yaralılarımız olduğunu pek büyük te'essürle öğrendim. Bugün akşâma kadar böyle devâm etdi. Vatan, hürriyet ve istiklâli seven evlâdları pek ıztırâblı bir gün geçirdiler.

İngilizler, Üsküdar mıntikasında Kruger imzâlı bir beyânnâme dağıtmışlar ve hatta Üsküdar Mıntika Kumandanlığı da 'aynı beyânnâmeyi dağıtdırmışlardır. Bunda, zâbitân ve efrâdın dışarıya çıkmaları yasak olduğu i'lân ediliyordu. Bir taraftan da tevkîfât başlamışdı. İstanbul tamâmen Mü'telifin tarafından işgâl altına alınıyordu.

17 Mart 336-920. Çarşamba. Bugünkü gazetelerde İngilizlerin bir beyânnâmesi neşredilmişdi. Bunda, İttihâd ve Terakkî ileri gelenlerinin fenâlıklarından, hükûmeti ve Pâdişâhı dinlemediklerinden ve dâ'imâ muhâlefetde bulduklarından bahsediyorlardı.

Harbiye Nezâretinde her kapıya ikişer nöbetçi dikilmişdi. Bunun verdiği ma'nevî ıztırâb pek büyükdü. İstanbul, mü'telifin tarafından tamamen işgâl edilmişdi.

{21} 19 Mart 336-920. Çarşamba. Mü'telifin İstanbul'u üç işgâl mıntikasına ayırdılar:

1- İngiliz mıntikası

Beyoğlu tarafı. Bu mıntıkada başlıca şunlar vardı:

Tophâne fabrikası; İ'mâlât-ı Harbiye 'Umûm Müdürlüğü, Taşkışla, Maçka Silâhhânesi, Bahriye Nezâreti tersane ve bahriye depo ve anbarları, Pîrî Paşa anbarları, Haliç ve Karaağaç mühimmât depoları, Tapa ve şenlik fişenk fabrikaları, Kağıdhâne poligonu, Çobançeşme mevâdd-ı infilâkiye deposu, ve Şişli'den Karadeniz Boğazının Karadeniz'e kadar olan sahasındaki bütün anbar, depo ve mü'essesât. Bundan başka:

İngilizler, Anadolu tarafında, Maltepe Piyâde Endaht Mektebi, Başbüyük cebhâneliklerini, Çamlıca civârlarını ve Üsküdar'dan Anadolu Kavağına kadar uzanan sâhil ve sırtları ve buralardaki anbar ve mü'essesâtı da kendi işgâl sahaları dâhiline aldılar.

Tophâne'de, İ'mâlât-ı Harbiye 'Umûm Müdürlük, ya'nî Tophâne Müşîrlîği binâsını tamâmen işgâl ederek orada birçok bürolar kurdular. Top, tüfenk ve marangoz fabrikaları kapılarıyla bu fabrikaların hey'et-i 'umûmiyesine 'â'id ve Tramvay caddesine çıkan 'umûmî kapıya çifte nöbetçiler dikildi. Sâhilde barakalar kurarak muhâfiz İngiliz 'askerleri yerleşdirdiler.

Diğer anbar ve depolarla ufak mü'esseseleri her gün girilip kontrol edilmek üzere kilitleyip bizim nöbetçilere emânet etdiler.

Maçka, Taşkışla ve Bahriye Nezâretinde İngiliz 'askerleri yerleşdirdirip kapılarına çifte nöbetçiler koydular.

Beyoğlu'nda ve Galata'da birçok binâları işgâl ederek oralarda da muhtelif teşekküller kurup yerleşdiler.

Galata'da Arabyan Hanı ile Beyoğlu'nda Kroker Oteli de işgâl ettikleri binâlar meyânında idi. Buralarda birer de tevkîfhâne kurdular.

{22} 2- Fransız mıntıkası

İstanbul tarafı:

Bu mıntıkada başlıca şunlar vardı:

Gülhâne'deki bütün bina ve mü'esseseler, Sarayburnu cebhânelikleri, Harbiye Nezâreti Zeytinburnu Fabrikaları, Bakırköy barut fabrikası, Davudpaşa ve Râmi Kışlası ve Haliç'in İstanbul sâhilindeki bütün resmî mü'esseseler.

Bunlardan Davudpaşa ve Râmi Kışlalarına kuvvetli Fransız kıt'aları yerleşdirdiler. Harbiye Nezâretinin Bayezid tarafındaki büyük kapının iki tarafındaki köşklere garbdedini Bayezid Kütüphanesine muttasıl ve eski Münşî-i Kitâb-ı 'askeriyye ve daha

sonra jandarma kumandanlık dâ'iresi olan büyük binâyı işgâl ederek buralara kuvvetli kıt'alar yerleştirdiler ve kapılarına çifte nöbetçiler dikdiler.

Zeytinburnu fabrikaları ile Bakırköy barut fabrikası büyük kuvvetlerle sarılıp medhal ve mahreclerine çifte nöbetçiler koydular.

Bundan başka, Hadımköy ve civârındaki depo, anbar ve mü'essesât da Fransızlar tarafından işgâl altına alındı.

{23} Bu târîhde, İ'mâlât-ı Harbiye grubu şu şekli almışdı:

Grup Re'îsi: Topçu Mümtâz Kaymakâmı Eyüp Bey (2-319)

Tophâne Fabrikaları:

Mektebli Sanâyi'-i Harbiye Mülâzım-ı evvel Ahmet Efendi bin Selim (254-316)

Anbar Me'mûru Sahrâ Topçu Mülâzım-ı evvel Kâzım Efendi bin Muhammed (30-330 b)

Usta 17 numrolu Kemahlı Hasan Efendi³⁷

Şoför Şevket Efendi bin İbrahim

Şoför Kadri Efendi bin Muhammed

Usta Sakallı Emin Efendi

Zeytinburnu Fabrikaları:

Doktor kimyager Nuri Bey³⁸

Mektebli Sanâyi'-i Harbiye Yüzbaşı Hamit Efendi bin Harun (165-313)³⁹

Usta Sakallı Kâzım Efendi – Kâzım Hoca⁴⁰

³⁷ Eyüp Bey'in daha sonradan verdiği bilgiye göre Hasan Efendi Milli Mücadele'yi müteakip vefat etmiştir.

³⁸ Mücadeleden sonra Kırıkkale Pirinç Haddehanesi Müdürlüğü yapmış ve daha sonra serbest çalışmıştır.

³⁹ Yüzbaşılıktan emekli olup Ankara Tüfek Fabrikasında şube şefliği yapmıştır.

⁴⁰ Nuri Bey gibi Kırıkkale Pirinç Haddehanesinde çalışmıştır.

Mektebli Sanâyi'-i Harbiye Mülâzım-ı evvel Ref'et Efendi bin Seyyid (234-315)

Bakırköy Barut Fabrikası:

Mektebli Sanâyi'-i Harbiye Mülâzım-ı evvel Tahir Efendi bin Mustafa (240-316)⁴¹

Tapa Fabrikası:

Mektebli Sanâyi'-i Harbiye Mülâzım-ı evvel Ahmet Bican Efendi bin İsmail.

Bu arkadaşlar, kendi ma'iyetlerinde i'timâd ettikleri me'mûr ve ustalardan gizli gruplar teşkîl etmişlerdi.

{24} Ali Kemal Yine ocakdan , İttihâd Terakkî mensûblarından, intikâm alındığından , utanmadan, beyân-ı mennûniyet ediyor. Halbuki, medhetdiği mü'telifin 'askerleri işgâl ettikleri binâları tamâmen soymuşlardı. Zâbitânın zâtî eşyâ ve binek hayvanlarını bile gasbetmişlerdi.

Bugün (25 Mart 33-920) Sabah gazetesi, Pâdişâhın, Sadâreti Ferit Paşa'ya teklif ettiğini ve onun da kabineyi teşkîl eylediğini yazıyor. Ferit Paşa'nın tekrâr Sadârete getirilmesi hepimizi me'yûs etdi. Fakat ertesi günkü gazeteler, bu havâdisin doğru olmadığını yazdılar.

(29 Mart 336-920. Pazartesi) Fransızlar, Bakırköy barut fabrikamızı işgâl edeceklerini ve bizim muhâfız efrâdın oradan alınmasını ve orada mevcûd bütün mürekkebât-ı nâriyyeyi imhâ edeceklerini bir taraftan bildirirken diğer taraftan da işgâl başlamıştı.

2 Nisan 336-920. Cuma. Bugün selâmlık nöbetim idi. Bunu bir vazîfe telakkî ettiğim için gitmek istiyordum. Fakat İngilizler, bilistisnâ müttefikîn efrâd ve zâbitândan başkasının silâh taşımamasını men'etdiklerini bir beyânnâme ile i'lân etmiş idiler. Ya yolda bir müdâhaleye ma'rûz kalırsam ne yaparım, endişesi içinde ne yapmam lâzım geldiğinde mütereddid idim. Kendi memleketimizde, kendi pâyitahtımızda, kendi Pâdişâhımıza yapacağımız bir merâsimde mu'tâd üniformamızı giymek hakkına mâlik

⁴¹ Yüzbaşılıktan emekli olduktan sonra Kırıkkale Barut Fabrikasında çalışmıştır.

değildik. Bir mütâreke ile memleketimize girmiş düşmanlarımız, bize bir esir mu'âmesi yapmakdan 'âr ve hicâb duymuyorlar.

Nihâyet elbisemi giydim. Kasaturamı takdım. Üzerime kaput ve pelerin giyerek, kasaturamı gizledim. Bir kabâhatli işmiş gibi, herhangi bir ta'arrûzdan korkarak ve bir heyecân içinde vapura bindim. Nihâyet selâmlığa girdim. Diğer gelenler de hemen benim gibi idiler.

3 Nisan 336-920 Cumartesi. Kabinenin ist'ifâ edeceği ve Sadârete yine Ferit Paşa'nın getirileceği hakkında bir şâyi'a çıktı. Ertesi günü bu tahakkuk etdi. Ferit Paşa kabineyi kurmaya me'mûr edilmişdi. Fakat henüz kabineyi kurâmamışdı.

5 Nisan 336-920 Pazartesi. Kabine teşekkül etmişdi. Gazeteler, Hatt-ı Hümâyûnu yazdılar. Bunda, temiz topraklarımıza nâmerdce ayak basan düşmanı anavatandan çıkarıp atmak, memleketin selâmeti milletin hürriyeti ve istiklâlini te'sîs eylemek üzere kükremiş vatan evlâdlarının ve millî kuvvetlerin harekâtı, bir 'isyân hareketi olarak vasıflandırılıyor. Ve Kuvâ-yı Milliye mensûbları da 'âsi diye ta'rîf olunuyorlardı.

Harekât-ı milliye müşevvikleri, mugfil olarak cezâdan kurtulamayacakları ve yalnız mugfel olanlar, hükûmete dehâlet ederlerse affedilecekleri beyân edilerek millî kuvvetlerin za'afa uğraması istihdâf ediliyordu.

Mü'telifin ile itmînânkârâne te'sîs-i münâsebete çalışılması emrolunuyordu. Ali Kemal'in gazetesi, Abdülhamit zamânındaki riyâkâr yazıları gölgede bırakacak derecedeki yazılarıyla Pâdişâha ve yeni hükûmete riyâkârlık ediyordu.

11 Nisan 336-920 Pazar. Bugün Hıristiyanların Yortusu imiş. Kiliseler mütemâdiyen çan çaldılar. {25} Ecnebî vapurlarının çeşid çeşid düdükleri de, çan sedâlarına karışdılar. İstanbul sanki bir Yunan şehri imiş gibi, her taraftan Yunan ve diğer ecnebî bayrakları sallanıyordu.

Akşâm gazeteleri bir takım fetvâlar, Hatt-ı Hümâyûn ve hükûmetin beyânnâmesini yazıyor idiler. Birinci fetvâ, Kuvâ-yı Milliye'nin hükûmet ve hilâfete karşı bir kuvvet ve bu sebeble Kuvâ-yı Milliye harekâtının bir 'isyân olduğu.

İkinci fetvâ, bunlara karşı, ist'imâl-i silâh câ'iz bulunduğu.

Üçüncü fetvâ, bunlara karşı ist'imâl-i silâhdan istinkâf edenlerin asîm olacakları.

Dördüncü fetvâ, Kuvâ-yı Milliyeye karşı harb edenlerden ölenlerin şehîd ve kalanların gâzî olacakları idi. Bu sûretle, dîni de, vatan evlâdlarını birbirine kırdırmaya âlet ediyorlardı. Asıl asîm olacak bu fetvâyı verenlerle verdirenlerdi.

Hükûmet de, beyânnâmesinde Kuvâ-yı Milliye'nin memlekete ve vatana karşı ihânet ettiğinden ve harekât-ı milliye'nin bir 'isyân hareketi olduğundan, kendilerine bir hafta mühlet verildiğinden bahsediyorlarsa da, memleketin selâmeti nâmına ne yapacaklarına dâ'ir bir şey söylemiyorlar.

21 Nisan 336-920. Çarşamba. Bugünkü gazeteler, Ferit Paşa'nın Harbiye Nezâretini de 'uhdesine aldığı ve müsteşârlığa da Ferîk -Şamlı- İbrahim Edhem Paşa'yı getirdiğini yazıyorlar. Ferit Paşa'nın Harbiye Nezâretini vekâlet-i 'uhdesine almasından, Harbiye Nezâretinde ve kıt'aâtda, arzûlarına muvâfık ba'zı icrâata girişecekleri anlaşılıyor.

23 Nisan 336-920. Cuma. Bugünkü gazeteler, bütün zâbitânın üç gün zarfında mu'âmelât-ı zâtiyyeye mürâca'at etmelerini, 'aksi takdîrde ma'âşlarının kat' edileceği ve haklarında, seferberlikde firâr etmiş mu'âmelesi yapılarak, mu'âmele-i kânuniye icrâ edileceği i'lân olunuyordu. Harbiye Nâzır Vekîli Ferit Paşa, 'akıl hocalarının telkîni dâhilinde iblisâne mu'âmeleye başlamıştı.

25 Nisan 336-920. Pazar. İ'mâlât-ı Harbiye 'Umûm Müdürü Miralay Selahaddin Adil Bey'in mu'âmelât-ı zâtiyye emrine alındığı ve yerine Sait Sadi Paşa isminde bir zâtın ta'yîn edildiği şây'i olmuştu. Akşâm gazetesi de bunu te'yîd etdi.

27 Nisan 336-920. Salı. Selahaddin Adil Bey beni 'Umûm Müdürlüğe tevkîl ederek vedâ' edip gitdi.

28 Nisan 336-920. Çarşamba. Yeni 'Umûm Müdürü geldi. Vazîfeye başladı.

Yeni 'Umûm Müdürü mütekâ'id Erkânıharbiye mirlivalarından ve Şamlı bir zâtdı. Bu zât, Ferit Paşa'nın tahmîn ederim ki Şamlı Müsteşârı İbrahim Edhem Paşa'nın tavsiyesi ile mazhar-ı tevcîhi olmuştu. Bana çok emniyet ve i'timâd göstermeye başladı. Fabrika ve mü'essesâtı mutlakâ benimle dolaşıyordu. Bundan ben de istifâde ediyor, kurduğum

teşkilât tele hatlarıyla sık sık temâs imkânları bulur ve onlara Anadolu için yapacakları hizmetleri şifâhen teblîğ ediyordum.

Fransızlar, Bakırköy bakır fabrikasının tamâmen işgâl etmişlerdi. Onların işgâlleri sırasında oradaki millî teşkilâtımız ile, birçok alât ve edevâtı dışarıya çıkarıp sakladığımız gibi bir hayli de barut ve barut i'mâlâtına muktezî malzemeyi {26} Fransızların gözlerine ilişmeyecek yerlere saklamışdık. Gerek bu sakladıklarımızı dışarıya kaçırabilmek ve gerekse fabrikayı tahrîb edilmekten kurtarabilmek üzere burada makarna i'mâl ederek, tamâmen ticârî çalışacağımızı i'lân etmiş ve Fransızların da bu yoldan muvâfakatini almış idik.

Tüccârândan Karamürselli Tahir Bey isminde sıhhatli bir zât bulmuşduk. Bu da i'mâl edeceğimiz makarnayı alıp satacaktı. Bu teşebbüse, 'Umûm Müdürü Selahaddin Adil bey zamânında girişmişdik.

Yeni 'Umûm Müdüre de bu sûretle çalışıldığı takdîrde, mü'essesenin para kazanacağını ve fabrikalar me'mûr ve müstahdemlerinin ma'âş ve yevmiyelerinin bir kısmının bu sûretle te'mîn edileceğini ve bundan para sıkıntısı içinde olan hükûmet de memnûn olup kendisine teşekkür edeceklerini söylemiş ve kendilerini de bu yola getirmişdim.

Tahir Bey de bir mikdâr avans vermişdi. Bununla, fabrikanın hamur yapma –barut-te'sîsâtı ile makarna paralarını, tedârik edebildiğimiz irmik ile fa'âliyete geçirdik.

Bu sûretle, i'mâl edilen makarnaların dışarı çıkarılmasına Fransızlar müsâ'ade ediyordu. Bu makarnalar arasında, makarna barutları ve diğer levâzım da, dışarıya kaçırılmak imkânı olacaktı.⁴²

⁴² Hüsnü Himmetoğlu, hatıralarında silah kaçırma yollarını anlatmıştır:

"Kaçırılma yolları:

Depo, ambar, fabrika ve müessesat gibi yerlerden lüzumlu görülen malzeme ve lavazımı harbiye:

- 1-Baskın şekli ile yani muhafızları bağlamak veya tevkif etmek yolu ile,
- 2-Para verme, eğlenmeye götürme, içki içirme ve sarhoş etme yolu ile,
- 3-Depo, ambar, fabrika ve müessesat arasında lüzum gösterilerek yer değiştirmek suretiyle,
- 4-Satın alma komisyonundan bedeli mukabilinde satın alma yoluyla,
- 5-Lüzumlu eşyaları alıp sorumlu Subayları Anadolu'ya kaçırma yoluyla,
- 6-Şahsen alınabilecek ve taşınabilecek miktarları ilgili kimselere aldirmek yolu ile,
- 7-Resmi ve dini günlerde müsaade ile girilecek depolardan çalınma ve kaçırılma yolları ile,
- 8-Damların görülmeyecek yerlerini delerek lüzumlu mahallere girmek suretiyle,
- 9-Dolu ve sayılı sandıkları boşaltmak ve yerine başka sandıklar koymak yolları ile,

Bu işin bu şekilde başarılabilmesinde, Bakırköy barut fabrikasında teşkilâta aldığım Harb Sanâyi'i Zâbiti Ahmet Efendi'nin büyük fedâkârlıkları olmuştu. Kendisinin de fabrikada birçok fedâkâr yardımcıları vardı. Bu sâyede hem fabrika Fransızlar tarafından imhâ edilmekten kurtarılmış ve hem de fabrikadan mahsûr barut ve barut levâzımı ve birçok alât ve edevâtı kaçırmak imkânı elde edilmişti.

Tüccâr Karamürselli Tahir Bey, bu işde kâr değil zarar etmişti. Fakat millî orduya hizmet etmiş olmağla müftehirdi.⁴³

Zeytinburnu fabrikasında da 'aynı maksadla ticârî çalışmaya başlamış. İstanbul Belediyesine kunt ıskaralar ve Tramvay İdâresine ba'zı demir işler yapmaya ve Ziraat Bankasına âlât-ı zirâ'iyeye i'mâl ve ta'mîrine başlamışdık. Tophane fabrikalarında 'aynı yolu ta'kîb etmek üzere tedbîrler almışdık. Fakat burası İngilizlerin pek sıkı kontrolü altında idi.

14-15 Haziran 336-920. Pazartesi, Salı. Kuvâ-yı Milliyeye karşı harb etmek üzere İstanbul'da Kuvâ-yı İnzibâtiye ismi altında teşkilâta başlanmışdı. Bu kuvvetler, İngilizlerin yardımıyla İzmit'e sevk edilmekte idiler. Bugün İzmit civârında cereyân eden müsâdemelerde yaralanan Kuvâ-yı İnzibâtiye erâtı ve zâbitândan ba'zılarının İstanbul'a getirilmeye başladığını haber aldım. Kuvâ-yı Milliye'nin kuvvetli tutunduklarını söylerken, bir takım hâ'inlerin harîsâne emelleri uğurunda yaralanan Kuvâ-yı İnzibâtiye erlerine de acıdım.

İngilizler, hiçbir mürâkîb bahriyenin İzmit limânı dâhilinde hareketine müsâ'ade etmedikleri gibi, mü'telifîn motor gambotları da Haydarpaşa ve Sarayburnu önlerinde devriye yapıyor. Ba'zı istimbot, motorbot, yelkenli ve hatta motorluları bile çevirip mu'âyene ediyorlardı.

16 Haziran 336 336-920. Çarşamba. Sadrâzam ve Harbiye Nâzırı Vekîli Damad Ferit Paşa, Sulh Konferansında fevkal'âde murahhası olarak bulunmak üzere Paris'e gitmiş

Sonuç olarak akle gelen ve imkân taşıyabilen bütün teşebbüs ve tedbirleri kullanarak bunlar yerlerinden alınır. Cephane ambarlarının bazıları muhteviyatına göre ye emaneten Hükümet muhafazasının ve bazıları da itilaf kuvvetlerinin işgali altında bulunurdu.", s.292, 293.

⁴³ Hüsnü Himmetoğlu'nun ifadesine göre, savaştan sonra Genelkurmay, savaşa katılan asker ve sivillere savaş dönemi hatıralarını kaleme almalarını bildirmiştir. Lakin Eyüp Bey'in hatıralarında adı geçen ve sevkîyata yardımcı olan sivillerden sadece Hüsnü Himmetoğlu'nun hatıraları mevcuttur. Bu sebeple Karamürselli Tahir Bey gibi faydası dokunan diğer zevat hakkında ileriki dönemlere dair bilgi edinmek mümkün olmamıştır.

idi. Bugünkü gazeteler, kendisinin gaybûbetinde kendisine vekâlet edeceklerin isimlerini yazarken diğer taraftan da ma'â'ile Paris'e kaçdıkları ve torunları Bahaddin Efendi'yi de berâber götrürdükleri hakkında kuvvetli şâyi'alar deverân etmektedir. Gazeteler de Bahaddin Efendi'yi berâber götürdüklerini ve kendilerine 35 bin lira tahsîs edildiğini yazdılar. Allah millete acısın.

{27} 18 Haziran 336-920. Cuma. Bugün Ramazan Bayramı idi. İzmit civârındaki müsâdemâtın devâm ettiği ve millî kuvvetlerin ilerlemekte olduğu ve İngiliz harb gemilerinin İzmit'i topa tuttuğu ve İngilizlerin Alemdağı civârında tahkîmât yapmakda oldukları ve Boğaz tahkîmâtını tahrîb etmeye başladıkları duyuldu. Gazeteler de bunları kısmen te'yîd etdiler.

19 Haziran 336-920 Cumartesi. Kuvâ-yı İnzibâtiyenin dağıldığı ve İngiliz gemileriyle Tuzla'ya getirildikleri ve İngilizler tarafından ellerinden silâhlarının alındığı rivâyetleri devâm etmektedir.

Evvelce Paris'e giden, hey'et-i Murahhasanın 'askerî müşâviri Kadri Bey'le görüşdüm. Şunları anlattı:

“Mü'telifnin hazırladığı mu'âhede-i sulhiyyeye evvelâ Murahhas Hakkı Paşa ve sonra Dâhiliye Nâzırı Reşit Bey i'tirâz etdiler. Ve bu iki zât, diğer murahhaslarımızı da iknâ'a muvaffak olduktan sonra, hey'et-i 'umûmiyesi müttefiklere bu mu'âhede-i sulhiyyeyi imzâ edemeyeceklerini bildirdiler. Hey'et-i murahhasa içinde en değerlisi Reşit Bey idi. Hazırlanan cevâbı buraya getirdik. Fevkal'âde murahhas olarak giden Ferit Paşa'nın da salâhiyeti tahdîd edilmişdi. Bundan başka, İstanbul'dan tekrâr ta'lîmât almadıkça, mu'âhede-i sulhiyyeyi imzâya salâhiyetdâr olmadığına dâ'ir de epeyce telgrafla emir verilmişdir. Müttefiklerin de ta'dîlât yapacakları me'mûldur...”

21 Haziran 336-920 Pazartesi. İngilizlerin Karadeniz Boğazı Mevki'-i Müstahkeminin Anadolu sâhilindeki büyük ve küçük bütün topları tahrîb ettiğini haber aldım. Hükûmet, Kuvâ-yı Milliyeye karşı hâlâ 'asker toplamaya çalışıyor. İ'mâlât-ı Harbiye muhâfız taburu ile Bakırköy barut fabrikası muhâfız bölüğünü de istemişler. 'Umûm Müdür de verilmesine muvâfakat etmişdi.

22 Haziran 336-920 Salı. Gazeteler, Kuvâ-yı Milliye'nin ilerlemekte olduğu hakkındaki şâyi'a ve rivâyetleri tekzîb ediyor. Ali Kemal hâ'ini de Kuvâ-yı Milliye'ye karşı beslediği kin ve garez sahâsı içinde türlü türlü hezeyânlar yazıyor. Yine gazeteler, İngilizlerin Malta'ya sürdüğü vatan evlâdlarının ma'âşlarının kesildiğini haber veriyorlardı.

23 Haziran 336-920 Çarşamba. Kuvâ-yı Milliye'nin Fransızlarla bir anlaşma yaptığı ve aralarında 12 maddelik bir mukâvele te'âtî edildiği ve İngilizlerin de Kuvâ-yı Milliye nezdine bir murahhas gönderdiği hakkında şâyi'a deverân ediyor.

24 Haziran 336-920 Perşembe. Gazeteler, mü'telifin hazırladığı musalahanâmeyi imzâ etmek üzere bize verdiği mühletin 26 Haziran 336 Cumartesi bitmiş olduğunu ve o günden i'tibâren işgâli tezyîd, tedbîrleri teşdîd ve musalahanâmede yazdıkları maddeleri tatbîke başlayacaklarını yazıyorlar.

Bugün, İstanbul limanına yeniden üç dört harb gemisi ve o kadar da torpidodan mürekkebe bir İngiliz filosu geldi. Bunların birkaçı Kadıköy önlerinde demir atdılar. Mütemâdiyen halkı tedhîş etmeye çalışıyorlar.

{28} 25 Haziran 226-920 Cuma. Bugünkü gazeteler, yine Kuvâ-yı Milliye'ye iltihâk edenlerin i'dâma mahkûm edildiklerini yazıyordu. Bunu bir çok def'alar yazdılar. Kimi i'dâm edecekler, dedikleri zevât, millî kuvvetlere ve millî hükûmete iltihâk etmiş ve orada vazîfe almıştı. Bu yazılarla Anadolu'ya geçmek isteyenleri terdîd etmek istiyorlardı. Fakat vatan selâmeti ve hürriyet 'aşkı ile yanan kalplerde , bu tehdîdler hiçbir te'sîr yapmıyor, yalnız İstanbul hükûmetinin 'acizini i'lân ediyordu.

26 Haziran 336-920 Cumartesi. Gazeteler, hey'et-i murahhasımızın gitdiğini yazıyorlar ve Sabâh gazetesi de büyük bir serlevha altında, 'âdetâ sevinircesine, İzmir'e Yunan ta'arruzlarının başladığından ve korkduğumuz başımıza geldi diye kehânetinden bahsediyordu.

Atina'dan, Yunan Başkumandanlığından, İstanbul murahhası 'askerine çekilen ve Rumca gazetelerde neşredilen telgraflarda:

1- Yunanlıların, Akhisar ve Salihli'ye girdikleri, Kuvâ-yı Milliye'den esîr aldıkları ve top iğtinâm ettikleri.

2- Polonya müttefikler konferansında Venizelos'un talebi üzerine, Yunanlıların Anadolu icrâ-yı harekâtına müsâ'ade edildiği yazıyordu.

Ağızdan ağıza da, Azerbaycanlılarla Bolşeviklerin arası açıldığı ve Rus Bolşeviklerinin, İslâm İttihâd ordularını bozduklarını ve on bini mütecâviz İslâm'ın itlâf edildiği şâyi'ası dolaşıyordu. Bu haberlerin hepsi ayrı ayrı mûcib-i ıztırâbdı.

Akşâm gazeteleri de, sabahki telgrafları 'aynen neşretmekle berâber, ayrıca İngilizlerin de Yunan harekâtına iştirâk edeceklerine dâ'ir bir telgraf neşretmişlerdi.

Gerçi, bunların ekserîsi uydurma ve sıhhatden 'ârî idiyseler de, a'sâbımız üzerinde te'sîr yapmakdan da hâlî değildi. Müdür-i 'Umûmî Paşa ile Tapa fabrikasına gitmişdik. Dönüşde Çalcıoğlu içinden geçdik. Hıristiyan mahalleleri arasından geçerken Hıristiyan çocukları arabamızı taşa tutdular.

Memleketin sâhibi ve ordusunun yüksek rütbede zâbiti olan bizlere, memleketin tıfıl çocuklarının irtikâb etmek cesâretini gösterdikleri bu hareketleri, bu parazitlerin ne kadar şımarıklarına ve mutlakâ te'dîbleri lâzım geldiğine âşikâr bir delîldi.

27 Haziran 336-920 Pazar. Gazeteler Yunan ta'arruzlarını yazıyor. İkdâm gazetesi de 'aynı haberleri vermekle berâber Yunan ta'arruzunun tevkîf edildiğini de 'ilâve ediyordu. Hıristiyanlar, bu telgraflar dolayısıyla Taksim bahçesinde 'aleyhimizde tezâhürâtda bulunuyorlardı.

Bundan başka, mü'telifne verdiğimiz cevâbî nota, müzâkere ve tedkîke 'arz edilmezden evvel Yunanlılara ta'arruz için müsâ'ade edildiğini hükûmetin protesto edeceğini de gazeteler ayrıca neşrediyorlardı.

Bu nota ve protestolardan bir şey çıkmayacağı ve mes'eleyi Türk süngüsünün hal edeceği âşikârdı. Fakat gözleri hırs ve intikâm perdesi ile kapanmış İstanbul Hükûmeti bunu göremiyor. Millete ihânet ediyordu.

{29} 28 Haziran 336-920 Pazartesi. Bütün gazeteler, Yunan ta'arruzlarının 'akâmete uğradığını yazıyor, ve ağızdan ağıza da, Yunanlıların Aydın cephesinde perişân edildikleri ve bunu Fransız ajansı verdiği hâlde bizim gazetelerde neşredilmesine Fransız sansürünün müsâ'ade etmediği haberi de dolaşıyor. Gönlümüze soğuk su

serpiliyordu. Bugün Hristiyanların neş'esizlik ve somurtkanlıkları da bu haberi te'yîd eder mâhiyetde idi.

29 Haziran 336-920. Salı Satış Komisyon-ı 'Âlîsi:

Mütârekeyi müte'âkib teşkîl eden hükûmetler:

Devletin mesârif-i zarûriyesini karşılamak üzere, 'askerî anbarlarda mevcûd eşyâyı satmaya karâr vermişler ve bu işi görmek üzere de bir Satış Komisyon-ı 'Âlîsi teşkîl etmişlerdi.

Hazırda kalmadığına göre, komisyona ilk olarak Mâliye Müfettişlerinden Selahaddin Bey riyâset etmişti. (Bu zât, bilâhare Cumhuriyet Hükûmetimiz Büyük Millet Meclisinde bir aralık me'bûs olarak bulunan Bay Selahaddin Çam'dır.)

Bu komisyon, peyderpey tütün, ipek ve sâ'ir kıymetli eşyâyı da müzâyede sûretiyle satmaya teşebbüs etmişti.

Ferit Paşa hükûmeti iktidâr mevki'ine geldiği vakit, devletin mesârif-i zarûriyesini bu satışlarla da te'mîn edemiyordu. Çünkü bunlar peyderpey satılıyor, halbuki, me'mûrin ve 'askere hemen ma'âş vermek lâzım geliyordu. Bu sebeble devlete topluca bir para lâzımdı. Hükûmetin mürâca'atı üzerine Osmanlı Bankası ile Türkiye Milli Bankası hükûmete iki milyon lira ikrâz etmişlerdi. Bu paranın bir milyon iki yüz elli bin lirasını Osmanlı Bankası ve yedi yüz elli bin lirasını da Türkiye Milli Bankası te'mîn etmişti. Bu bankanın ismi he ne kadar "Türkiye Milli Bankası" idiyse de bankayı bir İngiliz grubu kurmuşdu.

Bu istikrâzın karşılığı olarak Satış Komisyon-ı 'Âlisine bir takım mallar göstermek ve buna Düyûn-ı 'Ûmûmiyye-i Osmaniyyede kefâlet etmişti.

Bu sebeble Satış Komisyon-ı 'Âlisine Düyûn-ı 'Ûmûmiyyeden Müfettiş-i evvel Nazım Bey (İttihâd ve Terakkî'nin Küçük Nazım'ı)⁴⁴ ile Müfettiş Vigoro isminde bir ecnebî kontrolör ta'yîn edilmişti.

Bu sırada komisyon şu şekilde idi:

⁴⁴ Büyük Nazım'ın meşhur İttihatçı Doktor Nazım olduğu bilinmektedir. Doktor Nazım, Meşrutiyet'in ilanı için büyük mücadele vermiş, son Talat Paşa Hükûmetinde Maarif Nazırlığı yapmıştır. 1926'da Atatürk'e suikast davası sonucunda yargılanıp idam edilmiştir.

Re'îs Müşîr Kâzım Paşa

Â'zâ Amasya Me'bûsu İsmail Hakkı Paşa

“ “ Mâliye Sâbık Müsteşârı Berberyan Efendi

“ “ İhsan Bey

Bilâhare Müşîr Kâzım Paşa ist'ifâ edip çekilmiş ve yerine Abuk Ahmet Paşa re'îs ta'yîn edilmişdi.

Komisyunun fa'âliyetine mâni' olan İsmail Hakkı Paşa da 'azledilmiş ve yerine bir kimse ta'yîn edilmemiştir.

{30} Komisyonun Anadolu Müdürü Cemil Bey idi. [Bu zât, Cumhuriyet hükûmetimizde Büyük Millet Meclisi ile Saraylar Müdürlüğü ve Seyrüsefâ'in 'Umûm Müdürlüğü yapmışdı.]

Bundan başka Hakkı ve Ziya Bey isminde iki me'mûr vardı.

Bu komisyon hakkındaki ma'rûzâtım, hatırda kalabildiğine göre 'arz edilmiştir.

Bugün Zeytinburnu fabrikalarına gitmişdim. Yukarıda 'arz ettiğim komisyon burada mevcûd ve Anadolu ordumuz için elzem olan piyâde fişenk –pirinç- krateriyle topçu kartuş –pirinç- kraterini satmış olduğunu gördüm. Müte'essir oldum. Alana teslim husûsunda müşkülât çıkarılmasını ve bir taraftan da bunların ba'zı münâsib yerlere saklatdırılmasını oradaki arkadaşlarıma söyledim. Ve öyle de yapıldı.

Bugün Yunan teblîği yokdu. Yalnız Fransız ve İngiliz ajansları, Yunan harekâtına müttetikîn tarafından müsâ'ade edildiğini ve Yunanlıların dâ'ire-i salâhiyetlerini yazıyor idiler.

Tekfurdağı'ndan gelen bir zâbitimiz, Yunanlıların Maydos'a bir tabur 'asker çıkardığını ve Geliboluluların Kuvâ-yı Milliyeye mu'âvenet etmediklerini ve Cafer Tayyar Bey⁴⁵ kumandasında seksen bin kişilik bir kuvvet bulunduğu ve otuz bin kişilik Bulgar çetelerini etrafa dağılmış ve ve fa'âliyet göstermekde oldukları, ve Fransızların

⁴⁵ Tümgeneral Cafer Tayyar Eğilmez (1878-1958) Priştine doğumlu asker ve siyaset adamı.

vaz'iyete karşı müsâmahakâr davrandıkları ve hatta Kuvâ-yı Milliye'ye yardım ettikleri, ve bize basıp almak şartıyla top verdikleri haberini getirmişdi.

Fakat pek mübâlağalı olan bu habere inanılmadı –bu zâbit ya pek saf ve nikbîn ve yâhûd herhangi bir maksadla yalan söylüyordu.

Bugün ağızdan ağıza, Mustafa Kemal Paşa'nın padişâha bir telgraf çekerek “Ordu-yı hümâyûnlarınızın bir muzaffariyet kazandığını tebşîr ve zât-ı şahânelerini tebrik ederim.” dediği şâyi'ası ile Erkânıharbiye mektebi zâbitân talebesinin 1 Temmuzda Anadolu'ya sevk edilecekleri şâyi'ası dolaşıyordu.

İstanbul Hükûmeti Trakya'daki ordumuza yardım çalışmasına mukâbil, Anadolu'daki ordumuza ise bâğî diyordu. Peyâm ve Sabah Gazetesi bugün sansürce neşriyâtdan men' edilmişdi. Arkadaşlarımdan birisi, Yunanlıların perîşân olmalarına mâtem tutuyor dedi ki haklı idi. Bu gazeteler Türk harfleriyle yazılmış ve Venizelos ile –[?]- Noyar'ın destan-ı mefâhiri, Türk milleti ve islâmların düşmanı idi.

30 Haziran 336-920 Çarşamba. Yunanlıların yerli Rumları –Osmanlı Rumları- ‘askere ve Yunan ordusunda hizmete da'vet ettiklerini ve bu da'vet üzerine, evvelce Osmanlı nüfus kağıdlarını ve başlarındaki fesleri yırtıp, Zito Venizelos diye bağırarak Rum Palikaryalarının şimdi Dâhiliye Vekâletimize mürâca'at ederek, kendilerinin Osmanlı olduklarından Yunan ordusunda ‘asker edilmemeleri husûsunda hükûmetin ‘atıfetine dilenmeye başladıklarını gazetelerde okudum. Bu Palikaryalar bu sûretle de ne mal olduklarını gösterdiler.

Bugünlerde yabancı ajanslar, ve yerli havâdisciler türlü türlü havâdisler neşr ve ihdâs ediyorlardı. {31} Ba'zıları Yunan kuvvetlerinin perîşân edildiğinden, Kuvâ-yı Milliye'nin İzmir'e girdiğinden ve Metropolitin katliâm yapmaması için mürâca'at ettiğinden, Kuvâ-yı Milliye arasında Kırgız ve Tatar süvârileri bulunduğundan bahsediyor. Ba'zıları bunların asıl ve esâsı olmadığından, düşmanın Balıkesir'e girdiğinden, o civârdaki Kuvâ-yı Milliye ve millî çetelerin dağılıp kaçtıklarından, Yunanlıların Bandırma'ya doğru ilerlediklerinden ve birçok Müslümanların her türlü vâsitaya mürâca'at ederek İstanbul'a kaçtıklarından ve bunların içinde millî kuvvetlerle teşrik-i mesâ'î etmiş veyâ onlara yardımda bulunmuş olanların, İstanbul Hükûmeti tarafından tevkîf edildiklerinden bahs ediyor.

Doğrusunu yalandan ayırabilmek mümkün değil. Ancak gözümüz önünde gördüğümüz İstanbul'da Sirkeci ve Galata rıhtımlarında, kendi memleketlerinde imiş gibi, Yunan 'askerleri vapurlara tahmîl ediliyor. Millî kuvvetlerimiz üzerine sevk edilmeye hazırlanıyor. Biz bunların karşısında 'âciz ve meskenet içinde sürünüyoruz. Bu yetmiyormuş gibi, bu düşman 'askerlerine, millî kuvvetlerimizi yok etmekte yardım edecek, bir de Halife Ordusu nâmı verilen bir kuvvet teşkîl ediyoruz. Osmanlı târîhinde bu kadar fecî' bir vak'a yokdur. Bu ne iz'ânsız bir Pâdişâh!

Her gün yeni bir paçavra, saha-ı intişâra atılıyor. İşte bunlardan biri olan ve serbest kelimesini de sûiist'imâl eden Serbesti gazetesi, Kuvâ-yı Milliye harekâtını tenkîd ediyor ve bunu hoş görenlere de savuruyor. Bu arada, Peyâm ve Sabah gazetesinin de, mü'telifin sansürünce kapatılmış olmasından dolayı, memnûn oldum. Hiç olmazsa üç beş gün Ali Kemal'in zehirleri kendi içinde kaldı.

5 Temmuz 336-920 Pazartesi. Bugünkü gazeteler, bizim sulh müzâkeremizin tekrâr te'cîl edildiğini, murahhaslardan birinin de irtibât vazîfesini görmek üzere Paris'de kaldığını ve diğerlerini 'avdet edeceklerini ve Yunanlıların, hem sâhilden ve hem de dâhilden Bandırma'ya girdiklerini yazıyordu.

Bugün İstanbul'da derinden gelen top sesleri işitiliyordu. Bunun Beykoz, Paşabahçesi ve Çubuklu'ya çıkarılan Yunan kıt'aâtı ile İngilizlerin Kuvâ-yı Milliye karşı endah etdikleri topların sesleri olduğu, dar civârda ba'zı müsâdemât yapıldığı ve hatta dün akşâm Kuvâ-yı Milliyeden ba'zı kuvvetlerin Beykoz'a girdikleri ve debbâğhâneyi – kundura fabrikası- basıp ayakkabı ile ve ne buldularsa aldıkları ve bunun üzerine sabaha karşı üçde müsâdemât başladığı rivâyetleri, ağızdan ağıza dolaşüyor ve bizlere ümîd ışıkları saçıyordu.

7 Temmuz 336-920 Çarşamba. Dünden i'tibâren İkdâm ve Vakit⁴⁶ gazeteleri de kapatılmış idiler. Sebebi anlaşılamadı. Sermuharrirlerinin de Dîvân-ı Harbe verildiklerini diğer gazetelerde okudum. Kabâhatleri mutlakâ İstanbul Hükûmetinin ve mü'telifinin icrââtını tenkîd etmiş ve onlara dalkavuklukda kusûr eylemiş ve Kuvâ-yı Milliye'nin meşrû' harekâtını takdîr etmişlerdir.

Bugün, evlerimizdeki emirber neferlerimiz de İngilizlerin emriyle toplatıldılar.

⁴⁶ Bu gazeteler, Milli Mücadele döneminde Anadolu hareketini desteklemişlerdir.

{32} 8 Temmuz 336-920 Perşembe. Bugün, yine Zeytinburnu'na gitdim. Satılan fişenk ve kartuş kovanları işini ta'kîb etdim. Gazetede, mü'telifin tarafından Boğaziçinin Anadolu sâhilinin mıntika-ı harb i'lân edildiğini okudum. Anadolu sâhilinde ve Kadıköyünde elbise-i 'askeriye ile gezilmeyeceğine zâbitân ve emirber efrâdın sivil elbise giymeleri lâzım geldiği ve Anadolu sâhilindeki kıt'aâtın yarın sâ'at sekize kadar Rumeli sâhiline geçirileceği ve yalnız bundan itfâ'ie zâbitân ve efrâdının istisnâ edileceği ve zâbitlerin miğferlerini giymeleri hakkında da bir teblîğ neşredilmişdi.

İ'mâlât-ı Harbiye Sertabîbi de Asri Abbas ile vazîfeye gelirken, İngiliz 'askerleri tarafından tevkîf edilmişdi.

9 Temmuz 336-920 Cuma. Para sıkıntısına düşmeye başladım. Zâtî binek hayvanımı satdım. Gazeteler, Paris'deki murahhasların te'hîr-i hareket ettiklerini ve verdikleri cevâbların hülâsasını ve dünkü teblîği, ya'nî Anadolu sâhilinin mıntika-ı harb i'lân edildiğini, zâbitânın 'asker elbisesi ile gezemeyeceklerini ve efrâdın yakalanıp merkez kumandanlığına teslim edileceklerini te'yîden yazıyorlar.

10 Temmuz 336-920 Cumartesi. Harbiye Nezâreti yaptığı bir ta'mîmde emirber neferlerinin İstanbul muhâfızlığına teslim edilmelerini emrediyorlar. Rumca gazeteler de, Yunanlıların Bursa'ya girdiklerini yazıyorlar.

İngilizlerin Tophane'de işgâl etmedikleri yer kalmadı. Şimdi de tüfenk fabrikasını işgâl edeceklerini bildirdiler.

13 Temmuz 336-920 Salı. Haydarpaşa Rıhtımına iki büyük İngiliz nakliye gemisi yanaşmış mütemâdiyen İngiliz 'askeri çıkarıyor.

14 Temmuz 336-920 Çarşamba. Gazeteler Ferit Paşa'nın 'avdet ettiğini, Bolşevik ta'arruzlarının muvaffakiyetkârâne devâm eylediğini, ta'tîl-i muhâsamât için müttefiklerin Bolşeviklere mürâca'at ettiğini, müttefiklerin bizim şerâ'it-i sulhiyyede ta'dîlât yapmayacaklarını ve bu şerâ'it altında imzâ edip etmemeyi karârlaşdırmak üzere

Şûrâ-yı Saltanat kurulacağını ve İngilizlerin da'veti üzerine Bolşevik Hâriciye Nâzırı Çiçerin'in⁴⁷ İngiltere'ye gideceğini yazıyorlar.

Bugün Fransızların millî bayramı, halk sokaklarda, tramvaylar işlemiyor. Ötede beride Fransız kıt'aları hareket hâlinde ve birçok mağazaların ve apartmanların üzerlerinde Fransız bayrakları ve hatta daha ziyâde Yunan bayrakları sallanıyor ve yine bir mâtem günü yaşanıyor.

Fransızlar, Beyoğlu'nda ve Taksim'de resm-i geçit yapıyorlar. Seyircilerin başda gelenleri arasında Rum Patriği ve Yahudi Hahamı nazar-ı 'ibretle görölüyordu.

{33} 19 Temmuz 336-920 Pazartesi. Bugünkü gazetelerde Hürriyet ve İtilâf Fırkasının ictimâ'ı ve bu ictimâ'da Hafız İsmail Hakkı'nın yaptığı hitâbenin hülâsasını okudum. Kin, gazez ve hırsıyla ma'lûl bir dimâğın hezeyânından başka bir şey olmayan bu hitâbede İngilizler medh ü senâ edilip göklere yükseliyor. Onların hazırladığı sulh mu'âhedesinin imzâ edilmesinde hiçbir mahzûr olmadığı ileri sürülüyor. Bilâhare onların bize lütuf edecekleri de iddi'â olunuyor. 'Acabâ, bu sözler temiz bir kalbin samimî duyguları mı? Yoksa kin ve gazezin kötü telkînleri mi? Veyâ satın alınmış bir mahlûkun şu'ûrsuz nârâları mı? Her hâlde son iki ihtimâlin tahakkuk etmiş olmasından doğan hâ'inâne bir tezâhürdür.

21 Temmuz 336-920 Çarşamba. Gazeteler, Reşit Paşa'dan gelen müttelikler cevâbını yazıyorlar. Pek şedîd ve merhametsizce olan bu cevâbda, İzmir ve Trakya hakkındaki iddi'âmızı kat'iyetle reddediyorlar. Boğazlar Komisyonuna, Bulgarlar gibi bizim de bir mümessilimizi kabûl edeceklerini söylüyorlar. Temmuzun yirmi yedisine kadar on günlük bir mühlet veriyorlar. Bu zamân zarfında bilâ kayd u şart sulh mu'âhedesini imzâ eder ve Anadolu'ya da kabûl etdirir isek, İstanbul mu'âhede zikredildiği vechle bizde kalacakmış.

Bu zamân zarfında imzâ etmez veyâ Anadolu'ya kabûl etdiremez isek bizi bütün Avrupa'dan çıkaracaklarmış. Ne medenî insânlar! Ne 'âdilâne karârlar veriyorlar! 'Acabâ medenî olmasalardı ne karârlar vereceklerdi? Vükelâ-yı hâzırının bunu imzâ

⁴⁷ Georgiy Vasilyeviç Çiçerin (1872-1936) Sovyet diplomat ve siyaset adamıdır. Osmanlı ile imzalanan Brest Litovsk Anlaşmasını Sovyetler adına Çiçerin imzalamıştır. Aynı zamanda, Lozan'da da Sovyet heyetinin başkanıydı.

edemeyeceği ve yeniden tebeddül-i hükûmet olacağı şâyi' olmaktadır. Fakat, diğer taraftan da, Şûrâ-yı Saltanat kuruluyor. Bir taraftan da Trakya'da müsâdemeler başlıyor. Bize hiçbir hakk-ı hayât bırakmayan ve sulh mu'âhededesi nâmını taşıyan i'dâm kararını imzâ etmek üzere bir hey'et-i murahhasa ta'yîn ediliyor. Hey'et-i murahhasanın Hadi Paşa ile Rıza Tefvîk ve Reşat Halis Bey'lerden mürekkebe olduğunu ve Köstence tarîkiyle hareket ettiklerini ve Şûrâ-yı Saltanat müzâkerâtının sansür edildiğini de gazetelerde okuyoruz.

24 Temmuz 336-920 Cumartesi. Sansür lütfetmiş. Şûrâ-yı Saltanat müzâkerâtını gazeteler yazıyorlar. Şûrâ-yı Saltanatda bulunanlardan, yalnız Topçu Ferîki Gürcü Rıza Paşa, mu'âhedenin imzâ edilmesine i'tirâz ediyor. Müstenkif kalıyor. Tek bir şahıs olarak merdâne teferrüd ediyor. Diğerleri, Meclis-i Vükelânın, müttefiklerin dikte ettirdikleri şerâ'it-i sulhiyyeyi kabûl etmesi zarûrî olduğu hakkında mazbatayı, şu'ûrsuz kafalarını öksüz gibi sallayıp kabûl ediyorlar.

Millî târîhimizde, lâıyk oldukları sefil makâmalarını kendileri bu sûretle almış oluyorlar.

{32}⁴⁸ 27 Temmuz 336-920 Pazartesi . Bugün yine yüreği parçalayan bir haberle karşılaştım.

Gazeteler; Edirne'nin Yunan kuvvetlerinin eline düştüğünü yazıyorlar. Rum gazetelerinden naklen bizim gazeteler Cafer Tayyar Bey kolordusunun hezîmetini ve Bulgaristan'a ilticâ ettiklerini haber veriyorlar. Yine; gazetelerin haberlerine göre; Bolşevikler mütârekeyi kabûl ediyorlarmış. Bizim murahhas taslakları da sulh mu'âhedenâmesini; memleketin hürriyet ve istiklâlîni ayaklar altına alan paçavrayı; imzâ edeceklermiş. Fakat; imzâ merâsimi perşembeye kalmış.

31 Temmuz 336-920 Cumartesi. Gazetelerde şöyle fecî' bir haber vardı: Cafer Tayyar Bey; pek i'timâd ettiği Babaeski cebhesinin bozulduğunu haber almış; aslı olup olmadığını bizzât görmeye gitmiş. Hakîkaten bozulduklarını görmüş. Kendisini Yunan süvârileri ta'kîbe başlamışlar. Hayvanı şahlanmış. Kendisi yere düşmüş. Gözüyle omzundan yaralanmış. Ma'iyetindekiker üzerindeki kıymetli eşyâyı evrâkı alıp savuşmuşlar. Bir müddet bî-rûh olarak yatıp kalmış. Nihâyet bir çobana rast gelmiş. Su

⁴⁸ Kronolojik olarak doğru gitse de buradaki numaralandırmada tekrar 32'den itibaren devam edilmektedir. Bunun sehven olmuş olması muhtemeldir.

istemiş. O da civârdaki köye gitmesini söylemiş. Köye gitmiş. Ekserîsi Pomak olan köylüler; Cafer Tayyar Bey'i bir öküz arabasına bağlayıp dövdükden sonra Yunanlılara teslîm etmiş. Yunanlılar; kendisini büyük bir otomobile koyarak Edirne'ye götürmüşler. Yunan efrâdı da hakâretde kusûr etmemişler.

Bunları okuduğum vakit büyük ma'nevî bir ıztırâb duydum. Gönlüm; bunlara inanmak istemiyor. Ma'iyeti ; nasıl olur da kendisini soyarlar. Ve yine nasıl olur da Pomaklar kendisini dövüp; Yunanlılara teslim ederler. Eğer, bunlar bir hakîkat ise; bunu yapanlar, Yunan zulm ve işkencesine lâıyk olmuşlardır. Bu ezhânsız insânlar; yarın Yunanlıların zulmü altında inleyecekler. Ve sonra bizi kurtarın diyecekler ve hatta ana vatana kaçıp hicrete başlayacaklar. 'Acabâ; bu 'âkıbeti nasıl takdîr edemiyorlar.

Arkadaşlarımızdan; Binbaşı Şerif Bey'in vefât haberini verdiler. Hem kendisine acıdık ve hem de bu acı günleri görmediğine; onun hesâbına memnûn olduk.

1 Ağustos 336-920 Pazar. Gazeteler; sulh mu'âhedenâmesi imzâsının pazartesiye kaldığını ve kabinenin ist'ifâ ettiğini ve yeni kabinenin teşkîline yine Ferit Paşa sersemnin me'mûr edildiğini; meşhata Mustafa Sabri'nin getirildiğini ve diğer asıl ve vekîl Nazırları ve iki satırlık sûret-i Hatt-ı Hümâyûnu yazıyorlar.

2 Ağustos 336-920 Pazartesi. 'Umûm Müdür Paşa ile Zeytinburnu'na gittik. Bilvesîle arkadaşlarla temâs etmek imkânını buldum. Anadolu'ya 'â'id işlerimiz hakkında görüşdüm.

{33} 'Avdetde Bahriye Nezâretine uğradık. Fabrikalar Müdürü Miralay Abdül Bey ile fabrikaların bir kısmını gezdik. Hasbağçede'ki târihi köşkü gördük. Bu köşk 1206'da Üçüncü Sultan Selim tarafından inşâ edilmiş ise de; bugün tamâmen metrûk ve harabatıyla mahkûm bir hâldedir.

3 Ağustos 336-920 Salı. Bugünkü gazeteler; Ermenilerin mandasını Yunanlıların der'uhde edeceğini ve yakında Ermenistan'da da harekâta başlayacaklarını ve Mustafa Kemal⁴⁹ ile arkadaşları arasında ihtilâflar çıktığını ve Cafer Tayyar Bey'in; elyevm

⁴⁹ Mustafa Kemal'e 1934 yılında TBMM tarafından oybirliğiyle Atatürk soyadı verilmiştir. Eyüp Bey'in Atatürk yerine sürekli Mustafa Kemal (Paşa) ismini kullanması (tıpkı İsmet İnönü için İsmet Bey demesi gibi) dikkat çekicidir.

Karaağaç'da bulunduğunu yazıyorlar. Gönle en ufak bir ferahlık verebilecek bir haber alamamaktan muzdaribim.

4 Ağustos 336-920 Çarşamba. 27 Temmuzda imzâ edilecek diye 'ilân edilen sulh mu'âhedenamesi hâlâ imzâ edilmedi. Ne vakit edileceği de belli değil. Bugün; Galip Kemali Bey'den; Yanyalı Esat Paşa'ya gelen bir kartpostalı bir tesâdüf eseri olarak gördüm. Kartın üzerinde; dört resim vardı. Bunlardan biri de Vehip Paşa idi. Tarz-ı ifâdeden; Vehip Paşa'nın Arnavutluk'a geçtiği anlaşılıyor. 'Alem-i islâm'daki intibâhın büyük olduğundan ve karîben İslâmlar için bir nûr-ı hürriyet doğacağından bahsediliyor. İnşallah öyle olur.

11 Ağustos 336-920 Çarşamba. Gazeteler; sulh mu'âhedesinin imzâ edilmiş olduğunu Bolşevik harekâtının şiddetlendiğini yazıyorlar.

14 Ağustos 336-920 Cumartesi. Gazeteler; Venizelos'a suikast yapıldığını beş kurşundan birisinin omzuna diğerinin batn-ı süflisine isâbet ettiğini ve ma'mâfih tehlike olmadığını; Bolşevik hareketinin muvaffakiyete erdiğini, İngiliz ve Fransızların; bundan; telâşa düşüklerini, Yunanistan'da da komünist cereyânları başladığını yazıyorlar. Müte'âkib günlerde; İtalyan memba'lı haberlere göre Venizelos'un vefât ettiğine ve daha sonra iyi olduğuna ve Atina'daki iğtişâşâtın büyükce olduğuna dâ'ir birçok şâyi'alar deverân etdi. Yine bu günlerde, Lehlilerin; Bolşevik ta'arruzlarını tevkîf eyledikleri ve kendileri mukâbil ta'arruzlarında muvaffak oldukları hakkında türlü türlü havâdisler çıkarılmakta idi. 22 Ağustos'da; gazeteler; müttefikîn mümessillerinin; Pâdişâh tarafından kabûl edildiklerini ve bunlardan İngiliz mümessilinin; diğerleri onar dakika kaldığı halde; elli beş dakika kaldığını yazıyor ve bunu hüsn-i tefe'ül ediyorlar.

{34} Gazetelerde; Lehlilerin muvaffakiyetinden ve Venizelos'un -[?]- olduğundan fakat ahvâl-i sıhhiyesinin vahîm olmadığından bahsediyorlar.

26 Ağustos 336-920 Perşembe. Bugün Kurban Bayramı'nın birinci günü idi. Bugün gazetelerde "Mühim Bir Karâr" serlevhası altında; Tashîh-i Rûteb-i 'Askeriye Karârnameşinin çıktığını yazıyorlardı.

Şöyle deniliyor:

“Harb zamanı yolsuz olarak yapılmış birçok terfi’ât ve mağdûriyetlerin hakkındaki karâr-nâme İrade-i Seniyye’ye iktirân etmiş ve ‘â’id olduğu makâmâta teblâgât icrâ edilmiştir.” Memleket elden gidiyor. Ordu kalmamış. Harbde kan ve cânlarını fedâ etmekden çekinmemiş ve bu sûretle terfi’ etmiş vatan evlâdlarını çekemeyen; harb kaçağı bozguncular, son nefesde kin ve garezlerini tatmîn etmek ve intikâm almak istiyorlar.

29 Ağustos 336–920 Pazar. Bugünkü gazeteler; yine Tashîh-i Rûteb-i ‘Askeriyeden bahsediyorlar. Dünkü Takvîm-i Vekâyi’ de karâr-nâmeyi neşrediyor. Târîh-i neşrinden mu’teber imiş. Târîh neşri de 28 Ağustos 1336’dır. Bu karâr-nâmeyi okudum. Tashîh-i rûte için yapılan cedveli ve bilhassa ; rûtbeme ta’alluk eden kaymakâm sütununu tedkîk etdim. Bugün; kaymakâm rûtbesinde olan bir zâtın; rûtbesini muhâfaza edebilmesi için on yedi sene evvel mektebden çıkmış olması lazım.

On üç maddeden ibâret olan bu karâr-nâmede terfi’-i rûte için doğrudan doğruya esâs olan kıdemdir. Meziyet ve iktidâr hiçbir maddesinde yer bulmamış ve mazhar-ı iltifât olamamıştır. Bir sınıfa mensûb olan zâbitlerin terfi’leri veyâ rûtbeleri muhâfaza edebilmeleri için kıstası da; o sınıfın en tembel talebesi kabul edilmiştir.

Alaylı zâbitân ile mektebli zâbitânın her sınıfı aşağı yukarı müsâvî kabul edilmiştir. Karâr-nâmenin beşinci maddesinde; “emr-i tashîhâtda mektebliler için neş’et ve alaylılar için de cedveldeki silâhendâzlık müddeti esastır.” deniliyor.

Altıncı maddesinde de; “terfi’âta mü’essir hazer ve seferî kıdem zamları hükümsüzdür.” deniliyor. Hazerde; iyi çalışmış muvaffak olmuş; kıt’asını iyileştirmiş, aldığı vazîfeyi fevkal’âde îfâ eden veyâhûd harbde ateş altında; kıt’asını fevkal’âde mükemmel sevk ve idâre etmiş, zafer kazanmış, memleketin şan ve şerefini yükseltmiş ve bu uğurda yara almış ve ba’zı ‘uzvunu kaybetmiş olanlarla; hazerde çalışmamış, hiçbir başarı göstermemiş, kıt’asını yetiştirememiş tekdîr ve tevbih almış, emsâllerinden geri kalmış, harbde kıt’asını sevk ve idâre edememiş, cebheden kaçmış ve bu sebeplerle tard veyâ daha hafîf olarak tekâ’üd edilmiş olanlar müsâvî kabûl ediliyorlar. Çünkü, bu karâr-nâmeyi yapan zevât-ı ‘âliye sonuncu kısma dâhil, sû-i kirâmdır.

{35} 30 Ağustos 336–920. Pazartesi. Gazeteler Yunanistan’da parti kavgalarının şiddetlendiğini; İngilizlerin Mısır’ın istiklâlini tasdik ettiğini ve aralarında itilâfnâmeyi

ve Harbiye Nezâreti Vekâletinden int'ikâl eden Sadrâzam Damad Ferit Paşa ile yeni Harbiye Nâzırı Mirliva Hüseyin Hüsnu Paşa'nın beyânnâmelerini yazıyorlar. Sadrâzam, zâbitânın siyâsete karışmamalarını beyân ediyor. Anadolu'ya geçmeyin; onlar siyâsetle meşgûl oluyor demek istiyor. Hâlbuki, memleketin kurtulması mukadder ise; onu o zâbitler yapacaklar.

31 Ağustos 336-920. Salı. Hükûmet; İ'mâlât-ı Harbiyece işletilmekte olan Ayazma linyit kömür ocaklarını bir ecnebî şirkete satmak istiyor. Buna İ'malat-ı Harbiyece i'tirâz edilmemesini de arzû ediyor. Bunun başında gelen, mürevviclerinden biri de Harbiye Müsteşarı Miralay Behzat Bey. İ'mâlât-ı Harbiye; Hey'et-i Fenniye a'zâ re'îsleri bizler ile buna i'tirâz ediyoruz.

Bunu yerinde tedkîke karâr vermişler. Bugün oraya gidileceğini; hem ma'den ocağının ve hem de bu ocağı Kağıthane'ye bağlayan dekovil hattının vaz'iyetinin tedkîk edileceğini emretdiler.

İ'mâlât-ı Harbiyeden :

'Umûm Müdür: Mirliva Seyit Sadi Paşa

Hey'et-i Fenniye Re'îsi: Mümtâz İstihkâm Kaymakâmı Mehmet Ali Bey

Hey'et-i Fenniye A'zâsından: Mümtâz Topçu Kaymakâmı Eyüp Bey

Hey'et-i Fenniye A'zâsından: Topçu Kaymakâmı Ferit Bey

Harbiye Nezâretinden:

Harbiye Müsteşarı Miralay Behzat Bey

“ “ Mu'âvini Yusuf Ziya Bey

Müretteb Fırka Kumandanı Şükrü Bey

Kıt'aât-ı Fenniye Müfettişi Mümtâz İstihkâm Miralay Ali Galip Bey

İ'mâlât-ı Harbiye 'Umûm Müdürü; bizleri; Müsteşâr Behzat Bey'e takdîm etdi. O da; ba'zı arkadaşlarımıza iltifâtda bulundular.

Dekovil ile giderken; Behzat Bey Tashîh-i Rütüb-i ‘askeriyeden ve buna göre rütbeleri tenzîl edileceklerden; başlıca eşhâsın isimlerini zikretmek sûretiyle müftehirâne bahsetti. Bu eseri hazırlayanlardan biri olmak hasebiyle ‘âdetâ gurûr duyuyor. Birçok fedâkâr vatan evlâdlarından alçakça bir intikâm almış olacağına ve bundan sonra yapılacak terfi’ye kendisinin de dâhil olup Paşalığa terfi’ edeceğine; seviniyordu. Ayazma’da; hattın devri, ocağın satılması mevzû’u üzerinde görüşdük. Behzat Bey’in {36} hiçbir kıymet ifâde etmeyen beyân ve ifâdelerine, ne İ’âmâlât-ı Harbiye-i ‘Umûmiye Müdürü ve ne de kıt’aât-ı fenniye müfettişi tarafından bir cevâb verilmedi.

Ben ve Mehmet Ali Bey, Behzat Bey’in bir maksad-ı mahsusa müstenid olarak istediklerinin doğru olmadığını yüzüne karşı söyleyerek, şiddetli i’tirâzda bulunduk.

Bu i’tirâz ve mütâla’alarımız karşısında, Behzat Bey daha açık olarak zamîrini izhâr etdi ve “bekle pek yakında bu ocak ve hat satılacaktır” dedi.

Bu münâkaşa ve i’tirâzlar cereyân ederken hiçbir eser-i mevcûdiyette göstermeyen Hürriyet Fırka Kumandanı Şükrü Bey, dönüşte bizlere Behzat Bey duymayacak bir tavır ve sesle “haklısınız” diyebildi.

1 Eylül 336-920 Çarşamba. Epeyce zamândan beri İ’âmâlât-ı Harbiye Fabrikalarının hükûmetçe satılacağı veyâ îcâra verileceği hakkında kuvvetli şâyi’alar vardı. Bu sebeble, ‘Umûm Müdürlüğe bir takrîr verdim. Bu takrîrimde, “bu işle yakından ‘alâkalı olan bizlerin, bir şeyden haberimiz yok. Bir emrivâki’ karşısında kalmamak için, toplanalım. Bu husûsları görüşelim. Bir karâra varalım. Ve bunun üzerine hükûmete vaz’iyyeti bir lâyiha ile bildirelim.” dedim.

Bu takririm üzerine, ‘Umûm Müdürlüğünün emriyle ‘alâkalılar toplandık. Uzun müzâkerelerden sonra vardığımız karârın hülâsası şu oldu:

“Fabrikalar satılamaz. Hükûmetin malı olarak kalır. Sûret-i idâresi ise mükerrer defâlar teklif ettiğimiz şekilde kurulacak bir müdüriyet-i ‘umûmiyenin teşkîlinden sonra te’yât edilir” dedik.

Bu esâs dâhilinde mufassal, muvazzah ve müdellel bir lâyiha yazdık. Ve bu lâyiha Harbiye Nezâretine takdîm edildi. Müte’âkib günlerde Yunanlıların ilerlemekte olduğuna dâ’ir işitdiklerimiz yüreklerimizi sızlatıyordu. Harbiye Nezâretinden de

fabrikaların ‘âkıbeti karâr verilmek üzere, Bâbı’âlîde bir husûsî komisyon teşkîl edildiği ve ‘alâkalı mütehasısların Pazartesi günü oraya gönderilmesi emrediliyordu.

Gidecekler meyânında, beni de intihâb etdiler. Evvelâ, fabrikalar hey’et-i fenniyesinde toplanıp müzâkerât yaptık ve tevhîd-i efkâr etdik.

6 Eylül 336-920 Pazartesi. İ’ mâlât-ı Harbiyeden intihâb edilen arkadaşlar, başımızda, İstihkâm Mümtâz Kaymakâmı Mehmet Ali Bey olduğu hâlde, Bâbı’âliye gittik. Levâzımât-ı Harbiye fabrikalarından birçok zevât gelmişti. Başlarında, Levâzım Binbaşısı Rafet Bey vardı. Hemen onlarla da temâs ederek görüştük, fikir ve karâr birliği yaptık. Hükûmetin arzûsu fabrikaları satmak veyâhûd îcâra vermekdi. Fakat, ellerine, hükûmet fabrikacı olamaz, fabrika işletemez diye, biz ‘alâkalılardan bir rapor almak istiyordu. Biz de bunu tervîc etmemeye ve böyle bir rapor vermemeye ‘azmetmişdik.

{37} Bizim bu görüşmelerimiz esnâsında, Akdar Komisyonu Re’îsi Miralay Şefik Bey, yanımıza geldi. Bu mes’ele hakkında îzâhât verdi. Yine müdâvele-i efkâr olundu. Biz hepimiz ‘aynı fikirde sebât etdik. Bu sırada Mâliye Nâzırı geldi. Bu mes’eleyle dâ’ir bir şey söylemedi. Nâzırlar başka bir odada ictimâ’ etmiş idiler. Bizleri birer birer çağırıp dinleyeceklerini haber verdiler. Ve evvelâ, İ’ mâlât-ı Harbiyeden Mümtâz İstihkâm Kaymakâmı Mehmet Ali Bey’i çağırdılar. Fabrikacılıkta ve fennî bilgide hepimizden yüksek olan ve kanâ’atini gözünü kırpmadan, açık söylemek hasletine sâhib olan bu muhterem arkadaş, fabrikaların satılması veyâ îcâra verilmesi bir cinâyet olacağından başlayarak îzâhât vermiş, fakat bu îzâhât onların istediği şekil olmadığını görünce ba’zı fikir ve mütâla’alarını dinlemek dahî istememişler. Hepimizin de ‘aynı fikirde olduğumuzu anlayınca bizleri dinlemediler ve ‘âdetâ Bâbı’âlîden kovdular. Biz de vicdânlarımız millî bir vazife görmekten mütevellid ma’nevî bir sevinçle dolu olarak döndük.

7 Eylül 336-920 Salı. Gazeteler tebeddül-i vükelâdan bahsediyorlar. Müşîr Ali Rıza, İzzet ve Salih Paşaların Tashîh-i Rütüb-i ‘Askeriye Karârnameci mücibince, rütbelerinin tenzîl edildiğini, zâbitân serpuşlarının değışdirileceğini yazıyorlar. Memleket, elden gitmek tehlikesine ma’rûz olduğu şu sırada, nâmûssuz, harîs ve harb kaçağı bir takım hezelenin hırsını tatmîn ve intikâm hevesini te’mîn eylemek için neler yapıyor! Bir

tarafdan da Yunanlıların, Uşak'a nasıl girdiklerini 'aynı gazetelerde te'essürle okuyoruz.

8 Eylül 336-920 Perşembe. Bugünkü gazeteler, rütbeleri tenzîl edilenleri i'lân ediyorlar. Bunlar meyânında benim de mevcûd olduğumu hayretle gördüm. Müddet hesâbında çıkardıkları karârname mûcibince mebde'inin Harbiye Mektebinden neş'et târihi olması lâzım ve buna göre de benim tenzîl-i rütbeğe uğramamam îcâb ederken, uğradığımı görüyorum. 'Âlâkalılardan yaptığım tahkîkâtın, bizler için mümtâz yüzbaşı olduğumuz târih hesâbının mebde'i i'tibâr edilmiş. Esbâb-ı mûcibesi de bizler için mülâzım-ı sânilik nasbı mebde' olursa, zâbit sınıflarında okuduğumuz zamân tebdîl-i havaya gidenler varsa, onlar da bundan ist'ifâde ederlermiş. Sanki böyle bir şey varsa onun hesâb edilmesi mümkün değilmiş. Bizleri de dâ'ire şümûluna almak üzere mu'adil bir cedvel yapmışlar. Bizim için de onu tatbîk etmişler. Bu cedvele göre, on yedi seneyi ikmâl etmiş olmak ve tenzîl-i rütbeğe uğramamak için yirmi altı gün eksik kalıyormuş. Hedef ve gâye yüksek tahsîllileri daha ziyâde mağdûr etmek olduğundan, bu lütuflarından (!) bizi de mahrûm etmemişler!

Evvelâ, mûte'essir oldum. Fakat düşündüm. Memleket kurtulsun. Ona her şey fedâ olsun, dedim. Mütesselî oldum.

Bununla berâber, bir netîce vermeyeceğini kat'iyetle bildiğim hâlde, bütün haksızlıklarını suratlarına vurmak üzere müdellel esâslara dayanarak bir istid'â da verdim.

Epeyce zamandan beri, müretteb Kuvâ-yı İnzibâtiye Fırkasına, Bakırköy barut fabrikasında ispiroto fabrikası için mısır zir'aiyâtında kullanılan mandaların, ağır çaplı topları cer etmek üzere verilmesi Başkumandanlık {38} Karârghâhında emrediliyor ve bizim tarafımızdan da bunların Mâliye'ye 'â'id oldukları ileri sürülerek müşkülât çıkarılıp, Fırkaya verilmiyordu. Bundan, 'Umûm Müdürün ma'lûmâtı yokdu. Yazdığımız cevâbî tezkereye, 'Umûm Müdür nâmına Hey'et-i Fenniye Re'îsi Mehmet Ali Bey'e imzâ koydurmuşdum.

Karârghâhdan, 'Umûm Müdüre ve şahsa mahsûs gelen bir tezkerede, Halîfe ordusunun teşkîlinde müşkülât çıkarıldığından ve bunu yapanların devlete ihânet suçuyla tecziye

edileceklerinden bahsediliyordu. Bunu gören ve bundan hiç haberi olmayan ‘Umûm Müdür korkmuş ve şaşırılmıştı.

Biz kendisini teskîn etdik. Mâdemki öyledir, mandaları teslim edelim. Fırka da bize bir mazbata versin. Biz de, onunla Mâliye’ye hesâb verelim diyerek işi yatıştırmıştık.

Bakırköy barut fabrikasına, Fırkadan geleceklere mandaların teslim edilmesi emrini yazdık. ‘Umûm Müdür Paşa’ya imzâ ettirerek korkusunu kısmen olsun giderebildi.

Fırka, mandaları almak üzere adam göndermiş ve fabrika da teslim etmişti. Fırka Karârgâhı Büyükdere garbında Belgrad Ormanı içinde idi. Bakırköy’den buraya getirilmekte olan mandaların yolda kaybedildiğini haber almıştım.

‘Umûm Müdür Paşa, hem Fırka Kumandanı Erkânıharbiye Miralay Tahsin Bey’i ziyâret etmek ve hem de mandaların gelip gelmediğini öğrenmek ve mazbatasını almak üzere berâber fırkaya gitmemi emretti. Berâber Fırkaya gittik. Tahsin Bey’i ziyâret etdik. Yerin letâfeti ile tezâd teşkil eden bir rûhsuzluk ve soğukluk var. Mazbatayı istedik. Fırka Kumandanı, henüz mandaların gelmediğini söyledi. Bunun üzerine bizim ‘Umûm Müdür Paşa’da yine heyecân başladı. Tahsin Bey ve ben “daha gelir” sözleriyle kendisini tesellî etdik.

11 Eylül 336-920 Cumartesi. Zeytinburnu’na gittik. Teşkilât arkadaşlarıyla bilvesîle görüşüm. ‘Umûm Müdürlüğe döndüğümüz zamân, Çobançeşme’deki mevâdd-ı infilâkiye depolarından, üçüncü deponun infilâk etmiş olduğunu haber aldık. Akşâm üzeri oraya gittik. Vaz’iyyeti tedkîk etdim. Diğer depoların da iyi bir hâlde olmadıklarını ve birisinin çatısının çökmüş olduğunu ve bunun da â’kıbeti bu olacağını te’essürle gördüm. İçindeki infilâk maddelerinin bir an evvel Anadolu’ya kaçırılması imkânlarının te’minî lâzım geldiği kanâ’atine vardım.

12 Eylül 336-920 Pazar. Tenzîl-i rütbem hakkındaki şu emri aldım:

İ'mâlât-ı Harbiye Müdüriyet-i 'Umûmiyesi Hey'et-i Fenniye ve Teftîşîye Riyâsetine

8 Eylül 1336

Mu'âmelât-ı Zâtiye
Şu'besi

2654 – 1306

1/6798

Mer'iyet ahkâmına irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhî şerefsudûr buyurulan 24 Ağustos 1336 târîhli {39} Tashîhi Rütbe-i 'askeriye Karârnameesine tevfikân Hey'et-i Fenniye a'zâsından Kaymakâm Eyüp Bey'in 15 Eylül 1336 târîhinden i'tibâren rütbesinin Binbaşılığa tashîhi 24 Ağustos 1336 târîhinden i'tibâren mezkûr rütbe üzerinden mahsûsât-ı i'tâsı husûsunda bilistizân 31 Ağustos/1 Eylül 1336 târîhinde müsâ'ade-i nezâretpenâhî şâyân buyurularak ol vechle mu'âmele-i kaydiyye îfâ kılındığı mu'âmelât-ı zâtiye dâ'iresi riyasetinden mevrûd 10 Eylül 1336 târîh ve 6339 numrolu muhtırada bildirilmiş ve keyfiyet îcâb edenlere teblîğ edilmiş olduğundan îcâbının icrâsı beyân olunur.

Müdür-i 'Umûmî

Sait Sadi

B.M.

2419

Eyüp Bey tarafından görüldükden sonra kaydına işâret olunarak mu'âmelât-ı zâtiye evrâkı meyânında hıfzı iktizâ eder. 11 Eylül 1336

Mehmet Ali

Bugünden i'tibâren rütbem Ferit Paşa Hükûmetinin eser-i takdîri olarak (!) Binbaşılığa tenzîl edildi. Hak yerini buldu. Ben yalnız değilim. Benden çok kıymetli vatan evlâdları da 'aynı haksızlığa ma'rûz bırakılmışlardır. Vatan kurtulsun. Ordu var olsun. Allah, Anadolu mücâhidlerine kuvvet ve zafer ihsân etsin.

18 Eylül 336-920 Cumartesi.

Gazeteler, mu'âhede-i sulhiyenin tatbîki için Fransa ve İtalya'nın bize mu'âvenet edeceklerini, Anadolu'daki Yunan kuvvetleri kumandanlığı karârgâhının Atina'ya nakledildiğini, çünkü İzmir'deki Müttefikîn Fevkal'âde Komiseri ile Yunan Başkumandanının arası açıldığını yazıyorlar.

Ertesi günü, Zeytinburnu Fabrikalarına gitdim. Harbiye Dâ'iresinin mühimmât ve bomba anbarlarını gezdim. Teşkilâta dâhil arkadaşlarla görüşüm.

20 Eylül'de gazeteler, Şeyhülislâm ile Ticâret ve Zirâ'at Nâzırı Cemal Bey'in ist'ifâlarını yazdılar.

21 Eylül 336-920 Salı. Zeytinburnu'na gitdim. Fabrikayı gezdim. Arkadaşlarla görüşüm. Oradan barut fabrikasına gitdim. Oradaki arkadaşlarla da görüşüm. Fabrika Müdürü Şevki Bey'le de mutâbık kaldık.

İtalyanların Sardinya Vapurunda bir infilâk olmuşdu. Vapurdaki barutlarını karaya çıkarmak istiyorlar.

{40} İcâbında bizim de işimize yarayacağı için kendilerine Çobançeşme'de yer gösterdik.

Bu gece, misâfir kaldığımız Topçu Mümtâz Yüzbaşı Sıdkı Bey'in evinde birçok Fransızca Tan Temp⁵⁰ gazeteleri okuduk. 14 Eylül 920 târihinde İzmit civârında Yunanlıların İngilizlerle berâber müştereken Kuvâ-yı Milliyemize karşı yaptıkları ta'arruz harekâtının ilerleyemediğini ve Enver Paşa'nın Lenin tarafından Kafkas, İran, Afganistan ve Hind Bolşeviklerinden mürekkeb Şark Ordusu Kumandanlığına ta'yîn edildiğini yazıyor. Gazeteler bir resmî tebliğ neşretdiler. Hey'et-i Vükelâ iki fikirde imişler:

⁵⁰ Metinde Latin harfleriyle yazılmış. Dönemin meşhur gazetelerinden *Le Temps* olabilir.

1- ‘Âcilen Anadolu’ya Kuvâ-yı Milliye üzerine kuvve-i te’dfiye gönderelim.

2- Tekrâr bir ‘af-ı ‘umûmî i’lânı.

Bu ‘af-ı ‘umûmî üzerine de dâ’ire-i itâ’ate girmezler ve hareketlerinde temerrüd ederlerse, o vakit te’dfilerine tevessül edelim.

Ali Kemal, 19 Eylül 336 târîhli nüshasında, hükûmet-i hâzıra selâmet-i memleket nâmına artık terk-i mevki’ etmelidir, diyor.

Ferit Paşa ise lâyük olmadığı bu postu bırakmak istemiyor. Ve kendisinin ‘akıl hocası olan Ali Kemal’e artık kızıyor. Ve bu yazıları Ali Kemal bana muhâlif olan Şeyhülislâm ile Cemal Bey’in tepkisi eseri olarak yazıyor, diyor. Ve buna dâ’ir bir de teblîğ neşretiriyor, fakat sansür bu teblîği sansür ederek delik deşik ediyor.

İkdâm Gazetesi tekrâr kapatılıyor. Fakat İngilizlerin mazhar-ı himâyesi olan Ali Kemal’in gazetesine dokunulmuyor.

Bu ‘aczlerine rağmen hükûmet hâlâ idâreden ve hükûmet kuvvetinden bahsediyor.

22 Eylül 336-920 Çarşamba.

Bugünkü gazeteler, Ticâret Nezâretine bu işde rüsûh ve ma’lûmât sâhibi olan Ma’ârif Nâzırı Hadî Paşa’nın, ‘ilâve-i me’mûriyet olarak, ta’yîn edildiğini ve bir elyaki bulunduğu vakit ta’yîn edilmek üzere Şeyhülislâmın ist’ifâsının da kabul edildiğini ve dünkü gazetelerde intişâr eden Hürriyet ve İtilâf Fırkası Re’îsi Hoca Vasfi’nin İngiliz himâyesini dileyen beyânnâmesini müst’afî Şeyhülislâm Mustafa Sabri’nin red ve tekzîb eylediğini yazıyorlar.

Hırs ve menfa’at düşkünü iki düzenbâz canbâz bir ipde oynamaya ve birbirlerine oyun etmeye çalışıyorlar.

Ama memleket gidiyor. Hükûmet kudreti kalmamış. Emir ve kumanda edecek ma’iyet yok. İngiliz neferi hepsine kumanda ediyor. ‘İzzet-i nefsdan mahrûm bu gürûhun hırs, intikâm ve para {41} gözlerini bürümüş, hakikati göremiyorlar.

Müte’âkib günlerde, Yunanlıların Uşak civârında Millî kuvvetlerimizden epey bir dayak yedikleri ve bunun intikâmını almak üzere Tekfurdağı’ndan geçirdikleri kuvvetlerle

İnegöl civârında ta'arruza geçtikleri ve orada da hezîmete uğradıkları ve İzmit civârında bozuldukları, Yunan ordusunda Kral Venizelos tarafdârları arasında ihtilâflar çıktığı ve muhârebe tarafdârlarının azalmakta olduğu ve İngilizlerin Mustafa Kemal Paşa ile müzâkereye giriştikleri, hakkındaki haberlerle tesellî olurken, Sabah gazetesi de Venizelos'un ayrı harekât için müttefiklerden müsâ'ade beklediğini yazarak bizi yine ye'se düşürüyordu.

Gazeteler, Yunan Başkumandanının bizi tezyîf mâhiyetdeki beyânnâmesini ve Yunanların Trakya'da kuvvet ve teşkilâtlarını yazdılar.

18 Teşrînievvel 336-920 Pazartesi. Bugünkü gazeteler, Sadrâzam Damad Ferit Paşa'nın ist'ifâ etdiğini ve yeni Hey'et-i Vükelâ teşekkül edinceye kadar eskilerin vekâlet edeceklerini yazıyorlar.

Ağızdan ağıza, bu ist'ifânın müttefikîn mümessillerinin Pâdişâha mürâca'atı üzerine olduğu, havâdisi dolaşiyor. Ertesi günü -19 Teşrînievvel 36 târîhli Ali Kemal gazetesinde evvelce müdâfi olduğu Ferit Paşa 'aleyhinde yazarak onu terzîl ediyor. Nâmütenâhî irtikâb, irtişâ ve ihtilâslardan bahs eyliyordu. Ali Kemal hem velîni'meti Ferit Paşa'yı terzîl ediyor hem de kendi ahlâksızlığını bir daha teşhîr eyliyordu.

20 Teşrînievvel 336-920 Çarşamba

Arkadaşlarımdan Topçu Binbaşısı –Hukûkcu- Mehmet Ali Bey evvelce, Yakub Şevki Paşa'nın riyâseti altında çalışan, Tasnîf-i Zâbitân Komisyonunda bulunduğumdan beni taht-ı mahkemeye alacaklarını ve bu komisyon evrâkını aramakda olduklarını mahremâne haber verdi. Bu komisyon, müttefiklerin İstanbul'u fi'ilen işgâl eyledikleri 16 Mart 336 târîhinden beri çalışmıyordu. O gün, çalışdığımız köşkün müttefikîn 'askerleri tarafından basılmış ve evrâkın mümkün olanları kaçırılmıştı.

Gazeteler, sadâretin Tefvik Paşa'ya⁵¹ teklif edildiğini ve onun da kabûl eylediğini ve muhtemel nâzır namzedlerini yazıyorlar.

Ertesi günü, Hey'et-i Vükelâ teşekkül etdi. Mu'tâd sadâret alayı yapıldı. İ'mâlât-ı Harbiye 'Umûm Müdürü Sait Sadi Paşa, tab'ien çok iyi bir adam, bilerek veyâ

⁵¹ Ahmet Tefvik Paşa (1845-1936) 1920'de üçüncü kez Sadrazamlık makamına getirilmiştir. Bu görev 1922 yılına kadar devam etmiştir. Kendisi aynı zamanda Osmanlı Devletinin son Sadrazamıdır.

bilmeyerek, benim Anadolu'ya çalışmalarına engel oldu. Fakat, Ferit Paşa zamânında 'umûm müdürlüğüne getirilmiş ve onun adamı diye tanınmış olmasından, ne olacağım endişesine düşdü. Büsbütün mütereddid bir tavır aldı. Bir şeye karâr {42} veremiyor. Hey'et-i Fenniye Re'îsi Mehmet Ali Bey de, bir parça bocalamaya başladı.

26 Teşrînevvel 336-920 Salı. Rumlar, her tarafa Yunan bayraklarını yarım çekmişler ve bir mâtem havası yaşıyorlardı. Sebebini tahkîk etdik. Yunan Kralının öldüğünü öğrendik.

Anadolu gazetelerinden elime geçirdiklerimi okudum. Bu gazetelerin verdikleri haberlere göre, Fransızlar mütemâdiyen Antep üzerine hücum ediyorlar. Antepîliler buna karşı yurdlarını pek büyük fedâkârlıklarla müdâfa'a eyliyorlar. Bir taraftan da Ermeniler, İslâm mntikalarına ta'arruz ediyorlar. Buna mukâbele-i bilmisl olmak üzere, bizim 'asker de Ermenistan'a hücum ediyor. Anadolu, Bolşeviklerle tamamen anlaşmışlar. Ankara'ya bir de Bolşevik hey'et-i sefâreti gelmiş.

Bu haberlerden, ma'nevî bir haz duydum ve sevindim.

4 Teşrînisânî 336-920

Müdâfa'a Vekâletinden şu şifreli emir geldi.

Felâh Grubuna

Kocaeli Grubu nâmına İzmit'e külliyyetli mikdârda tel örgü makası gönderilmesi ve iş'ârı.

Müdâfa'a Vekîli nâmına

Müsteşâr

Ali Hikmet

8 Teşrînisânî 336-920 Pazartesi. Ermenilerin terk-i silâh ederek bilâ kayd u şart teslim oldukları hakkında haberler aldım. Pek ziyâde sevindim.

Ertesi günkü gazeteler, duyduklarımı te'yîd etdiler. Ermenilerin mağlûb ve münhezim olduklarını ve ordumuzun Kars'a girdiklerini ve bir çok esîr ve ganâ'im aldıklarını yazdılar. Bunu okuyunca birbirimizi kutladık. Allah'a hamd u senâ etdik.

Bugünkü gazeteler, 24 Ağustos 336 târîhli Tashîh-i Rûteb-i 'Askeriye hakkındaki karâr-nâmenin de ilgâ edildiğini yazdılar. Hak yerini buldu.

11 Teşrînisânî 336-920 Perşembe

Bugünkü gazeteler, Ermenilerin Brest Litovsk Mu'âhedesi mûcibince bize i'âde verilmesi icâb eden yerleri vermeye ve o mu'âhedenin mukteziyâtına rızâ göstermeye tâlib olarak mütâreke taleb etdiklerini ve bunun üzerine mütâreke yapıldığını yazıyorlar.

Bunu haber alan ve güyâ teb'amız ve bizim hesâb-ı siyâsiyemizle 'alâkadâr olması lâzım gelen bütün İstanbul Ermenileri, dükkân, mağaza ve ticârethânelerini kapayıp kiliselerde 'aleyhimizde du'â yapmışlar ve mâtem tutmuşlardır.

14 Teşrînisânî 336-920 Salı.

Bugün şu emri aldım:

Harbiye Nezâreti Mu'âmelât-ı Zâtiye Dâ'iresi

Topçu Şu'besi Ağır Topçu Kısmı

8398

İ'mâlât-ı Harbiye Müdürlüğüne

{43} İ'mâlât-ı Harbiye Hey'et-i Fenniye ve Teftîşiye a'zâsından Ağır Topçu Kaymakâm Eyüp Bey'in [2-319] 'ilâve-i me'mûriyet olarak Tedkîk ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu a'zâlığına ta'yîni husûsuna bilistizân 10 Teşrînisânî 336 târîhinde müsâ'ade-i nezâretpenâhî buyurularak mu'âmele-i kaydiye ilgâ kılınmış olmağla işbu muhtıra takdîm kılındı. 11 Teşrînisânî 336

Mu'âmelât-ı Zâtiye Dâ'iresi Riyâseti

Mu'âmelât-ı Zâtiye Topçu Şu'besi

İ'mâlât-ı Harbiye 'Umûm Müdürü, bu ta'mîmden memnun olmadıklarını beyân etdiler. Göndermemek için mürâca'at etmek istediklerini söylediler. Evvelki ta'mîmde de eski 'Umûm Müdürün de göndermek istemeyerek Harbiye Nezâretine mürâca'at eylediğini, fakat bu mürâca'atın kabul edilmediğini ve nihâyet öğleden evvel Müdüriyet-i 'Umûmiyede ve öğleden sonra da komisyonda çalışmama karar verilmiş olduğunu 'arz etdim. Bunun üzerine, yine öyle çalışmam hakkında Nezârete tezkere yazılmasını emretdiler.

16 Teşrînisânî 336 Salı gününden i'tibâren Tedkîk ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonunda da çalışmaya başladım. Komisyon, Hey'et-i 'Umûmiye hâlinde toplandı. Nasıl çalışılması uygun olacağı hakkında uzun görüşmeler yapıldı. Muhtelif mütâla'alar dermiyân edildi. Re'îs ve bütün a'zâlar mütereddid idiler. Hatta, bu tescîl edeceğimiz eşhâs, bundan evvel olduğu gibi yine tekrâr mevki'-i iktidâra gelirlerse bizi hırpalarlar, diyenler de oldu. Komisyonda böyle bir korku da hüküm sürüyordu. Bu def'a Komisyon Re'îsi, eski Harbiye Müsteşârı Fuad Paşa idi. Bu komisyona da hakkımda şu emir gelmişti:

Harbiye Nezâreti Mu'âmelât-ı Zâtiye Dâ'iresi

Topçu Şu'besi. 8532

Tedkîk ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu Riyâset-i 'Aliyyesine

İ'mâlât-ı Harbiye Hey'et-i Fenniye ve Teftîşiyeye a'zâsından olup ilâve-i me'mûriyet olarak Tedkîk ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu a'zâlığına ta'yîn kılınan Kaymakâm Eyüp Bey'in [2-319] 24 Ağustos 336 târîhli Tashîh-i Rûteb-i 'Askeriye Karârnamesine tevfikân rûtbesi, Binbaşılığa tashîh edilmişti.

Mezkûr karârnamenin ilgâsına dâ'ir olan 7 Teşrînisânî 336 târîhli karârname mücibince rûtbesi yine Kaymakâmlığa tashîhi ve îcâb edenlere de teblîğ-i keyfiyet edilmiş olmağla ona göre iktizasının îfâsı temenni olunur.

Mühür

Mühür

Mu'âmelât-ı Zatiye Dâ'iresi

Mu'âmelât-ı Zâtiye

Riyâseti

Topçu Şu'besi

Bu, ‘aynen bana tebliğ edildi. Bununla, gasb edilen hakkım i’âde edilmiş, ya’nî ikinci def’a Kaymakâmlığa terfî etmiş oldum.⁵²

{44} 19 Teşrînisânî 336-920 Cuma.

Bugünkü akşâm gazeteleri, Ermeni menâbi’ne ‘atfen, Ermenilerle aramızda tekrâr muharebenin başlamış olduğunu yazıyorlar. Kırım mültecîleri gemi gemi geliyor. Kadıköy ve Moda önleri bu gemilerle dolmuş. Müttefikler bunları da İstanbul’a çıkarmak istiyorlar.

Tedkîk ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonunda da çalışıyorum. Hey’et-i ‘Umûmiyede ordu kadrosundan çıkarılacak zâbitânın ikdârı, arzu eden zâbitânın ikdâr hakları mahfûz kalmak şartıyla şimdiden terhisleri hakkında yapılan lâyiha-ı kânûniye müsveddesi, yine zâbitânın ikdârıyla ‘alâkadâr mükellefiyet-i mesâ’î lâyiha-ı kânûniyesi okunup müzâkere edildi.

Rütbemin i’âde edildiği hakkında Tedkîk ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu Riyâsetine gelen muhtıranın bir sureti de İ’mâlât-ı Harbiye ‘Umûm Müdürlüğüne gelmişti. Bana tebliğ olundu.

Müte’âkib günlerde, Ermenilerin tekrâr bizimle harbe giriştikleri hakkındaki haberlerin yalan olduğu ba’zı gazetelerde neşredildi. Kırım mültecîleri İstanbul’a çıkarılmaya başlandı.

Tedkîk ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu Hey’et-i ‘Umûmiyesinde yukarıda bahsedilen kânun lâyhalarının müzâkerelerine devâm edildi.

27 Teşrînisânî 336-920 Cumartesi

Fabrikalardan ba’zı şeyler çıkarıyoruz. Fakat Anadolu’ya götürüp teslim edecek emîn eller bulamıyoruz. Anbarlardan Anadolu’ya götürüp millî ordu mensûblarına teslim edilmek üzere verilen şeylerin, motorcuların satdıklarını ve bu götürdükleri şeyleri anbarlardan para ile satın alıp götürmekte olduklarını söylediklerini ve bu sûretle burada her tehlikeyi göze alan fedâkâr arkadaşların da sû-i zan altında bırakıldıklarını haber alarak müte’essir oluyorum.

⁵² Tashih-i Rütüb Kararnamesi ile doğan mağduriyetler böylece giderilmiş, Eyüp Bey önceki rütbesini tekrar elde etmiştir.

Bugün, Erkânıharbiye Miralay Ömer Lütfi Bey yanıma geldi. Mahremâne Anadolu'ya fişenk yapmak üzere ba'zı âlât ve edevât gönderilmesi arzû edildiğini söyledi. Bizim bu husûsları daha evvelden düşünüp tertîbât aldığımızı, fakat göndermek için emin vâsıta ve para bulamadığımızı anlattım. Bu işleri orada yapabilecek eşhâsı tesbît edip kendisine bildirdim.

'Aynı gün, Topçu Mümtâz Miralay Asım Bey de 'aynı teklîfde bulundu. Ona da 'aynı cevâbı verdim. Kendi arkadaşlarımla da görüşüp mutâbık kaldım.

Asım Bey, Miralay Hasan Fahri Bey ve Yüzbaşı Sıdkı Bey ile de görüşmüş onlar da beni te'yîd etmişler. Yüzbaşı Sıdkı Bey, bana geldi. Bu işi başa çıkarabilmek için paraya ihtiyâc olduğunu söyledi. Bunda tamamen haklı idi. Bundan başka, bunu yapacak paralı tüccâr bulmak lâzım geldiğini ve onu da kendisinin bulabileceğini anlattı. Bu teklif bana emniyet ve i'timâd telkin etmedi. {45} Ertesi günler zarfında Zeytinburnu'ndan teşkîlâtımıza dâhil Sanâyi'-i Harbiye Yüzbaşısı Hamit Harun Bey arkadaşlarıyla ve paltoları altında, atılmış fişenk kovanlarından istifâde ederek bunlarla yeniden fişenk yapmaya yarayan el cihâzlarını kâmilen, dışarıya kaçırıp gösterdiğim yerlere yerleştirdiler.

2 Kânûnievvel 336-920 Perşembe

Anadolu emrinde çalışmakta olduğunu işitdiğim Erkânıharbiye Yüzbaşısı Ekrem Bey⁵³ geldi. Anadolu'nun silâh, mühimmât ve her türlü harb vâsıtlarıyla İ'mâlât-ı Harbiye Fabrikalarını kurabilecek makine, tezgâh âlât ve edevâtın kaçırılması için teşkîlât yapmış olduğunu fakat bunları götürmek üzere teslîm edilecek emîn eller bulamadığını ve para da mevcûd olmadığını söyledim. O da kendilerinin Anadolu ile muhâbere ettiklerini ve Anadolu'nun para gönderebileceğini anlattı. Muhâbere ve para işlerini o te'mîn etmek, silâh, mühimmât, cebhâne ve sâ'ireyi depo, anbar, hangar ve fabrikalardan gizlice dışarıya çıkarmayı ben der'uhde eylemek sûretiyle mutâbık kaldık.

3 Kânûnievvel 336-920 Cuma

⁵³ Korgeneral Ekrem Baydar. Hatıratında, bizzat Atatürk'ün emriyle, İstanbul'da Anadolu emrinde çalışacak bir gizli teşkilat kurulmasına dair emir aldığını belirtmektedir. Birlikte çalışacağı insanların listesi kendisine ulaştırılmıştır. Bu listede Eyüp Durukan'ın da adı geçmektedir. *Mustafa Kemal'in Gizli Teşkilatı*, (haz. Sami Karaören), (İstanbul: Destek Yayınevi, 2010), ss.21-24.

Bugünkü gazeteler, Anadolu Hükûmeti ile temâs edip anlaşmak üzere Dâhiliye Nâzırı Müşîr Ahmet İzzet Paşa, Bahriye Nâzırı Salih Paşa, Zirâ'at Nâzırı Hüseyin Kâzım Bey ve sâ'irenin Anadolu'ya gittiklerini ve ertesi günü de bunların ta'kîb edecekleri hatt-ı hareketi ve Yunanlıların da arâ-yı 'umûmiyeye mürâca'atla Kral Kostantin'i getireceklerini ve mü'telifinin buna mukâbil i'tirâzlarını yazdılar.

Ben de arkadaşlarımla fabrikalardan kaçırılacak şeylerin hazırlıklarıyla meşgul oldum.

5 Kânûnievvel 336-920 Pazar

3 Teşrînisânî Millî Müdâfa'a Vekâleti emrine tevfikân âtîdeki malzeme anbarlardan tedârik edilerek bermûceb-i emr İzmit Karamürsel Hattı Kumandanlığına gönderildi:

İstihkâma tel makası 76

Tel makası bıçağı 500

İstihkâm tel makas kılıfı 76

Piyâde tel makası 420

Ve kılıfı 420

Tel eldiven 501

İzmit Karamürsel Menzil Hattı Kumandanlığına

Müdâfa'a-ı Milliye Vekâlet-i Celîlesinden telakkî edilen emir üzerine Kocaeli Grubu nâmına olmak üzere listesi merbût tel makası ve sâ'ire İzmit'e gönderilmiştir. Makbûzunun 'aynı vâsita ile irsâli mercûdur. 5 Kânûnievvel 336

Listesi Haydar Bey tarafından verilince M.M. şifre edilmesi.

'Aynı liste M.M. Vekâletine de bildirilmiş ve sevkîyâta devâm edileceği 'arz edilmiştir.

7 Kânûnievvel 336-920 Salı

Zeytinburnu Fabrikalarından Sanâyi'-i Harbiye Yüzbaşısı Hamit Harun Bey gelmişti. Ona lâzım gelen ta'lîmatı verdim. Sonra Ekrem Bey de Piyâde Yüzbaşısı İsmail Hakkı Bey'i göndermişti. Bu iki arkadaşı birbirine tanıtdım. Hamit Harun Bey Zeytinburnu'ndan çıkarıp kaçırabilecekleri şeyleri, İsmail Hakkı Bey'e göstereceği yerde teslîm etmesini ve İsmail Hakkı Bey'in de buna mukâbil bir makbûz vermesini kendilerine söyledim. Böylece çalışmaya başlandı.

Gazeteler Kral Kostantin'in arâ-yı 'umûmiye nefîcesinde kazandığını yazdılar.

{46} 11 Kânûnievvel 36-920 Cumartesi

Anadolu'ya geçmek veyâ Anadolu için burada çalışmak veyâ içimizden ba'zılarının Anadolu'ya geçmek ve ba'zılarının burada kalıp çalışması husûslarını görüşmek üzere, bugün toplanmayı karârlaşdırmışdık. Akşâm üzeri sâ'at dörtde Topçu Mümtâz Miralay Asım Bey, Topçu Miralay –Sarı- Emin Bey, Erkâniharbiye Yüzbaşısı Ekrem Bey, Topçu Mümtâz Yüzbaşısı Sıdkı Bey ve ben Cenyo'da birleşdik.

Uzun görüşmeler ve mütâla'alardan sonra, Miralay Asım ve Emin Beyler der'akab Anadolu'ya geçmek arzûsunda olduklarını beyân etdiler. Ekrem Bey zâten burada çalışmak emrini almışdı. Sıdkı Bey'le benim de şimdilik Anadolu'ya geçmekte istihâl etmememizi ve buradaki çalışmalarımızın Anadolu için daha çok fâ'ideli olacağını ve kendileri Anadolu'ya geçince bize îcâb eden emirleri verdireceklerini beyân ederek, şimdilik behemehâl İstanbul'da kalmamız husûsunda ısrâr etdiler. Sıdkı Bey'le ben de, şimdilik kaydıyla buna muvâfakat etdik.

Bundan sonra, ilk hamlede Anadolu'ya kaçırılması elzem silâh, mühimmât ve sâ'ire ile fabrika usta ve işçileri hakkında görüşüp bunları tesbît etdik. Ve bunları nasıl başarabileceğimizi ve bu işin sûret-i icrâsını tesbît eylemek üzere, yarın Sıdkı Bey'le birleşip tekrâr görüşmemizi karârlaşdırdık.

Ertesi günü, Yüzbaşı Sıdkı Bey geldi. Bize tahmil ayrılan işin kolay olmadığını ve bu işi idâre etmek isteyen eşhâsın şâyân-ı i'timâd olmadıklarını ve bu bâbda Miralay Ömer Lütî Bey'in dikkat-i nazarlarını celb etmem lâzım geldiğini ileri sürdü. Peki dedim. Ve

ertesini günü, vaz'iyeti Miralay Ömer Lütfi Bey'e anlattım. İcâb edenlerle görüşüp Perşembe günü cevâb vereceğini beyân eyledi.

14 Kânûnievvel 336-920 Salı

Dün, Harbiye Nezâretinde Tedkîk ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonunda çalışmak günüm idi. Orada çalıştım. Bu sabâh, İ'mâlât-ı Harbiye 'Umûm Müdürlüğündeki işimin başına geldiğim vakit, İ'mâlât-ı Harbiye 'Umûm Müdürlüğüne Nazım Paşa'nın ta'yîn edildiğini ve kendisinin dün akşam üzeri, 'Umûm Müdürlük makâmına gelip, muhâsebeye giderek, 'Umûm Müdürlüğe â'id binek otomobilini Sait Sadi Paşa'nın altından aldığını ve me'mûrların esâmîsini çıkarttığını ve bu sabâh yine muhâsebeye gelip orada meşgûl olduğunu ve Mübâyâ'a Komisyonunu da odadan dışarıya atıldığını söylediler.

Pek garîb ve hatta çirkin gördüğüm bu hareketinden dolayı kendi kendime te'essür duydum. Ve insanlık bakımından hakkında fenâ bir intibâ' hâsıl etdim. Harbiye Nezâretinde de eski 'Umûm Müdürü daha evvel haberdâr edip bu çirkin mu'âmeleyle ma'rûz kalmasına meydân vermemesi lâzım gelirken, Nezâretde bunu yapmamıştı. {47} Gerçi, eski 'Umûm Müdür, Damad Ferit Paşa hükûmeti esnâsında ta'yîn edilmiş, mütekâ'id ve belki de Damad Ferit'in bir adamı idi. Fakat, diğerleri gibi fazla harîs ve Anadolu ordusu için çalışanları ta'kîb eden bir şahsiyet değildi.

İlk hareketinden, Nazım Paşa'nın Sait Sadi Paşa'dan daha harîs olduğu anlaşılıyor. Sait Sadi Paşa'ya yazdığı bir kağıda şöyle diyordu:

“Fabrikalar müdüriyet-i 'umûmiyesi teşekkül etmiştir. Ben müdür-i 'umûmi ta'yîn edildim. Harbiye Nâzırının emr-i şifâhîleriyle siz mu'âmelât-ı zâtiye emrine verildiniz. Şu'be-i Merkeziye fabrikalar idâre-i 'umûmiyesi nâmına ilgâ-yı vazîfe edecektir. İlah”

Bu kâğıd üzerine Sait Sadi Paşa, bizlere vedâ' ederek çıkıp gitdi. Altına bir otomobil dahî veremedik. Nazım Paşa baba mîrâsı imiş gibi otomobile el koymuş. Ayrılan ve kendisi gibi bir paşa olan bu zâta karşı yaptığı bu mu'âmele ile derece-i nezâketini de göstermiş oldu.

Hulûskâr zevât hemen Sait Sadi Paşa gider gitmez, Nazım Paşa'nın tebrîkine ve eteğini öpmeye koşdular. Biz birkaç arkadaşı müte'essir olduk. Kendisini tebrîke gitmedik. Akşâm üzeri şu emri aldım:

Mümtâz Kaymakâm Eyüp Bey'e

Fen Fabrikası

Fabrikalar Müdüriyet-i 'Umûmiyesi

Aded 6

Ahîren neşrolunan 5 Kânûnievvel 336 târîhli karârname ahkâmına tevfkân teşkîl olunan müdüriyet-i 'umûmiye idaresine tevdi' olunan fabrikaların hâsılât-ı sâfiyeleri Ordu-yı 'Osmanîden kadro hâricinde çıkacak zâbitân ile mütekâ'idîn ve eytâm ve erâmil-i 'askeriyeye tahsîsi buyurulmuş olduğundan fabrikaların bilcümle mevcûd eşyâları, demirbaşlar ve âlât ve edavât-ı müteharrike ve sâbiteleri tesbît-i defter edilmek muktezî idüğünden melfûf ta'lîmâtnâmeye tevfkân îfâ-yı muktezâsına zâtınızla Kıdemli Yüzbaşı Zeki Mümeyyiz Nazım ve sınıf-ı evvel Hüsnü Bey'le ta'yîn kılındığı cihetle hemen işe mübâşeret olunması tavsiye olunur.

14 Kânûnievvel 336.

Fabrikalar Müdür-i 'Umûmîsi

Nazım

15 Kânûnievvel 336-920

Bugünden i'tibâren vazîfeye başlamak üzere 'Umûm Müdürlüğe geldim. Benimle çalışacak arkadaşlar gelmediler. Hey'et-i Teftîşîye ve Fenniye Re'îsi Mehmet Ali Bey'le berâber gitmeye karâr verdik. Ve yine 'Umûm Müdüre de uğrayarak bugünden i'tibâren işe başlayacağımızı haber verdik.

{48} Feshâneye gittik. Fabrika müdürü, Levâzım Miralayı Hüsnü Bey isminde kibâr bir zât idi. İ'mâlât-ı Harbiye ve Levâzımât-ı 'Umûmiye fabrikaları birleştirilerek fabrikalar 'umûm müdürlüğe teşekkül ettiğini ve bunların başına da Nazım Paşa'nın 'Umûm Müdür ta'yîn edildiğini söyleyerek, ta'lîmâtnâme mûcibince işe başladık.

Ertesi Perşembe günü, Harbiye Nezâretinde çalışmak günüm olduğu için oraya gitdim. Miralay Ömer Lütfî, Miralay Asım Bey, Yüzbaşı Ekrem Bey ve ben toplandık. Ömer Lütfî Bey, Sıdkı Bey'in şüphe ve tereddüdlerini yerinde bulmadığını îzâh eyledi. Bu işlerin başında benim çalışmamın mutlak olarak lâzım geldiğini söyledi. Ben de esâsen kendimi mütârekenin ilk günlerinden beri bu işe vakfetmiş olduğumu ve bu uğurda canımı dahî esirgemediğimi, yalnız, bizim bu hüsn-i niyetimizin başkaları tarafından sûiistimâl edilmesine de tahammül edemeyeceğimi, ve hizmetlerim mukâbilinde hiçbir şey beklemediğimi ve her husûsda ferâgat-i nefis göstereceğimi ve Ekrem Bey'le bu şartlar dâhilinde çalışabileceğimi söyledim. Ve şunları 'ilâve etdim:

“Ben, Anadolu için fâ'ideli gördüğüm veyâhûd oranın istediği silâh, mühimmât, cebhâne ve her türlü levâzımât-ı harbiye ve 'askerî fabrikalara lüzûmu olan makine, tezgâh, âlât ve edevâtı, her tehlikeyi göze alan arkadaşlarımla, depo, anbar ve fabrikalardan gizlice çıkarıp kaçtıracacağım ve bunların Anadolu'ya sevkleri için motor, taka ve vapur tedârik edeceğim ve bu hususlarda tamâmen müstakil hareket eyleyeceğim. Bunlar için lüzûmu olan parayı Ekrem Bey grubu getirtecek, hesâbını tutacak, ben parayı kendilerinden makbûz mukâbilinde alacağım ve sarfiyât hesâblarını kendilerine vererek kendimi tebriye edeceğim. Muhâbereyi Ekrem Bey grubu yapacak. Ve beni de haberdâr edecek.” dedim.

Bu esâslar dâhilinde mutâbık kaldık. Ve böylece çalışmaya karâr verdik. Ekrem Bey, Anadolu'dan dürbin ve nişân dâ'iresi istediklerini söyledi. Der'akab, Topçu Endaht Mektepleri, Topçu Mektebi ve anbarlardan tedârik edeceğini söyledim. Bu işlerde çalıştırtacağım Hasip Efendi de gelmişti. Onu da kendilerine takdîm etdim.

Ve öğleden sonra yeni vazîfem olan Feshane Fabrikasındaki işime gitdim. Bu vazîfe bana, Anadolu'ya elbise, elbisenin kumaş ve sâ'ire kaçırmak imkânlarını daha ziyâde te'mîn eyleyeceği cihetle pek memnûn oldum.

18 Kânûnievvel 336-920

İzmit Karamürsel Menzil Hattı Kumandanı Kaymakâm Ali Kadri Bey'den 5 Kânûnievvelde gönderilen istihkâm malzemesi hakkında şu makbûz geldi:

F. G. 5 Kânûnievvel 336, 3312 numrolu tahrîrâtla ve Hindli Römorkörü Kaptanı Kenan Efendi veda'ıyla vürûd eden altı kalem malzeme-i harbiye bi'ttâdad noksân zuhûr eden mikdârı tenzîl edilerek mütebâkisi bulunan ve 'ale'l-müfredât cins ve mikdârları muharrer bulunanlar teslîm edildiğini mübeyyin vesîkadır. 16 Kânûnievvel 336

Kaymakâm Ali Kadri

2.3. HAMZA GRUBU

{49} Bu grubun kurucularından olup, bilâhare Felâh Grubunda berâber çalışdığımız Erkâniharbiye Yüzbaşı Seyfi Bey'in –bilâhare Tümgeneral olan Seyfi Akkoç'un-bana anlattıklarının ve yazılı olarak da verdiği ma'lûmâtın hülâsası şudur:⁵⁴

1336 senesinde, İstanbul Erkâniharbiye-i 'Umûmiye İstihbârât Şu'besinde çalışıyordum. Bu târîhde Erkâniharb Yüzbaşı Neşet burada Harb Târîhi Şu'besinde, Erkâniharb Yüzbaşı Şakir Mazhar da Birinci Şu'beye me'mûr edilmişlerdi.

Her üçümüz Harb Akademisinde arkadaş idik. Ve birbirimize tamâmen i'timâd ediyorduk. Aramızda verdiğimiz karâr üzerine, Yüzbaşı Neşet Bey 17 Haziran 336 târîhinde Ankara'ya gitti. Bu arkadaş 'Umûmi Harbde Çanakkale'de Mustafa Kemal Paşa'nın Erkâniharbiyesinde çalışdğı için, kendilerini yakinen tanıyorlardı. Ziyâretlerinde, Mustafa Kemal Paşa, kendisine şimdilik Ankara'ya gelmesine lüzûm olmadığını, i'timâda şâyân arkadaşlarıyla bir teşkilât yaparak Anadolu'nun millî maksadlarına hizmet edilmesinin daha mercu' bulunduğu ve binâen'aleyh hemen İstanbul'a 'avdet ile işe başlanmasını emretmiş ve bunun üzerine Yüzbaşı Neşet Bey, o zamân Erkâniharbiye-i 'Umûmiye Re'îsi olan İsmet Paşa'yı da ziyâret eylemiş, o da kendisine İstanbul'a dön, teşkilâtınızı yapınız, emrini vermiş.

Bu emir üzerine, Yüzbaşı Neşet Bey 28 Haziran 336'da İstanbul'a geldi. Bize bu mes'eleyi açdı. Biz de esâsen Millî Mücâdele'ye hizmet etmeye teşne idik. Der'akab, üç Erkâniharb Yüzbaşı anlaştık. Ertesi günü akşâmı, Beylerbeyi'nde Haşim Paşa Köşkleri denilen binâlardan, Neşet Bey'in kirâcısı bulunduğu bir evde toplandık.

⁵⁴ Mesut Aydın'ın "Hamza Grubu (23 Eylül 1920-15 Aralık 1920)" makalesinde, grubun kurucusu olarak Neşet Bey'in ismi verilmektedir. Fakat Seyfi Bey'in de kendisini kuruculardan biri olarak göstermesi dikkat çekmektedir.

Sabâha kadar çalışıp esâsları karârlaşdırdık. Buna dâ'ir ilk raporu ben yazdım. Ankara'ya Erkâniharbiye-i 'Umûmiyeye gönderdik.

Erkâniharbiye-i 'Umûmiye raporumuzu ve tekliflerimizi kabul ederek, işe başlamamızı emretti. Bu sûretle grubumuz 24 Ağustos 336 târîhinde teşekkül etmiş oldu.

Bu grubda, Neşet, Şakir Mazhar ve ben hey'et-i merkeziyeyi teşkil ediyorduk. Neşet Bey'in tanıdıklarından, Sahrâ Topçu Mülâzım-ı evvel Rasim, Piyâde Mülâzım-ı evveli İsmail Hakkı, Muhâbere Mülâzımı İhsan Efendiler grubumuza iltihâk etdiler. Altı kişi olarak işe başladık.

Bunlardan Topçu Mülâzımı (bilâhare Yüzbaşı) Rasim ve Piyâde Mülâzım-ı evveli (bilâhare Yüzbaşı) İsmail Hakkı Efendiler, Millî Mücâdele'nin sonuna kadar, İstanbul'da 'aynı vazîfede çalışdılar. Muhâbere Mülâzımı İhsan Efendi 336 senesi sonlarında Anadolu'ya geçti.

Grubumuzun ilk çalıştırdığı Beşdağ telsiz merkezi (45 sandık) bu arkadaşın himmetiyle olmuşdu.

{50} Bu merkezlerden birini evvelâ Anadolu Hisarındaki bir evde kurduk ise de, İstanbul Limanındaki kuvvetli sefâ'inin kuvvetli telsizleri karşısında Ankara ile muhâbereye muvaffak olamadık.

İlk çalışmamızda İstanbul depolarından çaldırabildiğimiz esliha-ı harbiye ve mühimmâtı 319 senesinde Mekteb-i Harbiyeden me'zûn, mütekâ'id Mülâzım-ı evvel Sağır Murat Bey'in cesûr ve dürüst tavassutuyla Karamürsel'e gönderebildik ve makbûz mukâbilinde millî teşkilâta teslim ettirdik.

Sağır Murat'ın hizmetleri sayılamayacak kadar çokdur. Bundan başka, tüccârdan Dillizâde üç kardeş⁵⁵ (Mehmet, Vehbi ve Remzi) Yemiş'deki mağazalarını, evlerini, adamlarını ve motorlarını grubun hizmetine çalışdırmak ve îcâbında gruba borç para vermek ve alışverişimize tavassut etmek sûretiyle Millî Mücâdele'ye hizmet etmişlerdi.

⁵⁵ Dillizade'ler İstanbul'da uzun yıllar ticaretle meşgul olmuş bir ailedir. Cumhuriyet öncesinde ve sonrasında bu aile tarafından işletilen pek çok vapur ve taşınmaz mülk olduğu bilinmektedir. Bunlardan biri olan meşhur Bulgur Palas, Dillizade'lerin borcuna karşılık olarak Osmanlı Bankası mülkiyetine geçmiştir.

Grubumuza (Hamza) isminin verilmesindeki sebep:

Grup kurulunca, bir mühür lâzım geldi. İstanbul'daki ecnebîlerin dikkat-i nazarlarını çekmeyecek bir isim düşündük. Ben, Hamza ismini muvâfık görüp teklif etdim. Böylece grubun ismi Hamza oldu.⁵⁶

Mücâhid ve Muhârib isimlerine gelince:

“Hamza Grubu” nâmı altında çalışırken, bir müddet sonra, ba’zı muhâberâtımızın işgâl kuvvetleri ve Millî Mücâdele ‘alayhdârı İstanbul Hükûmeti elemanlarının eline geçtiğinden şüphelendik. Bu sebeble Hamza ismini evvelâ Mücâhid ismiyle daha sonra da Muhârib ismiyle tebdîl etdik.

Daha sonra gruba (Felâh) ismini verdik.

Muhâberâtda, isimlerimiz ma’lûm olup şahsen ta’kîbâta ma’rûz kalmamak için de Neşet Bey (Ay) ben (Yıldız) Şakir Mazhar da (Güneş) isimlerini aldık.

Bir müddet sonra, grubun levâzım işlerini ta’kîb etmek üzere Beykoz fabrikası müdürü Yüzbaşı Sabit Bey’i de aramıza katdık.

Vazîfeleri de aramızda şöyle taksîm etdik: ben, istihbârât, neşriyât, propaganda ve matbû’ât işleriyle; Neşet Bey diğer işlerle meşgul oluyordu. Şakir Mazhar Bey de bize yardım ediyordu.

Grubun mührü ekseriyen Neşet Bey’de, ba’zen bende bulunurdu. Aramızda, âmir ve me’mûr diye bir tasnîf yokdu.⁵⁷

Karamürsel yolu kapanınca, postamızı ilk zamânlar Dillizâdelerin adamlarıyla ve bilâhare bize iltihâk eden polis komiserliğinden mütekâ’id Salih Efendi vâsıtasıyla İnebolu üzerinden gönderiyorduk. {50}⁵⁸ Bundan başka, İstanbul Posta ve Telgraf Müdürü İhsan Bey ve ma’iyetindeki adamların yardımıyla İhsan Bey’in Çakmacılar’daki evinde bir de telgraf muhâbere merkezi kurduk ve Ankara ile her gün

⁵⁶ Yine Mesut Aydın’ın makalesinde, gruba Hamza isminin verilmesinin Hz. Hamza’nın cesaretinden kaynaklandığı bildirilmektedir.

⁵⁷ Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, Seyfi Bey grupta oynadığı rolün büyük olduğunu ve kurucu Neşet Bey’le denk pozisyonda olduğunu ima etme ihtiyacını sıklıkla hissetmiştir.

⁵⁸ Burada 51 numarası yerine sehven 50 yazılmıştır. Sonra 52 numaradan devam edilmiştir.

tel ile muhâbere imkânını te'mîn etdik. İngilizler bu merkezimizi bulabilmek için çok uğraşdılar ise de muvaffak olamadılar.

Neşet Bey, 25 Teşrînievvel 336'da Ankara'ya gitmişti. Bana, oradan yazdığı bir mektûbda, arkadaşımız Erkânıharb Yüzbaşı Şakir Mazhar Bey'in Saray'a ve İngilizlere Anadolu işleri hakkında ba'zı haberler verdiği Erkânıharbiyeye bildirildiğinden, bu arkadaşın grubdan çıkarılması emredildiğini ve kendisi gelinceye kadar işden uzak tutularak, 'avdetinde alacağımız tedbîrin karârlaştırılmasını bildirdi.

Ben, bu arkadaşın böyle bir şey yapacağına ihtimâl vermedim. Çünkü, üçümüzün bir ictimâ'ında Saray'a ve Bâbı'âli'ye ba'zı adamlarımızı sokarak, cereyân eden ahvâlden vaktiyle haber almayı konuşmuş ve bunun üzerine, o zamân Pâdişâhın Seryâveri olan Gürcü Avni Paşa'nın Lazistan cebhesi kumandanı iken Erkânıharbliğini yapmış ve teveccühüne mazhar olmuş bulunan Şakir Mazhar'ın bu maksadını te'min için ziyâretini muvâfık görmüştük. Bu sebeble Şakir Mazhar bir iki def'a Avni Paşa'yı ziyâret etmişti. Yalnız, bu temâs ve ziyâretler, başkaları tarafından Ankara'ya bildirildiğinden hakkında şüphe hâsıl edilmiş olduğu kanâ'atinde idim.

Şakir Mazhar, zeki, çalışkan, temiz ve iş yapar halûk bir arkadaşdı. Esâsen, Beşinci Kolordu Kumandanı iken, Fevzi Paşa'nın da Erkânıharbiyesinde çalışmış ve tevcîhini kazanmışdı. Bununla berâber, ilk gününden beri berâber çalışdığımız bu arkadaş yaptığımız işleri ve aldığımız emirleri ve vâsıtalarımızı tamâmıyla biliyordu. Böyle bir zâtın, İstanbul düşmanlarımız tarafından işgâl edilmiş olduğu bir zamânda aramızdan atmak da kolay bir iş değildi.

İlk günlerde, Ankara'dan gelen muhâberâtı, bir şey gelmedi diyerek kendisine göstermedim. Nihâyet 8 Teşrînisânî 336'da Neşet Bey Ankara'dan 'avdet etdi. Bir müddet böyle devâm etdik. Sonra, kendisine Erkânıharbiye bu işden vazgeçmiş olacak ki bir şey yazmıyor dedik.

Anadolu'ya geçdiğim târihe kadar ve daha sonra bu arkadaşın ihânetine delâlet eder bir hareketi görmedim. Şakir Mazhar, grubdan uzaklaştırıldıktan sonra, gruba Erkânıharb Yüzbaşı Ekrem Bey alındı. Ve yine bu sırada Topçu Mümtâz Kaymakâm Eyüp Bey de Ankara'nın emriyle gruba iltihâk etdirildi. 6 Kânûnisânî 337'de Neşet Bey, ondan sekiz ay sonra ya'ni Ağustos 337'de ben Anadolu'ya geçtik.

Neşet Bey, grubdan ayrılırken grubun mühür ve dosyalarını Erkânıharb Yüzbaşı – hâlen Korgeneral- Ekrem Baydar’a bırakmışdı. Bu zât, İstiklâl Harbi zaferine kadar bu grubun başında temiz ahlâkı, ‘azîmli ve devâmlı mesâ’isi, kıymetli seciyesi ve liyâkatli vasıflarıyla memlekete büyük ve muvaffakiyetli hizmetler yaptı. {52} Esâsen sınıf ve Birinci Cihân Harbi cebhe arkadaşım olan Ekrem Baydar ile Hey’et-i Merkeziyeyi teşkîl ederek pek samimî ve âhenkli çalışdık.

Topçu Mümtâz Kaymakâm –hâlen Tümgenereal Eyüp Durukan- İstanbul depolarındaki esliha ve mühimmâtın çaldırılması ve sevki işleriyle fazla meşgûliyeti bidâyetinde bu toplantılarımıza iştirâka müsâ’ade etmekte idi.

General Eyüp Durukan, bir Topçu Mümtâzı olarak bu teşkîlât işlerinden evvel İstanbul’da Mütâreke esnâsında der’uhde ettikleri vazîfeler ve meslekî ihtisâs bakımından bu depolar muhteviyatına tamâmen âgâh bulunduğu gibi bu depolardaki arkadaşların kendisine karşı taşıdıkları saygı ve sevgi dolayısıyla hâ’iz olduğu nüfûz ve te’sîre zammiyeten, ahlâkındaki salâbet ve metânet, ‘azim ve iradesindeki kudret, yüksek vatanperverlik duygularıyla bu sahada zaferin istihsâline kadar pek mühim hizmetler îfâ etmiştir.

İzmir zaferine kadar bu grubun kemiyet ve keyfiyet-i i’tibâriye sevkîyatı diğerlerinin fevkindedir. Filhakîka zaferin istihsâliyle, Lozan Mu’âhedesinin imzâsı arasındaki şüpheli devrede İstanbul’da hamiyet erbâbı çoğalmış, cesâretleri yükselmiş ve Anadolu’ya fazla mikdâr sevkîyat imkânı ve müdâfa’a tertîpleri ihzârı gayreti artmışdı. Fakat zaferden evvelki devredeki çalışmalar, ‘aynı şartlar dâhilinde değildi.

Ben, burada grubun yalnız ilk teşekkül devresine â’id meçûllerin hülâsasını açıklamağla iktifâ ediyorum.

Kendileriyle grup işlerinde, bir müddet berâber çalışdığım General Ekrem ve General Eyüp’ün gruba iltihâkından sonra çalışan kıymetli arkadaşların hizmetlerinden bu yazıda bahsetmiyorum.

Çünkü, bu kısmın vesâ’ike müstenid tafsîlâtına istinâden bu iki zât daha esâslı ma’lûmât verebileceklerdir.

Ekrem Baydar'ın gruba iltihâkından sonra vezâ'if hakkında verilmiş bir emrin suretini lef ediyorum.

Bu sûreti birkaç ay evvel ilk grup arkadaşlarımdan Topçu Yüzbaşı Rasim Bey bana vermişti.

Sûret:

“Dersa’âdetde Müteşekkil Hamza Grubu Teşkilât ve Saha-ı Fa’âliyeti”

Erkâniharbiye-i ‘Umûmiye Riyâsetine, merbût olarak 24 Ağustos 336 târîhinde Dersa’âdetde {53} teşekkül etmiş olan Hamza grubu âhîren teşkilât ve fa’âliyeti ber vech-i âtî tavsî’ edecektir:

Grubun Hey’et-i ‘Umûmiyesi, Erkâniharbiye Yüzbaşısı Neşet Bey’in taht-ı emrindedir.

Mumâileyh ‘aynı zamânda 3. Şu’be müdürüdür.

Birinci Şu’be Müdürü Erkânıharb Yüzbaşı Seyfi Bey⁵⁹ (nâm-ı müste’ârı Yıldız)

İştigâlâtı: istihbârât, neşriyât ve propaganda, muhbirler istihdâmı (Erkâniharbiye-i ‘Umûmiyeye ‘â’id kitab ve resâ’ili ve harita tedârîki)

İşbu şu’be şimdilik en mühim olan Yunan ordusu teşkilât ve harekâtı hakkında ma’lûmât istihsâli için biri Bursa’da, biri İzmir veyâ Manisa’da olmak üzere iki muhbir ile İngilizler nezdinde câsûsî hafîye idhâl edilmiş üçüncü bir muhbir istihdâm edecektir. Câsûsî hafîye İngilizler nezdinde bulunduracağı muhbir vâsıtasıyla İngilizlerin elde ettikleri ma’lûmâtı almak ve İngilizlerin islâmlardan istihdâm ettikleri adamların hüviyetlerini tahkîk etmek ve îcâbında İngilizlere yanlış ma’lûmât vermek sûretiyle harekâtlarını ve tasavvurlarını yanlış yola imâle eylemek husûslarını te’minne çalışacaktır.

Mühim ma’lûmâtın elde edilmesi îcâb etdiğinde, o hedefe mahsuû olarak bir câsûs istihdâmı veyâ Beyoğlu mahâfilinde rol oynayabilecek kâbiliyette bir kadın istihdâmı nazar-ı dikkate alınacaktır.

⁵⁹ Seyfi Bey Tümgenerallikten emekli olup, sonraki dönemde İstanbul Mahrukât Ofisinde müdürlük yapmıştır.

Ancak, bu mes'ele fazla para sarfını istilzâm eylediğinde istîzâna mu'allik olacak veyâ bir emir alındığı takdîrde icrâsına tevessül olunacaktır. Muhbirlerin istihdâmı hâlinde bildirilecektir. Bilhassa, Bursa ve Manisa'da bulunacak olanların, haberlerinin sür'atle iyşâli matlûb olduğundan 'aynı zamânda doğrudan doğruya bildirilmesi de nazar-ı dikkate alınacaktır.

İkinci Su'be Müdürü: Telgraf Yüzbaşısı Hilmi Efendi (Nâm-ı müste'ârı Fuad)

İştigâlâtı: Kıta'ât-ı Fenniyyeye müte'allik, husûsî sipârişâtdan müteferrik, mübâya'âtı Erkânıharbiye-i 'Umûmiye Riyâsetine 'arz ve teklîf olunacaktır.

Üçüncü Şu'be Müdürü: Erkânıharb Yüzbaşısı Neşet Bey (nâm-ı müste'ârı Ay)

Me'mûrları:

Topçu Yüzbaşısı Rasim Efendi⁶⁰

Telsiz Telgraf Mülâzım-ı evvel İhsan Efendi

İştigâlâtı: Mu'âmelât-ı zâtiye zâbitân tedârik ve sevki, posta mu'âmelâtı bil'umûm 'aleyhdârlar Anadolu'ya gönderilecek câsûslar hakkında ta'kîbât icrâsı ve bunların zâhire ihrâcı ve şüpheli eşhâs hakkında tahkîkât ve mu'âmelât i'tâsı işbu şu'be vesika tedâriki ve sevk anbarında teshîlât için gümrüklere ba'zı eşhâs ile birkaç polis istihdâm eylemeye mecbûr olduğundan, lüzûmunda işbu eşhâsa i'tâ etmek üzere mâhîr, elli lira sarfına salâhiyetdârdır. Mühim bir câsûsun elde edilmesi veyâ bir fesâdın zâhire ihrâcı {54} hâlinde hıdemâtı sebki edenler için grub âmiri hizmetin nev'ine göre bir para sarfını Erkânıharbiye-i 'Umûmiye Riyâsetine 'arz ve teklîf eyleyecektir.

Dördüncü Şu'be: Müdürü, Erkânıharb Yüzbaşı Ekrem Bey'dir. (nâm-ı müste'ârı Güneş)

Me'mûru: Piyâde Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi ('aynı zamânda şifre me'mûru)

İştigâlâtı: Mühimmât ve malzeme-i harbiye ve sanâyi'i tedârik. İşbu şu'be vazîfeye göre hâricden mübâya'âtda bulunursa, Müdâfa'a-ı Milliye Harbiye Dâ'iresinin salâhiyetdâr

⁶⁰ Rasim Bey daha sonraları Devlet Kömür Satış Şirketinde memur olmuştur.

kıldığı fiy'âtlar üzerine mübâya'âtı icrâ eylemeye salâhiyetdârdır. Külliyyetli mübâya'ât zuhûrunda istîzân edilecektir.

Beşinci Şu'be Müdürü: Levâzım Yüzbaşısı Sabit Bey (nâm-ı müste'ârı Işık -sarı)

Me'mûrları:

Yüzbaşı Vasfî Bey

“ “ Kemal “

“ “ Arif “

İştigâlâtı: Levâzım işleri, zâbitân sipâriş mu'âmelâtı, eşyâ-yı 'askeriye tedâriki, nakliyât, grubun mu'âmelât-ı hesâbiyesi.

Eşyâ-yı 'askeriye tedâriki ya hükûmet-i hâzıra vâsıtasıyla muvâza'a sûretiyle veyâ hâricden Levâzım Riyâsetinin verdiği ta'lîmât mûcibince mübâya'ât sûretiyle olacaktır. Nakliyât husûsunda Şu'be Müdürü Grub Âmirinin inzîmâm-ı re'yi ile makbûz mukâbilinde sevkiyât icrâ edilecektir. Mübâya'ât hâlinde mahallî faturaları Levâzım Hey'etinin mes'ûliyeti tahtında ve Grub Âmirinin tasdikiyle icrâ ve doğruca Levâzımât-ı 'Umûmiye Riyâsetine irsâl eyleyecektir.

Grub me'mûriyetinin müteferrikaları Grub Âmirinin tasdikiyle, şu'benin mesârifât makbûzlarının te'mînine imkân olmazsa, grub âmiriyle şu'be müdürü ol mikdâr paranın sarf edildiğini esbâb-ı mûcibesiyle birlikde zikr ve tasrîh eyleyecektir.

(Hamza) Grubu muhâberâtı doğrudan doğruya Erkânıharbiye-i 'Umûmiye Riyâsetine irsâl edecektir. Ancak bu muhâberât hangi dâ'irenin ma'lûmâtına â'id ise, keyfiyet evrâkın bâlâsına zikredilecektir.

Müdâfa'a-ı Milliye Dâ'iresinin ve Erkânıharbiye-i 'Umûmiyenin bütün metâlib ve arzuları Erkânıharbiye-i 'Umûmiyece ta'kîb ve tesbît edilerek îcâb eden teblîgât Erkânıharbiye-i 'Umûmiyeden yapılacaktır.

Doğrudan doğruya Ankara'dan zuhûr edecek bir kurye ile muhâberatı ve sâ'ire irsâli istendiği takdîrde, kurye İstanbul Yemiş İskelesi Limoncuhan Dillizâde yazıhânelerinde Ali Bey'le görüşmek istediğini beyân edecek şehri-i teşrînisânî zarfında –gümrük-şehri-

kânûnievvel- Galata'da parolasını vermek sûretiyle kendisini tanıtdıktan sonra hâmil olduğu evrâkı teslîm eyleyecektir. 'Aksi takdîrde Ali Bey evrâkı tesellümden imtinâ' edecektir. (Hamza) Grubuna bir hâl olduğu takdîrde yerine (Ferhad) Grubu kâ'im olacak ve bunun şimdilik iki mü'essesesi bulunacak ise de hiçbir işle iştigâl etmeyecektir.

(Ferhad) Grubunun herhangi bir hâdise ile mu'attal kalması hâlinde (Kerîmî) Grubu onu istihlâf eyleyecektir. Bu son grubun da şimdilik bir mü'essisi olacak hiçbir işle meşgûl olmayacaktır. (Ferhad ve Kerîmî) Grublarının mü'essislerini (Hamza) Grubu âmiri bilâhare Erkâniharbiye-i 'Umûmiye Riyâsetine 'arz ve teklîf eyleyecektir.

İsmet

{55} 20 Kânûnievvel 336 Pazartesi

Bu târîhde Felâh Grubu ile İ'mâlât-ı Harbiye Grubu fi'ilen birleşip, bir grub hâlinde çalışmaya başlamışlardır.

Bu iki grub birleştiği zamân:

A- Felâh Grubu: Aşağıda isimleri yazılı zâtlardan mürekkebdir.

Erkâniharbiye Yüzbaşısı Ekrem Bey

“ “ “ “ Seyfi Bey

Piyâde Yüzbaşısı İsmail Hakkı Bey

“ “ “ Aziz Hüdai Bey

“ “ “ Kemal Bey

“ “ “ Fehmi Bey

Piyâde Mülâzımı Bedi' Bey ?⁶¹

⁶¹ Metinde de soru işareti koyulmuştur.

Topçu Yüzbaşısı Rasim Bey

“ “ “ Kerim Bey

“ “ “ Cevdet Bey

İstihkâm Yüzbaşısı Hüsnü Kâzım Bey⁶²

“ “ “ Mehmet Ali Bey

Levâzım Yüzbaşısı Vasfi Bey

Nakliye Mülâzım-ı evveli Ahmet (Ağa) Efendi

Mu'âmele Me'mûru (Muhâsib) Saip Bey

Sivil me'mûr Safvet Bey

Sivil polis Salih Efendi

{56} B- İ'mâlât-ı Harbiye Grubu: Aşağıda isimleri yazılı zâtdan mürekkebirdir:

Topçu Mümtâz Kaymakâmı Eyüp Bey [2-319]

Topçu Mümtâz Yüzbaşısı Recep Ferdi

Tophane Fabrikalarından: Mektebli Sanâyi'-i Harbiye Mülâzım-ı evveli Ahmet Efendi bin Selim [254-316]

Anbar me'mûru Topçu Mülâzım-ı evveli Kâzım Efendi bin Mehmet [30-330b]

Usta, 17 numrolu Kemahlı Hasan Efendi

Şoför Şevket Efendi bin İbrahim

Şoför Kadri “ “ bin Mehmet

Usta Sakallı Emin Efendi

⁶² Sonraları istifa etmiş ve komisyonculuk yapmıştır.

Zeytinburnu Fabrikalarından Mektebli Sanâyi'-i Harbiye Yüzbaşısı Hamit Efendi bin Harun [165-313]

Doktor Kimyager Nuri Bey

Usta Sakallı Kâzım Efendi – Kâzım Hoca-

Mektebli Sanâyi'-i Harbiye Mülâzım-ı evvel Refet Efendi bin Seyid [234-315]

Bakırköy barut fabrikasından: Mektebli Sanâyi'-i Harbiye Mülâzım-ı evvel Tahir Efendi bin Mustafa [240-316]

Tapa fabrikasından: Mektebli Sanâyi'-i Harbiye Mülâzım-ı evvel Ahmet Bican Efendi bin İsmail

Defterdâr Mensûcât Fabrikasından [Feshane'den] Levâzım Yüzbaşısı Salih Hayri Efendi bin Zülfikar [161-320]

Levâzım Yüzbaşısı Ziya Efendi bin Hacı Hüseyin [316-324]

“ “ “ Bekir Sıdkı Efendi bin Necip [47-332]

Makinist Yüzbaşı Hamza Efendi bin Emin [3-320]

{57} Tahniyeden: Piyâde Yüzbaşı Ali Rıza Efendi bin İsmail [252-314]

Bunlardan başka, Anadolu'ya mühimmât kaçıran motorcularla berâber çalışan ve bize iltihâk eden Topçu Mülâzım Ziya Bey

Topçu Mülâzım İbrahim Bey

Yukarıda isimleri yazılı arkadaşlar da buldukları fabrikalarda i'timâd ettikleri me'mûr, usta ve işçilerden gruplar teşkîl etmiş idiler.

Aldığım vazîfeyi îfâ etmek üzere vücûda getirdiğim teşkilât:

Otomobil kıt'ası – Müfettişlik - İ'mâlât-ı Harbiye Grubu Hizmet Bölüğü

Bugün, Harbiye Nezâretinde Tedkîk ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonunda çalıştım. Topçu masasındaki arkadaşlardan kimse gelmedi. Zâten, Miralay Asım ve Emin Beyler bugünkü vapurla hareket edeceklerdi.

Bu vapura, İ'mâlât-ı Harbiyeden seçtiğim ustalar da bineceklerdi. Bunlarla berâber vapura bir takım âlât ve edevât ve yedi mitralyöz de tahmîl edilecekti.

Yapdığım tahkîkâta nazaran hepsi binmiş ve eşyâ da tahmîl edilmiştir. Sevindim.

{58} Vapurda Miralay Asım ve Miralay -Sarı-Emin Beylerden başka, Galip ve Hüseyin Hüsnü Paşalarla Hazım Bey de varmış. Hepsine selâmet temennî etdim.

Öğleden sonra, komisyona Miralay -Tatar- Hasan Bey'le –Kara- Emin beyler geldiler. Asım Bey ve Emin Bey'i sordular. “Yoksa bunlar da, Anadolu'ya mı geçdiler?”. Adem-i ma'lûmât beyân etdim. Hasan Bey heyecân içinde idi. –Kara- Emin Bey de muttasıl düşünüyordu. Asım ve Sarı Emin Beylerin Anadolu'ya geçmelerine rağmen kendilerine bir teklif ve da'vet olmamasından endişeli idiler. Hassaten Kara Emin Bey Kuvâ-yı İnzibâtiye Topçu Kumandanlığını da kabûl etmiş olması ve Hasan Bey'in de pek kısa bir müddet zarfında vaz'iyeti kavrayıp çekilmesine rağmen, İngiliz Muhibler Cem'iyeti'ne girmesi, kendilerini ma'nevi bir ıztıraba düşürüyordu.

21 Kânûnievvel 336-920.Salı

Birkaç günden beri, muhtelif anbarlardan çıkarabildiğimiz muhâbere malzemesi ve tebeddül edevâtı ile silâh, mühimmât ve vesâ'it-i harbiye, 35 silahlı topçu neferi; Piyade Mülâzımı Mahir Efendi kumandasında olarak, bugün motorla Karadeniz Ereğlisi'ne gönderildi. Bunun hakkında Erkânıharbiye Riyâseti'ne şu tezkere yazıldı:

E. H. Riyâseti'ne

Harbiye Dâ'iresi ve Kıta'ât-ı Fenniye'ye 'â'iddir.

Listesi merbût malzeme, eşyâ, makineli tüfenkler; Piyade Mülâzımı Mahir Efendi kumandasındaki otuz beş müsellah neferle beraber 21 Kânûn-i evvel 336 akşâmı motorla Dersa'âdet'den Ereğli'ye gönderilmiştir. Muvâsalatlarının iş'ârı müsterhamdır.

Merbût müfredât pusulası 'umûmîdir. Teferru'âta 'â'id listenin Ereğli'de istihbârât zâbitinden talep edilmesi mercû'dur.

21

Kânûnievvel 336

Bu eşyânın cins ve mikdârı I numrolu motor sevkiyat defterinde mukayyedir.

22 Kânûnievvel. 336-920 Çarşamba

Fabrikalar 'Umûm Müdürü Nazım Paşa'yı gördüm. Nazım Paşa 'umûm müdür olunca, bütün anbarların mühürlenmesini emretmişlerdi. Biz de bu emri yerine getirmişdik. Bugün, bu mühürleri kaldırmamızı emretti. Ve şunu da ilâveten beyân eyledi:

“Düyûn-ı 'Umûmiye kanalıyla alınan paraya mukâbil; bu anbarlardaki eşyâ karşılık gösterilmiş. İngilizler bu eşyânın 'Âli Satış Komisyonu tarafından Düyûn-ı 'Umûmiye hesâbına satılmasını emrediyorlar Bu sebeble anbarların mühürlenmesine i'tirâz etdiler”

Binbaşı İbrahim Bey'le, Tophane fabrikalarındaki arkadaşımız Sanayi' Mülâzım-ı evveli Ahmet Selim Efendi'ye, Anadolu'ya kaçırılmak üzere, fabrikadan dışarıya çıkaracakları âlât, edevât ve malzemeyi söyledik. Müsâ'id cevâb aldık. Mukâbil teklîf ve dileklerini dinledim.

İngiliz harb gemileri, yakınlarda büyük çaplı toplarıyla endahat yapıyorlar. Top sesleri şehri sarsıyor, camları şıkırdatıyor. İngilizler bu sûretle ibrâz-ı şecâ'at etmiş ve halkı da tedhîş eylemiş olduklarını farz ediyorlar.

Aldığım emre uyarak, mühürlediğim anbarların mühürlerini kaldırdım. Bu, bizim Anadolu'ya yardımımıza daha fazla hizmet edecektir. Bu sebeble memnûn oldum.

23 Kânûnievvel 336-920. Perşembe.

Bugün Harbiye Nezareti'nde Tedkîk ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu'nda çalışmak günüm idi. Oraya gittim. Bir müddet sonra, Erkân-ı 'Umûmiye Re'îsi Zeki Paşa; komisyon a'zâlarından bir çokları gelmemişlerdi, bundan dolayı komisyonu mu'âheze etdi. Ve devâm cedveli tutulmasını ve bunların imzâ edilmesini istedi.

Öğleyin gelen ve topçu masasının şefi olan Miralay Hasan Bey'e, Zeki Paşa'nın geldiğini ve komisyonu {59} mu'âheze ettiğini söyledim. Telâşa düşdü. Bana, daha ziyâde devâm edip edemeyeceğimi sordu. Ve Komisyon Re'îsi Fuad Paşa'nın, iki vazîfesi olanların bir tanesini tercîh etmelerini söylediğini anlattı. Ve "sen fabrikalardaki vazîfeni mi yoksa buradaki hizmetini mi tercîh edersin" dedi.

Ben de kendisine "Benden istenilen iş geriye kalmış mıdır? Ben haftada üç gün burada ve üç gün de fabrikalarda çalışıyorum. Fakat arkadaşlarımın altı günde çıkardıkları işi ben üç günde çıkarıyorum, buna kani'im. Eser ve delil ortadadır. Geriye kalmış isem, söyleyin ikmâl edeyim" dedim.

"Evet, haklısınız. Re'îs Paşa sorarsa ona da böyle söyleyiniz" dedi.

Ben de, "Mes'ele benim şahsıma müte'allıktır. Ben Re'îs Paşa'ya kendimi müdâfa'a eder bir cevâb vermeyi muvâfık görmem. İşim geriye kalmış ise, bana; 'ya her gün buraya devam edeceksin veyâhûd seni bu hizmetten 'afv etdik' dersiniz ve Nezâretten de Fabrikalar 'Umûm Müdürlüğü'ne, böyle bir emir verdirirsiniz. Ben de alacağım emre göre hareket ederim. Re'îs Paşa'ya verilecek cevâbın, masa şefi olmak i'tibâriyle sizin vermeniz lâzım gelir zannedirim" cevâbını verdim.

Bunun üzerine Re'îs Paşa'nın etrafında bir müddet dolaşdıktan sonra, Re'îs Paşa'nın yakını ve mu'âvinleri vaz'iyetinde bulunan Erkânıharbiye Miralayı 'Ömer Lütfü ve Behçet Beylerle görüşüp yanımıza geldi. Kendilerine şöyle söylediğini anlattı:

“Ben bu işi Eyüp Bey'den başkasıyla yapamam. Biz paydosda da çalışır işimizi ikmâl eder, hiçbir masadan geriye kalmayız.”

Esâsen masada çalışan yalnız benim. Diğerleri devâm etmez. Geldikleri vakit de lafla ve sigara içmekle vakit geçirirler.

Yine böylece ve münâvebe ile iki vazîfeye de devâm etdim. Çünkü, bu vaz'iyet benim Millî Ordu'ya daha fazla ve feyzli çalışmama müsâ'ade ediyordu.

Ekrem Bey'le görüşdük. Anadolu'nun kapsüle ihtiyacı varmış. Bunu nasıl te'mîn edebileceğimizi düşünüp kararlaştırdım. Ekrem Bey'e de söyledim. O da, Fabrikalar 'Umûm Müdürü Nazım Paşa'nın elde edildiğini ve benim onunla görüşmemi ve benim görüşeceğim ve benimle görüşmesi için kendisine teblîgât yapılacağını anlattı. Buna lüzûm hissetmediğimi ve ondan bir şey beklenemeyeceğini söyledim.

Akşâmüzeri Ekrem Bey tekrâr yanıma geldi. İstanbul'daki zâbitânı Anadolu'ya göndermek üzere bir çok şahısların ortaya atıldıklarını ve bunların ne maksadla hareket ettikleri belli olmadığını ve bir çok da sû'-i isti'mâller yapıldığını ve Merkez Kumandanlığı'nın bu şahısları tevkîf etmek istediğini haber verdi. “Yerinde bir hareket olur” dedim.

Miralay Ömer Lütfü Bey'le, şimdiye kadar yapılan ve bundan sonra yapılacak işler hakkında görüşdüm. Beyân-ı memnûniyet etdiler. Ve başarı dileklerini söyledi.

{60} 28 Kânûnievvel 336-920. Salı.

Bugün, Venizelos'un isim günü imiş. Rum nankörleri dükkanlarını kapadılar. Her yere Yunan bayrakları çekdiler. Kiliseler çanlar çalıyor. Beyoğlu Cadde-i Kebîri geçilemeyecek bir mahşer halinde. Rum kız ve oğlan mektepleri talebeleri resm-i geçit yapıyorlar. Hâtır ve hayâle gelmedik taşkınlıklara ve hezeyanlara cür'et ediyorlar. Neredeyiz? Atina'da mıyız? Belki, Atina'da bile bu kadar tezâhürât yokdur. Buna nasıl tahammül ediyoruz. Bunlara resmen mâni' olmak bile hükûmetin elinde ve iktidârında

değil. Fakat Türk milleti ne yapıyor? Kanı mı kurudu? Bunu nasıl hazmediyor? Mukâbil tezâhürât yapamıyor isek, hiç olmazsa Rumlara ve Ermenilere boykot da mı yapamayız? Bu ne duygusuzluk! Rumların nankörlüğü ile beraber bizimkilerin uyuşuk ve seyirci kalmalarına ve hatta hâlâ Rum ve Ermeni dostluğu göstermelerine müte'essir olup âtîden endişeye düşüyorum.

29 Kânûnievvel 336-920. Çarşamba

Muhtelif nev'i fişenklere mahsûs olmak üzere Zeytinburnu fabrikalarından çıkarılıp, ambalajları yapılarak ihzâr edilen masdar ve diğer âlât ve edevât bugün İnebolu'ya hareket eden bir vapura yükletilip selâmetle yola çıkarıldı. Bunun hakkında Erkâniharbiye-i 'Umûmiye Re'îsliği'ne yazılan şifreli telgraf ile eşyânın cins, nev'i ve mikdârı 2 numrolu cedvelde gösterilmiştir. Bunlar; 196 parça ve 90 modeli Osmanlı ve 98 modeli Alman sivri kurşunlu fişenkle büyük çaplı Osmanlı fişenklere mahsûs takım ve avadanlıkla diğer âlât ve edevâtdan 'ibâretidir.

1 Kânûnisânî 337-921. Cumartesi.

Bugün Harbiye Nezâreti'nde meşgûl oldum. Dünkü gazeteler, Anadolu Hükûmeti ile görüşüp anlaşmak üzere Anadolu'ya giden veyâ gönderilen Müşîr İzzet Paşa⁶³ hey'etinin İstanbul'a 'avdet etmek üzere hareket etmiş olduğunu yazdılar. Henüz gelip gelmediğini haber alamadım.

Karadeniz'e hareket eden Ümid Vapurunu İngilizlerin tevkîf edip aradıklarını haber aldım. Buna, ba'zı eşyânın yükletilip Anadolu'ya kaçırılmasını kararlaştırmışdık. Telâşa düşdüm. Eşyâyı tahmîle me'mûr ettiğimiz arkadaş vapurun aratılacağını daha evvel haber almış ve eşyâyı tahmîl ettirmemiş olduğunu öğrendim. Çok sevindim. Hem eşyâ elimizden gidecek ve hem de ba'zı ta'kîbâta ma'rûz kalacak ve yardımımız te'ehhür edecekti.

⁶³ Ahmet İzzet Paşa (1864-1937) Arnavut asıllı asker ve devlet adamı. Ali Rıza Paşa'nın kabinesindeyken Heyet-i Temsiliye ile görüşmeleri yürüttü. 1921 yılında Hariciye Nazırı oldu ve Osmanlı Devletinin sonuna kadar bu görevde kaldı. Cumhuriyet döneminde askerlikten emekli olup İstanbul Elektrik Şirketi yönetiminde bulundu.

Akşâm gazeteleri, Bolşeviklerin Romenleri tazyîke başladıklarını ve Romanya'da Bolşevikliğin başladığını ve Malta'da mevkûf Rahmi Bey'le Mithat Bey'in oradan kaçarak Anadolu'ya iltihâk ettiğini yazıyorlar. İnşâ'llâh doğrudur.

3 Kânûnisânî 337-921 Pazartesi

Harbiye Nezâreti'nde çalıştım. Sâbık Seryâver Ferik Salih Paşa da bizim komisyona ta'yîn edildi. O da bugün vazîfeye başladı.

Ertesi günü Feshane'de çalışıyordum. Fabrikalar 'Umûm Müdürü Nazım Paşa geldi. Fabrikalara 'â'id işler hakkında görüştük. Ve sonra onunla yalnız kaldık. Kendisine söylendiğini ve muvâfakati alındığını, Ekrem ve Ömer Lütfü Beylerin, bana söyledikleri Anadolu'ya {61} yardım mes'elesi hakkında bir şey' açacağını bekledim. Gûyâ, arkadaşların bana söylediklerine göre bu husûsda benim ile görüşmeye muvâfakat etmişdi. Kendisi buna hiç temâs etmediği için, müşkül bir vaz'iyet ihdâs ederim mülâhazasıyla ve esâsen kendisine i'timâd etmediğimden, ben de bir şey söylemedim.

Kendisinin ahvâl ve etvârı da bana bir ümîd ve fevkal'âdelik telkîn etmedi. Ve daha ziyâde iki taraflı hareket eder hissini verdi.

İstanbul Hükûmeti ma'âş veremiyor. Herkesin ağzında parasızlık şikâyeti dolaşiyor. Zâten zayıf olan hükûmete i'timâd daha ziyâde azalıyor.

İzzet Paşa hey'etinden haber yok. Türlü türlü şâyi'alar dolaşiyor. Bundan başka, gûyâ, İngilizlerle müzâkerât-ı sulhiye, için, Pâdişâh tarafından, yalnız Tevfik Paşa ile İzzet Paşa'nın ta'yînlerine Kuvâ-yı Milliye de muvâfakat ediyormuş. Buna ihtimâl veremiyorum. Fakat bu şâyi'a her tarafda körüklenip şişiriliyor.

6 Kânûnisânî 337-921. Perşembe.

Fabrikalar 'Umûm Müdürü Nazım Paşa, eş dost iş yapıyor desin diye ba'zı icrâata girişti. İlk icrâat olarak Hey'et-i Fenniye ve Teftîşîye'yi lağvetdi. Beni de Sanâyi' Mektebi Müdürlüğü'ne vermiş. Ve bu sûretle, belki de, Anadolu'ya çalışma fa'âliyet sahamı daraltmak istemiştir. 'Umûm Müdür öteden beri fabrikalarda hüsn-i şöhreti olmayanları başına toplamış ve bu sûretle eski hayrâtı da yıkmaya başlamıştır.

İlm ü ‘irfânı ve ordumuza hüsn-i hizmeti ile tanınmış ve mütekâ’iden ‘askeri fabrikalarda çalışan Rüşdü Paşa’nın da hizmetine nihâyet vermiştir.

Ayın onunda Sanâyi’ Mektebi’ne gittim. Mektebi ve atölyesini gezdim.

Bugünlerde, yine gazeteler, Yunanlıların ta’arruzlarından fazla bahsediyorlar. Ve Bilecik’e girdiklerini yazıyorlar. Ayın on üçünde, Yunan ta’arruzunun durdurulduğunu ve Yunanlıların bozulduklarını gazetelerde memnûniyetle gördük. Ertesi günkü gazetelerde bu haberleri te’yîd etdiler.

11 Kânûnisânî 337-921

Evvelce müstakilen çalışırken; bi’l-âhare bizim grubumuzla teşrîk-i mesâ’i ve tevhîd-i harekât eden Mu’âvenet-i Bahriye Grubu’muzun bahriye anbarlarından çıkarmaya muvaffak olduğu malzeme-i harbiye ‘Iraklıca [?] motoruyla İzmit Karamürsel Menzil Hattı Kumandanlığı’na gönderilmiş ve kendisine 3364 numrolu yazımızla da bildirilmiş ve bunların kâmilin alınmış olduğunu da Menzil Hattı Kumandanı 16 Kânûnisânî 337 tarihli yazısıyla bildirmiştir. Bu yazısı ile ikinci kâfile olmak üzere gönderdiğimiz 1000 ‘aded tel kesmeğe mahsûs makasın da tesellüm edildiği ayrıca bildirilmiştir. Alınan yazısın sûreti şudur:

Numro	Tel Kesmeğe Mahsûs	Tel Kesmeğe Mahsûs
50	Makas	Makas Kılıfı
	‘Aded	‘Aded
	1000	1000
	Kâ’imen	

11 Kânûnisânî 337 târîh ve 3364 numrolu tahrârât ile ve ‘Iraklıca [?] motoru müste’ciri Uzun Ömer oğlu Osman Nuri Efendi vedâ’âtiyle vürûd eden ve bâlâda cins ve mikdârı muharrer bulunan malzeme-i harbiye bi’t-ta’dad tamâmen tesellüm edildiğini mübeyyen vesîkadır.

16 Kânûnisânî 337

Mühterem

Karamürsel Menzil Hattı Kumandanlığı

Kaymakâm

Ali Kadri

17 Kânûnisânî 337-921. Pazartesi

Ordumuzun ihtiyâcı olan ve istediği dürbünleri tedârik etmek üzere, Harbiye Dâ’iresi Ağır Topçu Şu’besi Müdür Kaymakâm Salih ve Karaağaç Topçu Mühimmât Anbarı Müdürü Ağır Topçu Binbaşı Hafız Mustafa Beylerle görüşüp, dürbünlerin kaçırılması tertîbâtını hazırladım.

Akşâmüzeri, Erkânıharbiye Miralayı Ali Hikmet Bey’le buluşduk. Kendisini Fabrikalar ‘Umûm Müdürü Nazım Paşa’nın {62} bacanağı olmak i’tibâriyle, benim Nazım Paşa’dan istediklerimi kendisine söyleyerek yaptıracağını söyledi. Ben de, istediklerimi ve nokta-i nazarlarımı, Nazım Paşa’nın yapacağına ümîdim olmamakla berâber kısmen söyledim. Not aldı. Çarşamba günü tekrâr birleşmek üzere ayrıldık.

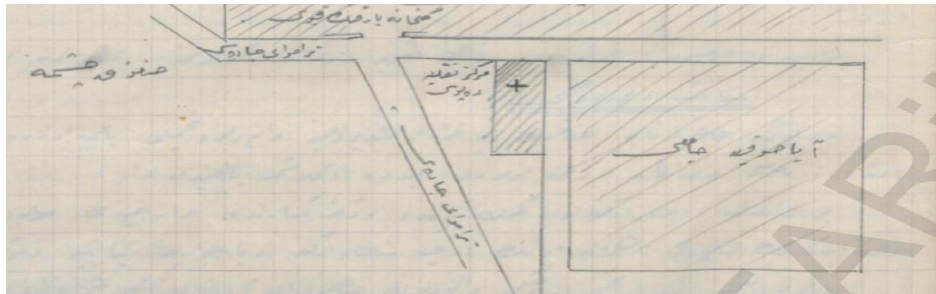
Çarşamba günü, Ali Hikmet Bey’le kararlaştırdığımız vechile buluştuk. Ba’zı nokta-i nazarımı Nazım Paşa’nın tamâmen kabûl ettiğini ve bana teshîlât göstermekden geriye kalmayacağını va’ad ettiğini söyledi.

Kaymakâm Mehmet Ali Bey’le, Anadolu’da barut mu’âyenelerinde istihdâm edilmek üzere, Bakırköy Barut Fabrikası’ndan Kimyager Yüzbaşı Niyazi Bey’i îcâb eden âlât ve edevât ile Anadolu’ya göndermeyi kararlaştırdık ve eşyâ listesini aldım. Eşyânın

fabrikadan çıkarılıp kaçırılması tertîbâtını almaya başladım. Merkez Nakliye Deposu'na lazım gelen ta'limâtı verdim.

Merkez Nakliye Deposu:⁶⁴

İstanbul Nakliye Kıta'âtından bir nakliye bölüğü, Ayasofya Câmî'i civârında ve aşağıdaki krokide⁶⁵ gösterildiği vechile gâyet sapa ve hiç göze çarpmayan bir yerde yerleştirilmişdi.

+ işareti ile gösterilen yer nakliye bölüğünün yerleştirildiği binâlarla, ahır ve avludur. İşte burası bizim tarafımızdan, Merkez Nakliye Deposu ittihâz edilmiş ve gelen eşyâyı tasnîf ve sandıklama atölyesi hâline getirilmişdi. Nakliye bölüğünün kumandanı Alaylı Ahmet Ağa (Efendi) idi. Bu hamiyetli 'asker bütün mevcûdiyetiyle bizim emrimize girmişdi. Mensûb olduğu kıt'anın nakliye hizmetlerinde kusûr etmiyor ve gece ve gündüz bizim emrimizden de ayrılmıyordu.

Yanına Zeytinburnu fabrikasından; silâh, mühimmât ve her türlü fabrika âlât ve edevâtını tanır ve bilir ve gâyet nâmûslu ve fedâkâr bir arkadaşımız olan Mektebli Sanayi'-i Harbiye Mülâzım-ı evveli Rifat Efendi bin Seyyid (240-315)'i de verdim.

{63} Fabrika ve anbarlardan; nâzik ve ufak tefek âlât ve edevât; me'mûr ettiğimiz hamiyetli ve fedâkâr grup arkadaşlarımız tarafından, koyunlarına, panto[lon] ceketlerinin altında çıkarılıp buraya getiriliyor ve makbûz mukâbilinde Mülâzım-ı evvel Rif'at Efendi'ye teslim ediliyordu.

Top, tüfenk, makineli tüfenk ve bunların aksâmı; İ'mâlât-ı Harbiye makine, tezgâh ve âlât ve edevâtı ve teferru'âtı, istihkâm ve muhâbere malzemesi; melbûsât ve her türlü

⁶⁴ Bu ve altı çizili diğer cümleler, metinde Eyüp Durukan tarafından kırmızı kalemle altı çizilerek belli edilmiştir.

⁶⁵ Bu krokide belirtilen yerler Ayasofya Camii, Tramvay Caddesi ve Soğukçeşme'dir.

techîzât; ya fabrika, anbar ve depolardan geceleri motorlara tahmîl edilerek kaçırılıyor veyâhûd araba ve kamyonlarla kaçırılıp bu Merkez Nakliye Deposu'na getirilip teslim ediliyordu.

Buraya gelen eşyâ, Mülâzım-ı evvel Rifat Efendi'nin nezâret ve tertîbi dâhilinde; tedârik edilmiş manifatura sandıklarına yerleştirilip ambalajları yapılıyor ve üzerlerine manifatura işaret ve kaydediliyor ve gideceği yer adresi yazılıyordu. En ziyâde sevkiyat İnebolu'ya yapılıyordu. Oraya gidecek sandıkların üzerine “İnebolu'da Manifatura Tüccârı Zafer Efendi'ye” yazılıyordu.

Zafer Efendi, İnebolu'daki ‘askeri sevkiyatı idâre eden fedâkâr bir Türk Zâbitinin nâm-ı müste’ârı idi.

Mersin, Samsun, Trabzon Akçaşehir vesâ’ir iskelelerimiz için de bu sûretle tertîblenmiş adamlarımız mevcûddu.

Eşyânın vapurlara tahmîli:

Depoda hazırlanan sandıkların, kararlaştırduğumuz vapurlara tahmîlini yapmak üzere Himmetzade Hüsnü Bey⁶⁶ nâmında; nâmûslu ve fedâkâr bir vatan evlâdı ile de anlaşma yapılmışdı.

Bu zâtın Eminönü'nde, Gümrük yanında ve deniz kenarında bir ardiyesi mevcûddu. Karadeniz'e hareket edecek vapurlar, hemen onun ardiyesinin önüne veyâ civârına yanaşır ve yüklerini oradan alırlardı.

Hazırladığımız eşyâyı tahmîl edeceğimiz vapurların sâhibleri ile görüşüp anlaşma vazîfesini de bu hamiyetli arkadaş der‘uhde etmişdi. Ardiyeden i’tibâren gideceği iskeleye kadar nakliye ücretini, anlaşmamız vehile, biz kendisine ödüyorduk.

Biz, hazırlığımızı ve Hüsnü Bey de vapurla anlaşmayı tamamladıktan sonra, haberleşiyor ve vapurun kalkmasına birkaç sâ’at kalınca eşyâyı araba ve kamyonlarla Hüsnü Bey'in ardiyesine indiriyor ve orda sivil elbise giymiş zâbit arkadaşlarımızın uzakdan nezâreti altında bunları manifatura sandığı olarak vapura tahmîl etdiriyorduk.

⁶⁶ Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları* isimli hatıratında bu hadiseleri anlatmıştır. Eyüp Durukan'ın evrakı arasında Hüsnü Himmetoğlu ile sonraki yıllara ait yazışmaları mevcuttur.

{64} Anadolu ordumuza, İstanbul'dan gönderilmesi îcâb eden mühimmât ve her türlü levâzım ve techîzât ile makine, tezgâh ve âlât ve edevâtın sevki işlerini tamâmen düzenlemiştik.⁶⁷

Bu sırada, ne maksadla hareket ettikleri bilinmeyen birçok şahıslar da, anbarlara ve öteye beriye mürâca'at ederek, murahhası olduklarını söyleyerek ba'zı talebler de ve hatta bu taleplerde tehdîdlere kadar varanlar oluyordu.

Ali Hikmet Bey, bir zâtın, Nazım Paşa'ya mürâca'at ederek kendisinin Müttekâ'id Erkâniharbiye Kaymakâmı Edhem olduğunu söyleyerek, Anadolu'ya sevk edilmek üzere, kendisine istediklerinin verilmesini söylemiş olduğunu ve Nazım Paşa'nın da reddediğini anlattı. Ve böyle bir zâtın bu işe me'mûr edildiğine ma'lûmâtım olup olmadığını sordu. Ma'lûmâtım olmadığını söyledim. Hâdise de bizi te'yîd etti. Çünkü, böyle bir şahsın me'mûr edildiğine dâ'ir bir emir gelmediği gibi, bu zât da bir daha görünmedi.

20 Kânûnisânî 337-921 Perşembe.

Anadolu'dan, ba'zı kitap ve haritalar istenilmişti. Bunlar, Erkâniharbiye'deki arkadaşlar vâsıtasıyla te'mîn edilerek, Merkez Nakliye Depomuzda ambalajları yapılarak İnebolu'ya gönderildi.

Kitaplar muhtelif sınıfların ta'lîmnâmeleri, muhtelif harb vâsıtalarının ta'rîfnâmeleri, muhtelif silâhlara 'a'id endaht cedvelleri, ba'zı nizâmnâmelerle berâber muhtelif mevâki'e 'â'id ve muhtelif mikyâsda haritalar.

Bundan başka, ba'zı makaslı sehpa'lı dürbünlerle bunlara 'â'id âlât ve edevât gibi malzeme ile berâber pil kömürleri vardır.

Bunlar, 5 sandık derûnuna yerleştirilmişti. Sandık numroları 13-17 idi – Haritaların 'adedi 3584, kitapların 'adedi 116, muhtelif âlât ve edevâtın 'adedi 481 ve pil kömürlerinin 'adedi de 250 idi.⁶⁸

⁶⁷ Bu ifade, Eyüp Bey ve daha pek çok askerin, resmîyette Osmanlı askeri olsa dahi, artık Anadolu Ordusunu kendi orduları olarak gördüklerini ortaya koymaktadır.

⁶⁸ Bunun gibi detaylı veriler, Eyüp Durukan'ın Türk Tarih Kurumu arşivinde bulunan diğer evrak klasörleri arasında mevcuttur.

Bunlar hakkında Erkânıharbiye-i ‘Umûmiye’ye yazılan 19 numrolu ve 20 Kânûn-i sâni târîhli yazı müsveddesi ile eşyânın cins ve mikdârları (3) mumrolu cedvelde gösterilmiştir.

23 Kânûnisânî 337-1921. Pazar.

Üç dört günden beri Piri Paşa anbarlarından çıkarılıp kaçırılan ve Merkez Nakliye Deposu’nda ambalajı yapılarak kıta’ât-ı fenniyeye mahsûs olan, telefon ve diğer muhâbere malzemesi bugün vapura tahmîl edilerek İnebolu’ya gönderilmiştir. Bunlar (20-33 numrolu) 14 sandık içinde 25650 parçadır.

Bu malzeme hakkında Erkânıharbiye-i ‘Umûmiyeye yazılan 23 numrolu tezkere ile 24 numrolu şifreli telgrafın müsveddeleri ve eşyânın cins ve ayrı ayrı mikdârları (4) numrolu cedvelde gösterilmiştir.

24 Kânûnisânî 337-921.Pazartesi.

Selimiye anbarlarından kaçırılan telsiz cihazları ile diğer anbarlardan kaçırılan top yedek edevâtı, kama, nişân-gâh, dürbün, zâviye-i mesâha âleti, manometre vesâ’ire Müttekâ’id Piyâde Mülâzım-ı evveli –Sağır- Murat Bey vedâ’iyle ve iki otomobile Karadeniz Ereğlisi’ne gönderilmiştir. Bunlarla beraber iki telsiz zâbiti ve altı da nefer bulunmuştur. Bunun hakkında Erkânıharbiye-i ‘Umûmiye’ye şu tezkere yazılmıştır:

Numro

18 Kânûn-i sâni 337

16

Şifre

Erkânıharbiye-i ‘Umûmiye Riyâsetine

Kıta’ât-ı Fenniyeye ‘â’iddir:

Listesi merbût malzeme motorla Ereğli’ye sevk olunmuştur. Nakliyat ücreti olarak yedi yüz lirası Der-sa’âdet’de verilmiş ve mütebâki bin lira Ereğli’de malzemenin teslîmini müte’âkib verilecektir. Keyfiyet telgrafla ‘arz edilecektir. İşbu malzemedan telsiz

cihâzları Selimiye'den diğerleri de sâ'ir anbarlardan aşırılmışdır. İki telsiz zâbitiyle altı neferinin işbu malzeme ile sevk edildiği ma'rûzdur.

Ereğli Mevki' Kumandanlığı'ndan; Ereğli'ye Murat Bey vedâ'atiyle ve motorla gönderdiğimiz eşya hakkında şu yazı[yı] aldık:

F.G.⁶⁹

1-Murat Efendi gelmiş ve gönderilen liste muhteviyâtı kâmilen Mevki' Kumandanı'na teslîm edilmiştir.

2-Gönderilen şifre doğrudan doğruya Erkânıharbiye-i 'Umûmiye'ye bildirilmiştir.

3-Bu bâbda vâki' olacak bütün emirlerinize amâde olduğumuz ma'rûzdur.

4-Riyâsetden emir gelmemiş ise de havanın müsâ'adesine binâ'en gitmeğe mecbûr kaldığından hareket etdi.

5- Teslîm edilen eşyâ mazbatası alınarak doğrudan doğruya Kastamonu ve Bolu Havâlisi Kumandanlığı'na gönderilmiştir. Ve bu bâbda İstihbârât Zâbiti Şevki Bey'e de şifre ile ma'lûmât verilmiştir.

Bahri Bey birçok zâbitân 'â'ilelerine 'â'id paraları alıp mahallerine îsâl etmemiştir. Hatta bu def'a Garb Cebhesi'ne 'â'id dört yüz lira verdiğim hâlde para elân alınamadı. Ve bu bâbda Murat Bey'e lâzım gelen ma'lûmât verilmiştir.

Bu yazı alındıktan sonra, Erkânıharbiye-i 'Umûmiye Riyâseti'ne ikinci bir şifreli telgraf verildi:

Numro

53

Şifre

⁶⁹ Metindeki F. Ve G. Harfleri, Felah Grubu'nun kısaltmasıdır.

Erkânıharbiye-i ‘Umûmiye Riyâsetine

Telsiz ve telgraf cihâzlarıyla sâ’ireyi hâmilen 24 Kânûnisânî 337’de buradan Ereğli’ye tahrîk edildiği 16 numrolu şifre ile ‘arz edilen ve henüz Dersa’âdet’e ‘avdet etmeyen motorun oraya muvâsalatı hakkında Grup sûret-i husûsiyede pek geç olarak ma’lûmât alabilmişdir. Bu motorun takdîm edilen listedeki malzeme ile vâsıl olup olmadığının iş’ârı müsterhamdır. 28.1.337 ve 53 numroludur. (Gönderilen eşyânın müfredâtlı listeleri ve teferru’ât 1-motor sevkiyatı defterinde mukayyeddi.)

27 Kânûnisânî 337-1921. Perşembe.

Bugünkü gazeteler, Paris Sulh Konferansı’nın, Sevr Mu’âhedenâmesi’ni ta’dîl ederek, Yunan ‘askerlerinin Trakya ve İzmir’den çıkarılmasına ve buraların tekrâr hâkimiyet-i Osmâniye’ye i’âdesine ve yalnız buralarda Yunanlılara iktisâdi nüfûz mıntıkaları ayrılmasına karâr verdiklerini okudum.

Ertesi günkü gazeteler yine ‘aynı mevzû’ üzerinde daha mufassal haberler neşrettiler. Bu haberlere göre Trakya ve İzmir, hâkimiyet-i i’âde edilecek, fakat buraları Yunanlıların iktisâdi nüfûz mıntıkaları olacaktı. ‘Acabâ, bunu nasıl düşünebiliyorlar? Türk milleti bunu kabûl edebilir mi? Bu haysiyet-şiken mu’âmeleye hangi Türk tahammül edebilir. Böyle bir haysiyet-şiken mu’âmeleye karâr veren hükûmetlerin milletleri tahammül edebilir mi? Neden evvelâ iğneyi kendilerine batırmıyorlar.

Bunu görüşmek üzere, aaleb-i ihtimal Şubatın yirmi biri’nde Londra’da bir konferans ‘akd edilmesine buraya Anadolu ve İstanbul hükûmetleri murahhaslarından mürekkep bir hey’et ile bir Yunan murahhas hey’etinin da’vet olunmasına karâr verildiği ve bu karârın İstanbul Hükûmeti’ne ve Yunanlılara teblîğ edildiğini yine gazetelerde okudum. Bunun tahakkuk etmeyeceğine bütün kalbimle emîn olmakla berâber üzüldüm. Daha ertesi günü gazetelerde yine ‘aynı mevzu’lar üzerinde uzun yazılar olmakla berâber bugüne kadar Türk Milletinin ve ‘Osmanlı hükûmetinin türlü türlü ni’metlerine mazhar olmuş Rum ve Ermeni milletlerinin, mümessili olan, gazeteleri de, Sevr Mu’âhedesinin ta’dîli hakkında verilen karâr ‘aleyhinde ağızlarına gelen hezeyânları neşrederek, buna Kostantin sebebiyet vermişdir. Çekilsin, defolup gitsin. Venizelos gelsin diye bağıyorlar.

{65} Anadolu ordumuza, Karaağaç Topçu Mühimmât Fabrikası'ndan göndermekde olduğumuz harb mühimmâtının alınmasında, bu anbarın bağlı bulunduğu Ağır Topçu Şu'besi'ne me'mûr Kaymakâm Salih Bey, müsâ'adekâr davranıyordu. Bunu sezen ba'zı nâmûssuzlar, Salih Bey'in Ağır Topçu Şu'besinden çıkarılıp atılmasına teşebbüs etmişler. Muvaffak olmak üzere iken haber aldım. Ben de mukâbil teşebbüsâta girişdim. Harbiye Nâzırı yâveriyle Erkânıharbiye-i 'Umûmiye Yâverinin ve Miralay 'Ömer Lütfü Bey'in de bu husûsda yardımlarını te'mîn etdim. Ve Salih Bey'in Osman Bey'in yerine şu'be müdürlüğüne getirilmesine muvaffak oldum.

30 ve 31 Kânûnisânî 337-921. Pazar ve Pazartesi.

Gazeteler, yine sulh konferansından bahsettikleri gibi buna 'â'id teblîgâtın Anadolu Hükûmeti'ne götürmek üzere, Yüzbaşı Ekrem Bey'in me'mûr edildiğini yazıyorlar. Yüzbaşı Ekrem Bey'in me'mûr edilmesi doğru idi. Fakat Ekrem Bey muhâlefet-i havâdan dolayı hareket edememişti.

Miralay Ömer Lütfü Bey'e, Kimyager Niyazi Bey için, Fabrikalar 'Umûm Müdürü Nazım Paşa'dan izin alınmasını rica etmişdim. Nazım Paşa'yı görmüş ve izin almış olduğunu ve Anadolu Hükûmeti'nin Londra Konferansı'na⁷⁰ iştirâk etmek istemediğini haber aldığımı ve netîcenin iyi olacağından ümîdvâr bulunduğunu söyledi. Benim gönlüme de serinletici su serpdî.

Kaymakâm Salih Bey geldi. Şu'beye re'sen ta'yîn edileceğini söyledi. Evet, Miralay Remzi Bey de haber verdi Ben de hiç haberim yokmuş gibi davrandım. Kendisini bozmadım, dedi.

Remzi Bey, Anadolu ordusunun 'aleyhinde bulunan ve Kuvâ-yı İnzibâtiye'ye kumanda edenlerden biri idi. Harbiye Dâ'iresi Re'îslîğine getirilmişdi.

Gazeteler, Paris Sulh Konferansı'nın ta'tîl-i fa'âliyet etdiğini yazıyorlar.

⁷⁰ Londra Konferansı 1921 yılında toplandı. TBMM, Sevr Anlaşmasını hiçbir şekilde kabul etmemiş, mücadeleye başlamış ve önemli zaferler de elde etmişti. Bu sebeple, İtilaf Devletleri Sevr Anlaşması üzerinde bazı tadilatlar önermek adına bu konferansı düzenlemişti. Mütelifler bu konferansa Osmanlı Devletini davet etmişti, Anadolu Hareketi ise sadece delege gönderebilecekti. Konferans esnasında Osmanlı Temsilcisi Tevfik Paşa, Türk milletini temsil hakkının TBMM'de olduğunu bildirerek yetkisini devretmiştir. İtilaf Devletleri böylece müzakereleri TBMM ile yürütmek zorunda kalmıştır. Bu açıdan Konferans, İtilaf Devletlerinin TBMM'yi tanınması açısından önemlidir.

2 Şubat 337-921

Bugün Harbiye Nezâreti'nde Tedkik ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu'nda çalıştım. Londra'da 'akd edilecek konferansa, Anadolu Hükûmeti doğrudan doğruya da'vet edilmeyip bilvâsita da'vet edildiklerinden bu da'veti kabul etmedikleri havâdisi çıktı. Doğru olduğunu tahmîn ederim.

Baruthânedeki çıkaracağımız barut ve infilâk maddelerini tecrübeye mahsûs âlât ve edevâtın Levâzımât-ı 'Umûmiye Dâ'iresi'ne bedeli mukâbilinde verilmesi hakkında levâzımdan, Fabrikalar 'Umûm Müdürlüğü'ne bir tezkere yazmışdık. Bunu Re'îs-i Sâniye imzâ ettirmek istedik. Cesâret edip imza edememiş. Listeyi tebdîl ettik. İsimlerini değiştirdik. Şimdi Re'îse imzâ ettirmeye teşebbüs edeceğiz.

Ertesi günü, listeyi Re'îs Paşa'ya imzâ ettirebilmişler, getirdiler. Daha ertesi günü bu listeyi Tophane'ye götürdüm. Bunların, Baruthane'den verilmesine mukâbil mu'âmeleyi arkadaşlar vâsıtasıyla ikmâl ettirdim.

{66} 6 Şubat 337-921

Bugün Feshane'de çalıştım. Mesâ'im iki taraflı idi. Bugün gazeteler, konferans mes'elesi hakkında Sadrâzam Paşa ile Mustafa Kemal Paşa arasında telgraf te'âtî edildiğini yazıyorlar. Elimizden geçen bu telgrafları okuduk. Anadolu Hükûmeti'ni temsil eden Mustafa Kemal Paşa yâhûd Anadolu Hükûmeti çok haklı idi.

Ertesi günü, bu telgrafları 'aynen yazan Tercüman-ı Hakikat gazetesi, polis ma'rifetiyle toplatdırıldı.

Dumansız barut ve mevadd-ı infilâkiyenin hükmî ve kimyevî tecrübelerine mahsûs âlât ve edevâtı Fabrikalar 'Umûm Müdürlüğü'ne bedeli olan 4048 guruşu te'diye ederek alabildik. Ve ambalajını yaptırdım. Bunlarla beraber gidecek Kimyager Eczacı Yüzbaşı Niyazi Efendi de harekete ihzâr edildi.

Bundan başka esliha-i hafife ve esliha-i sakîlenin poligon tecrübelerine mahsûs olan âlât ve edevâtı da Kağıthane ve Bakırköy barut fabrikası poligonlarından çıkarıp kaçirtmışdık. Bunları Anadolu'da kullanacak poligon me'mûru Müttekâ'id Yüzbaşı Rıza Efendi ve Tecrübe ve Mu'âyene Dâ'iresi'nden Topçu Yüzbaşı Osman Efendi ve

poligoncu Sanayi' Mektebi me'zûnu Mahmud Efendi, teklîfimiz üzerine hazırlanmışlardı.

Piri Paşa Kıta'ât-ı Fenniye Anbarı'ndan, sahra telefon makineleriyle yedek edevat, pil, yan [?] kömürü ve nişadır gibi malzeme de kaçırılmış ve ambalajları yaptırılmışdır.

Bunların hepsi bugün vapura tahmîl edilerek İnebolu'ya gönderildiler.

1- Barut ve infilâk maddelerinin hükmî kimyevî tecrübelerine mahsûs âlât ve edevât, 'aynı vapura bindirilen Yüzbaşı Niyazi Bey'in yanına verilmiştir.

2- Poligon âlât ve edevâtı (34-42 numrolu) 9 sandık derûnunu yerleşdirilmiş cem'an 2904 parça idi. Bunları kullanacak yukarıda isimleri yazılı üç zâtı da 'aynı vapura bindirdik.

3- Kıta'ât-ı Fenniyyeye mahsûs telefon makineleri, yedek edevât vesâ'ire de (43-57 ve 63 numrolu) 16 sandık derûnuna yerleşdirilmiş 5264 parça ve 170 kilo nişadırdı.

Bunlara 'â'id olmak üzere Erkânıharbiye-i 'Umûmiye'ye yazılan 25 numrolu şifrelerle 26 numrolu tezkerelerin sûretleri ve eşyânın cins ve mikdârları (5A ve 5B) cedvellerinde gösterilmiştir.

9 Şubat 337-921. Çarşamba.

Bugün Tophane'de çalışdım. Gazeteler Anadolu Hükûmeti'nin İstanbul ile kat'-ı muhâbere etdiklerini ve murahhaslarını Pazartesi günü Antalya tarîkiyle ve ayrıca göndereceklerini yazıyorlar.

Sabah gazetesi, Mustafa Kemal Paşa'nın ve Büyük Millet Meclisi'nin beyânâtına karşı pek köpürmüş; ağzına gelen hezeyânı yazdığı gibi Mustafa Sabri de bir makâle yazmış. Yazılarının her kelimesinden kin, {67} garaz ve intikâm hırsları okunuyor. Çünkü, Ankara Hükûmeti kuvvetlenir ve bütün iktidârı ele alırsa; onun bir daha Şeyhülislâm olup beytûlmâldan, harâm helâl yemesine imkân kalmayacaktır. Bunu hissedenden bu harîs mahlûk 'adetâ kuduruyor.

İstanbul hey'et-i murahhasası da, Cumartesi günü hareket edecekmiş.

Akşâmüzeri K r Ferit'in birkaç def'adır huz ra çıktığı ve el altından mel'aneler fırladıkları çevirdiği Őayi' oldu.

Gazeteler, İstanbul H k meti'nin yarın bir beyânnâme neŐredeceđini ve bunda vaz'iyeti bildireceğini ve Anadolu ile muhâberâtı efkâr-ı 'umûmiyeye 'arz eyleyeceğini yazıyorlar.

K r Ferit'in, yine iktidâr mevki'ine geçmek ihtim linden bahsediliyor. Zaten İngilizlerin tazyikiyle Kürt Mustafa ve r fek -yı mel'anelerinin de 'afv edildiklerini gazetelerde ve Takvim-i Vekayi' de okuduk. K r Ferit'in vâsita-i Ően 'ati olan bu hezele de  m da-i emir   ferm ndırlar.

Ertesi günü, beklenen h k met beyânnâmesi neŐredilmedi. Yalnız gazeteler, sadâret kaymak mlığına Esb k Sadr 'zam 'Ali Rıza Paşa'nın ta'yin edildiğini, Rum hey'etinin Londra Konferansı'na kabûl edilmesi hakkında Rumlar tarafından vâki' olan mürâca'atın kabûl olunmadığını yazdılar.

Rumlar Şimdi sûret-i hus siyede gidip 'aleyhimizde propaganda yapmak istiyorlar. Kabı gibi i i de kapkara, iftir  ve hezey ndan 'ibâret olarak neŐrettikleri, Kara Kitap'larını dağıtmaya başlamışlar. Bunlardan daha aşağı k fir-i ni'met olamaz.

Ertesi günü bir müddet Tophane'de meşgûl oldum. Zeytinburnu'ndan Sanâyi' Yüzbaşı Hamit Harun Bey, fabrikada ba'zı Şahısların hamiyet perdesi arkasına saklanarak icrâ-yı hab set ve iŐlerimize mâni' olmak istediklerini söyledi. Merkezce, bunların bu Şekilde icrâ-yı fa'aliyet etmelerine mâni' olmak üzere ben tedbîr almayı tasarladım. Ve fabrikada nasıl hareket etmelerine d 'ir Hamit Harun Bey'e de ta'lim t verdim.

Tophane fabrikalarından kaçırılacak eşyâ hakkında, Sanâyi' Mülâzım-ı evvel Ahmet Selim Efendi'ye lüzûmlu tenbîhâtda bulundum. Feshane'ye gitdim. Oradaki iki taraflı iŐlemlerim hakkında da arkadaşlara ta'lim t verdim.

Harbiye Nezâreti'ne geldim. Yüzbaşı Ekrem Bey'le işlerimiz hakkında görüşdük.

Daha ertesini, 11 Şubat 337 günkü gazeteler, hey'et-i murahhasanın yarın hareket edeceklerini ve İtalyanların, hak-ı hay ta mâlik ve müstakil bir Türk h k meti istediklerini yazıyorlar.

Filhakîka 12 Şubat 337'de hey'et-i murahhasa hareket etdi. Fransızların İstanbul Mümessili Döfrans⁷¹ memleketine 'avdet etmiş.

14 Şubat 337-921. Pazartesi.

Bugün Harbiye Nezareti'nde Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu'nda çalışdım. Topçu ve nakliye müfettişliği karârnameesi ile Miralay-Tatar-Hasan Bey'in Müfettiş-i 'Umûmîlik'e {68} ta'yîni hakkındaki karârnamenin irâdeye iktirân eylediğini ve Miralay Hasan Bey'in de beni ve Yüzbaşı Recep'in de müfettişlik emrine ta'yîn edilmelerimiz hakkında Harbiye Nezâreti'ne bir tahrîr verdiğini öğrendim.

16 Şubat 337_Geçen gün, ba'zı topların ircâ' yaylarından, mümkün olabilen kadarının dışarıya kaçırılmasını Tophane'deki arkadaşlarımızdan Mülâzım-ı evvel Ahmet Selim Efendi'ye söylemişdim. Müşkülâta uğrayıp çıkaramadıklarını öğrendim. Tophane'ye gitdim. Müşkülâtın izâlesi imkânını buldum. Kendilerine tekrâr ta'limât verdim.

Ertesi günü; Feshane'ye gitmişdim. Yayların bugün de çıkarılmadığını haber aldım. 'Alâkalıları tazyîk etdim. Pazartesiye kadar, çıkarma imkânını bulacaklarına söz verdiler.

18 Şubat 337-921. Cum'a

Bugüne kadar; anbar, depo ve fabrikalardan çıkarılıp, Merkez Nakliye Depomuza getirdiğimiz muhtelif malzeme ve eşyâ sandıklanmış ve sevke âmâde kılınmışdı.

Bu malzemenin başlıcası şunlardı:

1-Ayastefanos Tayyare Deposu'ndan; kaçırılan 5 (65-68, 70-73 ve 77-78) numrolu 10 sandık içinde 252 parça tayyare malzemesi.

2-Tophane Fabrika'sından; kaçırılan ve (69, 74, 75, 76 numrolu) dört sandık içinde 349 parçadan 'ibâret makineli tüfenk namlusu, mükemmel kapak ve toplarına mahsûs kama aksâmı, 10,5 santimetrelik toplara mahsûs nişân-gâh gövde ve aksâmı ve muhtelif toplara mahsûs tırnaklar, tetik kolları vesâ'ire, bunlar bugün İnebolu'ya gitmek üzere, kâmilin ve sâlimen vapura yükletilmiştir.

⁷¹ De France, Fransız temsilci. Metinde "Döfrans" olarak yazılmış. *Nutuk*'ta bahsedildiği üzere, kendisi Osmanlı Devletini Paris Konferansına davet etmekle de görevlendirilmiştir.

Bu sevkîyâta ‘â’id olmak üzere Erkânîharbiye-i ‘Umûmiye’ye yazılan 40 numrolu ve 18 Şubat tarihli tezkere ve şifreli telgraf sûretleriyle eşyânın cins ve ayrı ayrı mikdârları 6 numrolu cedvelde gösterilmiştir.

21 Şubat 337-921. Pazartesi.

Bugün Harbiye Nezâreti’nde Tedkîk ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu’nda çalışdım. Gazeteler, İngiltere’nin da’veti üzerine “Ağa Han”ın⁷² konferansda hilâfet da’vâsını müdâfa’a edeceğini ve Anadolu hey’et-i murahhasasının, resmen te’minât olduktan sonra, Roma’dan hareket ettiklerini ve Loyd Corc’un⁷³ Türkiye ile Yunanistan arasında kâbil-i kabûl bir sûret-i tesviye bulunabileceğini ümîd ettiğini yazıyorlar.

Dâ’irede arkadaşlar arasında, İngiltere’nin İzmir’e, Fransız ve İtalyanların Tekirdağ ve Dedeağaç’a ‘asker çıkardıklarını ve İzmir’den gelen yolcuların ifâdesine göre de, Yunanlıların İzmir’e çıktıkları vakit İzmir’deki {69} İngiliz donanması ne kuvvetde idiye de bugün de olduğu ve Edirne’ye giden yolcuların pasaportlarını Yunanlılar yerine Fransızların vize etmeye başladıkları ve bunların hayra delâlet eder emâreler olduğu söyleniyor.

Bugün şu emri aldım:

Harbiye Nezâreti

Mu’âmelât-ı Zâtiye Dâ’iresi

Erkân ve Erkânîharbiye Şu’besi

2/169

⁷² III. Ağa Han (1877-1957) Hindistan Müslümanlarının önderiydi. Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki barış görüşmelerinde Osmanlı Devletine karşı insafî bir politika yürütülmesi gerektiğini savunmuştur.

⁷³ Lloyd George (1863-1945), İngiliz devlet adamı. Kurtuluş Savaşı süresince İngiliz Hükûmetinin başındaydı. Metinde “Loyd Corc” şeklinde yazılmıştır.

Erkânıharbiye-i ‘Umûmiye Dâ’iresine

Bu kere teşkîl olunan Topçu ve Nakliye Müfettişliği refâkatine, kadrosuna tevfikân, İ’ mâlât-ı Harbiye Hey’et-i Fenniye ve Teftîşiye a’zâsından, Tedkîk ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu’na me’ mûr, Ağır Topçu Kaymakâmı Eyüp Bey’in (2-319 Ağır) ta’yîni tensîp edilmiş ve keyfiyet Topçu ve Nakliye Müfettişliği’yle, Fabrikalar Müdüriyet-i ‘Umûmiyesi’ne tebliğ olunmuşdur. Ma’lûmât husûlü, iktizâsının îfâsı zımında takdîm kılındı. 17 Şubat 1337

Mühür

Mühür

Erkân ve Erkânıharbiye

Mu’âmelât-ı Zâtiye

Şu’besi

Riyâseti

İttıla’ husûlü ve i’âde buyurulması ma’rûzuyla takdîm kılındı.

Erkânıharbiye-i ‘Umûmiye

Beşinci Şu’besi

Ali Seydi

Bu emir üzerine, Fabrikalar ‘Umûm Müdürlüğü ile maddi ‘alâkamı kesdim. Ma’nevî bağılılığım ve hâssaten Anadolu’ya yardım için kurduğum teşkîlâtla irtibâtım devâm ediyordu.

{70} Anadolu’ya Giden ve Gönderiler Zabitler,⁷⁴

Me’ mûrlar, ‘ askerler, San’atkârlar ve Talebeler

1-Kendi rızâsı ile giden veyâ gitmek isteyenler

2-Bizim tarafımızdan gönderilmesi münâsib görülenler.

⁷⁴ Bu sıralama Hüsnü Himmetoğlu’nun hatıratında da mevcuttur. *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, ss.293-295. Eyüp Bey hatıratını Hüsnü Bey’den daha önce kaleme almıştır ve Hüsnü Bey anılarını yazarken Eyüp Bey’in notlarından yararlanmış ve bunu belirtmiştir.

3-Anadolu'dan isim ile talep edilenler.

1-Kendi rızâsıyla Anadolu'ya gitmek isteyenler ve gidenler iki kısma ayrılabilir:

a- Memleketin selâmeti, vatanın sa'âdeti, milletin hürriyet ve istiklâli sevgisi ve 'aşkı ile kalbi çarpan ve bundan başka bir emeli olmayan ve bu uğurda hayâtını dahi fedâ etmekden çekinmeyen hakîki vatanperver ve fedâkârlar.

b-Harb-i 'Umûmi esnâsındaki ef'âl harekâtından dolayı haklı veyâ haksız ta'kîbâta ma'rûz kalanlar.

Ekseriyet a kısmında 'arz ettiğim yüksek vasıflı insanlarda idi. Bununla berâber, haklı ta'kîbâta ma'rûz kalıp bundan kurtulmak emeliyle hareket edenler olduğu gibi maddî müzâyakaya uğradıklarından dolayı, belki bunu gidermek imkânını bulurum hevesiyle Anadolu'ya geçenler de vardı.

Bunlardan başka, Anadolu'da, halk ve ordu mensûbları ve 'asker arasında fesâd ve nifâk tohumları saçmak ve bu sûretle milletin birliğini bozmak ve vatana ihânet etmek üzere, Anadolu'ya geçmiş ve geçmek isteyenler de oldu.

2-Bizim tarafımızdan gönderilmesi münâsib görülenler:

Meslekî bilgisi, ahlâkı, metâneti, vatanperverliği ve icâbında vatan uğrunda canını fedâ etmek [isteyen] fedâkârlığı bizce ma'lûm olup da gidememiş ve gitmek arzûsunu da gösterememiş olanlardan; Anadolu'da gerek ordumuzda ve gerekse harp sanâyi'inde ve diğer devlet hizmetlerinde vücûdlarından istifâde edeceklerine kanâ'atimiz olanlara tarafımızdan, doğrudan doğruya teblîgât yapılmakta idi.

Tebîgât yaptıklarımızın ekserisi, bu teklîfimizi kemâl-i memnûniyetle karşılamış ve hemen hareket hazırlığı yaparak, ilk vâsıta ile Anadolu'ya hareket etmişlerdir.

Bununla berâber, ta'allül edenler olduğu gibi ısrâr ve tehdîdlerimizle ancak harekete getirebildiklerimiz ve buna karşı da gitmekden, türlü bahânelerle imtinâ' edip savuşanlar da olmuşdur.

{71} 3-Anadolu'dan isim ile talep edilenler:

Bunların bir kısm-ı küllîsi, teklîfi hüsn-i kabûl ederek, Anadolu'ya geçmek ve orada vatan borcunu edâ etmek büyüklüğünü göstermişlerdir.

Bununla berâber, teklîfi kabûl eder görünerek gitmeyenler olduğu gibi teklîf karşısında türlü türlü ma'zeretler serd ederek gidemeyeceğini söyleyenler de olmuştur.

Hatta, gideceğini beyân ederek gruptan harcırahını alıp da gitmeyenlere de tesadüf edilmiştir.

Grubumuz tarafından gönderme mu'âmesi sûret-i 'umûmiyede şu şekilde cereyân ediyordu:

Kendi arzûsuyla gitmek isteyenlerin isim veya künyesi 'alâkalı arkadaşlarımız alınır, ahvâli o zâtı tanıyanlardan sorulduğu gibi zâbit ise bununla berâber grubun mu'âmelât-ı zâtiye işleriyle meşgûl Yüzbaşı Fehmi Efendi vâsıtasıyla, mu'âmelât-ı zâtiyedeki kaydı ve sicili tedkîk etdirilir ve ona göre hakkında karâr verilir.

Mu'âmelât-ı zâtiyeden Yüzbaşı Fehmi ve Topçu Binbaşı Osman Şükrü Beylerin bu husûsdaki yardım ve hizmetleri pek büyüktür.

Mürâca'at eden zât, grup arkadaşlarımızca ma'lûm ve tanınmış bir kimse ise başkalarına sormakdan sarf-ı nazar edilebilirdi.

Bizim tarafımızdan gönderilmesi münâsib görülenler hakkında ayrıca tahkîke lüzûm görülmezdi. Bunlara teblîğ ve teklîf kendisini tanıyan ve tavsiye eden arkadaşımız tarafından yapılır veyâhûd diğerlerine olduğu gibi Merkez Kumandanlığı'na me'mûr ve grubumuzda mukayyed Topçu Yüzbaşı Cevdet Bey vâsıtasıyla yaptırılıyordu. Ve kendisinden sûreti aşağıda yazılı senet alınarak, gideceği iskeleye kadar ta'yîn edilen harcırahı grubumuzca tesviye ediliyordu.

Sûret

Lira-yı Osmani

Yalnız -----

Sûret-i sevkim hakkında kimseye bir şey söylememegi ve ilk vâsıta ile Anadolu'ya gitmeği ve bu nâm ile başka hiçbir mahalden para almadığımı nâmûsum üzerine söz vererek ta'vîzen ber-vech-i bâlâ yalnız ----- varaka-i nakdiyeyi aldım. -----37

İmzâ

----- Efendi bin ---

-

Duhûlü

Nasbi

{72} 28 Şubat 337-921 Pazartesi

Bugün Harbiye Nezâreti'nde Tedkîk ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu'nda çalışdım. Gazetelerde gördüğüm Avrupa ajans telgraflarına göre, Trakya ve İzmir'de nüfusun ne kadarının Türk ve Rum olduğunu tahkîk ve tesbît etmek üzere hey'etler teşkiline karâr verilmiştir.

Müte'âkib günlerde, Anadolu ordumuzun muhtâc olduğu kapsülleri tedârik edip gönderme imkânlarını arama ve te'mîn etme ile meşgûl oldum. 'Aynı zamânda Topçu ve Nakliye Müfettişliği ile Tedkîk ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu'nda çalışdım.

13 Mart 337-921 Pazar

Bugün Feshane'de meşgûl oldum. Günlük gazeteler, Müttefiklerin son karârlarını bize ve Yunanlılara teblîğ etdiklerini ve bu karâra göre, İzmir'de hâkimiyet-i Osmaniye tahtında bir Hıristiyan vâli ile bir Hıristiyan hükûmeti teşkili, Trakya'nın Yunanlılara terki, Boğazlar mıntikasının Gelibolu ve Çanakkale'ye hasrı, Boğazlar Komisyonu'na

bir de Türk Mümessili kabûlü, Sevr Mu'âhedesindeki İstanbul'a dâ'ir tehdîdin kaldırılması kabûl edilmiş.

Yunanlılar bu karâra muvâfakatlerini bildirmişler. Anadolu Hükûmetimizin mümessili olan Bekir Sami Bey böyle bir kararı kabûle salâhiyeti olmadığını beyan etmiştir.

Yunanlıların haksız olarak edildiklerini âşikâr. Kuvvetle, hak ve 'adâleti öldürmeye çalışıyorlar. Bu mümkün olamayacaktır. Hak ve 'adâlet yerini bulacaktır. Bunda temiz kalpli bütün Türkler müttefikdir.

Müte'âkib günlerde; bir gün Harbiye Nezâreti'nde ve bir gün Feshane'de hep iki cebheli çalıştım. Anadolu'ya epeyce şey'ler hazırlatmaya muvaffak oldum.

17 Mart 337-921 Çarşamba.

Harbiye Nezâreti'nde çalıştım. Bugünkü gazetelerde İstanbul Hükûmeti'nin bir resmî tebliği neşredildi. Bunda hülâseten, 12 Mart 337'de Sulh Konferansı, murahhasımıza şu teklîfde bulunmuştur:

Ordumuzun mevcûdu 35 bine indirilecek ve jandarma kuvvetleri 45 bine çıkarılacaktır.

Sevr Mu'âhedesindeki, bizim İstanbul'dan atılacağımız tehdîdi kaldırılacaktır.

Boğazlar mıntıkası; Çanakkale'de Anadolu sâhilinde Bozcaada'dan, Çanakkale dâhil Karabiga'ya kadar, Rumeli sâhilinde de Tekfurdağı'na kadar Gelibolu şibh-i cezîresi.

Karadeniz Boğazı'nda da, sâhilden i'tibâren beşer kilometre dâhiline kadar imtidâd edecektir.

{73} İstanbul ile İzmit şibh-i cezîresi Yunanlılara tahliye ettirilecektir.

Boğaz Komisyonu'nun re'îsliği Türklere verilecektir. Türkler komisyonda iki re'ye [sahip] olacaklardır.

Mâliye Komisyonuna bizim Mâliye Nâzırı fahrî olarak re'îslik edecektir.

Mâliye Nâzırımız ile Meclis-i Meb'ûsân mâliye encümenliğince tanzîm edilecek borc[un], Mâliye komisyonu tarafından ta'dîli halinde, bu komisyona i'âde edilecektir.

Islahat-ı 'Adliye komisyonuna bizim iştirâkimize müsâ'ade olunacaktır.

İzmir: Hâkimiyet-i Osmaniye bâkî kalmak şartıyla, bir Hıristiyan vâli tarafından idâre edilecektir. İzmir şehri içinde Yunanlılar bir Yunan müfreze-i 'askeriyesi bulundurabileceklerdir.

Trakya'dan hiç bahsedilmiyor.

İstanbul Hükûmeti hey'et-i murahhasası yalnız son iki maddeye i'tirâz etmiş ve diğerlerini muvâfık bulmuş.

Teklîfât, gerçi Sevr Mu'âhedesi'ndeki haysiyetşiken şartları kısmen hafifletmiş gibi görünüyorsa da şeref ve haysiyeti bilen Türk milleti için hiçbir sûretle kâbil-i kabûl olamayacaktır.

Buna vicdânım kadar emînim.

Bugünkü gazetelerin ajans haberleri arasında, Talat Paşa'nın, Berlin'de bir Ermeni tarafından katlediği haberi vardı. Hakikat olmayıp bir yalandan 'ibâret olmasını temennî bu haber beni pek üzdü. Bir vatanperver Türk, bir Ermeni cânîsinin hırsı ve intikâm kurbânı oluyordu.

Ertesi günkü gazeteler Talat Paşa'nın, bir Ermeni canavâr tarafından katledilmiş olduğunu, ma'atte'essüf te'yîd etdiler.

Londra'daki hey'et-i murahhasa da dönüyormuş.

Müttefikîn mütehasısları, Türkiye Mâliyesi hakkında murahhaslarımızın verdiği lâyihayı kabûl etmiş, İstanbul'da bulunacak Müttefikîn mâliye komisyonuna yalnız ihbâr-ı keyfiyet edilerek borca da ta'dîlât yapabilecekmişiz. Ne lütufkârlık!

20 Mart gazeteleri, Anadolu'da bulunan İzzet Paşa hey'etinin - bir zât müstesnâ- dün bağteten 'avdet etmiş olduklarını yazıyorlar. Hakikaten bu 'avdet pek nâgehâni olmuşdur. Ne gazetelerde evvelden buna dâ'ir bir yazı görüldü ve ne de kimseden bir şey işitildi. Bu, 'umûmî bir hayret ve endişe uyandırdı. Hatta söylendiğine göre bu hey'etin 'avdet edeceğine dâ'ir sadâret kaymakâmının dahi haber[i] yokmuş. O da hayrette kalmış.

19 Mart 337-921. Cumartesi

Bugüne kadar, Tophane fabrikalarıyla Kıta'ât-ı Fenniye depolarından ve diğer anbarlardan çıkarılıp kaçırılan eşyâ bugün vapura tahmîl edilerek İnebolu'ya sevk edilmiştir. Buna dâ'ir Erkânıharbiye-i 'Umûmiye'ye şu şifreli telgraf çekilmiştir:

Erkânıharbiye-i 'Umûmiye Riyâsetine

Şifre 86

64 ve 131-156 numrolu cem'an 27 sandık dâhilinde kablo, telefon, telgraf, âlât ve edevâtla kitap, fişenk kapsülü, kasnak kayışı vesâ'ire İnebolu'ya gönderilmiştir. 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146 numrolu kablo sandıkları dâhiline birerden cem'an yedi sandık fişenk kapsülünün vaz'edildiği 'arz olunur. 19 Mart 337

Bu eşyânın cins ve mikdârları (7) numrolu cedvelde gösterilmiştir.

{74} Anadolu'dan 'avdet eden Hey'et Re'îsi İzzet Paşa'nın matbû'âta bir beyânâtı var. İfâdeler mübhem olduğu gibi kısmen de sansür edilmiş olduğundan bir fikir ve netîce alabilmek mümkün değil.

Dün gece mühimmât tahmîl ettiğimiz bir motor bu gece Karamürsel'e hareket ettirilmiştir.

Bu motorun muhteviyâtı şunlardı:

Sandık	Beher sandıkta	Mecmû' atım
	atım 'adedi	'adedi
7,5 santimetrelik	50	300
serî' ateşli Krupp		
cebel danesi		

7,5 santimetrelik serî'ateşli Krupp şarapnel	150	6	900
	200		1200
El bombası	247	50	12350
7,5 santimetrelik Şarapnel tapası	50	100	5000
Vidalı kapsül	<u>2</u>	500	1000
	499		

Bunun hakkında Erkânıharbiye Riyâsetine yazılan şifre:

Numro 91

Şifre

Erkânıharbiye-i 'Umûmiye Riyâsetine

22 Mart 337

Üç yüz mükemmel serî' Krupp cebel danesi, doküz yüz şarapnel, on iki bin üç yüz elli 'aded mükemmel el bombası, beş bin 'adet 7,5 santimetrelik serî' şarapnel tapası, bin 'adet vidalı kapsül, cem'an dört yüz doksan dokuz sandık dâhilinde olmak üzere bir motora tahmîlen 21 Mart akşâmı Dersa'âdetden Karamürsel'e gönderildiği ve Alman cebhânesinin bunu ta'kîb edeceği ma'rûzdur. 22 Mart 37

İmzâ

Muhârib

Bundan başka diğeri bir motorla da şunlar gönderilmiştir:

	Sandık	Beher sandıkda	Mecmû' aded
Mükemmel serî' sahra	150	10	1500
Şarapnel atımı (kartuş)			
“ “ “			
Dane “ “	100	10	1000
Mükemmel cebel şarapnel	150	10	1500
Atımı(kartuş)			
“ ” ”			
“ “ dane	<u>50</u>	10	<u>500</u>
	450		4500

{75} Ayrıca:

	Sandık	Beher Sandıkda	Mecmû'
'aded			
Mükemmel el bombası	280	50	14000
Serî' sahra tapası	<u>50</u>	50	2500
	330		

Bunu müte'âkib yine motorla şunlar gönderilmiştir.

	Sandık	Beher sandıkda	Mecmû'
'aded			
7,5 santimetrelik 14 çap	10	50	500
tûlünde serî' ateşli			
cebel şarapnel tapası			

Erhard vidalı kapsül	2	500	1000
5 saniyeli beyaz ve küçük el bombası	257	50	12850
7,5 santimetrelik serî’ cebel şarapnel ve tahrîb danesi	150	6	900
“ “ “	51	10	510
“ “ “			
Kartuş			

470

Bu motorla, Yüzbaşı Remzi, Sınıf-1 evvel Bahaeddin ve Mülâzım-1 evvel Mustafa Efendilere birer vesîka verilerek gönderilmişlerdir.

Bunların kaffesinin tesellüm edildiklerine dâ’ir Karamürsel Menzil Hattı Kumandanlığı ile Karamürsel’deki tabur kumandanlığından makbûzları gelmiştir.

22 Mart 337-921. Salı

Anadolu’dan büyük bir ihtiyâç listesi gelmiştir. Onu tedkîk etdim. Listedeki eşyâdan hangisinin nereden tedârik edebileceğimi uzun uzadıya muhtelif ihtimâlleri düşünerek tesbîte çalıştım. Zeytinburnu Fabrikası Müdürü Kaymakâm Münir ve Binbaşı Seyfî Beylere, bugün Beyezid Merkez Kıra’âthânesi’nde buluşmamızı ricâ etmişdim, buluşduk. Onlara vaz’iyyeti anlattım. Onları hizmete da’vet etdim. Zeytinburnu’ndan kaçıracağımız mühimmât, levâzım vesâ’ireye karşı yardımcı olmalarını veyâ hiç

olmazsa mümâna'at etmemelerini söyledim. Yardım edeceklerini va'adetttiler. Bir parça ferahladım.

Bugünkü gazeteler, Yunanlıların ba'zı gûnâ hâzırlıklarda bulduklarını yazıyorlar. Nezâret Yâveri ile görüşdüm. O da, Yunanlıların Bandırma civârındaki 'askerlerini Bursa'ya çekip orada toplamakda olduklarını ve Anadolu şimendifer hattı boyundaki 'askerlerini, istasyonlarda üçer nefer bırakarak, İzmit'e tahşide başladıkları ve dün Haydarpaşa'dan İzmit istikâmetine beş vagon mühimmât sevk ettiklerini haber aldıklarını söyledi.

{76} Mevcûdiyetimize kastetmiş düşman bizi öldürmek için bizim bağrımızda hâzırlık yapıyor, biz de mezbahaya sevk edilen hayvânlar gibi durup bakıyoruz. Ne 'acz! Ne meskenet!

Bayezid, Divanyolu, Aksaray ve Çemberlitaş gibi en kalabalık yerlerdeki kahveler, işsiz güçsüz ve genç zâbitân ile dolu. Oralarda fassallık ediyor, tavla oynuyorlar da millî bir mevcûdiyet gösteremiyorlar. Önlerine düşecek ve onlara vaz'iyeti anlatıp onları millî hareketlere sevk edecek kimse de çıkmıyor. Onların da kanları uyuşmuş, bu fecî' hâdisâta seyirci olarak bakmaları, insânın vicdânına ıztırâb veriyor. Bunlardan ahlâkı düzgün olanları hemen Anadolu'ya göndermek imkânını aramak da bize borç!

İngilizlerin Malta'ya götürdüğü vatan evlâdlarını artık serbest bırakacakları ve hatta 65 kişilik bir kâfilenin Mersin'e çıkarıldığı haberi şâyi' oldu. Buna pek sevindim.

İstanbul Hükûmeti'nin, Londra Konferansı'na gönderdiği hey'et-i murahhasa nezdinde 'askerî müşâvir olmak üzere Londra'ya gitmiş olan Erkâniharbiye Kaymakâmı Kadri Bey'le görüşdüm:

“Vaz'iyetden nıkbîn olduğunu, zirâ 'akıl ve mantık dâhilinde hareket etmeye başladığımızı Tevfik Paşa'nın büyük bir adam olduğunu ve Bekir Sami Bey'in de Tevfik Paşa 'ayarında bulunduğunu ve Hindilerin konferansdan evvel hey'et-i murahhasamıza mürâca'at ederek, bizi müdâfa'a etmek için nasıl hareket etmelerini istediğimizi sorduklarını ve hey'etimize ziyâfetler verdiklerini ve Hindistan'ın bizim işimizle candan 'alâkadâr olduklarını ve bu yüzden Hindistan'da kargaşalıklar olduğunu söylediklerini anlattı.”

23 Mart 337-921. Çarşamba

Anadolu'dan istenilen eşyânın ihzârâtına çalıştım. Bununla berâber, burada artık çok sinirlendiğimi ve Anadolu'da bilfi'il harbe iştirâk etmek istediğimi yazmasını, Ekrem Bey'den ricâ etdim. Ben orada harbe iştirâk etmek istiyorum. Bununla berâber, kendileri benim burada bu vaz'iyette çalışmamı; yoksa oraya iltihâkımı mı? münâsib görüyorlar. Bunu açık olarak bildirmelerini sormasını istedim. Buna delâlet edeceğini va'detdi.

Öğleden sonra Tophane'ye gitdim. İstedğim eşyâdan neler neler hazırladıklarını tahkik etdim. Kitapların tedârik edilmiş olduğunu ve diğer eşyânın da hâzırlığına çalışıklarını öğrendim.

Erkânıharbiye Kaymakâmı Kadri Bey'den, edindikleri haberlere göre vaz'iyetin ne olduğunu sordum. Yunanlıların bizim karşımızda; üçü Uşak, beşi Bursa ve dördü de vasatî gerisinde olmak üzere 12 firka bulundurduklarını ve bu firkaların topçuların birer cebel topçu taburuyla takviye etmiş olduklarını ve bu kuvvetler Anadolu ordumuzu mağlûb edip muvaffak olacaklarını, Gunaris'in Loyd Corc'a beyân ettiğini fakat Yunan 'asker ve zâbitânları arasında harb istemeyenlerin bulunduğunu {77} ve bunların tebdil edildiklerini anlattı.

Bugün öğleden i'tibâren bizim Anadolu ile muhâbere etmekte olduğumuz gizli telgraf hattının çalışmadığı anlaşıldı ve bu sûrette Anadolu ile muhâberemiz kesildi. Birdenbire ta'arruzun başlamış olduğunu istidlâl etdik. Cenâb-ı Hak'dan muvaffakiyyet temennî ediyor zafer haberlerini sabırsızlıkla bekliyoruz.

24, 25 Mart Mart 337. Gazeteler Prus cephesinde ta'arruzun başlamış olduğunu yazdılar. Daha ertesi günkü gazeteler de bu ta'arruzu te'yîd etmekle berâber Yunanlıların ve Karamürsel tarîkiyle gelen bizim teblîği neşrettiler.

Yunanların teblîği; Uşak ve Bursa cebhelerinden 'aynı zamânda ta'arruz ettiklerini ve Uşak'da 30 kilometre ve Bursa'dan 20 kilometre ilerlediklerini bildiriyor. İstanbul'un nankör Rum gazeteleri de Yunanların bizden esîr aldıklarını 'ilâve ediyorlar.

Karamürsel'den gelen bizim teblîğde emir; Yunan ta'arruzunun püskürdülmesi olduğu ve bunda iki alayımızla Gök bayrak taburumuzun fevkâl'âde fedâkârlık gösterdiği ve son dakikada hatt-ı harbe dâhil olan Miralay Arif Bey kumandasındaki süvâri

alayımızın düşmanı şiddetle ta'kîb etmekte olduğu düşmanın 1800 esîr ile koşumlarıyla berâber yirmi serî' ateşli top bıraktığı bildirildi.

İnşallah bu haber doğrudur.

İstanbul Hükûmeti Kânunievvel'den beri zâbitân ve me'murîne ma'âş verememişti. Rejiden bir mikdâr para alabilmişler onunla Kânunievvel ma'âşını vermeye başladılar. Arkasından da Kânunisânî ma'âşını verileceği propagandası yapılıyor.

Bir motorluk eşyâ hâzırlandı. Yarın motorun tahmîl ve tahrîki için tertîbât alınmasını arkadaşlarıma söyledim ve lüzümlü gördüğüm ta'lîmâtı verdim.

26 Mart 1337 (1921) Cumartesi

Harbiye Nezâreti'nde meşgûl oldum. Yarın motorun tahrîkine karâr verildi. İcâb edenlere lâzım gelen ta'lîmâtı verdim. Yunan teblîğleri muvaffakiyetlerinden bahsediyorlar.

27 Mart 1337 (1921) Pazar. Feshâne'de meşgûl oldum. Gazetelerden tam bir netîce istihsâl edilemiyor.

28.3.1337 (1921) Pazartesi. Bu gece motor alacaklarını alıp hareket edecekdi. Beklenen mahale gitmediğini haber verdiler. Pek ziyâde canım sıkıldı. Motorun iskeleyi bulamadığı anlaşıldı. Bu gece hareketi karârlaşdı. Ona göre tertîbât alındı.

Yunan teblîğleri ilerlediklerinden, bizimkiler düşmanı tevkîf etdiklerinden bahsediyorlar. Hatta Yunanlılar Afyonkarahisar'a girdiklerini yazıyorlar. Bugün Harbiye Nezâreti'nde Yalova sâhillerinin yanmakta olduğunu gördük. Herhâlde o civârdaki köyler yanıyor. Fakat; Müslüman veyâ Hristiyan köyleri mi belli değil. Allah ordumuza nusret ihsân etsin.

{78} 29.3.1337 (1921) Salı. Sabahleyin 8.20 vapuruyla İstanbul'a geçdim. Vapurda Ekrem ve Yusuf Beylerle buluştuk. Ekrem Bey'le Harbiye Nazâreti'ne berâber çıktık. İşlerimiz hakkında epeyce görüştük.

Gazetelerde ayın yirmi beşine kadar millî kuvvetlerimizin resmî tebliğleri var. Bu tebliğlerde ba'zı mevzi'lerde çekildiklerimizi bildiriyorlar. Yunan tebliğleri ise muzafferden ilerliyoruz diyorlar.

Öğle üzeri, motorun, ordumuz için tertîblediğimiz eşyâyı alıp hareket ettiği haberini getirdiler. Sevindim. Allah selâmet versin.

Harbiye Nâzırı'nın yâveri; bizimkilerin Bursa cebhesinde (Karaköy Geçidi- Ereğli) arasında ta'arruza geçdiklerini ve Afyonkarahisar'ı tahliye edip Konya istikâmetinde çekildikleri haberini getirdi. Akşâm gazeteleri de hemen bunu te'yîd etdiler. Yalnız, ağızdan öğrendiğine göre Yüzbaşı Cemal Bey Yunanlıların Eskişehir'e girdiğini söyledi. Pek canım sıkıldı. İnşallah doğru değildir.

Bugün; sâ'at üç raddelerinde Fransız Generali Guro yanında bir sivil olduğu hâlde Harbiye Nezâreti'ne geldi. Nâzır Paşa'yı ziyâret etdi. Dün de Sadrâzam Vekîli ile Hâriciye Nâzırı'nı ziyâret etmiş. Şu hâlde, Fransızlar da bizimle dostluk münâsebetine girmiş oluyorlar. Gazetelerde Pâdişâh'ın huzûruna çıkacağına dâ'ir bir havâdis var. Kendisini gördüm. Orta yapıda bir adam. Sağ kolu takma ve bu kolunu Çanakkale'de Seddü'l-bahir Muhârebelerinde kaybetmişti. Ayağı da topallıyor.

30.3.1337 (1921) Çarşamba. Gazetelerde Yunan tebliğlerini okudum. Eskişehir'e girdiklerine dâ'ir bir şey yok. Fakat tebliğlerin târihi 27 Mart. Kılıkş Yunan zırhlısı 28 Mart'da Eskişehir'e girdiklerini tebliğ ediyormuş. Kuvâ-yı Millîye tebliğâtına dâ'ir de bir şey yok. Gazete sûret-i 'umûmiyede nikbîn görünüyor. Harbiye Nezâreti'nde meşgûl oldum. Orada da kalbimdeki ateşe bir katre serinlik serpecek bir havâdis yok. Yalnız, 29 târihli Atina telgraflarının Eskişehir civârında muhârebe edilmekde olmasından bahsetdiklerine göre Kılıkş havâdisinin düzme olduğu anlaşılıyor.

Tophâne'ye gitdim. Şubat ma'âşına mahsûben otuz üç lira aldım. Adapazarı araba fabrikası idâre hânesine uğradım. İbrâhim Paşa'da Osman Zati Bey'den gelmiş bir mektûbum varmış, onu verdi. Osman Zati Bey İbrâhim Paşa'dan almış olduğu beşyüz lira hakkında cevâb yazmış ve bir de sened göndermiş. Paşa ile berâber çıktık. Akşam ve Tercüman-ı Hakikat gazetelerini okuduk.

Yunanlıların 28 Mart târîhli tebliğlerinde Eskişehir civârında söyledikleri hatt-ı harb Eskişehir'e en az otuz kilometre uzaktadır. Hatta İnönü'den bile uzaktadır.

Köprüde Bahriyeli Haydar Bey'e rast geldik. Pek bedbînâne havâdisler verdi ki ağlayacağım geldi. Sonra Erkânıharb Kaymakâmı Kadri Bey'e tesâdüf etdik. Malta'dan gelecekler meyânında İbrâhim Paşa'nın {79} dâmâdı eski Harbiye Nezâreti Müsteşârı Mahmud Kâmil Paşa'nın da bulunduğunu İbrâhim Paşa'ya tebşîr etdi. Paşayı ve beni sevindirdi. Paşa ile ordu ve donanma pazarına girdik. Bir müddet de orada dertleşdik. 'Avdetde Kadıköy vapurunda: bugün Zonguldak'dan gelen "Yeni Dünya" vapuru yolcularının getirdikleri havâdise nazaran: Eskişehir önünde Yunanlıların bozulduğunu ve hatta bir fırkalarının hezîmete uğradıldığını söylediler. İnşallah doğrudur.

31.3.1337 (1921) Perşembe. 'Acele bir gazete aldım. Hakk'ın inâyetiyle düşmanın Eskişehir önünde bir fırkasının esîr edilmiş ve iki fırkasının da bozulmuş ve süvârilerimiz tarafından ta'kîb edilmekte olduğunu okudum. Pek ziyâde sevindim. Bugün, bittesâdüf Vilâdet-i Hazret-i Pâdişâhi imiş. Öteye beriye bayrak asılmış.⁷⁵ Bu havâdisler, Yunanlıların Eskişehir'e girdiklerine dâ'ir işâ'a etdikleri havâdisleri fi'ilen tekzîb edilmiş oldu.

Feshâne'ye, Bahâriye'ye ve sonra Tophane'ye gitmek istedimse de gidemedim. Akşâm gazeteleri 'aynı havâdisleri tafsîlâtıyla neşrederek mahzûn kalplerimizi tesellî etdiler.

1 Nisan 1337 (1921) Cuma. Gazeteler, hep Zonguldak'dan gelen havâdisleri yazıyorlar. Bursa'dan gelen yolcular da bunu te'yîd ediyorlar. Yunanlıların 29 Mart târîhli tebliğleri de bizim 'aleyhimizde görülmüyor.

2.4.1337 (1921) Cumartesi. Gazetelerimiz müttehiden Yunan hezîmetini yazıyorlar. Yunan başkumandanlığı muntazaman çekilen düşman kuvvetlerini, evvelki müdâfa'a hatları olan Bursa civârında Aksu'da toplamaya çalışıyormuş. Afyonkarahisar'da da düşmanın çekilmeye başladığı haber alınmış. Düşman zâbitânının yirmi bin olduğu söyleniyor. Fransızlar, Yunanlılar iyi bir dayak yedi. Fakat Fransızlar değil İngilizler yedi diyorlarmış. 29 târîhli Tan Gazetesi Yunanlıları harbe teşvîk eden ve harbi idâme ettiren İngilizler olduğunu yazıyormuş. Kastamonu fırkasının Bolu üzerinden Geyve-

⁷⁵ Bu ifadeye göre, o dönemde İstanbul'da işgal kuvvetlerinin bayram vs etkinliklerinin, Osmanlı'nın önemli günlerinden daha coşkulu ve görkemli geçtiği anlaşılmaktadır.

Adapazarı'na ilerlemekte olduğu istihbâr edildi. İngilizler kimsenin üzerinde silâh taşımamasını ve evlerinde hiçbir silâh bulundurmamasını ve 'aksi takdîrde i'dâm edileceklerini ve müttefik 'askerleriyle onların hizmetinde bulunanlara ta'arruz ve mukâbelede bulunacakların i'dâm edilecekleri hakkında beyânnâme neşretmişler.

İngiliz medeniyetine bir numûne-i misâl daha!

Ermeni ve Rum dostları öyle istiyorlar. Pek alçak bir millet pek denî ve bayağı bir hükûmetmiş. Zebûn-kuşluğun bundan fazlasını tasavvur etmek mümkün değildir.

3 Nisan 1337 (1921) Pazar. Harbiye Nezâreti'nde meşgûl oldum. Yunanlılar da artık hezîmeti i'tirâfa {80} başladılar. Kumandanlarından Prens Andrea. Bursa'daki kuvvetlerin kumandanı Mihapolos'u da İzmit'de Manisa fırkası kumandanı olmuş olduklarına dâ'ir havâdisler deverân ediyor.

4 Nisan 1337 (1921) Pazartesi. Harbiye Nezâreti'nde meşgûl oldum Fransız telsizi Zonduldak'dan Fransızca, şu me'âlde bir telgraf almış ve bize verdiler. Garbî ta'arruzlarımız karşısında bir düşman kolu Mecidiye istikâmet-i 'umûmiyesinde ric'at ediyor. Kendilerini yakından ta'kîb ediyoruz. Bozöyük 'alevler içindedir. Düşman zâi'yâtı külliyyetlidir. Düşmanın hezîmetine sevinerek akşâm gazeteleri bunu 'aynen yazdılar.

5 Nisan 1337 (1921) Salı. Gazeteler İsmet Paşa'nın, Millî Ordu Erkânıharbiye Riyâsetine Metristepe'den yazdığı rapor ile sivil Millet Meclisi Re'îsi Mustafa Kemal Paşa'nın ona cevâbını yazıyor. Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa'ya pek ziyâde teşekkür ediyor. Hatta bir cümlesinde değil yalnız düşmanı milletin ma'kûs tâli'ini de yendin diyor. Cenâb-ı Hak tevfikât-ı ilâhisini eksik etmesin.

Dâ'ire'de meşgûl oldum. Bugün mirâc-ı Hazret-i Peygamberîydi. Hem muzafferiyet ve hem de bu 'ıyd-i mübârek hürmetine bir çok Müslüman dükkan ve mağazaları bayraklarımızla donadılmışdır.

İnşallah, karîben düşman daha münhezim ve perişân olarak kaçar. Mübârek topraklarımız da onların mülevves hâ'in ve hûnhâr ve vücûdlarından kurtulur.

6 Nisan 1337 (1921) Çarşamba. Millî mücâdele ordumuzun muzafferiyeti Avrupa'ya 'aks etmiş. İngiliz gazetelerinin lisânı bile tebeddül etmiş. Bizimkiler Afyonkarahisar'ı istirdâd etmişler. Buradaki Fransızların yanındaki Yunan irtibât zâbiti, Afyonkarahisar'ı tahliye ettiklerini ve yine Bursa'yı da tahliye edeceklerini söylemiş. Gazeteler okunacak bir hâl aldı. Ali Kemal bile ihtidâ edip tebdîl-i lisân eylemiş. Bugün Darülfünûn-ı Bayezid'de mevlüd-i şerîf okunduruluyor. Gittik. İzdihâm pek ziyâde oturabilmek mümkün olamadı. Oradaki söylentilere göre mevlid Ayasofya Câmî'nde okudulacaktı fakat İngilizler mâni' olmuş. Buna pek canım sıkıldı. Aslı var ise inşallah onların başına da gelecek vardır. Gemlik tarafımızdan istirdâd olunmuş idi. Düşmanın İzmit'i de tahliye edip kaçmakda olduğu söyleniyor.

7 Nisan 1337 (1921) Perşembe. Sabahleyin, arkadaşımız Ekrem'e tesâdüf etdim. Ahmet Selim Efendi vâsıtasıyla Tophâne fabrikalarında millî ordumuza kaçırılmak üzere epeyce eşyâ hâzırlanmış olduğunu söyledi. Akşâmüzeri gidip göreceğimi söyledim. İcâb edenlere tevzî' edilmek üzere kendisine {81} 50 Lira verdim. Feshâne'ye gittim. Hâzırladığımız eşyâ defterini karşılaştırdık. Bahariye yağların mu'âyene edilmesini Sermakinist Hayri Bey'e ricâ etdim. Kabûl etdi. Hüsnü Bey'e de mu'âyene netîcesini bana bildirmesini ricâ etdim. Tophâne'ye geldim. 24 sandık eşyâ hâzırlanmış olduklarını gördüm. Numrolarını verdim. Bu işde çalışan 'amele, talebe çocuklara ve hamâllara tevzî' edilmek üzere Ahmet Selim, Arif ve Emin Efendilerle Kemahlı Hasan Efendi'nin muvâcehesinde icâb eden parayı İhsan Efendi'ye teslim etdim. 'Avdetde -[?]- Gazinosuna uğradım. Ekrem Bey'i bekledim. O da geldi. İşlerimiz hakkında görüştük. Gazeteler, Afyonkarahisar'ı tahliyesinin te'eyyüd ettiğini ve Bursa'da kaçmak hâzırlıkları emârelerinin görüldüğünü yazıyorlar

8 Nisan 1337 (1921) Cuma. Evde kaldım. Hava latîf. Fakat şiddetli poyraz biraz üşüdüyor.

9 Nisan 1337 (1921) Cumartesi. Gazetelerde millî kuvvetlerimizin Bursa civârında ta'arruza başladığını ve düşmanın (Dimyoz-Aksu) hattını, Borçin [?] Boğazı, Yeşilkaya mevki'lerini kat' etmek suretiyle yardığını yazıyorlar.

Sabahleyin erkenden büyük bir torpidonun ve onun arkasından da Averof olduğunu tahmîn ettiğim bir Harb gemisi Mudanya istikâmetine gittiklerini gördüm. Bundan da o

civârda bir şey olduğunu istidlâl etdim. Harbiye Nezâreti'ne gitdiğimde, Harb esnâsında Şehir Emânetinden orduya alınan kamyon ve silindirlerin mikdârının ta'yîn ve esmânının tahmîn edilmesi hakkında, Harbiye Dâ'iresi Re'isi Mu'âvini Miralay Remzi Bey'in riyâsetinde teşekkül eden bir komisyona ta'yîn edilmiş olduğunu söylediler. Topçu Müfettişi Miralay (Tatar) Hasan Bey müsteşâra gidip benim komisyondan 'afv edilmekliğimi ricâ etmiş ise de kabûl etmemişler.

Sâ'at 1'de Re'is Paşa'ya gidildi. Komisyon mes'elesinden gayri olarak Harb esnâsında Kafkas İslâm Ordusu'nun Bakü'den infikâkı sırasında Sultanzade Kerim Bey nâmında bir Müslüman tüccârın (404) dört yüz dört sandık ve erkek ve kadın lastiği ki bunlar da cem'an yirmi bin iki yüz çift ediyormuş. Bunları berâber alsın. Bilâhare otuz sandığını 'aynen onsekiz sandığın esmânını mumâileyhe vermişlerse de üç yüz elli altı sandığın da ziyâ'a uğradılmış olduğundan bunun esmânı o zamânki piyasaya göre dört yüz yirmi altı bin lira etdiğinden mumâileyh hükûmetden bunu talep ediyor. Buna 'â'id evrâk da komisyonumuza verilmiş olduğundan evvela onunla meşgûl olduk. Ondan sonra Tophâne'ye geldim. Feshâne devir defteri takdîm etdim. Çıkarılan ve ihzâr edilen ve edilecek olan eşyâ hakkında îcâb edenlerle görüşüm. Anadolu'dan gelen bir ustanın bana oradan bir ta'lîmât getirdiğini ve beni aradığını Binbaşı İbrahim Bey söyledi. Diğer arkadaşlar da yukarıki komisyona ta'yînimi gazetelerin yazmış olduğunu söylediler. Yarınki iş için Münir Bey'le görüşüm. Kendisini gayri müsâ'id gördüm. Allaklık ediyor. Yapmak mecbûriyetinde olduğu {82} vatanî hizmet uğrunda zannedersem para istiyor. Yarın inşallah onun müdürü bulunduğu Zeytinburnu fabrikasına gideceğim.

Londra'da vefât eden patrik vekîlinin na'sını buraya getirmişler. Yunan ve İngiliz gemileri bayraklarını yarıya indirmişler. Fransız ve İtalyanlar buna mâteme iştirâk etmişler.

10 Nisan 1337 (1921) Pazar. Gazeteler Bursa cephesinde ya'ni Bursa civârında pek şiddetli muhârebeler olduğunu ve inşallah kâriben Bursa'nın istirdâd ve isdihlâsı edilmiş olacağını ve Salihli'nin istirdâd edilmiş olduğunu yazıyorlar. Ekrem beyle buluşduk. Bugünkü iş hakkında görüşük. Ben Zeytinburnu'na gitdim. Kimini iknâ' ve kimini itmâ' ile işi yoluna koydum. Sâ'at birde dâ'ireye geldim. Remzi Bey'in re'isliğindeki komisyona gitdim. Mirliya Şehzâde Cemaletdin Paşa'da oradaymış.

Remzi Bey takdîm etdi. Bana el verdi. İltifât etdi. Kendinde zâten sokakda vaz'iyet ve kıyâfeti pek tuhafıma giderdi. Genç bir ihtiyâr. Elinde bir enfiye kutusu, koca bir enfiye mendili, bıyıkları düşük velhâsıl pek ihtiyâr tavırlı gördüm.

Remzi Bey'in yanında epeyce kaldım. Bir iş de görmedik gibi bir şey. Ankara'dan gelen Müslüman usta beni buldu. Ankara'da 'Askerî Fabrikalar 'Umûm Müdürü Miralay Asım Bey'in bir mektûbunu getirdi.

Mektûb 14 Mart 1337 târîhli birçok şeyler talep ediyorlar. Gönderilenlerden pek bahsetmiyorlar. Gönderilenleri henüz tamâmen vâsıl olmadıkları anlaşılıyor.

Bulgarların garbî Trakya'da fa'âliyete başladıkları ve Sırbıların Selânik'i işgâl etmek istedikleri ve müttefik donanmasının Selanik'i abluka ettiği söyleniyor.

11 Nisan 1337 (1921) Pazartesi. Harbiye'de meşgûl oldum. Bu akşâmki yolcu için Yüzbaşı Kerim Bey'e pusula verip gönderdim. Ömer Bey'le görüştük. Top fabrikası için teklîfde bulundum. 'Âilesi ile görüşüp cevâb verecek. Komisyonda Şehr Emânetinin işleriyle uğraşdık. Akşâmüzeri Çarşamba'ya gitdim. Kirâcı çıkmış evvel ekserî mahalleri harâb olmuş.

12 Nisan 1337 (1921) Salı. Köprüde Sanâyi' Zâbiti Ahmet Selim Efendi beni bekliyormuş, buluşduk. Kasatura hâzırlamalarını tenbîh etdim. İngilizlere hafiyelik eden alçağın ismini verdim. Ta'kîbâtta bulunmalarını söyledim. Ta'kîb edecekler. Harbiye Nezâreti'nde meşgûl oldum. Akşâm, tahmîl edilen motor yine gitmemiş. Çok canım sıkıldı. Bursa'ya 'askerimizin girdiği te'yîd edemiyor.

Yerli Rumların geberen Rum patriğinin lâşesini Ayasofya'ya gömülmek üzere büyük bir tertîbâtta buldukları hükûmetce haber alınmış. Böyle bir teşebbüs de 'akâmete uğradılmış. Her ne pahasına olursa olsun {83} Merkez Kumandanlığınca düşünülüp tedbîrler alınmış ve bunu haber alan İngilizler de zâten Yunan ordusunun hezîmete uğradığını görünce muhâlefet etmişler. Bilmem bu nankör ve nâmûssuz Rumlardan nasıl intikâm alacağız. İngilizler Anadolu ile telgrafla muhâberemize müsâ'ade ediyorlarmış. Bugün, inşallah hayırlı haberler alırız.

13 Nisan 1337 (1921) Çarşamba. Sabahleyin Şehremânetinin işleriyle iştigâl etdim. Sonra Tasnif-i Zâbitân Komisyonunda meşgûl oldum. Motor akşâm yine gitmemiş. Ve

ortadan kaybolmuş. Bulunamıyor. Canım sıkıldı. Sanâyi'-i Harbiye Yüzbaşı Hamit Harun Efendi geldi ta'kîb edilecek işler hakkında görüşdük. Ekrem Bey, bugün Bekir Sami Bey'in bir İtalyan Harb gemisiyle İstanbul'a geldiğini ve limanda birkaç sâ'at tevakkufdan sonra Karadeniz'e geçeceği ve İngilizlerin telsiz telgrafla muhâberemize müsâ'ade ettiklerini söyledi. Gazeteler Bursa cephesinde Yunan'luların sol cenâhındaki Dimyos mevki'nin tarafımızdan zabt edilmiş olduğunu ve Yunan mağlubiyetinin bütün Avrupada anlaşılmış olduğunu yazıyorlar.

14 Nisan 1337 (1921) Perşembe. İzmit limanı veyâ Gemlik ve Mudanya istikâmetlerinden kimi top sadâları geliyor. Sâ'at 8'e çeyrek varken başladı. Fakat devâm etmedi. Bir müddet sonra top sadâları gelmeye başladı. Fâsıla ile akşâma kadar devâm etdi. Tophâne'de meskûn oldum. Fabrikadaki işler hakkında îcâb edenlere tenbîhât-ı lâzîmede bulundum. 'Avdetde Seyrüsefâ'in önünde Ankara murahas hey'etine tesâdüf etdim. Bekir Sami Bey'i ve arkadaşlarını gördüm. Bekir Sami Bey birkaç zâta beyânâtda bulundu. İskelede bir İtalyan motoru sandalı da onu bekliyordu. Bekir Sami Bey'in denildiği gibi lisânında bir rekâket hissettim. Motora binmek üzere yürüdüğü vakit bütün gençler elini öpmeye hücum etdiler ve öpdüler. Bu meyanda bir hamâl da kemâl-i tehâlûkle atılıp elini öpdü. Bekir Sami Bey de kendisine âferin diye mukâbele etdi. Alkışlar arasında iskeleden ayrıldılar. Orada İzmit Mutasarrıfı Abdulvahap Bey'e tesâdüf etdim. Berâberce görüşerek köprüye kadar geldik. Dün Pâdişâh Hilâl-i Ahmer'e bin, Harem üç bin lira teberru'da bulunmuş idiler. Bugün de 'aynı vechile veli'ahd hazretlerinin bin lira teberru' ettiğini gazetelerde gördüm.

15 Nisan 1337 (1921) Cuma. Evde kaldım. Anadolu'ya kaçırılan silâh, cephâne vesâ'ire için program hâzırladım.

16 Nisan 1337 (1921) Cumartesi. Millî ordumuza göndermek üzere hâzırladığımız eşyâyı götürmek üzere bir motor kirâlandı. Eşyânın motora teslîmi hakkında îcâb edenlerle görüşdüm. Ve tezkere yazdım.

{84} Cenâb-ı Hak kolaylık ihsân buyursun. Şehr Emâneti işleriyle uğraşdık. Müfettişlikde meşgûl oldum. Yunanlıların Dumlupınar mağlûbiyetleri tahakkuk etdi. Külliyetli mikdârda levâzım ve mühimmât terk ettikleri söyleniyor. Yunan gemilerinin Gemlik sâhillerini bombardıman ettikleri işidiliyor. İnşallah bu hareketlerinin cezâsını

çekecekler. Ankara'ya 'Askerî Fabrikalar 'Umûm Müdürü Asım Bey'e mektûb yazdım. Necip Bey'in topçu şu'besine ta'yîni için teşebbüsâtda bulundum. Miralay Ömer Lütfü Bey'e ve Harbiye Nâzırı Yâveri Yusuf Bey'e de ricâ etdim.

17 Nisan 1337 (1921) Pazar. Tutduğum motor akşâm hamûleyi alıp gitmiş. Cenâb-ı Hak selâmet ihsân etsin. Ekrem Bey'le görüşüdük. Ustalar hakkında karâr verdik. Necip Bey'in ta'yînini Nâzır Paşa'ya söyledim. Bu akşâm Karaağaç'dan ufak bir vurgun yapmışlar.

Kapsül i'mâlâtında kullanılan ve işgâl kuvvetleri tarafından imhâ edilmek istenilen ve millî ordumuzun ise başlıca ihtiyâçlarından olan ve pek hassas bir infilâk maddesi olan fulminat de merkürün Anadolu'ya ve 'askerî fabrikalarımıza kaçırılmak üzere teşebbüsâta giriştim. Tophâne fabrikalarında ihzâr edilecek eşyâ için İbrahim Bey'e ve Zeytinburnu'nda ihzâr edilecekler için de Seyfi ve Hüsni Beyleri ta'yîn etdim. Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu'nda da topçu Miralay –Tatar– Hasan ve Emin Beylerle tasnîf ve tefrîk edilecek zâbitân epeyce münakaşa yaptım.

Gazeteler, Dumlupınar muvaffakiyetimizi kemâl-i fahrile yazıyorlar. Yunanlıların Bursa'yı tahliyeye hâzırladıkları işidiliyor. İnşallah yakında cümle ordumuz daha büyük muzafferiyetlere mazhar olur.

18 Nisan 1337 (1921) Pazartesi. Harbiye Nezâreti'nde meşgûl oldum. Tapa fabrikasınca fulminat de merkür kaçırılmasına me'mûr edilen Sanâyi'-i Harbiye Mütakâ'id Yüzbaşı Mehmet Arif Efendi bana geldi. Mes'eleyi kendisine açdım. Ta'lîmâtım dâhilinde hareket ve kaçırılmaya çalışacağını va'd etdi. Sevkiyât müdürü de söz vermişti. İkisini dâ'irede görüşdürmek istedim. Sevkiyât müdürünü bulamadılar. Arif Efendi'ye ta'lîmât verdim. Sevkiyâta gönderdim.

Zeytinburnu'ndan Anadolu'ya gitmek isteyen ustalardan biri geldi. Ona da lâzım gelen ta'lîmâtı verdim.

19 Nisan 1337 (1921) Salı. Fulminat mes'elesi Çarşambaya kalmış. Bahriye dâ'iresinden ta'yîn edilen Yüzbaşı İbrahim Efendi de yanıma geldi. Onunlada mes'eleyi görüşüdüm. Ne yolda hareket edeceklerini söyledim.

Fulminat de merkür gâyet hassas bir infilâk maddesi olduğu için epeyce su ile dolu fiçılar içine, hiçbir tarafa temâs etmeyecek vechile asılmış torbalar içinde bulunmaktadırlar. İşgâl kuvvetleri zâbitları {85} bunu bildikleri cihetle fiçıların yanına bile sokulmaktan endîşe duymaktadırlar. Onların bu korkularından istifâde, bu infilâk maddesini Anadolu'ya kaçırmak için şu tedbîrleri aldım:

Fulminatı hâvî fiçıların 'aynı şekil, eb'âd ve 'adedde fiçı tedârik etdirdim. Bunları fulminat de merkür fiçılarını alacak büyük bir mavna içine gizli yerlerine yerleştirilmesini ve denize atıldıkları vakit hemen batabilmeleri için içlerine ağır cisimler koydurdum. Tapa fabrikasındaki fulminat de merkürü aldıktan sonra, mavnanın uzakdan bir motor ile ve işgâl kuvvetlerinden me'mûr edilecek İngiliz, Fransız ve İtalyan zâbitlerinin nezâreti altında haber edilerek Marmara'ya çıkarılmasını ve nezâretci ecnebî zâbitlerinin nezâreti altında, evvelce ihzâr edilen ve içinde fulminat değil, bir ağırlık bulunan uyduruk fulminat de merkür fiçılarının denize atılması ve onların yerlerine içinde fulminat bulunan hakîkî fiçıların yerleştirilmesini ve denize atılma 'ameliyâtı bitdikten ve içinde nezâretci bulunan İngiliz, Fransız ve İtalyan motor botları ayrıldıktan sonra mavnayı cer eden ve bizim tarafımızdan ihzâr edilen motor botun mavnayı Haliç'e değil Karamürsel istikâmetinde cer ederek mavnayı Karamürsel'e götürmesini tenbîh etdim.

Ankara'ya da Karamürsel'e gelecek mavnanın içindeki fiçıların Müttekâ'id Yüzbaşı Arif Efendi'nin nezâreti altında öküz arabalarına tahmîl edilerek bunlarla Ankara'ya veyâ lüzûm görülecek mahale sükûnetle götürülmesini yazdım.

20 Nisan 1337 (1921) Çarşamba. Öğleden sonra sevkiyâtın mavnaları cer etmek üzere göndermiş olduğu motorun direkli olduğundan köprüden çıkamayacağını ve İngilizlerin gelmemiş olduğu haber verdiler. Neden direkli motor göndermiş olduğunu sevkiyâtdan yâver vasıtasıyla tahkîk etdirdim. Bir yanlışlık olduğu anlaşıldı. Ekrem Bey, Ankara'ya gidecek ustaların para ve vesîkalarını bana teslim etti.

21 Nisan 1337 (1921) Perşembe. Muhârebe dâ'iresinden me'mûr edilen İbrahim Efendi geldi. İngilizlerin me'mûr ettiği İngiliz zâbitinin gelmediğini ve sevkiyât motor ve istimbotunun bu işi göremeyeceğini söyledi. Başka vâsıta ve para aramaya başladım.

Ankara'ya gidecek ustalar geldiler. Yol paralarını ve vesikalarını verdim. Lâzım gelen tenbîhâtda bulundum. Tophâne'ye gitdim. Hâzırlıklarını gördüm.

{86} 22 Nisan 1337 (1921) Cuma. Evde kaldım. Yapılacak işleri düşünerek planlar hâzırladım.

23 Nisan 1337 (1921) Cumartesi. Gazetelerde harekât-ı harbiyeye 'â'id mühim havâdis ve teblîğler yok. Bugün Berat Kandili imiş. Her taraf donadılmış. Rumların bir günü imiş. Nankör ve alçak Rumlar da Yunan paçavralarını sallandırmışlar. Harbiye Nezâreti'nde meşgûl oldum. Mühimmât ve levâzım işleriyle uğraşdım. Şubat ma'âşının nısf-ı ahîri olan otuz lirayı da aldım. İ'mâlât-ı Harbiye'den 'alâkam büsbütün kesildi.

24 Nisan 1337 (1921) Pazar. Topçu Müfettiş-i 'Umûmiliğinde , Anadolu'ya kaçırılacak eşyâ mes'eleleriyle meşgûl oldum. Sanâyi'-i Harbiye Yüzbaşı Hamit Harun Efendi ba'zı eşyâ şekil ve fabrika planı ve kataloglar getirdi. Anadolu'ya gönderilmek üzere Ekrem Bey'e verdim. Yıldız anbarındaki eşyânın çıkarılıp Anadolu'ya kaçırılması için çalışdım. Bu anbarlarda bulunan levâzım-ı sıhhiyenin talep edilmesini telefon ile Hilal-i Ahmer merkezine bildirdim. Hilâl-i Ahmer Re'isi –Hamit Bey'le görüşüdüm.⁷⁶ Hemen bir tezkere yazıp gönderdiler. Mu'âmeleye koydurdum. Anbarda seksen üç sedye bin dokuz yüz elli beş Harb paketi, on beş sıhhiye çantası ve sekiz eczâ-yı baytariye çantası vardır.

Bugünkü gazetelerde yine şâyân-ı kayd bir şey yoktur.

25 Nisan 1337 (1921) Pazartesi. Tasnîf-i Zâbitân komisyonu'ndaki vazîfemde çalışdım. Yüzbaşı Seyfi Efendi geldi. Akşâm fabrikadan ba'zı eşyâ çıkarıldığını bu işin müretteb ve müşevvikleri fabrikadan Matrahcı Mülâzım İbrahim Efendi ile evvelce Zeytinburnu fırınında bulunmuş Piyâde Yüzbaşı Selahaddin Efendi olduğunu bunlarla berâber Fazlı ve Kâmil nâmında iki zâtın daha bulunduğunu söyledi. Bunların başlıca aldıkları eşyâ, teferru'âtıyla biraz noksân bir kapsül ve sınıfa mahsûs bir dest-gâh, 500 sandık fişenk, 700 kûsûr eye, bir kutu vernik, bir mikdâr gomalakdır. Henüz İngilizlere 'aks etmemişse de fabrikada çalkanmıştır. Canım sıkıldı. Çünkü bunu yapanlar Anadolu'ya hem yüzlü

⁷⁶ Hilal-i Ahmer'in Milli Mücadele esnasında Anadolu'ya önemli miktarda tıbbi malzeme sevkiyatı yaptığı bilinmektedir. Hilal-i Ahmer Reisi olan ve o dönem *Hilaliahmerci* lakabıyla tanınan Hamit Bey ise (Hamit Hasancan) Kurtuluş Savaşı'nda Ankara Hükûmetinin İstanbul temsilcisi olarak çalışmıştır.

görünmek ve hem de onlardan para vurmak isteyen birtakım hezeledir. Yalnız bu işi yapmak için ba'zı me'mûrları para ile elde ettik. Şuna sarf ettik ve buna verdik diyorlar. Hiç beş para almaya tenezzül etmeyen ba'zı arkadaşlar sû'-i zan altında kalıyor. Ve bizim muntazaman yapacağımız işlere de mâni' oluyorlar.⁷⁷

{87} İngilizler haber alırlarsa bize mâni' olacaklar. Yâhûd sevkîyatımızı hiç olmazsa tâcize mecbûr olacaklar. Bunun üzerine fabrika me'mûrları bize eşyâ vermekde bir zamân tereddüd edeceklerdir.

Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu 'umûmî ictimâ' yapıdı. Jandarmaya verilecek zâbitân ile terfî' edecekler hakkında müzâkere ve münâkaşa cereyân etdi.

Fulminat de merkür bugün geç vakit Tapa'dan alınıp çıkarıldı. İnşallah selâmetle sâhil-i selâmete vâsıl olur.

Gazetelerde harekât-ı harbiyeye dâ'ir esâslı ma'lûmât yokdur.

26 Nisan 1337 (1921) Salı. Gazeteler, millî ordumuzun ta'arruza geçdiğini yazıyorlar. Dün akşâm Zeytinburnu'nu basanları merkez kumandanının yakaladığını Ekrem Bey haber verdi. Aralarında cereyân eden münâkaşayı anlattı. Dâ'ireye gider gitmez fulminatın sevkine me'mûr Ârif Efendi geldi. Fulminatı hâmil mavnanın motorla Marmara'ya doğru cer edildiğini ve bir parça açıldıktan sonra işgâl kuvvetleri, zâbitlerinin uzakdan nezâretleri altında: uydurma fulminat fiçılarının denize atıldığını ve bunların atıldığını gören ve hakîkî de merkür fiçıları olduğunu zanneden işgâl kuvvetleri zâbitlerinin İstanbul'a döndüklerini ve mavnanın Samatya önünde demirli bulunan ve Zeytinburnu'ndan çıkarılan eşyâyı hâmil bulunan motora aktarma ettiklerini, çünkü sevkîyat müdürünün o yerlere motor kapdanına emir vermiş olduğunu anlattı. Pek ziyâde canım sıkıldı. Bir kazâyâ meydân vereceklerinden endîşeye başladım. Kendisini bırakmadım. Sevkîyat müdürü çağrıldı. Neden böyle yapıldığı soruldu.

Zeytinburnu fabrikasından baskın yaparak ba'zı eşyâ çıkaranlardan biri sevkîyâta gidip, Ekrem Bey'in bu fulminatı da kendi motorlarına verilmesini söylediğini söylemiş. Sevkîyat müdürü de bunu doğru zannederek o yerlere kendi motoru re'isine öyle emretmiş. Bu rezîl herifler yalancılık etmişler. Fecî' bir kazaya sebep olacaklar. Sâ'ika-

⁷⁷ Sevkîyatla ilgili bu ve benzeri sıkıntıları İlyas Sami Kalkavanoğlu dile getirmiştir. *Millî Mücadele Hatıralarım* (yay.haz. İlşad Özkan & Hande Yavuz Topaç), (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2011) ss.26-29

yı hırsla menfa'atle olmayacak arsızlık ediyorlar. Uzun uzadıya müzâkereden sonra fulminat fiçlarıyla sevkîyât müdürüne tekrâr o motordan alınıp bir istimbot ile ve Ârif Efendi'nin nezâreti altında sevk edilmesine karâr verildi. Ârif Efendi'ye harçlık olarak da beş lira verdik.

Bir müddet sonra Tapa fabrikasında mevcûd -9000- kûsûr el bombasını İngilizlerin imhâ etmek istediklerini ve yarın için hâzırladıklarını haber verdiler.

Tekrâr şu'abât-ı 'â'idesi ve sevkîyât müdürü ile görüşülerek, bunun için de tekrar ittihâz edip icâb edenlere tenbîh olundu. {88} Seryâver, Tophâne'den diğerk grubun çıkarmak istediği kudretli cebel toplarının çıkarılmasında tavassutumu teklîf etdi.

Bugün bir müddet de Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu'nda meşgûl oldum.

27 Nisan 1337 (1921) Çarşamba. Topçu Müfettiş-i 'Umûmiliği nizâmname müsveddesini okudum. Fikir ve mütâla'amı yazdım. Tophâne'den on iki sandık çıkarılmış. Sevkîyâtın motoru Karamürsel'den gelmiş. Fakat Yüzbaşı Ârif Efendi'den haber yok. Bomba mes'elesini İngiliz zâbitleriyle Yüzbaşı İbrahim Efendi karârlaştırılmış. Ma'lûmât verdi. Yine de kendisine lâzım gelen ta'lîmâtı verdim. Miralay Salih Bey'e bir kıl kuyruk mürâca'at etmiş. İsmet Paşa'nın ihtiyâcından bahsetmiş. Kudretli cebel topu mühimmâtı istemiş. Kendisini tanımadığımı söyleyince, Topçu Kaymakâmı Kemal Bey'i getirmiş. Seryâver vâsıtasıyla tahkîkât yaptırıldı. Mustafa Kemal grubunun da bundan haberi olmadığı anlaşıldı. Zeytinburnu fabrikası müdürü Münir Bey telefon etdi. Akşâmüzeri onunla buluşduk. Kendisine Binbaşı Tosun Bey nâmında bir zâbit ile bir sivil mürâca'at ederek fişenk, kapsül ve bizim hâzırladığımız dest-gâh sandıklarını istemiş. Kendileri icâb eden makâmâta ve hatta Merkez Kumandanlığına ma'lûmât vermiş olduklarını da 'ilâve etmiş. Münir Bey ne yapayım, sizin bundan haberiniz var mı? diyor.

Bundan ma'lûmâtımız olmadığını söyledim. Veriniz diyemem dedim. Birçok türediler, eşyâyı alıp nâmûskârâne ve vatanseverlikle Anadolu millî mücâdele ordumuza teslim etmeyerek ona buna satdıklarını ve bu sûretle birçok vatansever ve nâmûskâr arkadaşlarımızı sû'-i zan altında bıraktıklarını tesbît etdik. Bu sebeple, millî ordumuza cansiperâne hizmet eden nâmûslu arkadaşlarımızı korumak için böyle tanınmayan ve kim oldukları bilinmeyen şahıslara bir şey verilmemesini ricâ ederim. Bir kayık tedârik

eden ba'zı sahte kahramanlar ortaya atıldılar. Her biri fabrikadan bir şey talep ediyor. İngilizlerin haber almasından ve fabrikayı işgâl etmelerinden endîşe ederim. Bugün yapmaya muvaffak olduğumuz vatanî hizmetleri de yapamayacak hâle düşeriz. Belki, Rumlar ve Yunanlılar da haber alıp birçok edepsizlikler yapacaklardır. Bütün fişenk, kapsül vesâ'ireyi elimizden alıp imhâ edebilirler. Binâen'aleyh, böyle hüviyetleri ve karakterleri ma'lûm olmayanlara bir şey verilmemesini tekrâr ricâ ederim, dedim.

Levâzım Yüzbaşısı Hidayet Efendi: Anadolu ordumuza melbûsât ve mühimmât satmak isteyen adamlar olduğunu ma'lûmât verdi.

{89} 28 Nisan 1337 (1921) Perşembe. Ekrem Bey'le dün Zeytinburnu fabrikası müdürü Münir Bey'in mürâca'at ve beyânları hakkında görüştük. Merkez kumandanlığına gitti. Onların da böyle bir şeyden haberleri olmadığını söyledikleri haberini getirdi.

Harb Sanâyi' Yüzbaşısı Ref'et ve Topçu Mümtaz Binbaşısı Seyfi Beyler geldiler. Cumartesi günü bir motor hareket ettirmek üzere ibtidâi bir hâzırlık yaptırmaya başladım. Mehmet Arif Efendi'den henüz bir haber gelmedi. Bomba motoru İngiliz zâbitin gelmeyeceğine göre tahmîl edilmesini İbrahim Efendi'nin tekrâr telefonla vâki'su'âline cevâben ve yeniden söyledim. Takrîben iki buçukda motorun hareket etmiş olduğunu ledettahkîk ancak anladım. Netîcenin ne olduğunu henüz öğrenemedim.

Köprüde Sanâyi'-i Harbiye zâbiti Ahmet Selim Efendi ile görüştüm. On sandık derûnunda üç dört destgâh hâzırlamışlar. Yarın inşallah, inâyet-i Hak'la fabrikadan çıkarılacakmış. Topçu Mülâzımı Nizameddin Efendi Çanakkale'den geldi. Oradaki tertîbât hakkında daha ziyâde ma'lûmât aldım. Bunların tahrîrî olarak bildirilmesini istedim. Onları da getireceğini va'd etdi. 'Umûmî ba'zı tavsiyelerde bulundum.

29 Nisan 1337 (1921) Cuma. Evde kaldım. Erkânıharb Kaymakâmı Kadri Bey geldi. Velâhd-ı Sultanın oğlu Ömer Faruk Efendi'nin de Miralay –Kel Asım- Asım Bey'le berâber Anadolu'ya gitmiş olduklarını ve Pâdişâhın haberi olmadığını söyledi.⁷⁸ Pâdişâhın dâmâdı velî'ahdın oğlu olması Anadolu efkâr-ı 'umûmiyesinde iyi bir te'sîr icrâ edecektir. Fakat burada Pâdişâh ve İngilizler tarafından 'acabâ nasıl telakkî edilecektir.

⁷⁸ Şehzade Ömer Faruk bu dönemde Anadolu'ya geçmiştir. Lâkin Mustafa Kemal, bu durumu sakıncalı bularak kendisinin İstanbul'da kalması gerektiğini lisan-ı münasip ile kesin surette bildirmiştir.

[30] Nisan 1337 (1921) Cumartesi. Sanâyi'-i Harbiye Yüzbaşı Arif Efendi geldi. Fulminatı Karamürsel'e çıkarıp teslim etmiş. Karamürsel Menzil Hattı Kumandanı Kaymakâm Ali Kadri imzâlı bir de makbûz getirdi. Pek ziyâde memnûn oldum. Bombalar da fabrikadan dışarıya çıkarılmış fakat henüz mahal-i maksûda gidememiş. İnâyet-i Hak'la bu akşâm gidecektir. 'Adedi on beş bini mütecâvizdir. Zeytinburnu'ndan da bu akşâm, inşallah motor hareket edecektir. Akşâm Sanâyi'-i Harbiye Zâbiti Hamit Harun Efendi geldi.

Yine çapulcu Selahaddin 'avenesinin {90} geldiklerini ve buna karşı ne yapmaları lâzım geldiğini soruyor. Rızâlarıyla onlara bir şey vermeyeceklerini ve ısrâr ederlerse merkez kumandanlığına ihbâr-ı keyfiyet edeceklerini söylemelerini ve zuhûrâta tevfiik hareket etmelerini söyledim.

Bugün Kars'dan, Adapazarı Topçu Kaymakâmı Mustafa Bey'den bir mektûb geldi. Seyahatden ve kendisinin Şark Ordusunda Topçu Müfettişi ta'yîn edildiğini ve Garb Ordusunda, Topçu Mümtâz Miralayı Asım Bey'in yaptığını, benim de Şark Ordusunda i'mâlât ve ta'mîrhânelerle poligon te'sîsim için oraya gelmekliğimi, geldiğim takdîrde Kâzım Karabekir Paşa'nın pek memnûn olacağını yazıyor.

1 Mayıs 1337 (1921) Pazar. Bugün Mayıs'ın biri olduğu gibi Hristiyanların Paskalyası ve 'amele bayramıymış. Şirket-i Hayriye, tramvay ve Haliç vapurları ta'tîl yapmışlar. Yalnız Seyrüsefâ'in vapurları işliyor. Paskalyada Hristiyanlara silâh atdırmadılar. Hatta mekteb kapılarında ba'zılarının üzerleri aranarak silâhları alınmış. Köprüyü çıktığım vakit Yunan zâbitleriyle türlü otomobillerin Fener Patrikhânesine –batakhânesine-gelmekte olduklarını gördüm.

Bombaların yükledildiği motor akşâm hareket etmiş. Zeytinburnu'ndan da diğer motora hacmen -350- sandık fişenk ve -15- sandık kapsül tahmîl edilip hareket etdirildiği, Zeytinburnu'ndaki arkadaşlar haber verdiler. Sevindim. Motorcu Laz Ali Osman da, illa bu gece bin sandık mühimmât istiyor. Yapması muhtemel münâsebetsizliklere mâni' olmak üzere ittihâz etdiğim tedâbir dâhilinde vermeye muvafakat etdim. Zeytinburnu fabrikasına gitdim. Mes'eleyi tertîb ve tanzîm etdim. Akşâmüzeri köprüde iki sarhoş Yunan zâbitinden birinin orada duran küfeci çocukların başlarına vurarak 'arz-ı şecâ'at etdiğini gördüm. Pek müte'essir oldum. Hemen gırtlığına sarılıp pençeleşmek arzûsu

beynime hücûm etdi. Vaz'iyet ve kılık kıyâfetimin buna müsâ'id olmadığını da idrâk etdim. O köpekler de vapura yürüdüler. Arkadan Osmanlı, İtalyan, Fransız ve İngiliz polisleri geldiler. Meğer ki, bu soysuz kahramanlar köprü üzerinde daha başkalarına da bu yolda ta'arruz ve hakaretlerde bulunmuşlar. Bir müddet sonra bu kahramanları fare kapanından çıkarılmış fareler gibi götürüldüklerini gördüm. Onların kahramanlıklarını seyreden {91} diğer Rum palikaryaları da bozuldular.

2 Mayıs 1337 Pazartesi. Hamit Harun ve Zeki Efendiler geldiler. Laz Ali Osman geç vakit gelip motorunun bozulduğunu ma'lûmât verdiğini ve arkadan büyük bir motor ve bir mavna ile ve içinde müsellağ eşhâs da olduğu hâlde Selahaddin ve bir müddet sonra bir inzibât zâbiti efrâd geldiğini ve İstanbul Mıntıkası Kumandanı Cemil Bey'in imzâsıyla bir kağıd getirdiklerini ve kendilerini tehdîd etdiklerini ve vahim bir mes'eleye meydân vermemek için Ali Osman nâmına ihzâr edilen mühimmâtdan -968- sandık mühimmât teslîm etdiklerini ve bu hâzırlığı Kâtib Ref'et isminde bir efendinin otoritelere ma'lûmât vermiş olduğunu ve zâten Ref'et ile para ta'âti edildiğini gördüklerini ve bu işde Asım ve fabrika müdürü Münir Beylerin de parmağı olduğunu kalb-i kuvvetle anladıklarını ve pek müte'essir olduklarını ve bundan böyle bu ahlâksız gürûh arasında çalışmayacaklarını söylediler. Pek ziyâde canım sıkıldı. Seryâver ve Ekrem Bey'le görüşüm. Ekrem Bey'le merkez kumandanı Süvâri Miralay Esad Bey'e gitdik. Mes'eleyi anlattım. O da müte'essir oldu. Tamâmen mâni' olamayacağını anlattı. Netîce olarak siz Anadolu'ya yazar ve orası da şu zevâtdan gayrısı bu işlere karışamaz derse, ben diğerlerine mâni' olurum, dedi. Bir telgraf müsveddesi hâzırladım. Ekrem Bey'e teslîm etdim. Bu esnâda Miralay – Kel Asım- Bey ile Şehzâde Faruk Efendi'nin Anadolu'ya kabûl edilmeyerek İtalyanların Isparta vapuruyla geri geldiklerini haber verdiler. Canım sıkıldı. Anadolu'nun ta'kîb etdiği hatt-ı hareket nedir bilemiyorum. İ'âde sebebi henüz ma'lûm değil.

3 Mayıs 1337 (1921) Salı. Topçu Müfettişliğinde Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu'nda meşgûl oldum. Zeytinburnu'nda ihzâr edilen mühimmât ve eşyâdan bir kısmı iki araba ile geldi. Akşâm Laz Ali Osman gitmiş. Ona arkadaşlar -1000- sandık fişenk vermişler. Onlardan sonra seryâverin yanına gelmiş. Beni de çağırıldılar. Daha cebhâne istiyor. Birçok palavralar! Neyse Anadolu'dan yeniden emir almadıkça kimseye bir şey veremeyeceğim diye kendini iknâ' etdim. Dört yüz kişisi varmış. Onlara silâh ve

cebhâne istiyor. Bunu da anlattım. Şehzâde Faruk Efendi'nin i'âdesini sordum. İnebolu'ya çıkınca Mustafa Kemal Paşa, Hânedân-ı Sultan ile Anadolu arasında bir ihtilâf olmasını arzû etmediğini ve kendilerinin Anadolu'yu teşrîfleri ile bu ihtilâfı ihdâs edeceği cihetle teşrîf {92} buyurmamaları menâfi'-i vataniye nâmına daha ziyâde muvâfık olur, me'âlinde bir telgraf vermiş. Ve İnebolu'ya da şehzâde hazretlerinin ma'iyetleriyle 'avdet edecekleri bildirildiğinden Miralay Asım Bey de berâber 'avdet etmek zorunda kalmış.

4 Mayıs 1337 (1921) Çarşamba. Bugün en ziyâde Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu'nda meşgûl oldum. Zeytinburnu'ndan kaçırılan on bir sandık eşyâ daha getirdiler. Yarın otomobil Zeytinburnu'na gidecek. Hâzırlanmış eşyâ varsa onları da alıp getirecek. İhtiyâten seyâhat vesîkası çıkarmak üzere dün fotoğraf vermişdim. Bugün de ihtiyâten Ekrem Bey'den takrîzen -150- lira aldım. Anadolu'ya kaçırılacak mühimmât ve diğer eşyâ hakkında hâzırlıklar yaptım ve yaptırdım.

5 Mayıs 1337 (1921) Perşembe. Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu'nda meşgûl oldum. Hamdi Usta geldi. Anadolu'ya gidiş vesîkası ve harcırah parasını verdim. Topçu Yüzbaşı Edirneli Kadri Bey'in kardeşi Ekrem Bey'i çağırdım. Geldi. Ali Osman hakkında ondan ma'lûmât aldım. Ali Osman'ın lehinde şehâdet etmiyor. Seryâver ve Ekrem Bey'le onu tanıştırdım. Trakya mes'elesi üzerinde epeyce görüştük. İngilizlerin bunda da bir dolap çevirmek istediklerini îzâh etdi. Şu sûretle görüşmemiz fâ'ideli oldu. Yüzbaşı Bilal Efendi geldi. Karaağaç mühimmât anbarlarında hâzırladığı eşyâ hakkında ma'lûmât getirdi. Aldırmak için vakit tesbît etdik. Diğer siparişlerimi de not etdirdim. Mülâzım Nizâmeddin Efendi geldi. Onunla da Çanakkale'den kaçırılacak eşyâ hakkında görüştük. Muhâberemiz hakkında ne yolda hareket edeceğimizi karârlaştırdık. Dâ'ireden çıkacağım sırada, motorcu Laz Osman geldi. Kendisine teslîm ettiğimiz eşyâyı götürüp teslîm ettiğini ve makbûz getirdiğini ve Zeytinburnu fabrikası müdürü Münir Bey'e teslîm ettiğini ve bir de mektûb getirip Harbiye Nâzırına takdîm ettiğini ve Merkez Kumandanı Esad Bey'le de görüşdüğünü söyledi. Esad Bey'e gitdim, görüştüm. Laz Osman'ın kendisine mektûb getirmediğini ve bir mektûbu seryâverin Nâzır Paşa'ya onun yanında okuduğunu ve kendisi için Ali Osman'ın beyânâtı mutlaka sıdka hâcet olduğunu ve getirdiği makbûz şâyân-ı kabûl ise ona göre mu'âmele edilmesini söyledi.

Ben de emniyet edemediğimi ve ma'mâfih makbûzu görmediğimi anlattım. Ali Osman ise Cumartesi günü behemehâl cephâne istiyor. Gûyâ, kendisine sekiz güne kadar millî ordumuzun ileri hareketine geçeceklerini {93} söylediklerini anlatıyor. Kendisine hiçbir söz vermedim. Münâsib bir sûretle savdım.

6 Mayıs 1337 (1921) Cuma. Evde kaldım. Bugün Hıdrellez idi. Çocuklarla vakit geçirdim. Arnavudlarla Yunanlılar arasında epeyce hâdisât olduğunu gazetelerde okudum. Hâdisenin daha da büyümek istimrârı gösterdiği tahmîn ediliyor.

7 Mayıs Cumartesi. Müfettişlikde nizâmnâmeyle meşgûl oldum. Seyfi Efendi geldi. Sıdkı Efendi'ye yazdığım mektûbu verdim. Yarın Anadolu'ya kaçırılacak kudretli cebel topu, mühimmâtı hâzırlıklara başladım. Gazeteler Arnavudlarla Yunanlıların arasının gitdikce açılmakta olduğunu, Yunanlıların ultiमतom vereceklerini ve ecnebî devletlere protesto verdiğini ve mes'eleyi İslâmiyet ve Hıristiyanet şekline sokmak istediğini ve hâlbuki mes'elenin Ortodoks Arnavudların paskalya yortuları için Perşembe'den Körpece'deki Rum Kilisesini işgâl edip Arnavudların artık âyini Arnavudca görmek istediklerini beyân etmelerinden bu yolda hareket ederek aralarında kavgalar zuhûr etmesinden 'ibâret bulunduğunu yazıyorlar.

8 Mayıs 1337 (1921) Pazar. Bugün gönderilecek kudretli cebel topu mühimmâtı için hâzırlık yaptım. Ve îcâb edenlere ta'lîmâtda bulundum. Ankara'dan Miralay Asım Bey'den mektûb aldım. Yeniden birçok şeyler istiyorlar. Sanâyi'-i Harbiye Mülâzımı Hayri Efendi'yi de buraya göndermişler. O da Asım Bey ve Sıdkı Efendi'den mektûblar getirdi. Fakat benim şahsım için müceb-i tesellî bir şey yok.

9 Mayıs 1337 (1921) Pazartesi. Öğleye kadar müfettişlikde meşgûl oldum. Asım Bey'e ve Sıdkı Efendi'ye mektûb yazdım. Akşâm Zeytinburnu'ndan gönderilecek eşyâ götürülmüş. Memnûn oldum.

10 Mayıs 1337 (1921) Salı. Bir müddet Harbiye Nezâreti'nde meşgûl olduktan sonra Tophâne'ye gittim. Mülâzım Ahmet ve Kaymakâm Münir Beylerle görüşüm. Yarın, Yıldız'a, hâzırlanan eşyâyı almak üzere bir kamyon gönderilmesini te'mîn etdim.

{94} 11 Mayıs 1337. 2 Ramazan 1339 (1921) Çarşamba. Harbiye Nezâreti'nde meşgûl oldum. Kamyon Yıldız'a gitmiş. Epeyce eşyâ getirdi. Almanya'da hesâbâtı tasfiye

edilecek makine, destgâh ve diğer levâzım hakkında, tecrübe dâ'iresinde ve Erkân-ı Harbiye-i 'Umûmiye İstihbârât Şu'besinde görüşdük.

12 Mayıs 1337 (1921) Perşembe. Harbiye Nezâreti'nde meşgûl oldum. Cumartesi günkü işler hakkında ihzârâtda bulundum.

13 Mayıs 1337 (1921) Cuma. Evde meşgûl oldum. Komşuları ziyâret etdim.

14 Mayıs 1337 (1921) Cumartesi. Harbiye Nezâreti'nde meşgûl oldum. Yarın akşâm tertîbât aldık. Salı günü için de hâzırlık yapacağız. Tophâne'ye gitdim. Münir Bey'i gördüm. Sözüde durmaz bir adam. İbrahim Bey'le görüşdüm. Bugün behemehâl Yıldız'a otomobil gönderilmesini tenbîh etmişdim. Gönderilmemiş olduğunu öğrendim. Pek canım sıkıldı. Yarın ve öbür gün behemehâl gönderilmesini tenbîh etdim.

15 Mayıs 1337 (1921) Cumartesi. Müfettişlikde ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu'nda meşgûl oldum. Gazeteler Müttefikînin Boğazlar ile İstanbul'u bî-taraf nokta kabûl ederek Yunan harb gemilerinin Marmara'dan uzaklaştırılmasına karâr verdiklerini yazıyorlar. Yıldız'a gönderilenlerden henüz bir haber yok. Merak ve ta'kîb ediyorum. Yarın için de başka hâzırlıklar yaptım.

16 Mayıs 1337 (1921) Pazar. Topçu müfettişliğinde ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu'nda meşgûl oldum. Akşâm motor -500- sandık ya'ni -1500- atım topçu mühimmâtı alıp hareket etmiş. Allah selâmet ihsân etsin. Yarın için de tertîbât aldım. Dün Yıldız'dan da otomobiller epeyce eşyâ alıp Ayasofya'daki gizli -nakliye bölüğü- deposuna getirmişler. Müfredâtını henüz bildirmedi. Orada bu eşyâ manifatura sandıklarına yerleştiriliyor. Manifatura konşimentosu alıp, manifatura sandığı olarak vapura tahmîl edilmek üzere Himmetzâde Hüsnü Bey'in köprü başındaki arziyesine gönderilmek üzere ihzâr ediliyorlar.

{95} Çanakkale'den Sâbık Boğaz Kumandanı Alman General Merten Paşa'nın⁷⁹ yâveri Suvâri Yüzbaşısı İbrahim Efendi geldi. Orada yapılmak istenilen teşkîlât hakkında ma'lûmât verdi. Bunun üzerine, Ankara'ya Çanakkale hakkında ya bize ta'lîmât verilmesi veyâhûd Yüzbaşı İbrahim Efendi'nin Ankara'ya gidip oradan kendisine ta'lîmât verilmesi için oraya gitmesine müsâ'ade ve emir verilmesi telgrafla yazıldı.

⁷⁹ Metinde hem eski yazıyla hem de Latin harfleriyle yazılmıştır.

Bugünden i'tibâren İstanbul ile Ankara arasında doğrudan doğruya 'umûmî telgraf muhâberesine –bizim gizli ve muhâbere hattımız ber devâm- başladı. İzmit, Yalova ve Şile taraflarındaki Fransız ve İtalyanlar ile henüz sulh hâlinde olmadığımızdan murahhaslarının kabûl edilmeyip i'ade edileceği, Japonya gibi bî-taraflardan olursa kabûl olunacağı bildiriliyor.

17 Mayıs 1337 (1921) Salı. Müfettişlikde meşgûl oldum. Dün Yıldız'dan kaçırılıp getirilen eşyâ hakkında Şerif Bey ile görüşüm. Kimyager Doktor Nuri Bey geldi. Onunla epeyce görüşük. Birçok işler karârlaşdırdık. Müttekâ'id Yüzbaşı Sağır Murat Bey geldi. Ankara'dan Miralay Ali Hikmet Bey'den selâmlar getirdi.

18 Mayıs 1337 (1921) Çarşamba. Sabahleyin erkenden Tophâne'ye gitdim. Dün akşâm çıkarılmasına mümâna'at edilen eşyâ ile müte'âkiben çıkaracağımız eşyâ hakkında fabrika müdürü Nuri Bey ile görüşük. Mutâbık kaldık. Kapıya koyduğu kontrol me'mûru muzır herifin oradan alınacağını va'detdi. Hamâllar ile şoför ve 'icâb edenlere tevzî' edilmek üzere Ahmet ve Selim Efendilere otuz iki lira teslîm etdim. Harbiye Nezâreti'ne 'avdet etdim. Akşâm Laz Ali Osman'ın motoru gelmiş, Zeytinburnu'ndan ta'lîmât ve hayli mühimmât verilmiş. Baruthânedeki Kimyager Midhat Efendi geldi. Oradan kaçıracağımız eşyâ hakkında görüşük. Biraz mu'arız ise de yola gelir gider.

19 Mayıs 1337 (1921) Perşembe. Müfettişlikde meşgûl oldum. Binbaşı Şevki Bey ve Hamit Harun Efendi geldiler. Epeyce görüşük. Kasatura ve kurşun hakkında Hamit Harun Efendi'ye tenbîhâtda bulundum. Nezâretde Ekrem Bey'le işlerimiz hakkında görüşük. Otuz bin lira daha aldım.

20 Mayıs 1337 (1921) Cuma. Evde kaldım.

{96} 21 Mayıs 1337 (1921) Cumartesi. Ekrem Bey'e uğradım. Ankara'dan yeni telgraflar gelmiş. Onları okudum. Bana 'â'id olanları aldım. Müfettişlikde meşgûl oldum. Kimyager Nuri Bey geldi. İşlerimiz hakkında onunla görüşük. Tophâne fabrikalarından Ankara'ya gideceklerin vesîkaları getirildi. Paraları verildi. Karamürselli Tahir Bey geldi. Yalova hakkında görüşük. Türkzâde Kâzım Bey geldi. Samsun'a gidecekmiş. Vesîka istedi. Merkez kumandanlığı yâveri Burhan orayla temâsda imiş. Ondan vesîkayı alıp Kâzım Bey'e verdim. Diğer işlerimle meşgûl oldum.

22 Mayıs 1337 (1921) Pazar. Öğleden sonra Harbiye Nezâreti'ne gelebildim. Ankara'ya göndereceğimiz sanâyi' zâbit ve ustalarının vesîkalarını verdim. İbrahim ve Ömer Bey geldiler. Onlarla da işlerimiz hakkında görüştük. Şevki Bey, Mehmet Ali Bey'in câmi'de beni bekleyeceğini haber verdi. Gitdim. Câmî'de aradımsa da bulamadım. Bugün pek yorulduğum. Ankara'ya Miralay Asım ve Mustafa Beylere mektûb yazdım.

23 Mayıs 1337 (1921) Pazartesi. Müfettişlikde meşgûl oldum. Laz Ali Osman geldi. Perşembe için kendisine Anadolu'ya götürmek üzere eşyâ vereceğimi va'ad etdim. Sabri Bey de mürâca'at etti. Nezâret Seryâverinin odasında görüştük. O da ba'zı levâzım ve destgâh göndermek istiyor. Fakat tehlike altında kalmak istemiyor. Akşam motor Zeytinburnu'na gelmiş. Tertîblediğimiz eşyâyı yükleyip gitmiş. Allah selâmet versin. Ankara'dan gelen telgraflardan ba'zılarını okudum. Bir tanesinde Ferit Paşa, Sait Molla ve 'avenesi sarâyda ictimâ' ederek Anadolu'ya ba'zı zâbitân gönderip ihtilâl çıkarılmak istendiği mevsûkan istihbâr edildiğinden grubun nazar-ı dikkati celb olunuyor.

24 Mayıs 1337 (1921) Salı. Müfettişlikde meşgûl oldum. Çanakkale'den tanıdığım Jön Mehmet geldi. Mühimmât istiyor. Kendisini Kaymakâm Mustafa Bey göndermiş. Mühimmâtı alıp götürecekmış. Ve kendisine bir parça para verileceğini emir ediyormuş. Bu sûret-i hareket hoşuma gitmedi. Mustafa Bey istediklerine bu sûretle ticâret yaptırmak istiyor. Ne sûretle verildiği, mikdârı ve kime verildiği Anadolu'ya yazılmak ve Karamürsel'den oraya teslîm edildiğine dâ'ir resmî makbûz getirmek şartıyla ve sırf Anadolu'ya mühimmât gitmiş olması mülâhazasıyla Pazar günü verdirebileceğimi va'ad etdim. Zeytinburnu'ndan Yüzbaşı Hasan Basri Efendi geldi. Münir ve Edhem Beylerin yaptıkları arsızlıkları söyledi. Pek canım sıkıldı. Ekrem Bey'le görüştük. Ona da canım sıkılmaya başladı.

{97} Çok söylüyor, az iş görüyor. Mehmet Nuri ve Şevki Beyler geldiler. Görüştük. Şevki Bey, terfi' defterine dâhil etmiyorlarmış. Onun peşinde. Mehmet Ali Bey'le görüştüm. Kendisinin Anadolu'ya çağrıldığını tebliğ etdim. Gideceğine söz verdi. Bayram ertesi gitmek üzere hâzırlanacak.

25 Mayıs 1337 (1921) Çarşamba. Müfettişlikde meşgûl oldum. Anadolu'ya kaçırılacak eşyâ için îcâb eden tertîbât alındı. Kimyager Nuri Bey geldi. Tahlîl ettiği yağların raporunu getirdi.

26 Mayıs 1337 (1921) Perşembe. Erkenden Harbiye Nezâreti'ne geldim. Ekrem Bey'le işlerimiz hakkında görüşdük. Benim hakkımda gelen ondaki telgrafı verdi.

Şifre mahlûlü.

23 Mayıs 1337

Bilâ-numro

Gruba teblîğ edildiği vechle, Anadolu ordusuna idhâl edilmek sûretiyle, Çarşambalı Mümtâz Topçu Kaymakâmı Eyüp Bey'in ma'iyetine intihâb edeceği diğer iki zâbit ile grubun İ'mâlât-ı Harbiye şu'besini temsîl etmeleri, Harbiye Dâ'iresinin teklîfi üzerine tensîb kılınmıştır.

Keyfiyetde mûmâ'ileyh evvel vechle teblîğ ve îcâbının ilgâsı matlûbdur.

Erkân-ı Harbiye-i 'Umûmiye Re'isi Vekîli

Fevzi

Ankara

Muhârib Gruba

Vürûdu:

25 Mayıs 1337

1-Grupda çalışan ve grubun münevver a'zâsı meyânındaki zâbitanın Anadolu ordusu kadrosuna idhâli ve buradaki zâbitânın terfî' ve ma'âş husûsunda hâ'iz oldukları bilcümle hukûkdan istifâde etmeleri tenbîh edilmiştir.

2-Bu maksadla hâlen grupta bulunan zâbitânın elyevm ne gibi vezâ'ifde buldukları ve müstehak-ı terfî olanlarının {98} birer kıt'a tercüme-i hâl ve grup âmiri tarafından usûlüne tevffiken tanzîm ve tasdîk edilecek birer kıt'a sicil varakalarının sürât-i irsâli.

3-Grubun bidâyet-i teşekkülünden beri gruba dâhil olan sûver-i muhtelif ile infikâk eden zâbitân ve me'mûrîne 'â'id ma'lûmâtın ayricâ bir cedvel hâlinde esâmisi.

Vürûdu:

Erkân-ı Harbiye-i 'Umûmiye Re'isi Vekîli

24 Mayıs 1337

Fevzi

Bu emirler üzerine, evvelce teşkîl etmiş olduğum, gizli İ'mâlât-ı Harbiye Grubu, Muhârib Grub'a ilhâk edilmiş oldu. Zâten bu grupla dâ'imâ teşrîk-i mesâ'i etmişdik. Yine böylece devâm edilecektir. Ve öylece devâm edildi. Çünkü Muhârib Grub'un elinde, İstanbul-Ankara arasında bir telgraf hattı vardı. Bununla muhâbere ediliyordu. Muhârib Grup, İ'mâlât-ı Harbiye fabrikaları, anbar ve depoları ve Harbiye Dâ'iresine bağlı mühimmât ve malzeme depoları ve levâzım dâ'iresine bağlı mensûcât ve Beykoz kundura fabrikası ve müştemilâtı ile berâber çalışabilecek eleman ve imkânlarla mâlik değildi.

Benimse, İ'mâlât-ı Harbiye'de, muhtelif zamânlarda muhtelif vazîfelerle çalışmış olmaklığım sebebiyle, oralarda iş başında bulunanları pek yakından tanıdığım ve onların da bana teveccüh ve i'timâdlarından a'zamî istifâde mümkündü. Ve İ'mâlât-ı Harbiye Grubu'nu bu sûretle kurmuşdum. Şimdi Muhârib Grub'a, grubumuz olduğu gibi ilhâk etmiş ve aynı hareket ve fedâkârlıklara devâm edeceklerdir. Ve millî mücâdelenin sonuna kadar da böyle devâm etmiştir.

Bugün Topçu Müfettişliğinde çalıştım. Topçu Mümtâz Binbaşı Dayı Sait'i Ankara'dan istemişlerdi. Onu çağırtdım. Geldi. Hemen hâzır olup Ankara'ya gitmek üzere gelip vesîka ve harcırâhını almasını söyledim. Gitmek istemiyor. Saçma sapan i'tirâzlar yapı. Canım sıkıldı. Ben de kendisini tehdîd etdim. Gideceğine söz verdi.

Mümtâz sınıflarında hocalığımızı yapan Selanikli Mühendis Sâlim Bey'le sınıf arkadaşım, Mühendis Burhâneddin ve yine Mühendishâne'de hocalık yapan Topçu Binbaşı Tahir Beyler geldiler. Anadolu'ya hizmete âmâde olduklarını beyân etdiler.

{99} 27 Mayıs 1337 (1921) Cuma. Evde vakit geçirdim.

28 Mayıs 1337 (1921) Cumartesi. Sabahleyin Tophâne'ye gitdim. İbrahim Bey'i bulamadım. Sevkiyâtdaki Nâzım Efendi ile Şoför Şevket'i gördüm. Ba'zı tenbîhâtda bulundum. Ekrem Bey'le görüşük. Müfettişlikde meşgûl oldum. Mühendis Burhâneddin Bey'le Binbaşı Nahid Bey geldiler. Zeki Efendi geldi. Cuma gecesi -500-sandık cebhâne teslim etmişler. Akşamüzeri, Merkez Kumandanı Miralay Esad Bey'le görüşdüm. Onun otomobiliyle köprüye indik. Kadıköy İnzibât Karakolu'nda bir müddet oturduk. Mıntıka İnzibât Kumandanı ile görüşük.

29 Mayıs 1337 (1921) Pazar. On bir on beş vapuruyla İstanbul'a geçdim. Harbiye Dâ'iresine girerken Ekrem Bey'le karşılaştık. Merkez Kumandanlığından su'âl edilen Selahaddin mes'elesini halle gidiyordu. Müfettişlikde meşgûl oldum. Bizim gizli hizmetler hakkında Miralay Ömer Lütfü Bey'le görüşük. Şerif Bey ile de Yıldız deposundaki eşyâ hakkında da görüşük. Binbaşı Hamdi Bey geldi. Hakkındaki gizli telgrafı kendisine okutdum. Hecelemeye başladı. Salı günü kat'î cevâb getireceğini va'detdi.

Nahid Bey'le eyer takımları hakkında görüşdüm. Ve adresini aldım. İbrahim Bey'le fişenk kurşunları hakkında müzâkere yaptık. Yüzbaşı Veysi ve Ramiz Mestan ustanın vesîka ve Anadolu'ya geçmeleri için harcırahlarını verdim. Yüzbaşı Cemal Efendi ile vapurda berâber Kadıköy'e geçdik. Baruthânedeki hâzırlıkları hakkında ma'lûmât verdi. Tenbîhât-ı lâzımede bulundum.

Gece Osman Bey'e, Ahmet ve İsmail Paşaları ziyâret ederek kendilerine vedâ' etdim.

30 Mayıs 1337 (1921) Pazartesi. Sabahleyin erkenden araba gelecekdi, gelmedi. Canım sıkıldı. Esbâbını tahkîk etdiririm. Emrin teblîğinde kusûr edilmiş olduğu anlaşıldı. Bilmecbûrî dâ'ireye gidemedim.

31 Mayıs 1337 (1921) Salı. Erkenden İstanbul'a geçdim. Ekrem Bey'le görüşük. Zeytinburnu'ndan Sanâyi'-i Harbiye Yüzbaşı Hasan Basri Efendi geldi. Altmış bir

sandık eşyâ hâzırlamış olduklarını haber verdi. Nakil vasıtası istiyor. Ona, lâzım gelen tenbîhâtda bulundum. Ahmet Zeki Efendi geldi. Akşâm Zeytinburnu'na Mehmet Edib'in motoru gelmiş. Hâzırlanan eşyâyı almış. Tophâne'den Şoför Şevket Efendi geldi. Tophâne'ye çıkarılan eşyânın listesini getirdi.

{100} Onunla epeyce çeneleşdik. Bir müddet Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu'nda çalışdım. Ağır Topçu Şu'besi Müdürü Sâlih Bey'le görüşdüm.

1 Haziran 1337 (1921) Çarşamba. Tophâne'ye gitdim. Sevkiyâtçılar, fabrikacılar ve müdürleriyle görüşdüm. İcâb edenleri ve Anadolu ordumuza hizmet edenleri birbirleriyle tanıştırdım. Teşrik-i mesâ'i etmelerini tenbîh etdim. Yarın akşâm için Zeki'ye haber gönderdim. Ekrem Bey'le görüşdük. Dursun'un parasını verdim. Müfettişlikde meşgûl oldum. Hâriciye Nezâreti'ne gitdim. Büyük bacanağım Behçet Bey'in birâderi Memduh Bey'le görüşdüm.

2 Haziran 1337 (1921) Perşembe. Topçu Müfettişliği'nde ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu'nda meşgûl oldum. Laz Ali Osman ve Sağır Murat Bey geldiler. Anadolu'ya kaçırılan mühimmât ve eşyâ hakkında görüşdük. Fabrika hamâlları grev yapmış olduğundan Ali Osman'ın bu akşâmki seferi Cumartesi gününe te'hîr edildi. Topçu Miralay Salih ve Binbaşı Necip Beylerle, Pazar günü kaçırılacak, silâh, mühimmât ve malzeme hakkında görüşdük ve hâzırlığa başladık. Akşâmüzeri de Yüzbaşı Hidayet Efendi ile görüşdük.

3 Haziran 1337 (1921) Cuma. Evde vakit geçirdim.

4 Haziran 1337 (1921) Cumartesi. Sabahleyin Tophâne'ye uğradım. Oradan kaçırılacak silâh, tezgâh vesâ'ire hakkında arkadaşlarla görüşdüm. İskeleden sonra müfettişlikde meşgûl oldum.

5 Haziran 1337 (1921) Pazar. Müfettişlikde meşgûl oldum. Akşâm Laz Ali Osman'ın motorunun Zeytinburnu'na gidip hâzırlanan malzemeyi alıp götürmesi karârlaşdırılmış olmasına rağmen motorun Zeytinburnu'na gelmediği haberini getirdiler. Canım sıkıldı. Ankara'ya Asım Bey'e mektûb yazdım. Vaz'iyet hakkında ma'lûmât verdim. Laz Ali Osman geldi. Yunanlıların torpil yüklü bir motoru yakaladıklarını ve bu sebeble inzibâtî tedbîrleri artırdıklarını ve kendi motorunun sür'ati az olduğundan gidemeyeceğini ve

dün gece geç vakit yüklediği hamûleyi çıkarmak istediğini söyledi. Sağır Murat Bey'le motorunun da bu akşâm gitmemesi ve bu motorla Anadolu'ya gidecek zâbitlerin da motora bindirilmemesini tenbîh etdim. Nihâyet Murat Bey'in motoruyla {101} Ali Osman'ın motorundaki eşyâyı da alarak bir tecrübe yapması takarrür etdi.

6 Haziran 1337 (1921) Pazartesi. Akşâm Murat Bey'in motoru Laz Ali Osman'ın motorundan çıkardığı -400- sandık mühimmâtı da alıp gitmiş olduğunu haber getirdiler. Cenâb-ı Hak selâmet ihsân etsin. Fabrikalardan epeyce eşyâ çıkarıldı. Onların listelerini de getirdiler. İngilizler artık Yunanlılara müzâheret edeceklerini i'lân ediyorlar. Bî- tarafılığı bırakacaklarmış. Sanki şimdiye kadar bî-tarafmışlar. Cihânı iğfâl edip, insan 'âlemine hakaret eden sizlerden daha insâfsız mahlûklar tasavvur edilebilir mi?

7 Haziran 1337 (1921) Salı. Murat Bey'den henüz haber alamadım. Merâk içindeyim. Müfettişlikde meşgûl oldum. Bugün 'arefe olduğu için kimse gelmedi. Anadolu'da İngiliz câsûsu ve Afgan emîrini İngilizlerin ta'lîmât ve emri tahtında katledenlerden Mustafa Sagir'in bütün İngiliz denâ'etini ortaya çıkarıp, 'âlem-i insânîyete karşı İngiliz hunhârlığını gösterdikden sonra Anadolu hükûmetimiz tarafından i'dâm edilmesi İngilizleri büsbütün kudurtmuş ve kuduz köpek gibi etrâfa ve bilhassa biz İslâmlara yeniden ta'arruz edecekleri, ajans haberlerinden anlaşılıyor. Hatta Malta'dan bıraktıkları -40- ma'sûmun birine yeniden İstanbul'dan tevkîfât yapacakları rivâyet ediliyor.

8 Haziran 1337 (1921) Çarşamba. Bugün Bayram-ı Şerîf'in birinci günüdür. Günü bayram tebrîkleriyle geçirdim.

9 Haziran 1337 (1921) Perşembe. Bugünü de bayram tebrîk ve i'âde tebrîkleriyle geçirdim. Yüzbaşı Arnavud Recep Bey'in refikası, Galip Kemali Bey'in baldızı, Galip Kemali Bey'in benim hakkımda işgâl kuvvetlerinden İtalyan Miralay Kabrini'ye yazdığı tavsiye kartını verdi.

10 Haziran 1337 (1921) Cuma. Günü yine arkadaş ziyâretleriyle geçirdim.

11 Haziran 1337 (1921) Cumartesi. Sabahleyin Binbaşı Hamdi Bey'e tesâdüf etdim. Anadolu harekâtı hakkında mantıksız beyânâtda bulundu. Ben de kendisine sen

Anadolu'ya gidecek tapa yapacaksın dedim. Ekrem Bey'le görüştüğ. Bir müddet müterettid bir vaz'iyette beklemeye bir şey çıkarıp kaçırmamaya karar verdik.

{102} İcâb eden arkadaşlara da bu yolda teblîgât yaptım. Bayram günlerinde Fransızların Zeytinburnu'nda ba'zı kontroller yaptıklarını ve hâzırlanan eşyâyı oradaki arkadaşların Fransızların nazarından gizlediklerini öğrendim. Topçu Mümtaz Hamdi Bey geldi. Telâş içinde: "İşgâl kuvvetleri zâbitası beni ta'kîb ediyorlar. Tophâne'de mitralyöz aramışlar. Nuri Bey İngilizlere onun hesâbını eski müdür vermiş demiş. Ben de fazla hizmet etdim. Mitralyöz ve namlu verdim. Aman ne yapayım? Beni aşırınız. Nâzır Paşa'ya mı mürâca'at etsem. Ne yapсам?" dedi. Ben de hangi gruba silâh verdinse o gruba mürâca'at et. İ'timâdnâme al Anadolu'ya kaç dedim, diyerek kendisini tesellî etdim.

Anadolu'nun İngiliz esîrlerinden bir kısmını serbest bırakmış olduklarını öğrendim.

Akşâmüzeri İstanbul Kabinesi'nin tebeddül edeceğini kâbineyi ya Ferit alçağının veyâhûd Kiraz Hamdi ahlâksızının kuracağı diğere bir rivâyete nazaran da Ali Rıza Paşa'nın muhtelit bir kâbine kuracağı söylentileri dolaşmaya başladı. İtilâfci ve Nigehbâncı köpekler ilkbahârda meydâna çıkan yılanlar gibi meydâna çıkarlar. Bugün Köprü üzerinde Hakkı ile Behzat alçağına tesâdüf etdim. Akşâm gazetesinde Yunanlıların Kılıkış harb gemisinin İnebolu'yu bombardıman ettiğini ve hükûmet konağını tahrîb ettiğini okudum. İngilizler muvaffakiyetleriyle iftihâr etsinler.

12 Hâziran 1337 (1921) Pazar. Dâ'irede Ekrem Bey'i aradım, bulamadım. İstihbârât işleriyle meşgûl, Erkânıharb Yüzbaşısı Seyfi Bey'i buldum. Onunla görüştüğ. Dün kendisine Lehistan Sefîri haber göndermiş. Evine gitmemesini tavsiye etmiş. Kendisini gündüz yine iki Türk zâbiti evinde aramış. Seyfi Bey de gece evde kalmamış. Öğleyin yine Ekrem Bey'i aradım bulamadım. Gelip tekrâr savuşup gitdiğini diğere arkadaşlar söylediler. Nezâret yâverlerinin odasına uğradım. Yâver Yusuf Bey, başda Nâzır Paşa olduğu hâlde yüz kişilik bir tevkîf listesi yapılmış olduğunu, benim de bu listeye dâhil bulunduğumu ve savuşmamı bir iki gün görünmememi ve ahîren sivillerle Nâzır Paşa'nın tevkîfinden sarf-ı nazar edilmiş olduğumu söyledi.

{103} Mes'elenin bu derece ehemmiyetli olmasına rağmen Ekrem ve Seyfi Beylerin beni haberdâr etmeden savuşmalarına ve benim bittesâdüf mes'eleye ıtlâ' hâsıl etmiş olmaklığıma pek canım sıkıldı.

Topçu Mümtâz Yüzbaşı İbrahim Bey gelmişti. Onunla, Ömer Bey'e gittik. İktizâ-yı hâlde onların evlerinde saklanıp saklanamayacağımı sordum. Pek fedâkârâne cevâb verdiler. Memnûn oldum. Nesîb Bey'e tesâdüf etdik. Yarın Miralay Kabrini'ye gidip tavsiye kartını vermemeliğimizi karârlaştırdık.

Bugün Üsküdar'da bir Topçu Yüzbaşısı aramış olduklarını öğrendim. Kadıköy İnzibât Karakolu'na uğradım. Benim tevkîf edileceğimden haberdâr olurlarsa, der'akab beni haberdâr etmelerini ricâ etdim. Evde, Ra'nâ'ya ve kayınvalideye mes'eleyi anlattım. Cenâb-ı Hak'dan selâmet temennî etdik.

13 Haziran 1337 (1921) Pazartesi. Zirâ'atçı Nesip Bey uğradı. Berâber İstanbul'a geçtik. İtalyan Konsoloshânesine uğradık. Nesip Bey Miralay Kabrini'yi sordu. Ta'rîfleri vechle gidip Kabrini'yi bulduk. Yâveri bizi kabûl etdi. Şimdi gidecektir. Sâ'at beşden yediye kadar buradadır. O vakit geliniz dedi. Kapıdan çıkarken Kabrini'ye rast geldik. Yanında fesli birisi vardı. Güzel Türkçe biliyor. Kabrini Nesip Bey'i tanıdı. Ona fazla iltifât etdi. Fesli zât da Nesip Bey'i tanıyor. Ziyâret sebebini sordu. Nesip Bey ufak bir ma'lûmât verdi. Mûma'ileyh şimdi o tevkîfât ve ta'kîbât mes'elesi zâ'il oldu. Biz de onun için gedyorumuz. Bana İstanbul (42) numroya telefon ederseniz îcâb eden ma'lûmâtı veririm, dedi. Hem de kimi isterseniz kaçırayım dedi. Merâk etmeyiniz diye de i'lâve etdi. Bu zâtı harb esnâsında ve mütâreke zamânında büyük rütbede 'askerî bir kâtib üniformasıyla görüyordum. O zamân Almanların yanında tercümân imiş. Şimdi de İtalyanlara tercümânlık ediyormuş. Musevî Yaşo [?] Efendi imiş.

Orada Nesip Bey'den ayrıldım. Sevkiyâta geldim. Oradaki arkadaşlarla vaz'iyet ve işlerimiz hakkında görüşüdük. Sonra tekrâr Nesip Bey'le buluşduk. Miralay Kabrini'ye gittik. Herif bana el verdi. Nesip Bey'e çok iltifât etdi. Vaz'iyet hakkında ma'lûmât verdi. Tevkîfât hakkında şimdi bir şey yok. Fakat hiç olmaz diye de te'mîn edemem. Merâk etmeyiniz. İsterseniz pasaport verip göndereyim. Fakat burada kalırsanız daha iyi olur dedi. Vaz'iyeti uzun uzadıya anlattı. {104} Sûret-i 'umûmiyede iyice görülüyor.

Fakat ne kadar iyi olsa da düşmandan biridir. ‘Avdetde yine bana el vermedi. Canım sıkıldı. Galip Kemali Bey’in kartını da verdim. Galip Kemali Bey’e selâm ederim dedi.

Bugün, zâten kabineye Hâriciye Vekîli olarak İzzet ve Bahriye Nâzırı olarak da Salih Paşaların dâhil olduklarını teblîğ-i resmîde okudum. Merkez Kumandanı Sûvârî Miralay ve Müşîr İzzet Paşa’nın kardeşi Esat Bey de İstanbul polis müdürü olmuş. Buna da memnûn oldum.

14 Haziran 1337 (1921) Salı. Harbiye Nezâreti’ne gitdim. Ekrem Bey’le görüşük. Ankara’dan gelen yeni telgrafları okudum. Bana ‘â’id olanları aldım. Polis müdürüne gitdim. Esat Bey’i tebrîk etdim. Tophâne’ye gitdim. Ahmet Selim, İbrahim, Münir ve Kimyager Nuri Beylerle görüşüm.

15 Haziran 1337 (1921) Çarşamba. Ankara’ya teklîfâtta bulunan Osmanlı Bankası me’mûrunun ismi Hakkı Safvet Bey olduğu anlaşıldı. Evvelâ, liman dâ’iresinde İhtiyât-ı Zâbitân Cem’iyeti Re’îsi Süreyya Bey ile beni Yüzbaşı Seyfeddin Bey birbirimize takdîm etti, tanıştırdı. Bundan sonra teklîfâtını dinledim. Mukâbil teklîflerimi yaptım. Yarın öğleye birleşmek üzere ayrıldık.

Evvelâ, Galata’daki Osmanlı Bankası’na gitdim. Bir Müslüman me’mûr olan İzzet Bey nâmındaki zâtdan Hakkı Safvet Bey’i sordum. Hakkı Safvet Bey’in İstanbul cihetindeki Osmanlı Bankası’na tahvîl-i me’mûriyet etmiş olduğunu öğrendim.

Oraya gitdim. Kendisini buldum. Evvelâ benden korkdu ve çekindi. Hüviyetimi söyledim. Kendisini te’mîn etdim. Nihâyet, asıl teklîfi yapanın bir İtalyan olduğunu söyledi. Akşâmüzeri, sâ’at beş buçukda buluşup asıl teklîfi yapan İtalyanlara gitmeye karâr erdik. Dâ’ireye döndüm. Binbaşı Sait Bey geldi. Onun Ankara’ya gitmek için îcâb eden mu’âmelesini ikmâl etdim. Mehmet Nuri ve Hamdi Beyler geldiler. Onların dertlerini dinledikten sonra Bayezid’de İstihkâm Mümtaz Kaymakamı Mehmet Ali ve Mümtâz Binbaşı Şevki Beylerle buluşduk. Onların da Ankara’ya gitmeleri lüzûmu üzerine müdâvele-i efkâr etdik. Grup arkadaşlarımızdan Ekrem ve Seyfi Beylerle görüşüm. Seyfi Bey, benimle onun hakkında bir jurnal olduğunu söyledi. Bu jurnalde Binbaşı Eyüp Bey’le (Ben o vakit kaymakâmdım.) Yüzbaşı Seyfi Bey, Zeytinburnu Fabrikası’nı Anadolu’ya nakletmeye çalışıyorlar, deniliyormuş. Akşâmüzeri ordu ve donanma pazarında İbrahim Paşa’yı {105} ziyâret etdim. Hakkı Safvet Bey’le

buluşduk. Beyoğlu'na geçtik. Esliha teklîf eden zâtı bulamadık. Otomobil ve tayyâre teklîf eden diğeri bir beyle görüştük. Diğeriyle de yarın akşâm görüşeceğiz.

16 Haziran 1337 (1921) Perşembe. Öğleye kadar müfettişlikde meşgûl oldum. Anadolu'ya gönderdiğimiz ustalardan üçünün evrâkını ve harcırahlarını kendilerine verdim. Tophâne'ye geçtim. Oradan İtalyan Despo'ya [?] gittik. Bu zâtı tanıdım. Evvelce Anadolukavağı'ndaki karantinada kâtib idi. Hâlbuki bana Sardunya zırlısının ikinci kapdanı diye takdîm etdiler. Saçma sapan sözler söylüyor. İfâdesinde ciddiyet yok. Teklîf ettiği eşyânın evsâfını bilmiyor. Kataloğu yok. Tekliflerini kâğıt üzerinde tesbît etmesini söyleyerek ayrıldık.

Tekrâr Tophâne'ye uğradım. Nâzım Efendi'ye lâzım gelen tenbîhâtda bulundum. Oradan postahâneye geldim. Postahâne yüksek me'mûrlarından İhsan Bey nezdinde Ruslarla görüştüm. Bunlar da kendilerini pek kurnaz görüp bize yutdurmak istiyorlar.

Hakkı Safvet Bey'le birleşerek Beyoğlu'na geçtik. Dün akşâmki İtalyanlarla görüştük. Onlar da benim (Desiv) ile görüşdüğümü, kendisinden öğrenmişler. Bir şey'e karâr veremediler. Cumartesi günü tekrâr görüşmek üzere ayrıldık.

17 Haziran 1337 (1921) Cuma. Günü evde geçirdim.

18 Haziran 1337 (1921) Cumartesi. Kısmen müfettişlikde ve kısmen Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu'nda meşgûl oldum. Fabrikalardan birçok zevât geldi. Lehü'l-hamd: İngiliz arsızlığı oldukça hafifledi. Akşâmüzeri Beyoğlu'na geçtim. İtalyanlarla görüştük. Şifâhî teklîflerini dinledim. Tahrîrî teklîf kataloglarını berâber aldım.

19 Haziran 1337 (1921) Pazar. Müfettişlik ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu'nda meşgûl oldum. Mülâzım Cemal, Binbaşı Hamdi, Binbaşı Şevki ve Kaymakâm Mehmet Ali Beylerin Anadolu'ya geçme vesîkalarını verdim. Dayı Sait'e de tenbîhât-ı lâzımede bulundum. Zeytinburnu fabrikalarından marangoz ustalarıyla {106} Harb Sanâyi' zâbitleri geldiler. Kendilerine tenbîhât-ı lâzımede bulundum. Tapa Fabrikası'ndan Boşnak Mehmet Usta geldi. Ona da tenbîhâtda bulundum.

Bugünkü İkdâm Gazetesi Yunan Kralı Kostantin'in İzmir'de vurulduğunu bir kurşun karnından bir kurşun da omzundan yediğini yazıyor. Bir iki gün evvel de buna dâ'ir bir havâdis vardı. İnşallah te'yîd eder. Ölmez sürünür.

20 Haziran 1337 (1921) Pazartesi. Bir müddet müfettişlikde meşgûl oldum. Mehmet Ali ve Şevki Beylerle görüşüdüm. Laz Ali Osman rast geldi. Canımı sıkıdı. Akşâmüzeri, vapurla İnebolu'ya gidecek arkadaşı geçirmeye gıtdim. Bir müddet Abdullah Efendi'de oturduk. Onlara selâmet temennîsiyle ayrıldım.

21 Haziran 1337 (1921) Salı. Müfettişlikde ve komisyonda meşgûl oldum. Hasan Basri Efendi geldi. Zeytinburnu'nda Fransızların öteye beriye nöbetçi ikâme etdiklerini ve işlerimizin 'avk ve te'hîre uğrayacağını anlatdı. Gerek bu mes'eleyi görüşmek ve gerekse sevkiyât hakkında ma'lûmât almak üzere Tophâne'ye gıtdim. Hakkı için muhâsebeciye söyledim. Yarın için va'detdi.

Fransızların da İngilizler gibi arsızlığa başladıkları anlaşılıyor.

22 Haziran 1337 (1921) Çarşamba. Müfettişlikde ve komisyonda meşgûl oldum. Birçok gelen ve giden oldu. Muharrem'in hareket vesîkasını verdim. Kendisine, verilmiş olan on yedi lirayı tahsîl etdim. Fransızların Davutpaşa'daki mühimmâtı alıp Rami'ye götürdüklerini ve nezâretleri altındaki bütün mühimmât ve levâzım-ı harbiyeyi imhâ edeceklerini hükûmete tebliğ etdiklerini öğrendim. Hükûmet bunu protesto etmiş. Bu mühimmât istikbâl ordumuzundur. Bunu Sevr Mu'âhedesi bile kabûl ediyor, demiş. Fransızlar da yalnız Anadolu'da kalan cebhâneniz, mu'âhedenin ordunuza bıraktığından fazladır, cevâbını vermişler. Allah cezâlarını versin.

Bugün, Ankara'dan gelen telgraflar meyânında Hilâl-i Ahmer Re'îsi Bey'e de bir telgraf vardı. Bu bir cevâbdır. "İngilizlerle biz de temâs etmek isteriz. Ta'yîn edilen bir murahasların salâhiyet, me'mûriyet ve isimlerin de sür'atle tahkîki ve iş'ârı." deniliyor. Gazetelerde, bugün lehimizde birçok havâdisler vardır.

{107} 23 Haziran 1337 (1921) Perşembe. Müfettişlikde ve komisyonda meşgûl oldum. Muharrem'in arkadaşlarından daha ikisi geldi. Onların da mu'âmelesini ikmâl etdim.

24 Haziran 1337 (1921) Cuma. Günü evde geçirdim. Ba'zı gezintiler yaptım.

25 Haziran 1337 (1921) Cumartesi. Müfettişlikde ve komisyonda meşgûl oldum. Birçok zevât onların dilek ve mütâla'alarını dinledim. Dilek ve tavsiyelerimi söyledim. Sikkezen Rüşdü Efendi isminde biri dâmâdı Ahmef Efendi nâmında bir zât ile geldi. Sikkezen Rüşdü Efendi çenesi düşük birçok şeyler söylüyor. Ne istediğini

anlayamıyorum. Dilinin altında bir şeyler dolaşüyor. Açık söylemiyor. Mübhem birtakım ifâdeler. Ne istiyorsan açık söyle dedim. Fakat yine mübhem ifâdelerinde devâm etdi. Vedâ' edip gitdi. Tahniye sermakinisti geldi. Onunla da görüşüp anlaştık. Gazetelerde, Kocaeli şibh-i cezîresinde harekât-ı 'askeriyenin lehimizde cereyân etmekde olduğunu okuyoruz.

Paris Konferansı üzerine, Yunanlıların Anadolu'dan çıkmaları hakkında karâr verildiği söyleniyordu. Bugünkü gazeteler, İzmir de dâhil olduğu hâlde Anadolu'nun kâmilen tahliyesi, Trakya mukarrerâtının bâdehu hâl ve tahliye edilen mahallerde beynelmilel jandarma ikâmesiyle ekalliyetler hukûkunun muhâfazası şartıyla kendi tavassutlarını kabûl edip etmediği bir nota ile Yunanistan'dan su'âl edildiğini okuyoruz.

26 Haziran 1337 (1921) Pazar. Müfettişlikde ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu'nda meşgûl oldum. Bugün Kuvâ'yı Millîye'nin İzmit'e dâhil olduğuna dâ'ir bir rivâyet çıkdı. Akşâmüzeri de İngiliz mümessil-i 'askerisi tarafından İzmit'e İngiliz hukûkunu muhâfaza etmek üzere bir muharribin gönderilmiş olduğu bildiriliyordu. Yunanlıların henüz mü'telifin notasına cevâb verip vermediğini gazeteler yazmıyorlar.

26 Haziran 1337 (1921) Pazartesi. Müfettişlikde ve komisyonda meşgûl oldum. Anadolu'dan istenilen şoförleri gönderdim. Silâh mes'elesi için Süreyya Bey nâmında bir zât geldi. Uzun uzadıya görüşdük. Son fiyatı bildirdi. Anadolu'ya yazıp bildireceğimizi va'ad etdim. Fakat ma'âlesef Anadolu'ya yazılanlara cevâb alamıyoruz. Canım sıkıldı.

{108} 28 Haziran 1337 (1921) Salı. Bugün mütemâdiyen top sesleri geliyor. Fakat nereden ve kimin tarafından atıldıklarını anlayamıyoruz.

29 Haziran 1337 (1921) Çarşamba. Dün sabah sâ'at yedide millî kuvvetlerimizin İzmit'e girmiş olduğunu öğrendim. Sevindim. Alçak Yunanlılar çıkarken Çerkes, Abaza hâ'inleriyle berâber müştereken katli'âmlar ve yağmakârlıklar yapmışlar. Pek çok Türk-islâm kanı akıtmışlar. Ve pek çok hân mân söndürmüşler. Ve pek nâmûs tecâvüzleri yapmışlar. Yunanlıların esnâ-yı tahliyede bu denâ'eti irtikâb edeceklerini intikâl eden hükûmet ahâli-i islâmiyeyi getirmek üzere gönderdiği vapurlar Adalar civârında, sözüm ona, medenî mü'telifin kuvvetleri tarafından muhtelif bahânelerle tevkîf edilerek, Yunanlıların islâmları boğazlamasına meydân vermişler. Cenâb-ı Hak yakında onlara da

cezâsını verir. Birçok Rum ve Ermenilerle berâber buraya zâlim ve alçak Abazalar da gelmişler. Bunların ekserîsinin üzerinde gasb ettikleri eşyâ ve hatta kulağıyla berâber kesilmiş küpeler ve parmaklarla berâber kesilmiş yüzüklere tesâdüf edilmiştir. Bunlardan irtikâb edilen denâ'etin derecesi anlaşılıyor. Adapazarı'nda Yunanlılar tarafından kaymakâm ta'yîn edilen ve yüzbaşılarla berâber ahâli-i islâmiyeye buğz ve te'addî eden ve güzel islâm kadınlarını Yunan kumandanına teslim eden Abaza Mustafa ile daha ba'zı e'dâni de tevkîf edilerek Bekirağa'ya –hapishâne- götürülmüşler.

30 Haziran 1337 (1921) Perşembe. Gazeteler İzmit'in işgâlinde ve yapılan mezâlimden acı acı bahsediyorlar. Tophâne'ye gitdim. Arkadaşlarla işlerimiz hakkında görüşüm. Akşâm gazetesi, Yunanlıların Gemlik'den yürüyen kollarıyla, Karamürsel'e çıkardıkları dört bin kişilik kuvveti Karamürsel'i ve civârındaki köyleri işgâl ettiklerini te'essürle okudum. Pek canım sıkıldı.

1 Temmuz 1337 (1921) Cuma. Gazetelerde Yunanlıların Karamürsel'i işgâl ettiklerini te'essürlerle okudum. Evde meşgûl oldum.

2 Temmuz 1337 (1921) Cumartesi. Müfettişlikde ve Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu'nda ve Şehr Emâneti İşleri hakkındaki komisyonda bulundum. Baruthânedeki Mehmet Osman Efendi geldi. Mevcûd barutlar vesâ'ire hakkında bir liste {109} getirdi. Karadeniz'den gliserin göndermişler. Onun haberini getirdiler. Silâh teklif eden Fahri Bey geldi. Onunla görüşük. Ankara'ya îcâb eden telgrafi yazıp Ekrem Bey'e teslim etdim.

Gazetelerde, Karamürsel'in istirdâdına dâ'ir henüz bir haber yok. Akşâmüzeri Bahriyeli Şükrü Bey'le Nureddin geldiler. Onlarla görüşüm. Sonra, dün Tahniye'de ihzâr edilen eşyânın kâmilin çıkarıldığını haber aldım.

3 Temmuz 1337 (1921) Pazar. Sabahleyin Tophâne'ye gitdim. Çıkarılacak eşyâ hakkında arkadaşlarla görüşüm. Yarın Tahniyeden çıkarılacak eşyâ hakkında tertîbât alındı. Müfettişliğe geldim. Bir müddet meşgûl oldum. Yüzbaşı Sıdkı Efendi'ye mektûb gönderdim. Eve dönüşde köprüde Yüzbaşı Recep Bey'le buluşduk. Ben müfettişlikten ayrıldıktan sonra birçok kişilerin beni aradığını, bilhassa Erkânıharbiye'den Yüzbaşı Seyfi Bey'in tekrâr tekrâr aradığını söyledi.

4 Temmuz 1337 (1921) Pazartesi. Bugün Pâdişâhın cülûs günüyümüş. Öteye beriye tek tük bayraklar asılmış. Hristiyanlardan bir tekinin bile bu bayrak asma merâsimine iştirâk ettiğini görmedim. Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu'nda işe başladık. Erkânıharb Yüzbaşısı Seyfî Bey'in beni aradığını haber verdiler. Görüşdük: hakkımda tekrâr İngilizlere jurnal vermişler. İhbârâtda bulunmuşlar. İngilizler de tahkîk etmişler. İhbârâtın sıhhati tahakkuk etmiş. "İstanbul'da Anadolu hesâbına silâh mübâya'a ediyor. Fabrikalardan Anadolu'ya silâh ve mühimmât gönderiyor. Ayastefanos tayyâre angarından otuz sandık eşyâyı kamyon ile kaçırtdı." demişler. Bu sebeble, dün Seyfî Bey beni aramış ve bulamamış. Nihâyet mektûb yazıp göndermiş. O da bana vâsıl olmadı. Pek canım sıkıldı. İçimizde ne hâ'in insanlar var. Bir müddet için vekâlete izin istid'âsı verdim. Müfettişlikde meşgûl oldum. Çalışdığım arkadaşların ba'zılarından memnûn değilim. Cenâb-ı Hak hıfz-ı siyânet etsin.

5 Temmuz 1337 (1921) Salı. Öğleye kadar evde meşgûl oldum. Öğleden sonra İstanbul'a geçdim. Burhâneddin Bey'e gitdim. Onu da bulamadım. Tophâne'ye uğradım. Kemahlı Hasan Efendi ve Çerkes Süleyman Efendi ile görüşdüm. İşlerimiz hakkında pek fedâkâr Kemahlı Hasan Efendi'ye tenbîhâtda bulundum.

{109}⁸⁰ Dâ'ireye geldim. Ekrem Bey'le görüşdük. Eski Şeyhülislâm Sabri Efendi de dâhil olduğu hâlde birçok ahlâksızlar hakkımızda, İngilizlere birçok jurnaller vermiş. İzzet Paşa'dan i'tibâren birçok zevâtın ismini taşıyan listeler vermişler. Bu listelerde, benim ismim yokmuş. İstihbârâtda çalışan Erkânıharb Yüzbaşısı Seyfî Bey'in yanına çıktım. İngiliz istihbârâtına dâ'ir gelen raporları okuyormuş. Bana da verdi okudum. Bu raporlara göre, Türk milletperverleri, Çanakkale civârında kuvvetli çete teşkîlâtı yapıyorlarmış. Bunu Gelibolu şibh-i cezîresinde teşmîl edip Trakya'da fa'âliyete geçireceklermiş. Bu teşkîlâtı orada yapmak üzere Çanakkale, İttihâd ve Terakkî Murahhası Jön Mehmet ta'yîn edilmiş ve buna İstanbul'dan mu'âvenet edip idâre edenler de Polis Müdürü Süvâri Miralayı Esad Bey'le Topçu Kaymakâmı Eyüp Bey imiş. Kaptan (isim hâtırında kalmadı) Çanakkale'ye gitmiş. Bu bâbda tahkîkât yapmış. Bâlâdaki ifâde te'yîd etmiş.

⁸⁰ İkinci kez 109 numarası verilmiştir.

Tophâne'den aldığım habere göre, ba'zı destgâhlar kaçırılmaya hâzırlanmış. Tophâne'de yapılan vatanperverâne hizmetleri İngilizlere para mukâbilinde haber verenin Saraç Hacı nâmında biri olduğunu haber aldım. Canım sıkıldı.

6 Temmuz 1337 (1921) Çarşamba. Sabahleyin doğruca Tophâne'ye gitdim. Öğleye kadar orada meşgûl oldum. Tahkîkâtım netîcesinde Tophâne'de Saraç Hacı nâmıyla ma'rûf bir herif olduğunu ve bunun asıl ismi İbrahim Edhem bin Ali ve numarası da 119, yevmiyesi de 100 guruş ve Saraç olduğu anlaşıldı. Bu herif Mahmud Şevket Paşa mes'elesine dâhil ve komiserlikden matrûd imiş. Sağlam bir ayakkabı olmadığını anladık. Fabrikadan uzaklaştırılması hakkında görüşüldük. Ve esbâbını da düşünüp tesbît etdik.

Harbiye Nezâreti'ne geldim. Bir müddet müfettişlikde ve bir müddet Tasnîf-i Zâbitân Komisyonu'nda çalıştım. Akşâmüzeri, Tayyâreci Şâkir Bey'i, İtalyan tayyâreleri hakkında görüşmek üzere Hakkı Safvet Bey'e götürüp takdîm etdim. Akşâmüzeri, köprüde Şükrü, Mehmet Nuri ve Ahmet Selim Efendilerle görüşüldük. Bugün boş sandıkların Tophâne'den çıkarıldığını Ahmet Selim Efendi ma'lûmât verdi. Beyoğlu'na çıktım. Mühendis Burhâneddin Bey'in evinde, hocamız Selanikli Salim ve yine hocamız Nahid {110} Beyler de berâber olduğu hâlde, teklîfleri hakkında görüşüldük. 'Avdetde Ekrem Bey'e tesâdüf etdim. Kemahlı Hasan Efendi, Tophâne'den boş sandıklar çıkardıktan sonra İngilizler fabrikaya gelmişler. Siz mühimmât çıkardınız ve nereye götürdünüz diye tazyîkâta başlamışlar. Bizimkiler de böyle bir şey olmadığını, ancak makarna konmak üzere boş sandık çıkardıklarını ve onların da hâlen makarna yapmakda olan Bakırköy barut fabrikasına gönderildiklerini ifâde etmişler. Bizzarûr sandıkları da baruthâneye götürmüşler.

7 Temmuz 1337 (1921) Perşembe. Tophâne'ye gitdim. Giderken Şoför Şevket Efendi'ye rast geldim. Mülâzım Emrullah ve Ahmet Efendilerin İngilizler tarafından tevkîf edilmiş olduklarını söyledi. Kemahlı Hasan Efendi'yi aradım, bulamadım. Osman Bey'e, sandıkların makarna sandığı olduğu hakkında ısrâr etmesini tenbîh etdim. Köprüye geldik. Yüzbaşı Nazım Efendi'yi bulduk. Vak'ayı şöyle hikâye etdi:

“Kemahlı Hasan Efendi boş sandıkları tahmîl ederken Saraç Hacı nâmındaki İbrahim Edhem nâm habîs uzakdan tarassud ediyormuş. Yüklendikten sonra kendisinin de

otomobile alınmasını söylemiş. Almamışlar. Otomobil hareket etmiş. Kapıdan gâyet ağır çıkmış. Kapıdaki İngiliz nöbetçisi hiçbir muhâlefetde bulunmamış. Yarım sâ'at sonra İngiliz polisleri kapıya gelmiş. Kapıcıya, buradan mühimmât çıkmış. Ne çıkdı ve nereye gitdi diye tazyîk ve ta'kîbâta başlamışlar. Gerek kapıcı ve gerekse İdâre Zâbiti Mütekâ'id Binbaşı İsmail Hakkı Bey bunların makarnaya mahsûs boş sandık olduğunu ve sevkîyâta gittiğini söylemiş. Sevkîyâtdan Yüzbaşı Nazım Efendi'yi yakalamışlar. Onu tazyîk etmeye başlamışlar. O da bunların boş makarna sandığı olduğunu ve baruthâneye gönderdiğini söylemiş. Ve hemen kamyon 'avdet ederken kamyonu yakalamak için adam göndermiş. Ve kendisi koşmuş. Ve Tophâne civârında kamyonu yakalayıp geriye çevirmiş. Kamyon sandıkları bıraktığı yerden alıp baruthâneye götürmüş. Ve baruthâneye telefonla bu sandıklarından İngiliz polisinin şüphe ettiği cihetle bunların Fransız nöbetçi zâbit ve efrâdına irâ'e ve onların nezâretine terkini söylemişler. Fransız zâbiti bulunmadığından Fransız nöbetçisi önünde barut fabrikasında, sandıkları kamyon içinde olarak bırakmışlar. Nazım Efendi; sandıkların baruthâneye vâsıl olup, Fransız nöbetçisi nezâretinde ve kapının önünde olduğunu ve mu'âyene edeceklerse etmelerini ma'lûmât vermek üzere Mütekâ'id Mülâzım Ahmet Efendi'yi göndermiş. Emrullah Efendi de ona ilhâk etmiş. Berâber gitmiş İngiliz polisi her ikisini de tevkîf edip Arabyan Hânına göndermiş.

Mes'eleyi güzel idâre etmişler. Emrullah ve Ahmet Efendilere verilmek üzere Nazım Efendi'ye yirmi lira verdim. {111} Merâk etmesinler, mes'elede şâyân-ı endîşe bir şey yoktur, dedim. Polis müdüriyetine gitdim. Mes'eleyi Esad Bey'e anlattım. Dâ'ireye geldim. Şoför Şevket de Ahmet ve Emrullah Efendilerin tahliye edilmiş oldukları haberini getirdi. Sevindim. Dâ'irede meşgûl oldum. Müfettiş-i 'Umûmî Topçu Mümtâz Miralay Hasan Bey, Erkânıharblere topçuluğa dâ'ir konferans verdi.

Zeytinburnu'ndan Hasan Basri Efendi, Tahniye'den de Şükrü ve Mehmet Nuri Beyler geldiler. Görüştük. İcâb eden tenbîhâtda bulundum. Eve dönüşde, köprüde İbrahim, Kimyager Nuri, Nazım, Emrullah ve Kemahlı Hasan Efendilerle buluşup görüştük. Ferahladım.

8 Temmuz 1337 (1921) Cuma. Evde meşgûl oldum. Pâdişâh nezleden muztarib imiş.

9 Temmuz 1337 (1921) Cumartesi. Topçu müfettişliğinde ve Zâbitân Tasnîf Komisyonu'nda meşgûl oldum. Öğleyin Emrullah geldi. Akşâmüzeri, Doktor Nuri ve Seyid Efendiler ve daha sonra Nahid Bey geldiler. Görüştük. İcâb eden işleri karârlaştırdık.

10 Temmuz 1337 (1921) Pazar. Müfettişlikde ve komisyonda meşgûl oldum. Akşâmüzeri, Nureddin ve Şükrü Beyler geldiler. Görüştük. Epeyce işler karârlaştırdık. Veliddin Efendi geldi. Yüz liradan i'bâret olan parasını verdim. Köprüde Kemahlı Hasan Efendi ile görüşdüm. Yapdıkları iş ve hâzırlıkları anlatdılar. Hoşuma gitdi. Vapurda İbrahim Beyle berâber geldik. Telgraf müdürü İhsan Bey hakkında ağzını aradım. Pek fenâ bir adam olduğunu söyledi. İngiliz bendesi ve hafiyesidir, dedi. Hayret etdim. Ma'mâfih geçenki, hakkımdaki jurnal dolayısıyla hakkında hafif bir şüphem hâsıl olmuşdu. İbrahim Bey verdiği fazla tafsilât ile bunu te'yîd etdi. Bizim arkadaşlarsa bununla ba'zı anlaşmalar ve iş yapıyorlar. Allah arkadaşları korusun. Hâ'inleri kahretsin.

11 Temmuz 1337 (1921) Pazartesi. Dâ'irede meşgûl oldum. Bâbı'âli için hafif makineli tüfenk aradım. Kimyager Nuri ve Hasan Basri Efendiler geldiler. Zeytinburnu fabrikalarına Topçu Mümtâz Boşnak Hakkı Bey'in müdür olduğunu söylediler. İnşallah anlaşırız.

{112} 12 Temmuz 1337 (1921) Salı.

Zeytinburnu'na gitdim. Yeni Müdür Hakkı Bey'le görüşüp anlaştık. 'Avdetde müfettişlikde meşgûl oldum. Gazeteler Yunanlıların ta'arruza geçdiklerini ve Yenişehir'i işgâl etmiş olduklarını yazıyor. Buna pek üzüldüm.

Akşâmüzeri, Hakkı ve Şakir Beylerle berâber Tayyâreci Malerya'ya gitdik. Uzun uzadıya görüşdük. Geç vakit Kadıköy'e çıktım.

13 Temmuz 1337 (1921) Çarşamba. Müfettişlikde ve komisyonda meşgûl oldum. Hamd olsun. Akşâm Sağır Murat Bey, Pîrîpaşa'dan motoruyla ta'lîmâtımız dâhilinde Anadolu'ya götürmek üzere arteziyen âlât ve edevâtını almış. Bu sabah da Tahniye'den çıkacaklar da çıkarılmış. Sabah gazeteleri, dünkü havâdisleri tekrârlıyorlar. İngiliz menâbi'nden gelen resmî havâdise göre İzmir'de bir kısım Yunan 'askerleri

Venizeloscuların teşvikiyle: kahrolsun kral diye bağırmişlar. Ve bunlara icrâ-yı nesâyih zımnında gönderilen kralın iki yâverinden birini itlâf etmişler. Müşevvikleri, jandarma tevkîf etmişse de, ihtîalciler jandarma üzerine hücûm ederek mevkûfları almışlar. Kral pek telâşda imiş.

Akşâm gazeteleri, Bursa cephesindeki Yunan ta'arruzunun tevkîf edildiğini ve Aydın ile Nazilli arasında biri sivil olmak üzere yedi köprüyü akıncı müfrezelerimizin berhavâ ettiğini yazıyorlar. Grubumuza gelen bir telgrafda: bana mahiyye kırk lira müteferrika verilmesi emrediliyor.

Bugünkü diğer haberlere nazaran İngilizlere İstanbul'da Anadolu için esliha ve mühimmât tedârik ve mübâya'a eden, Topçu Kaymakâmı Eyüp Bey: ya'ni ben olduğuma dâ'ir tekrâr ihbârâtda bulunmuş. Ve İngilizler de bunun tahkîkini, Harbiye Nezâreti'ndeki İngiliz irtibât zâbitına emretmişler.

14 Temmuz 1337 (1921) Perşembe. Müfettişlikde meşgûl oldum. Birçok gelen ve gidenler oldu. Akşâmüzeri Necip Bey'le Alberti'ye gitdik, bulamadık. Sabahleyin, diğer bir İtalyan imzâsız Almanca bir mektûb verdi. Anadolu'daki harekât-ı harbiye hakkında ma'lûmât alamıyoruz.

15 Temmuz 1337 (1921) Cuma. Evde kaldım. Mesâ'i arkadaşlarımdan İbrahim, Ali, Zeki, Recep, Refik Beylerle; Hacı Hakkı ve İsmail Efendiler de geldiler. Öğle yemeğini bizde berâber yedik.

{113} Akşâm dertleşdik. Anadolu harekâtı hakkında sevindirici haber alamıyoruz. Pek canım sıkıldı.

16 Temmuz 1337 (1921) Cumartesi. Müfettişlikde ve komisyonda meşgûl oldum. Doktor Bey, Kemahlı Hasan ve Abdurrahman Efendiler geldiler. İşlerimiz hakkında görüşdük. Sevindirici haber alamıyoruz. Ma'atte'essüf Afyonkarahisar'ın tarafımızdan tahliye ve Yunanlılar tarafından işgâl edilmiş olduğunu te'essürle işidiyoruz. Akşâmüzeri de Yunan menâbi'nden tereşşuh eden bir şâyi'ada, Yunanlıların Kütahya'ya girdiği söyleniyor. Pek canım sıkıldı. Alberti ile görüşmeye gitdim. Fakat yine bulamadım.

17 Temmuz 1337 (1921) Pazar. Müfettişlikde meşgûl oldum. Ankara'ya Asım Bey'e yazmakta olduğum mektûbu ikmâl etdim. Hasan Basri ve Binbaşı Fikri Beyler geldiler. Yarın, Ankara'ya gidiyorlarmış, vedâ' etdiler. Bizim gazeteler, Rum gazetelerinin Yunanlıların Kütahya'ya girdiklerine dâ'ir olan neşriyatı tezkîb etdiler. Bununla berâber tesellî edici havâdisler verdiler.

18 Temmuz 1337 (1921) Pazartesi. Necip Bey'le Alberti'ye gitdik. Yine bulamadık. Mütevassıtlardan Kemal Bey'le görüştük. Netîce olarak, bu herifin büyük işlerle meşgûl olduğunu, bize yaptığı teklîfi nisbet-i küçük ve tehlikeli gördüğünden savsaklıyor, zannediyorum.

Müfettişlikde meşgûl oldum. Pek çok gelen ve giden oldu. Bizim gazetelerin verdiği havâdisler nisbet-i iyicedir. Akşâmüzeri, Rum gazeteleri bir telsiz haberi neşrettiler. Bu telsizi İstanbul Yunan mümessil-i 'askerisi⁸¹ isminde bir süvâri kol ağasından almış. Gûyâ, bizim 'askerler bozulmuş. Eskişehir'e çekiliyorlarmış. Yalan olduğu bütün ifâdâtdan anlaşılıyorsa da, yine insanın canını sıkmaktan hâli kalmıyor. Cenâb-ı Hak ordumuza zafer ihsân buyursun.

19 Temmuz 1337 (1921) Salı. Dâ'irede meşgûl oldum. 18 târîhli ajans geldi. Buna nazaran, cenâhlarda harekât-ı harbiyenin lehimizde olduğu anlaşılıyorsa da, Kütahya için ilk mevzi'lerimizde düşmana küllîli zâ'iyât verdirdikden sonra Kütahya'nın şark ve şimâl sırtlarına çekildik deniliyor. Bundan anlaşıldığına göre, düşman Kütahya'ya girmiştir.

Akşâm gazeteleri, Yalova ve Karamürsel'den alınmış olduğunu beyân ettikleri birçok tebliğler neşrediyorlar.

{114} Hemen hepsi lehimizdedir. İnşallah doğrudur. Zeytinburnu'ndan Nuri ve Hamit Harun Efendiler geldiler. İşlerimiz hakkında görüştük. Klingrit kağıdı getirdiler.

20 Temmuz 1337 (1921) Çarşamba. Vapurdan çıkarken Merkez Kumandanı Ahmet Paşa yanıma geldi. İnebolu'ya gidecek bir mutasarrıf varmış. Çıkabilmek için bir vesîka verebileceğimi eski ev sâhibimiz İbrahim Bey'in söylediğini ve binâen'aleyh bir vesîka vermemi istedi. İbrahim Bey'e canım sıkıldı. Ve Ahmet Paşa'ya da tanımadığım bir

⁸¹ Metinde nokta nokta halinde bırakılmış.

adama vesîka veremeyeceğimi söyledim. Sabah gazeteleri: harekât-ı harbiyenin lehimizde cereyânını ve ma'atte'essüf Kütahya'nın tahliye edildiğini yazıyorlar. Gazetelerin bir kısmı da Dumlupınar'ın ve Afyonkarahisar'ın istirdâdının te'yîd etmediğini ve Vakit Gazetesi ise Uşak'ın dahi istirdâd edilmiş olduğunu 'ilâve ediyor.

Münzevîde [?] Anadolu'ya kaçırılmak üzere ihzâr edilmiş olan eşyâyı sandıklamak üzere oraya bir marangoz götürdüm. Müfettişlikde meşgûl oldum. Akşâmüzeri Kemahlı Hasan Efendi ile görüşdüm. Bugün yine Tahniyeden epeyce eşyâ çıkarmışlar. Çobançeşme'ye gönderilen iki arabanın Eyüp'te polisler tarafından tevkîf edilip, İnzibât Karakolu'na eşyânın çıkarılmakta olduğunu Feshâne'den haber verdiler. Hemen teşebbüsâta girişdim. Ve arabaları serbest bıraktırdım. X (1-Motorla sevkîyât defterinin XX işâretli sahifesine bakılacaktır.)⁸²

21 Temmuz 1337 (1921) Perşembe. Sabah gazeteleri akşâm çıkan tatlı havâdisleri te'yîd etmedikden başka, Yunan donanma kumandanının bir telsizine nazaran: Yunanlıların ayın 20. günü sâ'at dokuzda Eskişehir'e girmiş olduğunu yazıyorlar. Pek ziyâde canım sıkıldı.

Dâ'ireye gidince bu havâdisin akşâmdan çıkarılmış olduğunu ve Rum palikaryalarının Beyoğlu'nda otomobiller ile nümâyiş yaptıklarını ve hatta Sadrâzam Paşa'nın otomobilinin arkasından bağırduklarını öğrendim. Te'essürüm daha ziyâde arttı. Ta'dîl-i te'essür edecek hiçbir haber alamıyoruz. Ayın 18. gününe 'â'id tebliğ geldiyse de onda da teşfiye-i sadrı mûcib hiçbir havâdis yok. Yalnız Eskişehir'in daha evvelden tahliye edilmiş olduğunu muhtelif menba'lardan öğrendim.

{115} Fransız mahfillerinde de henüz hiçbir haber yokmuş. İşgâl edilen Eskişehir değil, Yenişehir olması ihtimâlden de bahsediliyor.

Akşâm gazetelerinde de tesellî edici hiçbir havâdis yok. Canım sıkıldı.

Bugün aldığımız kamyonu ilk def'a olarak, oradan alınacak eşyâ için Ayastefanos'a gönderdim. Akşâma kadar 'avdet edemedi. Ona da canım sıkıldı.

⁸² Bahsi geçen bu defter, önceden belirtildiği üzere Durukan'a ait arşiv klasörleri arasındadır.

Maçka'dan çıkarılan bir Bergman haff namlulu için Muğlalı Mustafa Bey⁸³ grubu; haksız mu'âmelede bulunuyordu.

Nazır Paşa, İbrahim Bey'i çağırmış. İbrahim Bey, yâverlere Eyüp Bey'e emredileceğine bize emredilmiş olsaydı, şimdiye kadar halledilmiş olurdu. Çıkarılan namluları biz Anadolu'ya gönderirdik demiş. Nazır Paşa'ya haber vermişler. Pek ziyâde kızmış. Habsedilmelerini emretmiş. Yâverler mes'eleyi halletmişler. Akşâmüzeri ve gece Yunanlıların bozulduğu ve on altı bin esîr verdikleri hakkında bir şâyi'a çıkdı. Bunun polis merkezleri tarafından teblîğ ve ta'mîm edildiği söylenildi. İnzibât Karakolu'ndan tahkîk etdirdim. Bir resmî mâhiyeti olmadığı anlaşıldı.

22 Temmuz 1337 (1921) Cuma. Evde kaldım. Gazeteler, akşâmki havâdisi ne te'yîd ve ne de tekzîb ediyor. Yalnız, İnebolu'dan gelenlerin iyi haberler getirdiğini yazıyorlar.

20 târîhli Anadolu resmî teblîği de akşâma kadar Eskişehir'in garbında düşmanı tevkîf edip zâyi'ât-ı külliye verdiren 'askerimiz, Eskişehir'in şark sırtlarına alınmıştır, deniliyor. Bundan da Eskişehir'in tahliye edilip düşmanın işgâline terk edilmiş olduğu anlaşılıyor. Akşâmüzeri Kadıköyü'ne aşağıya indim. Akşâm gazetesi okudum. Tesellî edici bir havâdis yok. Hele dün geceki hadisât ve havâdislerden hiç bahsedilmiyor. Moda'ya kadar gezindim.

23 Temmuz 1337 (1921) Cumartesi. Bugün 10 Temmuz millî bayram günüyümüş. Gazeteler, dâ'irelerin kapalı olacağını yazdılar. Ben de müfettişliğe gitdim. Sabah gazetesinde istediğim gibi havâdis bulamadım. Akşâmüzeri aşağıya indim. Tercümânî okudum. Bizim, 22 târîhli resmî teblîğde: Yunanlıların Harbiye Nâzırı Teotokis imzâlî teblîğlerinde {116} bizim 14 piyâde, iki süvâri fırkasıyla ta'arruz ettiğimizi ve bunun üzerine hemen onların mukâbil ta'arruza geçerek bizimkileri bozduğunu ve süvâri livalarının 300 kişiyi kılıçdan geçirdiğini ve ric'at eden 'askerlerimizi ta'kîb ettiklerini ve külliyetli esîr aldıklarını beyân ediyorlar. Her ne kadar doğru olmadığını veyâ hiç olmazsa mübâlağalı anlaşılıyorsa da yine canımı sıkmaktan hâlî kalmadı. Çünkü bizim teblîğ de rûhsuz. Üzüldüm. Geceyi pek rahatsız geçirdim.

⁸³ Orgeneral Mustafa Muğlalı (1882-1951). Karakol Grubunun devamı olan Yavuz ve Zabitan Gruplarında faaliyette bulunmuştur. *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, s. 92.

24 Temmuz 1337 (1921) Pazar. Sabah gazeteleri dünkü tebliğleri kendi mütâla'alarıyla yazıyorlar. Bu yazılar pek rûhlu değilseler de beni biraz tesellî etdi ve te'essürümü kısmen ta'dîl eyledi. Meğer dün Rumlar türlü türlü şâiyalar çıkarmışlar. Hatta Atina Bankası önüne bir levha ta'lîk ederek Mustafa Kemal Paşa'nın intihâr ettiğini ve İsmet Paşa'nın Erkânıharbiyesiyle berâber esîr olduğunu yazmışlar. Banka müdürüne vâki' olan mürâca'at üzerine yanlış oldu diyerek levhayı kaldırtmış. Olur rezâlet değil. Ne utanmaz, nâmûssuz ve nankör millet. Bizdeki meskenete de diyecek yok. Başka yerde olsa, her neye mâl olursa olsun, bu fııldak ocağını taşa tutarlardı. Kumkapı'da, Yenikapı'da türlü nümâyîş ve rezâletler yapmışlar.

23 târîhli resmî tebliği geldi. Bunda Seyidgazi ve Eskişehir civârında mevzi'-i muhârebeler olduğu Bilecik cenûbunda düşmanın ta'arruzunun püskürtüldüğü ve esîr dahi alındığı, Afyonkarahisar cepesinde düşman ta'arruzunun def' edildiği ve muhârebeye devâm edildiği beyân edilmektedir. Çan ve Işıklı istikâmetinde ta'arruz eden düşmanın püskürtülmüş ve düşman şimâle sürülmüş olduğu bildirilmektedir. Ayastefanos'dan getirilecek eşyâ getirilmiş ve Tahniyeden de epeyce eşyâ çıkarılmış. Tahniye'den yarın çıkarılacak eşyâ için de tertîbât aldık.

İngilizlerin benim kimler ile temâsda olduğumu tahkîk ve tesbît etmek üzere, Harbiye Nezâreti'ndeki İngiliz irtibât zâbitına emretmiş olduğunu Ekrem Bey haber almış, bana da ma'lûmat verdi.

25 Temmuz 1337 (1921) Pazartesi. Gazetelerde sadre şifâ verecek havâdis yokdur. Akşâmüzeri, Erkânıharb Yüzbaşısı Seyfi Bey –istihbârât işleriyle meşgûldü- İngilizlerin, beni bir emr-i vâki' karşısında buldurmak üzere, müte'addid gruplarla bana Anadolu nâmına {117} silâh satmaya teşebbüs edeceklerini haber aldığını ma'lûmât verdi. Sabahleyin de Kaymakâm Kemal Bey, Kaymakâm Muğlalı Mustafa Bey'in tevkîf edilmek üzere İngilizler tarafından ta'kîb edilmekde olduğunu söylemişti. Karadeniz'e boş nakliye gemilerinin çıktığını İngilizler haber almışlar. Bunun aslı olup olmadığını tahkîk edip vaz'iyetden beni haberdâr etmesi için Liman Re'îsi Mu'âvini Şükrü Bey'i aradım. 'Umûmî Harb esnâsında Boğazlar 'Umûm Kumandanı Alman Mareşali Fon Uzedom refâkatinde çalışdığım zamân, Şükrü Bey de Mareşal'in Deniz Yüzbaşısı yâveriydi. Kendisine i'timâd fazladır. Fakat bulamadım.

26 Temmuz 1337 (1921) Salı. Liman dâ'iresine uğradım. Şükrü Bey'le görüşüldük. Boğaz'dan çıkan Yunan nakliye gemileri hakkında tahkîkât için liman re'isini yarın çağıracağız.

Seryâver Salih Bey'in akrabası Ali Saip Bey geldi. Teklîf ettiği esliha hakkında görüşüldük. Müfettişlikde meşgûl oldum. 'Alelhesâb alınan elli liradan sekiz lira da benim hesâbıma isâbet etmiş. Aldım. Tahniye'den Rıza ve Şükrü Beyler geldiler. Çıkarılan ve çıkarılacak eşyâ hakkında görüşüldük. Gazetelerde ümîd verici ba'zı havâdisler var. Bugün polis müdüriyetinin öteye beriye asılmış Mustafa Kemal ve İsmet Paşaların resimlerini kaldırtmak için emir verdiğini ve ba'zı yerlerde kaldırtmaya da teşebbüs edildiğini işitdim. Mûte'essir oldum.

27 Temmuz 1337 (1921) Çarşamba. Sabahleyin liman dâ'iresine gitdim. Kavaklıman Re'îsi Yüzbaşı Fuad Bey gelmişti. Gece ve gündüz tarassud icrâsıyla, netîcenin her gün muntazaman bildirilmesi hakkında görüşüldük. Ve bir karâr ittihâz etdik. Kontroldeki David⁸⁴ için de görüşüldük. İngilizlerin kontrol zâbiti para alıyormuş. David arada vasıta oluyormuş. Şükrü Bey'e bir zâbit gelmiş. Bununla henüz anlaşmamış. Bu bâbda Fuad Bey tahkîkât ve ta'kîbât yapacak. Bunları görüşüldükten sonra müfettişliğe geldim. Erkânıharb Yüzbaşı Seyfî Bey geldi. Süreyya Fahri ve Süreyya Selahaddin hakkında mübhem beyânâtda bulundu. Bunlar şahsen fenâ insanlar değilse de, belki mes'elede bir ihânet olabileceğini hâriciye me'mûrlarından İzodor Bey'den tahkîk ettiğini ve bana da Ankara'dan geldiğini ve Anadolu için silâh alacağını bir İtalyan grubuyla temâsda olduğunu söyleyen ve {118} Mustafa Kemal Paşa'nın Seryâveri Salih Bey'in Eniştesi Ali Saip Bey'in de benim nâmıma İtalyanlara mürâca'at ettiğini söyledi. Ali Saip Bey'den de 'aynı zamânda bir mektûb aldım. O da Süreyyaların evelce istedikleri fiyatı 'aynen istiyor. Hayret etdim.

İngilizlerden çalınan haberler nazaran, Bolşeviklerin Yunanlılara harb i'lân ederek, Bolşevik Tatar süvâriyelerinin Kâzım Karabekir Paşa'nın kumandası altına verileceğinden ve Enver Paşa'nın ihzâratından korktukları ve Enver Paşa'nın yanında ve bilhassa bahriyelilerden kimlerin bulunduğu tahkîkini Batum ve Novrosiski ajanlarına emir verdikleri ve İstanbul'da velev muvakkat olsun bir kabine tebeddülü istedikleri ve

⁸⁴ İtilaf Devletlerinin Kontrol Heyeti Tercümanı David Sahakkulu. Kendisinin Anadolu'ya sevkîyat konusundaki faydaları hakkında detaylı bilgi için bkz; İlyas Sami Kalkavanoğlu, *Millî Mücadele Hatıraları*.

kabineyi Ferit Paşa teşkîl edip Meşîhata Mustafa Sabri'nin, Dâhiliyeye Mehmet Ali'nin, Harbiyeye Ferit'in ve Hâriciyeye yine Ferit'in getirilmesini arzû ettikleri beyân ediliyor.

Yunanlıların da Anadolu'da iğtişâş çıkarmak üzere Mevlanzâde Ref'et ve Bedirhânlardan Halil ve daha birkaç kişiye, üç bin lira verip Anadolu'ya gönderecekleri beyân ediliyor. Bu haberler der'akab tarafımızdan Anadolu'ya bildirildi.

28 Temmuz 1337 (1921) Perşembe. Müfettişlikde meşgûl oldum. Gazetelerde sevindirici havâdis yok. Resmî tebliğde sükûnetden bahsediyor. Trakya'da, Yunanlıların Midye istikâmetine sevk edilmek üzere, şimdiye kadar 44 vagon 'asker 19 vagon hayvan, 17 vagon mühimmât ve dikenli tel sevk edildiği ve Eskişehir civârındaki muhâberâtda Topçu mermiyâtımızın paralandığı cihetle Yunanlıların daha ziyâde telefât vermeleri mümkün olamadığı, yedinci ve onuncu fırkalarının 1300 telefât verdikleri, oradan gelen bir Rum'un mahrem ifâdesinden anlaşılmıştır.

Akşâmüzeri Mühendis Salim Bey'e tesâdüf etdim. Kendi teklîflerinin 'akamete uğradıldığını şöylece anlattı: temâsda buldukları İtalyanların kendi elinde yalnız mitralyöz bulunduğu diğer tüfenk ve mühimmâtı başkasından mübâya'a edeceğini ve bunda Süreyya Fahri ve Süreyya isminde iki kişinin komisyonculuk ettiğini ve kendilerinin bunlarla ve bir tüccârla temâsa girdikleri ve bu tüccârın tahkîkâtına nazaran asıl işi Ahmet Refik isminde bir da'vâ vekîlinin idâre ettiğini ve o da bu malların Rozental'a 'â'id olup kendisinin cephede olduğu cihetle bu Ahmet Refik'i tevkîl ettiğini: Ahmet Refik'in ifâde ettiğini ve hâlbuki Ahmet Refik'in, Sait Molla'nın dalkavuşu ve İngiliz Muhibler Cem'iyeti a'zâsından bulunduğu ma'lûm olduğundan {119}⁸⁵ bunda bir İngiliz düzeni bulunduğunu anladıkları hâlde çekildiklerini anlattı. İngilizlerin Mustafa Sabri'nin hilâfet kabinesi nâmıyla bir kabine teşkîl etmesini istediklerini ve bu kabinenin tevkîfât yapacakları cihetle şimdiden tedbîrler almam lâzım geldiğini beyân etdi.

29 Temmuz 1337 (1921) Cuma. Gazetelerde Anadolu tebliğinde sükûnetden bahsediliyor. Dün İkdâm Gazetesi: Akçaşehir'e Yunanlıların 'asker çıkardığının te'yîd ettiğini yazıyorlardı. Bugün de Akdeniz vapurundan alınan ma'lûmata nazaran böyle

⁸⁵ Bu sayfadan sonra boş sayfalar mevcuttur. Daha sonra yeni başlıklı bir bölüme geçilmiştir.

bir ihrâç olmadığını yazıyor. Sadre şifâ verecek yine bir şey yok. Göztepe'ye Mühendis Refik Bey'e da'vetliydim. Orhan ile oraya gittik. Dâhiliye nâzırı Rıza Paşa'nın dâmâdı arkadaşımız İbrahim Bey de geldi. Ondan, kabine buhrâmı hakkında kayınpederinin bir şey söyleyip söylemediğini sordum. Böyle bir şeyden bahsetmediğini söyledi.

30 Temmuz 1337 (1921) Cumartesi. Müfettişliğe gittim. Hamit Harun Efendi geldi. Çıkarılacak eşyâ hakkında uzun uzadıya görüşüldük. İcâb eden ta'limâtı verdim.

Trabzon'dan gelen bir yolcunun: Trabzon'dan hareketinden evvel beş bin kadar Kazak süvârisinin Trabzon'a çıktığını bizzat görmüş olduğunu anlattığını Hamit Harun Efendi söyledi. Kamyonu, Zeytinburnu'na gönderdim. Bahariye'den 16 sandık vidalı kapsül çıkarıldı. Yarın Tahniyeden eşyâ alacak motorcu Fazlı'ya kağıd verdim. Allah muvaffak etsin.

Bugünkü gazeteler, Rus generallerinden Brosilof, Mustafa Kemal Paşa ile görüşüğünü mu'âmelât-ı siyâsî ve 'askeriyenin idâresine me'mûr edildiğini ve arada te'âtî edilen Türkiye-Rusya uhuvvet ve muhâdenet 'ahdnâmesinin sivil millet meclisi ekseriyet-i 'azîmesi ile kabûl ve tasdik edilmiş olduğunu ve 'ahdnâmenin bir kısmını yazıyorlar.

Bundan Anadolu hükûmetinin Bolşeviklerle bizzarûr anlaşdığı ve vaz'iyetin başka bir safhaya girmekte olduğu anlaşılıyor. Akşâmüzeri Necip Bey, İzmit'in tarafımızdan tahliye edildiği ve düşman tarafından işgâl edildiği veyâ edilmek üzere olduğu haberini getirdi. Pek ziyâde canım sıkıldı.

2.4. MEŞ'ÛM MÛTÂREKE VE MEŞRÛ' MÛCÂDELE HATIRÂT DEFTERLERİMDEN BİRKAÇ SAHİFE İKİNCİ KISIM FELÂH GRUBU

Felâh Grubu⁸⁶, evvelâ⁸⁷ nâmı altında teşekkül eden grubun bilâhare Felâh Grubu nâmı almış olan grup ile evvelce İ'mâlât-ı Harbiye Grubu nâmıyla teşekkül edilmiş olan grubun⁸⁸ târîhinde birleşmelerinden husûle gelmiştir.

Grubun başlıca vazîfeleri:

⁸⁶ Buradan itibaren sayfa numaralandırmasına dikkat edilmemiştir.

⁸⁷ Metinde nokta nokta halinde bırakılmış.

⁸⁸ Metinde nokta nokta halinde bırakılmış.

- 1- İstanbul'dan Anadolu ordumuza: ahlâken ve 'ilmen kabiliyetli zâbitân ve 'asker me'mûrları ile Anadolu ordumuzdan talep edilen subay, me'mûr ve eşhâs-ı muhtelifenin Anadolu'ya sevkleri.
- 2- Anadolu ordusu için istihbârât ve bundan Anadolu ordumuzu haberdâr etmek ve muhâbereyi te'mîn eylemek.
- 3- İstanbul ve civârındaki depo, anbar vesâ'irede mevcûd silâh, mühimmât ve her türlü harb-i levâzım ve techîzâtı Anadolu'ya kaçırmak.
- 4- İstanbul ve civârındaki İ'mâlât-ı Harbiye fabrikalarıyla diğer fabrikalardan, makine, destgâh, alât ve edevât, ma'mûl malzeme ile ibtidâî malzemenin Anadolu'ya kaçırılması.

Yukarı yazılan bu dört aslî vazifeden birinci ve ikincisi eski Felâh Grubu tarafından ve üçüncü ve dördüncü maddelerdeki vazifeler de eski İ'mâlât-ı Harbiye grubu tarafından îfâ edilmekdeydi.

Bu iki grubun birleşmesinden sonra dahi bu vazifeler, evvelce kimler tarafından îfâ ediliyorsa nihâyete kadar yine onlar tarafından îfâ edilmiştir.

Felâh Grubu, yukarıda beyân edilen tafsîlâtıdan anlaşılacağı üzere şöyle iki kısım demektir:

- a- Birinci kısım: Birinci ve ikinci maddelerdeki hıdklar.
- b- İkinci Kısım: Üçüncü ve dördüncü maddelerdeki hıdklar.

a- Birinci kısım aslî a'zâlar:

Erkân-ı Harb Yüzbaşısı Ekrem Bey [10. Kor Komutanı Korgeneral Ekrem Baydar]

Erkân-ı Harb Yüzbaşısı Seyfî Bey [İstanbul Mahrûkât Ofisi 'Umûm Müdürü Emekli Tümgeneral Seyfî Efendi.]

Topçu Yüzbaşısı Rasim Bey [Emekli Yüzbaşı. Devlet Kömür Satış Şirketinde me'mûr.]

Topçu Yüzbaşısı Kerim Bey [Emekli Levâzım Yarbayı. Serbest ticâretde.]

Piyâde Yüzbaşısı İsmail Hakkı Bey [Son vaz'iyetini bilemiyorum.]

İstihkâm Yüzbaşısı Hüsnü Kâzım Bey [Müsta'fi Yüzbaşı. Komisyoncu.]

Piyâde Yüzbaşı Aziz Hüdai Bey [Emekli Birinci Sınıf Mu'âmele me'mûru]

Piyâde Yüzbaşı Kemal Bey

Birinci Kısım Aslı A'zâlarının Başlıca Vazîfeleri

Erkânıharb Yüzbaşı Ekrem Bey: Erkân-ı Harbiye-i 'Umûmiye ile / muhâbereyi te'mîn / ve para işlerini ta'kîb ile Anadolu'ya gideceklere teblîgât ve harcırahlarını verdirmek. Hesâb işleri görmek ve Hey'et-i 'Umûmiye'ye nezâret etmek etmekte.

Erkânıharb Yüzbaşı Seyfi Bey: Yerli ve yabancı mahâfil ile temâs ederek Anadolu ordumuz ve millî hükûmetimiz için mucib-i istifâde ma'lûmât toplamak ve bunun için îcâb eden elemanları bulmakdı.

Topçu Yüzbaşısı Râsim Bey: Grubun muhtelif dâ'ire ve makâmlar arasındaki işlerini ta'kîb etmekte.

Topçu Yüzbaşı Kerim Bey: Gelen şifreleri açmak, grubun yazdıklarını şifre etmek ve diğer yazılarımızı yazmaktır.

Piyâde Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey: Grubun bürosunu idâre etmek, kuyûdâtı tutmak ve âdetâ husûsî bir kalem müdürü vazîfesini görmekdi.

İstihkâm Yüzbaşısı Hüsnü Kâzım Bey: Büroda çalışan arkadaşlara yardımcı olmakdı.

Piyâde Yüzbaşı Aziz Hüdai Bey: İstihbârât işleriyle meşgûl olmakdı.

Piyâde Yüzbaşı Kemal Bey: Fransız işgâl kuvvetleri nezdinde tercümân idi. Oradan Anadolu hükûmet ve ordumuzu 'alâkadâr eden ma'lûmâtı gruba nakletmekte.

B-İkinci Kısım Aslı A'zâlar:

Topçu Mümtâz Kaymakâmı Eyüp Bey [Hatay Mebûsu Emekli Tümgeneral.]

Topçu Mümtâz Yüzbaşı Recep Bey [Bilâhare Arnavutluk'a geçmişti. Bir zamân Alpullu Şeker Fabrikası'nda istihdâm ediliyordu.]

Topçu Yüzbaşısı Emin Bey [Emekli Yüzbaşı. Serbest ticâretde.]

Topçu Mülâzımı Ziya Bey [Emekli Kurmay Yarbay. Mâ teşkîlâtda müstahdem.]

Topçu Mülâzımı İbrahim Bey [Topçu Yarbay.]

Piyâde Yüzbaşı Cemal Bey [Emekli Binbaşı.]

‘Askerî Tüfenkci Ustası Ali Efendi

İkinci Kısım Mu'âvin A'zâları:

İ'mâlât-ı Harbiye Tophâne Fabrikaları:

Sanâyi'-i Harbiye Yüzbaşı Ahmet Selim Bey [Emekli Yüzbaşı, Ankara top fabrikasında şu'be şefi]

Top Ustabaşısı Kemahlı Hasan Efendi [Millî mücâdeleden bir müddet sonra vefât etdi.]

Top Ustabaşısı Sakallı Emin Efendi [Zeytinburnu silâh ta'mîrhânesinde ustabaşı]

Şoför Şevket Efendi [Millî mücâdeleden sonra birtakım alçaklar tarafından öldürüldü.]

Şoför Ferit Efendi [Zeytinburnu silâh ta'mîrhânesinde müstahdem.]

İ'mâlât-ı Harbiye Zeytinburnu Fabrikaları:

Doktor Kimyager Nuri Bey [Uzunca zamân Kırıkkale Pirinç haddehânesi müdürlüğünü yapmış ve şimdi serbest çalışıyor.]

Sanâyi'-i Harbiye Yüzbaşı Hamit Harun Bey [Emekli Yüzbaşı, Ankara tüfenk fabrikasında şu'be şefi]

Döküm Ustabâşısı Kâzım Hoca [Kırıkkale Pirinçhadde hânesinde uzun müddet çalıştıktan sonra vefât etdi.]

İ'mâlât-ı Harbiye Bakırköy Barut Fabrikaları:

Sanâyi'-i Harbiye Yüzbaşı Tâhir Bey [Emekli Yüzbaşı, Kırıkkale Barut Fabrikasında müstahdem .]

İ'mâlât-ı Harbiye Karaağaç Tapa Fabrikaları:

Sanâyi'-i Harbiye Yüzbaşı Ahmet Bican Bey [Emekli Yüzbaşı.]

Sanâyi'-i Harbiye Yüzbaşı Ârif Bey [Emekli Yüzbaşı.]

Topçu Yüzbaşı Bilal Bey [Emekli Albay. İstanbul Mahrûkât Ofisinde müstahdem.]

Harbiye Dâ'iresi: Karaağaç Topçu Mühimmât Anbarı

Anbar müdürü. Topçu.

B-İkinci Kısım Aslı A'zâlarının Başlıca Vazîfeleri:

Topçu Mümtâz Kaymakâmı Eyüp Bey: İstanbul civârındaki silâh, mühimmât ve diğer harb levâzımı anbar ve depolarındaki esliha ve mühimmât ile levâzım anbarlarındaki 'askerî techîzâtın mikdâr ve mâhiyeti tesbît edilerek bunların Anadolu ordumuz için lüzûmu olanları tefrîk ve bunları Anadolu'ya kaçırmak ve yine İstanbul ve civârındaki İ'mâlât-ı Harbiye fabrikalarıyla levâzım fabrikalarından, Anadolu'da fabrika ve atölyeler kurabilmek ve bunların işledilmelerini te'mîn eylemek için lüzûmu olan makine, destgah, alât ve edevâtı, ma'mûl eşyâ ibtidâî malzemeyi ve eşhâsı tefrîk ve Anadolu'ya nakletmekdi.

Topçu Mümtâz Yüzbaşı Recep Bey: Bu kısmın yazı işlerini idâre etmek ve Eyüp Bey'in gaybubetinde mürâca'at edenlerle Eyüp Bey arasında vasıta olmak ve arabacı te'mîn etmektedir.

Topçu Yüzbaşısı Emin Bey: Yüzbaşı Recep Bey'in gaybubetinde gruba idhâl edilerek Recep Bey'in hizmeti ona devrolundu.

Topçu mülâzımı Ziya Bey – Topçu mülâzımı İbrahim Bey: Esliha ve mühimmât anbarları ve fabrikalardaki mu'âvin a'zâ ile ikinci kısım arasındaki irtibâtı te'mîn etmek ve icâbında oralarda bilfi'il çalışmak ve buralardan çıkarılıp kaçırılan silâh ve mühimmât ile diğer levâzım ve techîzâtın Anadolu'ya nakilleri için vapur, motor, taka vesâ'ir emniyetli nakil vâsıtalarını te'mîn eylemekdi.

Piyâde Yüzbaşı Cemal Bey: Esliha, mühimmât ve techîzât anbarlarıyla fabrikalardan çıkarılıp kaçırılmada kullanılan kamyonları kumanda etmek ve bilâhare bu kamyonları kullanmakdı.

'Askerî tüfenkci ustası Ali Efendi: Silâh ve mühimmât anbarlarıyla fabrikalardan çıkarılıp kaçırılacak esliha ve mühimmâtın matlûba muvâfik olup olmadıklarını muâyene etmek ve bunların kaçırılmaya ihzârında mu'âvin a'zâlara yardım etmekdi.

Mu'âvin A'zâlar: Topçu Mümtâz Kaymakâmı Eyüp Bey'den ya bizzât veyâ irâde-i ta'yîn edilen eşhâsı vâsıtasıyla aldıkları ta'lîmât dâ'iresinde çıkarılıp kaçırılması iktizâ eden silâh, mühimmât, techîzât ve her türlü harb levâzımıyla makine, destgâh, âlât ve edevâtı her türlü i'mâlât malzemesi ve teknik eleman ve kalifiye ustaları istenilen zamân ve şartlar altında hâzırlayıp emre âmâde kılmakdı.

2.5. FELÂH GRUBU <MUHÂRİB GRUP>

Mustafa Kemal Paşa'nın, İstanbul Hükûmeti'nde bir ordu müfettişi sıfatıyla ve orduyu tensîk bahânesi ile Anadolu'ya geçmesinden, Samsun'a çıkıp Erzurum'a gitmesinden, Erzurum ve Sivas kongrelerinin yapılmasından ve asıl maksad uğrunda çalışılmaya başlanılmasından sonra, Anadolu'da millî hükûmetin kurulması temeli atıldığı ve üzerinde çalışılmaya başlandığı sırada İstanbul ile gizli temâslar yapılması, İstanbul'da şâyân-ı i'timâd zevâta icâb eden teblîgâtın ifâsı ve İstanbul'dan iktizâ eden haberlerin

alınması, İstanbul ile Anadolu millî hükûmeti arasında gizli bir kurye servisi kurulması lâzım ve zarûrî idi.

İşte bu hizmetleri görmek üzere teşekkül eden grumlardan biri de Hamza Grubuydu. Bunun mensûbları: Anadolu'dan aldıkları ta'lîmât dâhilinde, İstanbul'da yerli ve yabancılarla temâs ederek, Anadolu için fâ'ideli haberleri toplamak, Anadolu'da kurulacak hükûmet ve orduya lüzûmu olan eşhâsı, eşyâ ve vesâ'iti tedârik ve sevk etmek imkânlarını aramak vazifesiyle tavnîf edilmişdi.

20 Kânunuevvel 336 – 1920 Pazartesi.

Felâh grubuyla müştereken çalışmaya başladığım zamân: Felâh grubuyla benim evvelce teşkîl ettiğim İ'mâlât-ı Harbiye Grubu kadroları, bu kadrolarda çalışanların isimleri ve çalıştıkları işlerin mâhiyeti hulâsaten şöyleydi:

İki grup birleştiği vakit Felâh Grubu başlıca şu işleri görmekdeydi:

1-Anadolu ordumuza ahlâkı, 'ıslâhı, meslekî kudreti yüksek ve ferâset sâhibi zâbitân ve 'asker me'mûrlarla, Anadolu'dan ismen talep edilen zâbitân ve 'askerî me'mûrlarla diğer zevâta teblîgât yaparak ve harcırahlarını vererek ve onlara Anadolu'ya geçmek imkân ve vâsıtalarını te'mîn eylemek.

2-Anadolu hükûmeti ve ordusu hesâbına istihbârâtda bulunmak ve Anadolu'yu bunlardan gizlice ve sür'atle haberdâr eylemek.

3-İstanbul ile Anadolu Hükûmeti ve ordusu arasında gizli ve serî' muhâbere te'mîn etmek.

4-Anadolu hükûmet ve ordusu tarafından istenilen vesâ'ik, kütb ve diğer eşyâyı te'mîn edip Anadolu'ya göndermek.

Pek kısa bir hülâsasını yukarı yazdığım bu işleri gören teşkîlât kadrosu bu kadroyu işgâl eden zevât da şunlardı:

1-Erkânıharbiye Yüzbaşısı Ekrem Bey

2-Erkânıharbiye Yüzbaşısı Seyfi Bey

- 3-Topçu Yüzbaşısı Rasim Bey
- 4-Topçu Yüzbaşısı Kerim Bey
- 5-Piyâde Yüzbaşısı İsmail Hakkı Bey
- 6-Piyâde Yüzbaşısı Kemal Bey
- 7-Piyâde Yüzbaşısı Aziz Hüdai Bey
- 8-Piyâde Yüzbaşısı Fehmi Bey
- 9-Piyâde Mülâzım-ı evvel⁸⁹
- 10-İstihkâm Yüzbaşısı Hüsnü Kazım Bey
- 11-İstihkâm Yüzbaşısı Mehmet Ali Bey
- 12-Levâzım Yüzbaşısı Vasfi Bey
- 13-Mu'âmele Me'mûru (Muhâsib) Sâib Bey
- 14-Sivil Me'mûr Safvet Bey
- 15-Sivil Polis Salih Bey

Mesâ'î şu şekilde taksîm edilmişdi:

- 1-Erkân-ı Harbiye Yüzbaşısı Ekrem Bey: Gruba riyâset ediyordu.
- 2-Erkân-ı Harbiye Yüzbaşısı Seyfi Bey: Yerli ve yabancı mahâfil ile temâs ederek Anadolu hükûmet ve ordumuz için lüzûmlu ma'lûmâtı topluyor ve bunun için îcâb eden elemanları tedârik ediyordu.
- 3-Topçu Yüzbaşısı Rasim Bey: Anadolu hükûmetinin İstanbul'daki muhtelif dâ'ire ve makâmlar için yazdıkları husûslar hakkında o dâ'ire ve makamlarla temâs ederek istenilen husûsları te'mîn ediyordu.
- 4-Topçu Yüzbaşısı Kerim Bey: Anadolu'dan gelen şifreleri açmak ve grubun yazdıklarını şifre etmek ve diğer yazıları yazmak vazîfesini görüyordu.

⁸⁹ Metinde isim yazılmamış

5-Piyâde Yüzbaşısı İsmail Hakkı Bey: Grup bürosunu idâre etmek, kuyûdâtı tutmak ve ‘âdetâ husûsî kalem müdürü vazîfesini görmektir.

6-Piyâde Yüzbaşısı Kemal Bey: Fransız işgâl kuvvetleri nezdinde irtibât zâbitı tercümân idi. Bundan bilâistifâde Anadolu hükûmet ve ordumuzu ‘alâkadâr eden haberleri gruba nakleder ve grupça öğrenilmesi istenilen husûsâtı da imkân dâhilinde öğrenip haber verirdi.

7-Piyâde Yüzbaşısı Aziz Hüdai Bey: İstihbârât işlerini ve Seyfi Bey’e yardımcı olarak îfâ ederdi.

8-Piyâde Yüzbaşısı Fehmi Bey: Zâbitân ve me’mûrîn-i ‘askeriyenin mu’âmelât-zât işlerini ta’kîb ve îfâ ederdi.

9-Piyâde Mülâzım⁹⁰ Bey: Yazı, ta’kîb ve diğerk işlerde îcâb eden zevâta yardım vazîfesi görürdü.

10-İstihkâm Yüzbaşısı Hüsnu Kâzım Bey: Hem istihkâm malzemesi tedârik işlerinde çalışıyor ve arkadaşlara yardımda bulunuyordu.

11-İstihkâm Yüzbaşısı Mehmet Ali Bey: İstihkâm malzemesi tedârik işlerinde çalışıyordu.

12-Levâzım Yüzbaşısı Vasfi Bey: Levâzımât-ı ‘umûmiyyeye ‘â’id işler üzerinde çalışıyordu.

13-Mu’âmele Me’mûru Sâip Bey: Grubun muhâsebe işlerini tedvîr ediyordu.

14-Sivil Me’mûr Safvet Bey: Yazı işleri yardımcısıydı.

15-Sivil Polis Salih Bey: Polis müdürlüğüyle irtibât vazîfesi görür, gizli mektûbları yerlerine götürür verirdi.

Bundan başka, Anadolu ile İstanbul arasında, gizli ve mü’telifinin kontrolünden kaçırılmış bir tane telgraf hattı mevcûddu. Ve bu hat grubun elindeydi. Bu hatla, her an grup Anadolu’ya ve Anadolu da gruba istediğini şifreli olarak yazabiliyordu.

⁹⁰ Metinde nokta nokta halinde bırakılmış.

Bu hattı, telgraf müdürlerinden İhsan Bey'le muhâbere me'mûrlarından Mümtaz Bey te'mîn eylemişlerdi. Ve bu mühim işi de bunlar ve daha ziyâde Mümtaz îfâ ediyordu.⁹¹

Felâh Grubu (Hamza Grubundan Muhavvel)

1) İ'mâlât-ı Harbiye (Felâh Grubu)

Silâh, mühimmât, melbûsât, Techîzât ve fabrika, destgâh, âlât ve edevâtı

Yazı İşleri Topçu Yüzbaşısı Emin Efendi

Topçu Mümtâz Kaymakâmı Eyüp Bey - Bakırköy Grubu- Zeytinburnu - Tophâne- Maçka Taşkışla- Karaağaç- Çatalca- Karadeniz Boğazı – Bahriye - Feshâne ve diğer Levâzım Anbarları

2) Erkânıharb Yüzbaşısı Ekrem Bey

Yazı işleri Piyâde Yüzbaşısı İsmail Hakkı Bey

Yüzbaşı Cevdet ve Yüzbaşı Kerim

Para İşleri Kâtib Saip Bey

Muhâbere Mülâzım Hüsnü Bey

3) Zât İşleri

Yüzbaşı Cevdet

İstihbârât Yüzbaşı Seyfi Bey

Yüzbaşı Kemal Bey

Bakırköy Grubu: Sanâyi'-i Harbiye Yüzbaşısı Tahir ve Bican Beyler ve onların ma'iyetinde birçok me'mûr ve ustalar.

Zeytinburnu Grubu: Doktor Kimyager Nuri, Sanâyi'-i Harbiye Yüzbaşısı Hamit Harun, Alaylı Topçu Yüzbaşısı Abdulkadir, Sakallı Kâzım Usta –hoca- ve birçok arkadaşlar.

⁹¹ Rahmi Apak hatıralarında, Türkiye'de vatanseverliği takdire şayan olan; Meşrutiyet'te, Birinci Dünya Savaşında, Kurtuluş Savaşında ağır şartlar içinde başarıyla mücadele eden bir sınıfın var olduğunu ve bu sınıfın da telgraf ve muhabere memurları olduğunu belirterek muhabere faaliyetinin önemini vurgulamıştır. *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 20.

Tophâne Grubu: Sanâyi’-i Harbiye Yüzbaşısı Ahmet Selim, Kemahlı Hasan Usta, Sakallı Emin Usta, Şoför Şevket ve Şoför Kadir ve birçok arkadaşlar.

Maçka Grubu: Kemahlı Hasan Usta ve Şoför Şevket.

Taşkışla Grubu: Sakallı Emin Usta ve ma’iyetinde birkaç usta.

Karaağaç Grubu: Sanâyi’-i Harbiye Yüzbaşısı Arif ve birkaç usta.

“Felâh Grubu

İ’ mâlât-ı Harbiye Müfettişliği İstihbârât, Zât İşleri, Muhâbere ve Para işleri”

Çatalca Grubu: Topçu Binbaşı Agâh, Topçu Mülâzımı Ziya.

Karadeniz Boğazı: Alaylı Mülâzım-ı evvel Mersinli Hasan

Deniz Grubu: Kaymakâm Haydar ve Miralay Lütfi

Feshâne Grubu: Levâzım Yüzbaşısı Vasfi, Sabri ve Hamza Beyler

Diğer Yardımcılar: ‘Âlî Satış Komisyonunda, Duyûn-ı ‘Umûmiye delegelerinden Nazım Bey ve mâliye me’mûrlarından Cemil Bey, Arziyeci Himmetzâde Hüsnü ve onun ajanları, Nakliye Bölük Kumandanı Alaylı Mülâzım-ı Evvel Ahmet Efendi, Müttekâ’id Piyâde Mülâzımı Sağır Murat Bey, Topçu Binbaşı⁹² Topçu Binbaşı

Yukarıki grubun hâzırladığı silâh, mühimmât, melbûsât ve her türlü levâzım ve techîzât-ı harbiye ve fabrika destgâh, âlât ve edevât ve malzemesi vaz’iyetlerine göre ba’zıları normal sandık ve diğer ambalajları dâhilinde ve ba’zıları yaptırdığımız husûsî manifatura sandıkları derûnunda ve sahte konşimento ve ordinolarla, yabancı devlet bayrağı taşıyan nakliye vapurlarıyla İnebolu ve Mersin iskelelerine ve Türk bayrağı taşıyan motorlarla İzmit ve Akçaşehir iskelelerine ve Laz takalarıyla Akçaşehir iskelelerine sevk edilir ve oralarda bulunan ticârethâne nâm-ı müste’ârını taşıyan ve ‘askerî ta’lîmâtı yapan ve birer menzil hizmetini gören ‘askerî teşkilâta ba’zı makbûz mukâbilinde teslim olunurdu.

⁹² Metinde de nokta nokta halinde bırakılmış.

Bu sevk edilen silâh, mühimmât, melbûsât ve her türlü techîzât ve levâzım-ı harbiyenin sayısı ve ‘adedlerini gösterir defterler ve makbûzları mevcûddur.

1-Harb-i ‘Umûmî . Üçüncü Alay Kumandanlığından, Boğazlar Kumandanlığına, Boğazlar Şu’besi Müdürlüğüne: Ağır Topçu Müfettiş-i ‘Umûmîliği Erkân Re’îsligine, Topçu Müfettiş-i ‘Umûmîliği Ağır Topçu Şu’besi Müdürlüğüne, İ’mâlât-ı Harbiye Hey’et-i Fenniye a’zâlığına, Topçu Müfettişliği refâkat ve ma’ârikine ta’yînim.

2-İstanbul’un İşgâli. Mü’telifinin Şark Ordusu Kumandanı General D’esperey’in İstanbul’a gelişi. 8 Şubat 335.

3-16 Mart 335. Rum Kiliselerine Yunan bayrağı çekilmesi.

4-17 Mart 335. Rumların karârları.

5-18 Mart 335. Yunanların işgâli.

6-20 Mart 335. Tashîh-i Rûteb ve intikâm

7-24 Mart335. Rum çeteleri.

8- Yozgat Mutasarrıfı Kemal Bey’in i’dâmı. (11 Nisan 335)

9-16 Nisan 335. Fatih Hazretlerinin türbesini bombalamak.

10-20 Nisan 335. Paskalya

11-22 Nisan 335. İngiliz su’âlleri.

12-23 Nisan 335. Resm-i selâm.

13-24 Nisan 335. Şeyhülislâm’ın istid’âsı.

14-27 Nisan 335. Galip Paşa

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kurtuluş Savaşı dönemine ait epeyce çalışma bulunmakla birlikte, mücadelenin insan, silah ve mühimmat sevkiyatı safhasını içeren çalışmalar nisbeten azdır. Diğer yandan, bu hatırat ve ilgili diğer kaynaklarda, sevkiyat faaliyetiyle ilgili olarak birçok kişinin ismi geçse bile bunların pek azının hatıratı mevcuttur. Dolayısıyla Eyüp Durukan'ın hatıratı gerek yeni bilgi ve yorumlar içermesi, gerekse de var olan diğer kaynaklardaki bilgilerin daha sağlıklı değerlendirilmesine yardım sağlaması bakımından ilgili literatür için bir katkı olarak düşünülmektedir.

Bu çalışmada, ilk bölümde Eyüp Durukan'ın bu hatıratı kaleme almasına neden olan süreç (Mütareke Devri) ana hatlarıyla anlatılmış, sonrasında Eyüp Durukan'ın kim olduğundan ve neden önemli bir şahıs olarak, hatıratının da incelemeye değer olduğundan bahsedilmiştir. Daha sonra Eyüp Bey'in günlük ve hatıratlarıyla ilgili olarak bir bilgilendirme yapılmış ve bu çalışmanın temelini teşkil eden “Meş’ûm Mütâreke ve Meşrû Mücâdele” başlıklı hatıratın içeriği hakkında fikir verilmiştir.

İkinci bölümde ise Eyüp Durukan'ın hatıratı, (Giriş kısmında belirtilmiş olan) bir metot ve plan uyarınca Latin harflerine aktarılmıştır:

Durukan'ın bu hatıratı, temelde iki nokta üzerine inşa edilmiştir. Birinci noktada günlüklerdeki bilgiler, ekleme ve çıkarmalar suretiyle, verilmiş ve dönemin güncesi sunulmuştur. Kurtuluş Savaşı günlüğü ve kronolojisi (Jaeschke, 1989; Sarıhan, 1995) gibi çalışmaların zenginleşebilmesi açısından bu nokta önem taşımaktadır. Ayrıca Eyüp Durukan, günbegün verdiği bilgilerde gazete haberlerinden sıklıkla yararlanmış, farklı gazetelerin farklı politikalarını gözler önüne sermiş ve bir bakıma basın tarihinden kesitler sunmuştur.

Hatıratın üzerine inşa edildiği ikinci nokta ise, günlük gelişme ve meselelerin haricinde verilen ve İmalat-1 Harbiye Grubu, Hamza Grubu, Felah Grubu gibi gizli teşekküllere ait bilgilerdir. Bu grupların müstahdemleri ve faaliyet sahaları hatırat içerisinde detaylı şekilde verilmiştir. Özellikle İmalat-1 Harbiye Grubuna dair bizzat kurucusunun kaleminden çıkan detaylı bilgiler ilk defa olarak bu çalışmayla birlikte akademik olarak ele alınmış ve önemli bir oluşuma dair yeni bilgiler elde edilmiştir.

Hüsamettin Ertürk'ün (2011: 545-546) anılarına göre bu gruplar (aslında bu dönemde Anadolu lehine çalışan pek çok grup mevcuttu. Eyüp Bey'in hatıratında kısaca bahsettiği ya da hiç bahsetmediği diğer gruplar ise şunlardır: Karakol Cemiyeti [sonradan Yavuz Grubu, Zabitan Grubu], Müdafaa-i Milliye Teşkilatı, M.M. Grubu, Muavenet-i Bahriye Grubu, Namık Grubu, Kaçakçılık Teşkilatı, Çatalca ve Trakya Teşkilatı, Ferhat Grubu. (Himmetoğlu, 1975; Aydın, 1990) tamamen gönüllülük esasına bağlı olarak, sadece askerlerin değil pek çok sivilin de yer aldığı ve en az askerler kadar faydalı hizmetler gördüğü gruplardı. Bu gruplar aralarında üstünlük veya amirlik gözetmeden teşkilatlanma yapılı, diğer gruplarla işbirliği sağlanır ve hep beraber büyük davaya hizmet edilirdi.

Görüleceği üzere Eyüp Durukan'ın hem kendi hizmetlerini (kaybolup unutulmasını engellemek adına) anlatmak ve hem de dönemin günlük hayatını, gelişmelerini tasvir edebilmek ve bu dönemde faaliyet gösteren bazı teşekkülleri tanıtılabilmek için kaleme aldığı bu hatırat dönemle ilgili mühim bir kaynaktır. Bu çalışmada bazı konularda istifade edilen (ve metin içerisinde dipnotlarda sunulan) Ekrem Baydar ve Hüsnü Himmetoğlu'nun hatıraları her ne kadar kitap halinde basılmış olsa da Ekrem Bey'in hatıraları 1970 yılında bir gazetede yayımlanmış, Hüsnü Bey'in hatıraları ise 1960'lı yılların başında kaleme alınmış ve 1975 yılında neşredilmiştir. Eyüp Bey'in ise bu olayları hem günlük defterlerinde günbegün kaydetmesi ve hem de 1940'lı yılların sonunda anı olarak kaleme almış olması, Durukan evrakının özgün ve alanındaki ilklerden biri olduğunu kanıtlamaktadır.

Belirtildiği üzere, genel olarak 1335-1337 (1919-1921) yılları arasını ve bu dönemdeki gelişmeleri içeren bu hatıratın yeni yazıya aktarımı sonucunda, aynı tarih ve olayların Eyüp Durukan'ın günlüklerinde nasıl anlatıldığı; ne tür farklılıklar olduğu incelenebilecektir. Genel bir bakışla bu farklılıkların kapsam, dil ve üslup üzerine olduğu görülmektedir.

İlk olarak, günlüklerde tabiatıyla gündelik hayata dair meselelerden her gün söz edilmektedir. Hatıratta ise bu günlük yaşamla ilgili kısımlar olabildiğince çıkarılmıştır. Günlüklerin, kişinin kendisi için şahsi bir kayıt; hatıratın ise kişinin tarihe bir armağanı

olduğu düşünülduğünde bu durumun sebebi anlaşılmaktadır. Gündelik hayata dair bu meselelerin çoğunlukla aile içi meseleler ve maddi konularla ilgili olduğu çeşitli örneklerde göze çarpmaktadır. 6 Nisan 1337 tarihinde, günlükte hatırate ek olarak, “Kayınvâlîde artık evine gitdi. Kebuter’i⁹³ de berâberinde götürüyordu. Yolda tesâdüf etdim” şeklinde yazılmıştır. “ ‘Avdetde kayınpedere uğradım”, “bugün hava pek latîf”, “bugün piyango çekdim” gibi günlük hayata dair ifadeler günlükte sıklıkla rastlanmaktadır. Bir işgal ve savaş dönemi dahi olsa, insanların sadece bu siyasi ve askeri meselelerle ilgilenmediğini, bir yandan da rutin hayatlarına devam ettiklerini, etmek zorunda olduklarını görebilmek açısından günlükler ve hatıratındaki farklılıklar önem arz etmektedir. Nitekim, günlüklerde 29 Nisan 1337 tarihinde yazılan “Danayı pazara gönderdim. Kendim de gitdim. İstedğim parayı vermediler. Satmadım. ‘Avdetde Ömer Bey’e uğradım. Epeyce görüşdük.” ya da 9 Mayıs 1337 tarihli “Öğleden sonra Çarşamba’ya gitdim. Kayınvâlîdenin evinin ‘ilmühâberini yazdırdım. Vergi şu’besine giderek 37’sine ‘â’id vergisini verdim. [...] Kapıda kayınpeder bekliyordu. Vergiyi vermeye incekmiş. Berâber aşağıya indik. Fazla sâ’i var idi. Epeyce bekledik. O, geçmekden sarf-ı nazar etdi.” gibi ifadeler, bir yandan ülkede olağanüstü gelişmeler vuku bulurken, diğer yandan insanların gündelik hayatın gerekliliklerini de ifa ettiklerini; hatıratta neredeyse tamamen kesintisiz bir aksiyondan ve mücadeleden bahsedilse de, aslında bunun böyle olmadığını gözler önüne sermektedir.

Hatıratın isminin “Meş’ûm Mütâreke ve Meşrû Mücâdele” olması sebebiyle de bu hatıratta büyük oranda Mütareke devrinin askeri, siyasi gelişmelerinden ve bir kurtuluş mücadelesinden bahsedilmesi; bunu yaparken gündelik hayata dair ve rutin faaliyetlerin hatırat kapsamına dahil edilmemesi anlaşılabilir bir tutumdur. Bekleneceği üzere, son derece gündelik hayata mahsûs konuların sade bir dille ve içinde bulunulan durumun nasıl sonuçlanacağı bilinmeden yazılan bu günlük sayfaları hatıratta kullanılan üsluptan oldukça farklıdır. Hatıratta yazar, olayları görmüş, geçirmiş ve onların sonuçlarını bildiği için, bu durum anlatıya da yansımıştır ve bu konu özelinde, sanki en baştan beri planlı bir şekilde mücadele yürütülmüş gibi ve yapılan her şey sonuca giden yolda döşenen taşlar olarak gösterilmiştir.

⁹³ Eyüp Durukan’ın kızı Kebuter Yardımcı.

Hatırat ve günlükler arasındaki bir diğer fark da kullanılan dil konusunda ortaya çıkmaktadır. Günlükleri yazarken o dönemin dilini kullanan yazar, yıllar sonra hatıratını kaleme alırken, artık eskisi gibi sıklıkla kullanılmayan kelimeleri çıkarmış, yerine yeni dönem için daha anlaşılır olan kelimeleri tercih etmiştir. Günlükteki “Cenâb-ı Kâdir-i mutlak ordumuza nusret ihsân eylesin” ifadesi, hatıratta “Allah ordumuza nusret ihsan etsin” şeklinde yer almıştır. Günlükte, bir Fransız Generali ile ilgili tasvir “vasatü'l-cüsse” şeklinde yazılmışken, hatıratındaki tasvirde bu ifade “orta yapılı bir adam” kullanımıyla ifade edilmiştir. “Lâ akalli” için “en az”; “cereyân-ı dedikodu” yerine “söylenti”; “küşâd edilmek” yerine “açılmak”; “Riyâset-i Sâni” yerine “İkinci Re’îslük”; “ba’dehu” yerine “ondan sonra” gibi kullanımlar günlük ve hatırat arasında sıklıkla görülen farklılıklardandır. Kullanılan dil konusundaki farklılık hususuna ek olarak, kişisel bir kayıt olan günlüklerde, bahsi geçen kişiler sadece isimleri ile anılırken; hatıratta bu kişiler için en az ünvan bilgisi (bazen daha detaylı bilgiler) sunulmuştur. Örneklendirmek gerekirse, günlükteki “Ekrem”, “Sıdkı”, “Ali Osman”, “Ahmet Selim Efendi” (ve buna benzer daha birçok hitap), hatıratta “Yüzbaşı Ekrem Bey”, “Sıdkı Bey”; “Laz Ali Osman”, “Sanâyi’ Zâbiti Ahmet Selim Efendi” gibi kullanımlara dönüşmüştür. Denildiği gibi, günlükler şahsa mahsus kayıtlar iken, hatıratın tarihe not düşme gibi bir manası olması hasebiyle bu değişikliklerin sebebi anlaşılmaktadır. Günlükteki “Ekrem” ismi yazar için bir anlam ifade etse de, hatıratla tarihe bir eser bırakılırken Ekrem’in kim olduğu, rütbesinin ne olduğu, ileriki yıllarda ne gibi görevlere geldiği gibi bilgiler metin içinde sık sık yer bulmuştur.

İncelenen hatırat ve günlükte göze çarpan bir diğer fark ise, günlüklerde olayın sıcaklığıyla yapılan yorumların, yıllar sonra yazılan hatıratta daha bir soğukkanlılıkla ve daha sakin bir üslupla dile getirilmiş olmasıdır. Günlükte 2 Nisan 1337’de “alçak düşman” ifadesi kullanılırken, aynı gün için hatıratta “düşmanın çekilmeye başladığı” ifade edilmiş, “alçak” ifadesi çıkarılmıştır. 6 Nisan 1337 tarihinde, günlükteki “köpeklerin İzmit’i de tahliye edip kaçmakda olduğu söyleniyor” şeklindeki bilgi, hatıratta “düşmanın İzmit’i de tahliye edip kaçmakda olduğu söyleniyor” şeklinde yumuşatılmıştır. 27 Nisan 1337 tarihli günlükte ise mühimmat teslimatında suiistimali bulunanlar için “birçok edepsizler” tabiri kullanılırken, hatıratta bu ifade “birçokları türediler” şeklini almıştır.

Bu çalışmanın devamı olma niteliği taşıyacak daha kapsamlı araştırmalarda, bahsi geçen günlükler ve hatırat daha derinlemesine incelenecek ve bunun sonucunda iki metin arasındaki farklılıklar enine boyuna irdelenecektir.

Sonuç olarak bu çalışma, daha geniş çalışmalar için bir altyapı oluşturmaktadır. Bu çalışmada Eyüp Durukan'ın hatıratının Latin harflerine aktarılmasıyla birlikte, gelecekte bu anıların dönemin diğer tanıklarının hatıratlarıyla detaylı olarak karşılaştırılabilmesine, sadece benzer ve birbirini destekleyen ifadelerin değil fakat birbiriyle çelişen noktaların da belirlenip bunların üzerine ayrıntılı çalışmalar yapılmasına zemin hazırlanmıştır.

Diğer taraftan, belirtildiği üzere, Eyüp Durukan'ın kayda değer miktarda günlük kayıtları ve diğer yanda hacimli bir anı ve evrakı mevcuttur. Hem Eyüp Bey'in günlük ve anıları arasında; hem de Eyüp Bey'in kayıtları ve ilgili dönemlerin diğer tanıklarının ifadeleri arasında daha geniş dönem ve konuyu kapsayan mukayeseler ileride mümkün olabilecektir. Ayrıca denilmiştir ki Eyüp Bey'in anıları sadece Kurtuluş Savaşı dönemini kapsamamaktadır ve yaklaşık elli yıl devam ederek Türkiye'deki pek çok dönem ve olay üzerine bilgi, gözlem ve yorum içermektedir. Böylece, bu çalışmada Mütareke ve Milli Mücadele Dönemi ile bir girizgâh yapılmış olup, uzun vadede Türkiye'nin yaklaşık yarım asrı bir Türk asker ve entelektüelinin gözünden görülecektir.

KAYNAKÇA

1- BİRİNCİ EL KAYNAKLAR

Yayımlanmamış Kaynaklar

Türk Tarih Kurumu Arşivi ED 80 no'lu klasör

2- GAZETELER

Durukan, E. (1955, 5 Nisan). Bir Linç Vakası: Ali Kemal Anadolu'ya Nasıl Kaçırıldı?
Halkçı, s.2.

3- KİTAP VE MAKALELER

Abrams, M. H. (1999). *A Glossary of Literary Terms*. Orlando: Harcourt Brace.

Ağaoğlu, S. (2011). *Kuvayı Milliye Ruhu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Apak, R. (1990). *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*: Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Atay, F. R. (2011). *Çankaya*. İstanbul: Pozitif Yayınları.

Aydın, M. (1989). Hamza Grubu (23 Eylül 1920-15 Aralık 1920). *OTAM*, c. 1, s. 3, 371-394.

Aydın, M. (1990). Milli Mücadele Yıllarında Türkiye Büyük Millet Meclisi Lehinde İstanbul'da Faaliyet Gösteren Gizli Bir Grup: Zabitan Grubu (27 Ekim 1920-20 Eylül 1921). *OTAM*, 1, 11-27.

Birinci, A. (2010). Bir Tarih Kaynağı Olarak Hatırat Türünden Eserlere Dair Meseleler. *XV. Türk Tarih Kongresi 2006 - Kongreye Sunulan Bildiriler*. IV. Cilt. I. Kısım. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Birsel, S. (1972). Anı Üzerine. *Türk Dili Anı Özel Sayısı*. c.XXV, s. 246, 377-397.

- Carnegie Endowment for International Peace. (1914). *Report of the International Commission To Inquire Into the Causes and Conduct of the Balkan Wars*. Washington D. C.: Carnegie Endowment for International Peace.
- Cebesoy, A. F. (2010). *Milli Mücadele Hatıraları*. İstanbul: Temel Yayınları.
- Coşkun, O. (2008). *İkinci Ergenekon*. İstanbul: Gita Yayınları.
- Criss, B. (2008). *İşgal Altında İstanbul*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çandır, M. (2001). Türk Edebiyatında Hatıra Türü ve Samet Ağaoğlu'nun Hatıra Kitapları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s.9, 53-82.
- Çufalı, M. (2012). *Türk Parlamento Tarihi VIII. Dönem*. Ankara: TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Çukurova, B. (1986). Kurtuluş Savaşında İstanbul Gizli Grupları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. 2, s. 5, 519-526.
- Dyer, G. (1972). The Turkish Armistice of 1918: Lost Opportunity: The Armistice Negotiations of Moudros. *Middle Eastern Studies*, 8, 143-348.
- Dağtekin, H. (1955). İstiklâl Savaşında Anadolu'ya Kaçırılan Mühimmât ve Askeri Eşya Hakkında Tanzim Edilmiş Mühim Bir Vesika. *Tarih Vesikaları*, c. 1, s. 16, 1-7.
- Demirel, E. (2002). *Teşkilat-ı Mahsusa'dan Günümüze Gizli Servisler*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ekinci, N. (1994). Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Anadolu'daki Türk ve Düşman Gizli Faaliyetleri. *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, c. 4, s. 14, 167-184.
- Erikan, C. & Akın, R. (2008). *Kurtuluş Savaşı Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Hashemipour, S. (2011). *A Study Of Cultural Differences In The Memoirs of Iranian-American Writer Firoozeh Dumas*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Himmetoğlu, H. (1975). *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*. İstanbul: Ülkü Matbaası.
- Jaeschke, G. (1989). *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kalkavanoğlu, İ. S. (2011). *Milli Mücadele Hatıralarım*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Karaören, S. (2010). *Mustafa Kemal'in Gizli Teşkilatı*. İstanbul: Destek Yayınları.
- Kansu, M. M. (2009). *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Lewis, B. (1998). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özkaya, Y. (1988). İstanbul'un İşgali Üzerine Aydınların İstanbul'dan Ankara'ya Kaçışı Olayı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. 5, s. 13, 127-143.
- Öztoprak, İ. (1989). *Türk Ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Pehlivanlı, H. (1992). *Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Pehlivanlı, H. (1993). *Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Tedkik Heyeti Amirlikleri*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Sarıhan, Z. (1993-1996). *Kurtuluş Savaşı Günlüğü* (Cilt 1-4). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Selek, S. (1965). *Anadolu İhtilali*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Selek, S. (1965). *İstiklâl Harbi*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Sonyel, R. S. (2008). *Mustafa Kemal Atatürk ve Kurtuluş Savaşı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Tansu, S. N. (2011). *İki Devrin Perde Arkası-Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Hüsamettin Ertürk*. İstanbul: İlgı Kültür Sanat.
- TBMM Albümü 1920-2010*. (2010). Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.
- Tevetoğlu, F. (1991). *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Toker, H. & Aslan, N. (2009). *Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri*. Cilt 3. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Tokmakçioğlu, E. (2011). *Türk Basın Tarihi*. Ankara: İsim Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (1986). *Türkiye'de Siyasal Partiler Mütareke Dönemi*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Uluğtekin, M. (2013). *Balkan Harbinde Edirne Kuşatması*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yetim, F. (2007). Milli Mücadele Döneminde Kamuoyunun Oluşmasında Mitinglerin İşlevi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.8, s.1, 75-90.
- Zürcher, E.J. (2011). *Milli Mücadelede İttihatçılık*. Nüzhet Salihoğlu (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zürcher, E. J. (1999). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. Yasemin Saner Gönen (Çev.) . İstanbul: İletişim Yayınları.

EKLER VE RESİMLER

16.2.1981

B.26/26-132

Sayın Gevher Durukan

Rahmetli Babanız General Eyüp Durukan'a ait belgeleri şükranla almış bulunuyoruz. 6.Şubat.1981 tarihinde toplanan Yönetim Kurulu Üyelerimize de gösterilmiştir.

Belgelerin genel bir envanteri ekte sunulmuştur. Ayrı dökümü ileride yapıldıktan sonra Tarihcilerimizin istifadesine sunulacaktır.

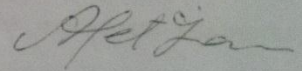
Bu değerli belgeleri Türk Tarih Kurumu Atatürk ve Türk Devrimini Araştırma Merkezi'ne bağışlamış olmanızdan dolayı tekrar teşekkürlerimizi sunarız.

Saygılarımızla.

T.T.K A.T.D.A.M.

Başkanı

Prof.Dr.Afet İnan

Ek 1: Eyüp Durukan'a ait belgelerin, Eyüp Bey'in kızı Gevher Durukan tarafından Türk Tarih Kurumu adına Prof. Dr. Afet İnan'a teslim edildiğini gösterir belgedir.

Ali Kemal Anadolu'ya nasıl kaçırıldı ?

Halkçı'da sayın Hüseyin Çelikkaya'nın mahsettiği Ali Kemal vakası münasebetiyle hatıralarından.

Bes
*
EKİNE kasım 1938 tarihinde Hıdıralahmer'e (Kızılay) merkezine uğradım. Hıdıralahmer Reisi Sanisi (ikinci reisi) Hâmit Bey, Anadolu Hükümetimizin İstanbul müessesali idi. Bana Lozan'a gidecek murahhas heyetimizin İstanbul'dan geçeceklerini ve pazartesi günü, murahhas yehetimi alıp İstanbul'a getirmek üzere bir trenin öğle vakti Bilecik'te bulundurulması emredilmiş olduğunu söyledi. Trenin hazırlanması ve tesbit edilen zamanda Bilecik'te bulunması için teşebbüsata girişmiş olduğunu ve Pazar olmak itibarıyla bunun yalnız İtalyan müessesiline tebliğ edilmiş bulunduğunu ilâve etti.

Bun da, trenle gidip İsmet Paşayı karşılamaya karar verdim.

Bundan Refet Paşanın misafiri edildikten sonra mahfeline gittim. Refet Paşa, İstanbul hakkında aldığı talimatı, dün kabine istifa etmiş olduğundan bütün nezaret müsteşarlarını gece davet etmiş ve bu talimatı kendilerine tebliğ etmiş olduğunu söyledi ve bize de talimatı okudu.

Bundan başka, Büyük Millet Meclisi Hükümetinden mütevellitine tebliğ edilmek üzere de bir nota geldiğini ve bunda, İstanbul halkına fevran ve tuğyanı hissiyat ve arzusu ile Büyük Millet Meclisi Hükümetine iltihak ettiklerini beyan ve İstanbul asayişinin temini için Trakya'da olduğu gibi İstanbul'da da memurîni imzabatı ile gönderileceği beyan edildiğini ilâve buyurdular.

Refet Paşaya gelen talimatın başına şunlar vardı:

Bütün dairler tatil faaliyet edeceklerdir. Memurîni vazifesine gelecekler de iş görmeyeceklerdir. Evrak ve dosyaların muhafaza edeceklerdir. Her amir uhde emanetindeki evrak, doya, eya ve nükulu muhafaza eden şahsan mesuldür. İlah dânilmekte idi.

Bu toplantıdan ayrıldığım vakit merdiven başında İstanbul Polis Müdürü Süvari Miralay (Albay) Esat Bey «sizi arıyorum» diyerek söz başlattı.

«Bugün, iki saat evvel, Ali Kemal'in tevkifi için emir aldık. Memur ettiğimiz polisler, kendisini Başkışta'yı yaranı ile halli ihtimada bulmuşlar,

Yazan: Eyüp DURUKAN
(Emekli General)

kendisini takibe koyulmuşlar, yarım saat evvel de Sarıklor-yan'ın önünde tevkif edip Samatya'da bir evde tahti muhafaza altına aldılar. Şakir Bey (Şakir Kesebir) Catalca'ya gönderilmesini söylüyorsa da bu motörle karaya geçirilmesini talep ediyorduk. Fakat motör bulamıyoruz. Bu hususta yardımınızı, motör bulmanızı rica ediyorum.»

İlah, mühimmat vesaire çıkarmak üzere, gerek hususi ve gerek bahriyede daima emrimize âmede bir motör bulunduruyorduk. Derakap komodorluğa müracaat edip bir motör istedim ve topçu yüzbaşısı Rastım Efendiye de motörü alıp tayin edilen yere getirmesini, topçu yüzbaşısı Cevdet Efendiye de motörle beraber İsmit'e Ali Kemal'i götürüp, oradaki kumandanı teslim etmesini emrettim. Benim emirlerime ilâveten Miralay Abdürrahman Nafiz Bey de «çıkıyor» yerde Ali Kemal olduğunu anlarsa ahali hücum edip kendisini itilâf edebilecekleri mülahazasıyla bu zatın kabahat yapmış bir zâbit olduğunu söylemelerini tenbih ettiler.

İsmet Paşayı Bilecik'ten alıp getirecek tren gece saat ikide Haydarpaşa'dan hareket etti. Trende, benden başka, Ankara ya gidecek olan, Doktor Celâl Muhtar, Hıdıralahmer'den Macit köy tamamen tahrip edilmişti. Yalnız bir minare ile defa kenarındaki fabrikasının başına tamamen duruyordu.

6/II/335 Pazartesi saat 11 raddelerinde Bilecik'e muvazalat ettik. Yolda bir çok söyleyin harap hallerini, yalnız ayak vatan evlatlarını görebildiğimiz. Bilecik istasyonu kapısında ve dere kenarındaki ana köy tamamen tahrip edilmişti. Yalnız bir minare ile defa kenarındaki fabrikasının başına tamamen duruyordu.

Bilecik ve Karahöy arasında ki köprüler Yunanlılar tarafından tahrip edildiklerinden, İsmet Paşa ve matiyeti otomobilinle saat ikide Bilecik'e geldiler.

İsmet Paşa büyük bir itifat

ile evvelâ benim elimi sıktı. Ben de «sizi karşılamaya geldik» diyerek Macit ve Kemal Beyleri takdim ettim. Memnun olduğunu beyan buyurdular. Beni, murahhas Rıza Nur Bey ve diğer şahıslara takdim ettiler. İstasyon da kital muntazayı selâmladıktan sonra trene bindik. Kendilerine hareket programını serdim. Ona göre, İstanbul'a telgraf çekeceğimi arzettim. Salı günü sabahleyin saat sekizde Haydarpaşa'ya muvasalat etmek istediğimi söyledim. Bunun üzerine yazdığım telgrafın acele çekilmesini emir buyurdular. Saat iki buçukta hareket ettik. Bir saat kadar İstanbul ahvalından ve öteden beriden bahsettikten sonra Ali Kemal'in tevkif edilmiş olduğunu ve İsmit'e gönderildiğini ve şimdiye kadar oraya getirilmiş olacağını söyledim. Hayret etti. Ve bunu diğer arkadaşlarına söyleyince hepsi etrafımı ararak tekrar tekrar malumat istediler. Bir-raz sonra yolda İsmit istikametine gelen trenlerdeki yolcular Ali Kemal'in İsmit'e getirilmiş ve orada itilâf edilmiş olduğunu bağırarak haber verdiler. İnankak istemedik. İsmet Paşa ve arkadaşları uzun uzadıya nasıl yakalandığını ve İsmit'e getirilebildiğini merakla soruyordular. Nihayet İsmit'e geldiğimiz vakit Ali Kemal'in hakikaten itilâf edilip sonra köprü üstüne kurulan bir sehpa'ya asılmış olduğunu gördük. Bu manzara karşısında İsmet Paşanın ve hepimizin yüzünde bir teasür âleme-ti görülmüyordu.

Ali Kemal'in getirilmesini, Polis Müdürlüğünce memur edilenlerden başka benim memur etmiş olduğum topçu yüzbaşısı Cevdet bey beni buldu. Ve vakasının cer yan şeklini şöyle anlattı.

«Motörler Samatya'ya geldim. Polisler Ali Kemal'i mahfusen motora getirdiler. Hareket ettik. Motör yolda bozuldu. Bostancı sahillerine düştük. Lodos çıktı. On altı saat deniz üssinde kaldık. Değir-

mendere'ye düştük. Saat 18'e kadar Ali Kemal bir şey söylemedi. Sigara verdik, içmedi. Saat on ikiden sonra bir parça söylemeye başladı. «Ben onların adaletinden eminim. Beni mahkemeye kadar salımen sevkediniz» dedi.

Değirmendere'den İsmit'e telgraf çektim. Bir motorlu yelkenliye bağlandık. Buraya geldim. Kendisini merkez kumandanına teslim ederek mak bus aldım. Beraberimdeki polisler «bizi getirdik» tarzında bazı ölümsüz sözler söylediler. Canım sıkıldı. Sonra Ali Kemal kumandan Paşaya götürüldü. Oradan çıktuktan sonra ahali hücumettiler. Taşla yaraladılar, düşürdüler. A-yagına ip bağladılar, sürüklediler. Sonra kumandan astırıldı.»

Bundan sonra, sabık Harbiye Nazareti yaverlerinden müla zım Reşit Efendi beni buldu. Şimdiki Nurettin Paşanın karar-gahında istihbarat şubesinde çalıştığını söyleyerek vakayı şöyle anlattı.

«Ali Kemal evvelâ bize getirdiler. Neden Anadolu aleyhinde yazılar yazdığını sual ettik. Yanıldığını söyledi. Ne soruldu ise böyle yan ve tahmin etmediğini ve bununla beraber Anadolu'nun adaletinden emin olduğunu beyan etti. Arkadaşlardan biri «daha başka söyleyeceğin var mı diye sordu.» «Bu kadar» cevabını verdi. Sonra kumandan Paşaya çıkardılar. «Reşit Efendi» şun-ları ilâve etti:

«Kumandan Paşa da şöyle anlatıyor.» Ali Kemal siz misiniz? dedim. Evet cevabını verdi. Kalemimizle âlemi işleme yaptığımız fenalığı biliyor musunuz? Yazılarımızı okudum Fakat sizi tanımyordum. Şimdi tanıdım. Büyük Millet Meclisinin hakkınızda verdiği kararı biliyor musunuz? İşte o karar bugün icra olunacaktır. Bunun üzerine Ali Kemal müvazenesini kaybetti. «O kadar gıyabımızda verilmişti. Şimdi sizi Divanı Harbe gönderiyorum. O kararını vicahuntada verecektir. Ahn, götürün, dedim. Dışarıda ahali hücum etmiş. Ve hattâ Ali Kemal'in yaralarını sarmak istiyen (tabibe

(Sonu Sa. 4. Sd. 6. de)

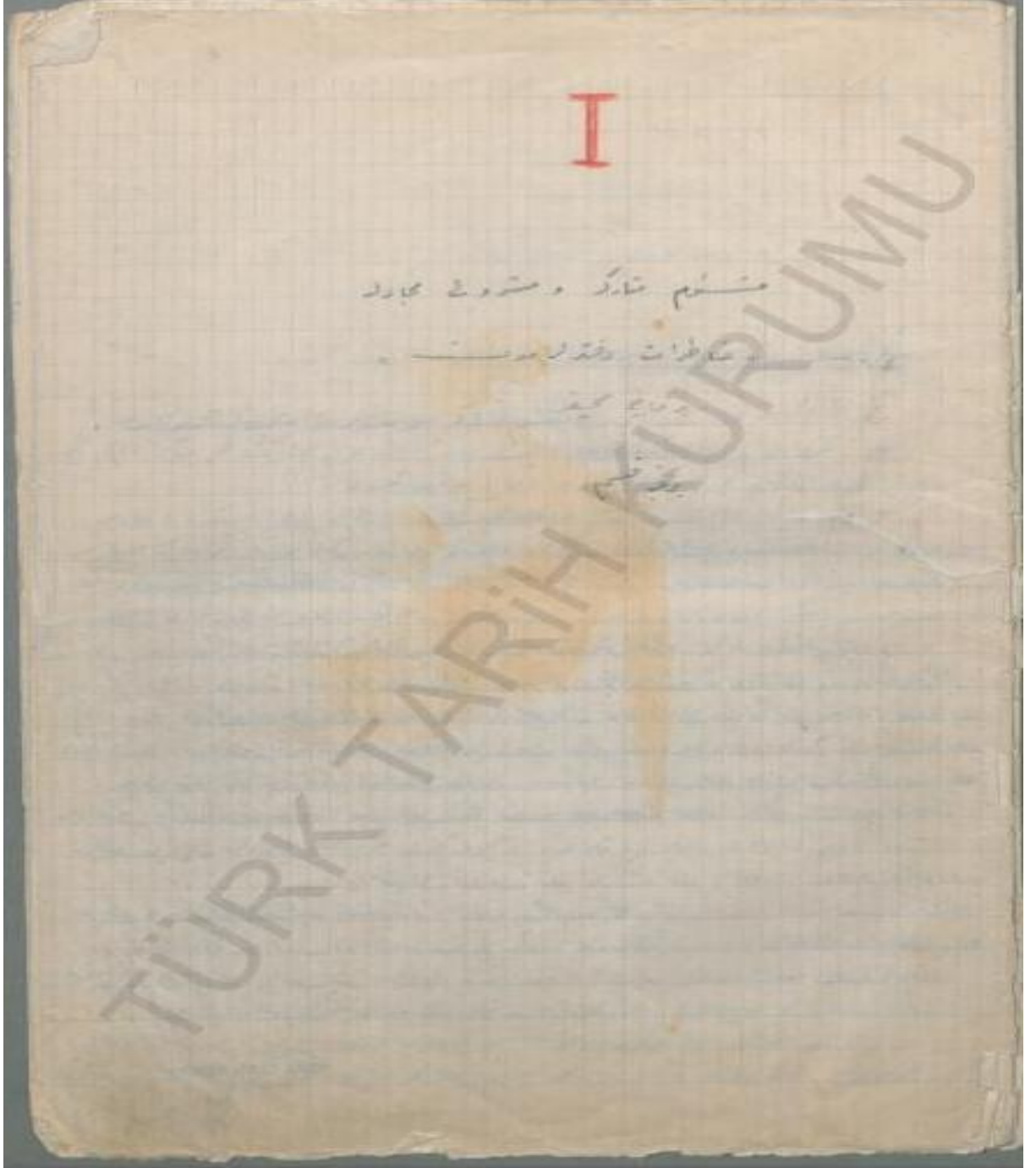
Ek 2: Ali Kemal'in linç edilmesi hadisesiyle ilgili olarak Eyüp Durukan'ın bir gazetede yayımlanan yazısı. (Durukan, 1955)

İmalatı Harbiye grubunu kuran.
Sonra Felah grubu ile birlikte çalışan
Topçu Kaymakamı

EYÜP DURUKAN BEY

Resim 1: Eyüp Durukan (Himmetoğlu, 1975)

Resim 2: Eyüp Durukan'ın hatıratının ilk sayfası: “Meş’ûm Mütâreke ve Meşrû Mücâdele Hâtîrât Defterlerimden Birkaç Sahîfe – Birinci Kısım”

39
29

قرارداد : قرارداد موقوفه و در بنده لایحه : استقامت ارتدادی و نقطه احوال
 حقیقت درم اوله بقصد جبهه ایپور .

36 . آفتاب . 336 - 320 . بحمد . بکود خواجه بارانک برنج کوفه ایله . بکود ختارده
 « مهم بقره » سرلوحه آفتاب : نیمی زنب شکله قرار نامرسته جبهه ایپورده .

شهر دیپاور :

« حرب زلف ایپور اولاده یا سیه بر جوبه ترفیقات و مقصد نیک نیمی حقیق کارنامه
 اداره سینه اقداد آینه و مانند ارتدادی مقامات بیانات اجرا ایلمده . »
 « حکمت آلدن کیدور . اردو قرانیه . حربه خانه و عاریتی خط ایلمده : جبهه
 و بجهت ترفیع آینه و طره اولاد لری جبهه میانه : حرب قاجاق بوز خوجور : حربه لنده
 کید و فرجه ایلمه آینه و انتقام آینه ایپور . »

39 . آفتاب . 336 - 320 . بازار . بکود ختارده : نیمی زنب شکله ایپور .

« دیکم تقویم و تاریخ قرار نامری شو ایپور . تاریخ سرحد جبهه ایله . تاریخ آورده 38 . آفتاب 1936
 در . بقره تاریخ اوقوم . نیمی زنب ایچمه یا ایله جدول و باغچه : درم تعلیمه و تحقیق قائم
 سونجا ترقیه ایلمه . بکود قائم زنب سده اولاد و زانت : زنبی حافظ ایله بکری ایچمه اوله بکری سده
 اول سینه جبهه ایله لازم . »

« اوله اوله ماده ده عبارت اولاد بقره نامه ده : ترفیع و زنب ایچمه طوقه بده طوقه ایله ایله اولاد
 قدمه . مزیت و اقداد ایله ماده سده بر بول نامه و طره التفات اولانده . بر حقه مسوب
 اولاد حافظه ترقیه بزرگترین حافظ ایله بکود ایچمه قیاس ده : ارضیه الیه سینه طریقی
 سینه ایلمده . »

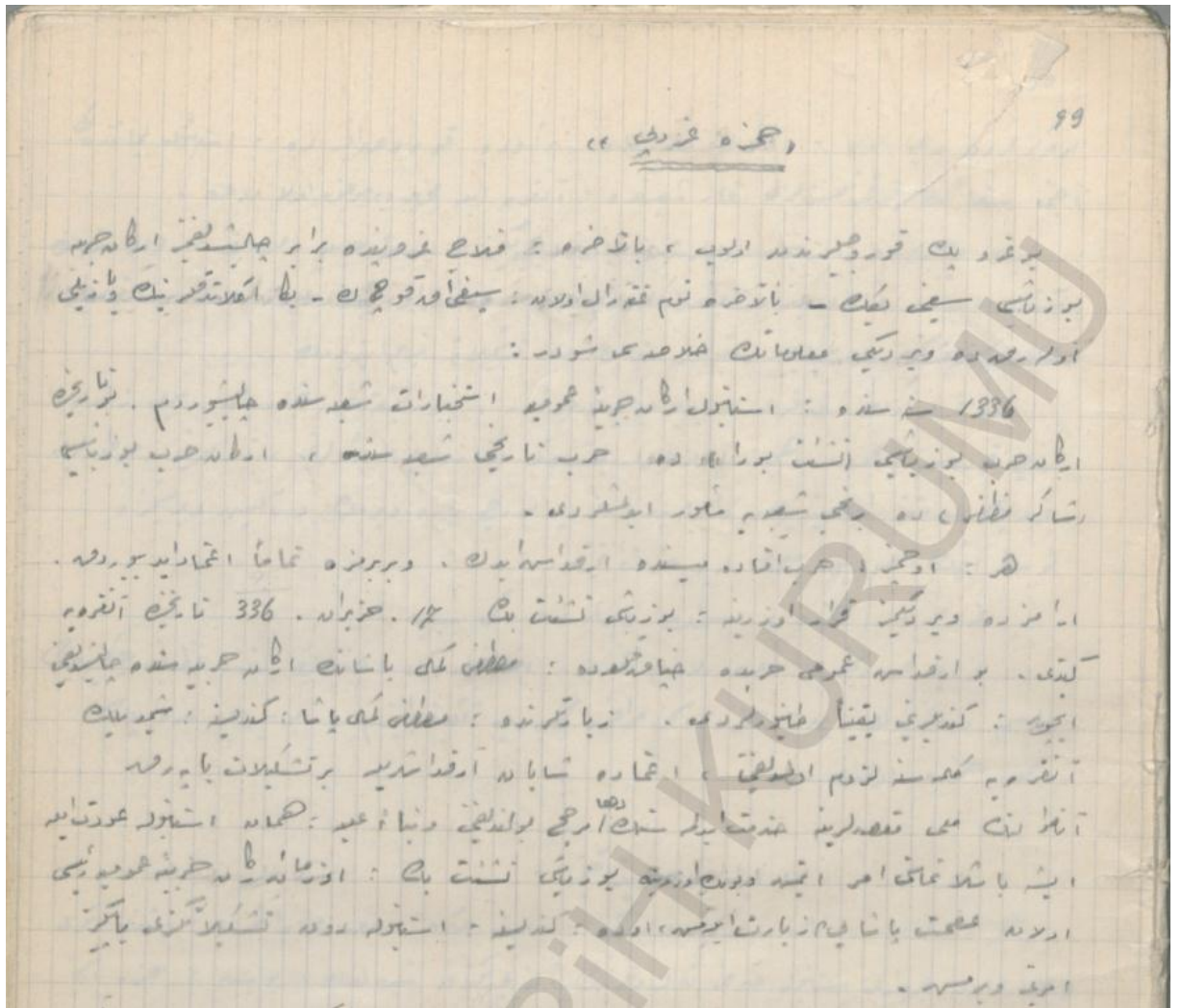
« آری حله طره ایلمه ایله حقیق : استقامت لاری ، مسود قبول ایلمده . »

قرارداد نیک : نیک ماده سده : امر نیمی سده : سینه ایچمه نیک و آری ایچمه ده
 عدولده ای سراج اندر کده صدق ایلمده . » دیپاور .

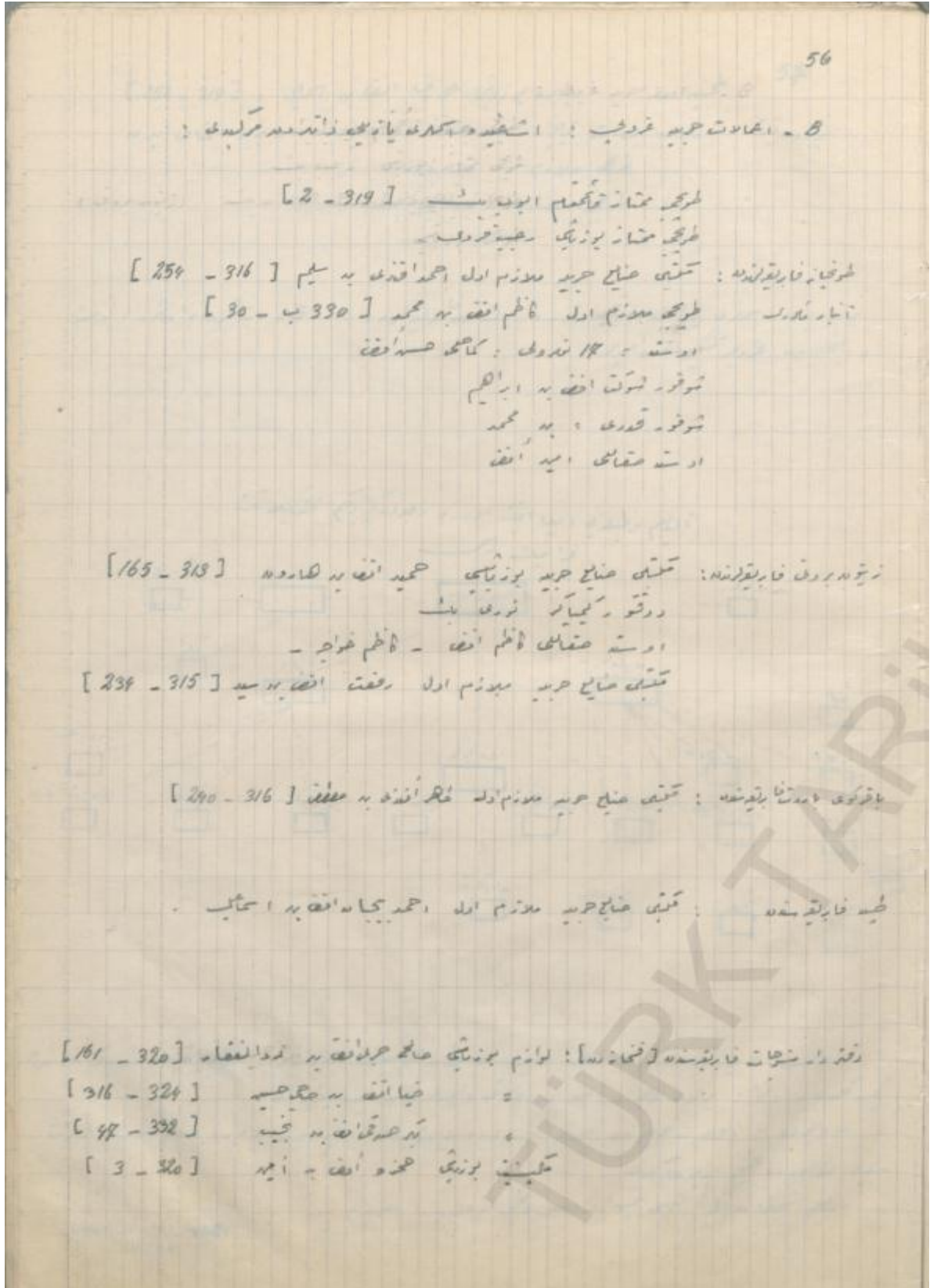
« ایچمه ماده سده ده : ترفیقات مؤثر حظه و سوره قدم محمدی حکمده . » دیپاور .

« حظه : ای حقیقده سوره ایلمه : قطعه ای اول سینه سینه : آری و طریقی قول ندارد و ایچمه ده و آینه
 آفتاب : قطعه ای حرفه نامه کیم سوره و آینه : طره قرانیه : مملکت نامه سوره ایچمه و بقره
 باره آینه و طره طریقی حقیق آینه اولاد : حظه : ایچمه ایچمه ایچمه ایچمه : قطعه سینه و بقره
 سینه و ترفیع آینه : ایچمه ایچمه ایچمه ایچمه : حظه : ایچمه ایچمه ایچمه ایچمه : قطعه سینه و بقره
 ده حقیقده ایچمه تقاعد ایچمه ایچمه ایچمه ایچمه : بقره : ایچمه ایچمه : ایچمه : ایچمه
 حقیق سینه و ایچمه : طره سوره ایچمه . »

Resim 3: Hatırrattan bir sayfa.

Resim 4: Hamza Grubu ile ilgili bilgiler.

Resim 5: İ'mâlât-ı Harbiye teşkilatını gösteren sayfa.

24

آنکه لیله عودت اید صفت یس غنث یانایک طوعه بریانفدار . افامه بیتم
ارلیغی کی قضا رو سونو ایله برلقدده بیر فکر و تخی آلا بیله حمله رقی
دوره یخیز عمامت یخیز ایندیگر برموطور بویجه قرو مرسته حاکم ایدرلسند . برموطور
مخزبان شومرد : 50 30 2500

مجموع آیم عدد	صافه بر حدقه آیم عدد	مجموع آیم عدد	صافه بر حدقه آیم عدد
300	6	50	6
900	6	150	6
1200	10	200	10
12350	50	247	50
5000	250	50	100
1000	150	2	500
610	21	999	

چونت حدقه ایله حرید ریانتد یازیلده تفره : 970

فرورد
91

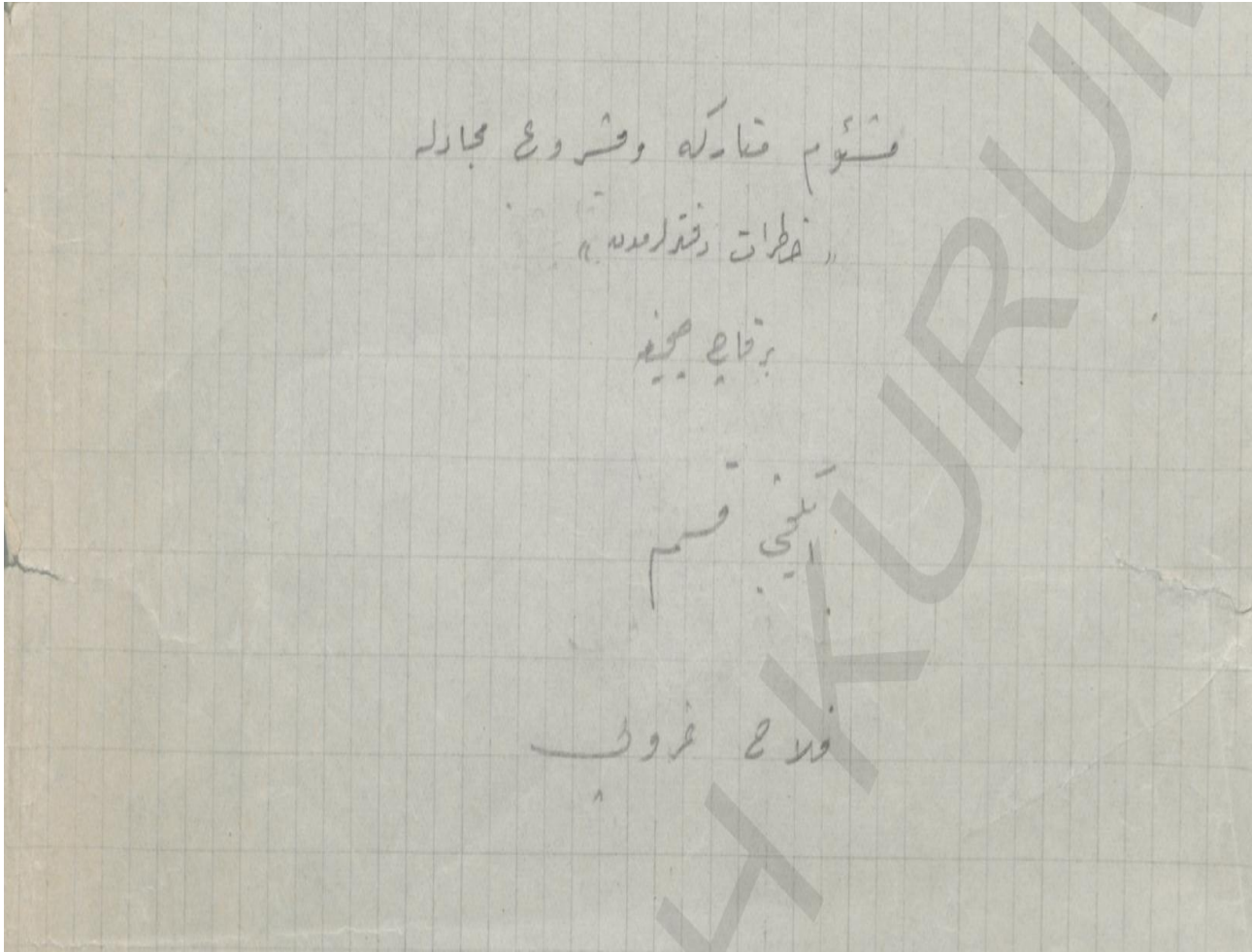
ارلام حرید کرمیه ریانتد . 334 . 88 . 334

اوچوز مکمل بریم قورک جیب رازی - قوتوز یوز ترائی ، اوده ایکی بیگ اولوز ایه
عدد مکمل آل بویاسی - سدریک عدد 4.5 سائمه ده بریم ترائی طویک - بیج عدد
ویدوک قارول : جمعا دتیوز طقاده طقوز صافه داخلده اولمه اوزر ، برموطور
تخیل 21 مارت آقسی در سعادتده قورک کوندلریک و الماده حجاته سلف
برون نقیب ایله مبله مودله . 37 . 22 . 37

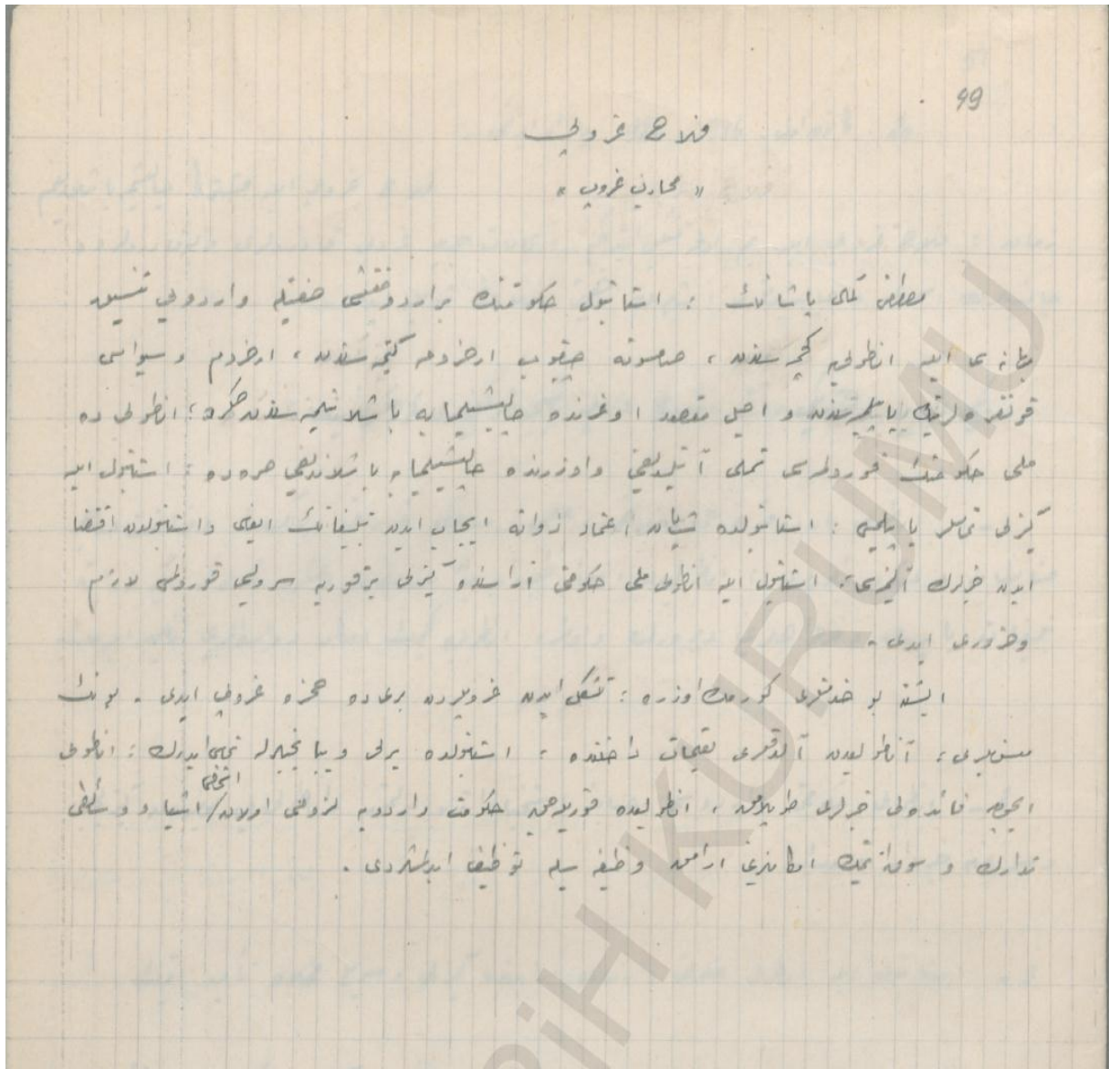
بوندیق دیلر برموطور دو تنه کوندلرله

مجموع عدد	بوده عدد	صافه	کیمی بریم جی ترائیله آتجه (فایده)
1500	10	150	150
1000	10	100	100
1500	10	150	150
500	10	50	50
4500		450	

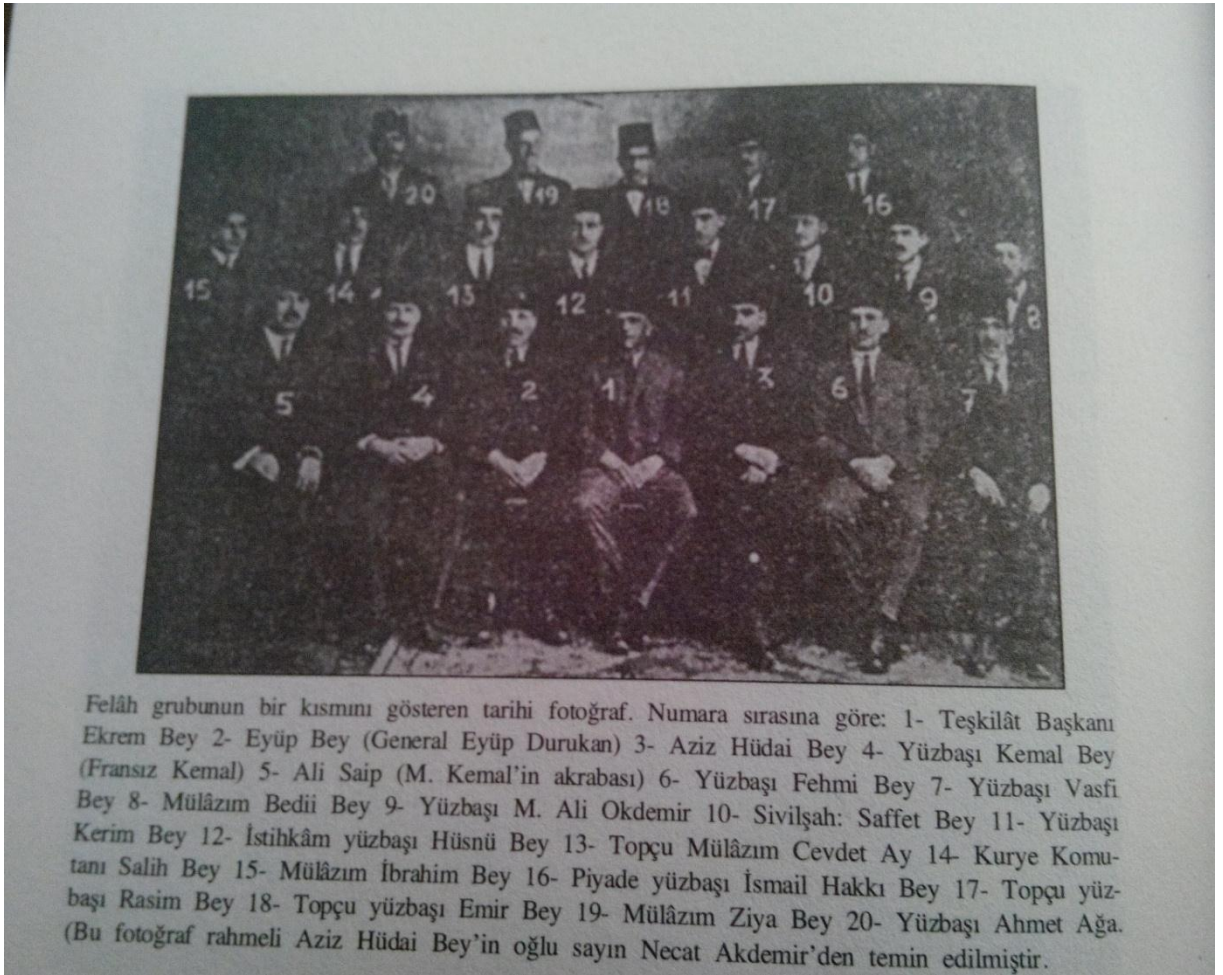
Resim 6: Bir motora yüklenerek Karamürsel'e gönderilen mühimmat ile ilgili rakamlar.

Resim 7: “Meş’ûm Mütâreke ve Meşrû’ Mücâdele Hâtırât Defterlerimden Birkaç Sahîfe – İkinci Kısım Felâh Grubu”

Resim 8: "Felâh Grubu Muhârib Grup"

Resim 9: Felah Grubu (Karaören, 2010)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Uğur Cenk Deniz İMAMOĞLU

Doğum Yeri ve Tarihi: Düzce – 02.10.1989

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Orta Doğu Teknik Üniversitesi – Tarih Bölümü- 2012

Yüksek Lisans Öğrenimi: Hacettepe Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı – 2014 (beklenen)

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce (İyi), Arapça (Temel), Ermenice (Temel)

Projeler:

Türk Kızılayı Arşivinin tasnifi (2011-2012)

Eyüp Durukan'ın günlüklerinin yeni yazıya aktarılması. (İş Bankası tarafından ilk cildi basılmıştır, 2013.)

Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumi raporlarının yeni yazıya aktarılması. (Kitap olarak basılmıştır, 2013.)

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu – Türk Tarih Kurumu Uzman Yardımcılığı (2013 -)

İletişim

E-Posta Adresi: ugurcenkdeniz@gmail.com

Tarih: Haziran 2014

